

FAMILIA
Revistă de cultură
Nr. 11-12 • noiembrie-decembrie 2017
Oradea

Responsabilitatea opiniilor, ideilor și atitudinilor exprimate în articolele publicate în revista *Familia* revine exclusiv autorilor lor.

Seria a V-a
noiembrie-decembrie 2017
anul 53 (153)
Nr. 11-12 (624-625)

FAMILIA

REVISTĂ DE CULTURĂ
Apare la Oradea

Seriile Revistei *Familia*

- Seria Iosif Vulcan: 1865 - 1906
- Seria a doua: 1926 - 1929
M. G. Samarineanu
- Seria a treia: 1936 - 1940
M. G. Samarineanu
- Seria a patra: 1941 - 1944
M. G. Samarineanu
- Seria a cincea:
1965-1989
Alexandru Andrițoiu
din 1990
Ioan Moldovan

REDAȚIA:

Ioan MOLDOVAN - Director
Traian ȘTEF - Redactor șef
Miron BETEG, Mircea PRICĂJAN,
Alexandru SERES, Ion SIMUȚ
Redactori asociați:
Marius MIHEȚ, Aurel CHIRIAC

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Oradea, Piața 1 Decembrie, nr. 12
Telefon: 40-259-41.41.29; 40-770-850068

E-mail:

revistafamilia1865@gmail.com

(Print) I.S.S.N 1220-3149

(Online) I.S.S.N 1841-0278

www.revistafamilia.ro

TIPAR: Metropolis, Oradea

Revista figurează în catalogul publicațiilor la poziția 4213

Idee grafică, tehnoredactare și copertă: Miron Beteg

Responsabili de
număr:
Miron Beteg
Traian Ștef

Revista este instituție a
Consiliului Județean Bihor

ABONAMENTE LA FAMILIA

Cont pentru abonamente: RO81TREZ07621G335000XXXX deschis la Trezoreria Oradea
C.F. 4208358

FAMILIA

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

Fondată în 1865 de
IOSIF VULCAN

DIRECTOR:
IOAN MOLDOVAN

Revista apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Editorial

Traian Ștef

Binele comunist și „pedagogia divină”

Mi se pare că în ultima vreme lumea noastră românească e bulversantă. Îți trebuie tot mai multă concentrare să înțelegi ceva, sau să ai impresia că înțelegi ceva. Apar sintagme pentru a căror deslușire trebuie să te opintești bine, dar nu ai certitudinea că le-ai descoperit toate sensurile, că le-ai dezvelit ca pe o statuie și le poți cerceta în lumină. Apar tot felul de informații, dezvăluiri, anchete, dar nu ai certitudinea că nu sunt mistificări. Nu ai certitudinea că presa noastră este liberă și jurnaliștii, cinstiți. Nu erau nici înainte de 1918, multe publicații fiind finanțate de către cei ce aveau interese în această zonă, nelipsiți fiind rușii.

Cu liderul la strîmtoare, după „vizitele” la DNA, Partidul Social Democrat lansează cele mai multe astfel de formule cu care să descînte poporul credul. Că e o acțiune programatică rezultă din repetițiune. Sau întîlnit ei printre ruinele de la Herculane, într-o stațiune care a fost timp de 2 milenii mîndria locului, apoi a imperiului și a țării, iar în ultimii 20 de ani ruinată tocmai de oamenii pesedeului, ca să ne spună că președintele României patronează un „stat paralel și ilegal”. Iar acel „stat” nu-i lasă pe ei în pace, să guverneze adică în liniște, și din cauza asta președintele Senatului și cel al Camerei Deputaților nu i se vor alătura la 1 Decembrie, la sărbătoarea națională. Așadar, România nu mai este un stat ca la Constituție, nici de drept, ci împărțit, jumătate legitim – cu guvernul, majoritatea parlamentară, CCR, avocatul poporului, primăria capitalei, celelalte primării și consilii județene, celelalte instituții, în afară de DNA și Președinție, ultimele două formînd jumătatea ilegală. Forța egală, ba chiar mai mare a micii jumătăți i-o atribuie ei, într-o jelanie a victimizării condusă tot de dl. Dragnea (vorbea, înainte de intrarea la DNA, de o punere sub sechestru a vieții lui). De atunci, fiecare ministru sau parlamentar PSD face referire la această formulă în-

cîntătoare, dar avînd grijă să-i extindă ambiguitatea. Multpomenitul vorbitor de limbă română corectă și marele strateg al viitorului nostru școlar, ministrul Învățămîntului, găsește și prin Mureș luptători ai statului paralel. În munți încă n-au găsit, deși ar fi ceva urmași ai luptătorilor anticomuniști.

Nu de alta, dar și cu luptătorii anticomuniști, uciși în mare parte de trupele de securitate sau condamnați la moarte și executați, au o problemă. Lupta lor, zice unul din primul rînd pesedist, era mai degrabă îndreptată împotriva intereselor României, ei slăbeau capacitatea de apărare a țării, era o ticăloșie ce făceau, punîndu-se în slujba unei puteri străine, America, lucru ce se întîmplă și astăzi cu reprezentanții statului paralel, deducem printr-o simplă operație logică. Așa, dintr-o răsuflare, cei din PSD dau de pămînt cu istoria și cu prezentul, cu puținele motive de mîndrie pe care le mai putem afișa, cel puțin la mitinguri. Te crucești cum un tînăr produs al democrației noastre își dorește să fie mai original decît ea, mai mînios decît analfabetul comunist la vînătoare de dușmani ai poporului, mai necruțător decît ofițerul sovietic ce impunea sentințele fatale. Acel mic procent de români care nu au plecat capul trebuie trimis la coșul de gunoi al istoriei și al memoriei colective, în opinia pesedistă.

Și mai sînt unii care nu s-au plecat: ierarhii Bisericii Greco-Catolice. Și pentru martiriul lor există o formulă: „pedagogie divină”. Ea a fost lansată într-o emisiune a postului TV Trinitas al Bisericii Ortodoxe. *Ne doare și ne întristează acest mesaj al fraților ortodocși*, le scrie PS Virgil, *conform căruia actul samavolnic de desfîințare a Bisericii Unite și persecuțiile dure începute în 1948 împotriva membrilor acesteia constituie un act de „pedagogie divină”, cu atît mai mult cu cît mesajul este transmis de lideri de opinie ai BOR, de clerici din interiorul instituției, secondați de unii academicieni*. Înțelegem că pentru BOR toate suferințele unei biserici martirizate au fost meritate și date de Dumnezeu pentru a o îndrepta, pentru a-și ispăși vina de la 1700.

De fiecare dată greco-catolicii s-au gândit și au lucrat pentru toți românii, indiferent dacă erau ortodocși sau uniți, mai adaugă episcopul Greco-Catolic al Oradiei. *Ne gândim la primele școli românești sistematice deschise la Blaj în 1754, la Corifeii Școlii Ardelene și la Supplexul de la 1792, ne gândim la Timotei Cipariu și la introducerea literelor latine în scrierea românească, la „Câmpia Libertății” din 1848, la Simion Bărnuțiu, la Pronunțamentul din 1868, tot de la Blaj, ne gândim și la Marea Unire de la Alba Iulia din 1918.*

Mă mir cum tocmai liderii de opinie ai BOR îi uită pe preoții ortodocși care au fost întemnițați pentru credința lor și pentru că au refuzat să colaboreze cu ideologii și Securitatea comuniste. I-a pedepsit îndreptățit și pe ei Bunul Dumnezeu?

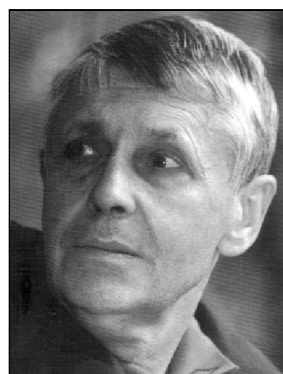
Așadar, după logica pesedistă oficială, regimul comunist le-a făcut bine și unora, și altora, ba chiar bunul Dumnezeu i-a învățat minte, pedepsindu-i exemplar. Urmașii să ia aminte, să nu-i mai creadă eroi și martiri, ci niște trădători puși în slujba intereselor străine.

Cam asta e România pe care o construiesc liderii corupți ai PSD: o țară haotică, fără istorie, cu un regim oligarhic, fără instituții puternice, fără justiție, și un popor asistat, fără memorie, mereu flămînd, ca gîsca lui Stalin.

Asterisc

Gheorghe Grigurcu

„Fenomene la început de veac”

Așteptarea: forma cea mai intensă a vieții. Așteptarea fără obiect: forma cea mai pură a vieții.

*

Numai ura poate fi în exces, nu și iubirea.

*

„Sirgăiește-te ca să intri în camera ta cea din lăuntru și vei vedea camera cerească. Căci una sunt aceea și aceasta, și printr-o singură intrare le vei vedea pe amîndouă. Scara Împărăției aceleia este ascunsă în lăuntru tău, adică în sufletul tău. Scufundă-te deci în tine... și vei afla acolo trepte pe care vei putea să urci!” (Isaac Sirul).

*

„Nu-i disprețuim pe toți cei care au vicii, însă îi disprețuim pe cei care n-au nici o virtute” (La Rochefoucauld). Viciul pur n-ar putea fi fascinant precum e uneori o monstruozitate?

*

„Se cade să acceptăm tot ce nu suntem în stare să respingem” (Montaigne). Nu este însă acesta unul din cele mai grele exerciții la care poate fi supusă conștiința umană? Și mai ales inima?

*

Constat că modelele nu-mi mai slujesc la nimic. Vreau să-l imit pe X sau pe Y, dar... n-am succes. Nu mai pot deveni nici măcar epigon. Sunt iremediabil circumscris de propriile mele slăbiciuni.

*

Proaspăt poate părea chiar și nenorocul, precum un coș de fructe abia culese, în care prezența viermilor e inaparentă.

*

„Oare din grabă aruncăm peste bord, una după alta, lentele unelte ale trecutului, caii, pînza de corabie, gătitul la foc mic, politețea? Cine-și mai

„Fenomene la început de veac”

acordă răgazul astăzi, în marile orașe, să mănânce, să doarmă, să însoțească pe jos morții la cimitir? (...) Natura, când lucrează, lucrează încet; îi trebuie o zi ca să facă o larvă, dar îi trebuie douăzeci de ani ca să facă un om” (Paul Morand).

*

Îți amintești trecutul nu pentru a-l retrăi și-ți proiectezi viitorul nu pentru a te realiza, ci pentru a te trăi pe tine însuși așa cum ești, ca ființă lăuntrică unitară, fără trecut, prezent sau viitor.

*

13 februarie 2005. Seara, pe micul ecran, l-am auzit pe un academi-
cian ilustru vorbind netulburat despre „caligrafia frumoasă a lui G. Căli-
nescu”.

*

Să aducă oare totdeauna începutul creației o tulburare, o dezordine? Să plătească tribut unei tinereți organice? „Orice clasicism presupune un romantism. Esența clasicismului este de-a veni după. *Ordinea* presupune o oarecare dezordine pe care el tocmai o reduce” (Valéry).

*

D-ale tranziției. „Problema este că, în marea parte a cazurilor, *rolurile instituționale* – fie că este vorba de simpli funcționari sau de mari oameni de afaceri sau politicieni – alternează imprevizibil și uneori impudic cu *roluri personale*. Alternează, nu se combină în vreo nouă formă relativ stabilă. Pe scurt, nu au produs o hibridizare *sui generis*, mai bună sau mai rea, ci doar un amestec inconsecvent și imprevizibil pentru oricine se așteaptă la o stabilitate comportamentală, oricare ar fi aceasta. Ca atunci când încurci borcanele și te pomenești cu o gogonea murată în gură, când erai convins că ai băgat lingura în cheseaua cu dulceață” (Vintilă Mihăilescu, în *Dilema*, 2005).

*

Fenomene la început de veac. Cum de a devenit Emil Hurezeanu, fie și pentru un timp scurt, consilier al lui Adrian Năstase? Nu e un mister. De mai multă vreme, inclusiv în relațiile noastre cvasipersonale din perioada în care era directorul Europei libere, i-am constatat un comportament îndoielnic, conținând inconsecvențe și versatilitate. Cum a devenit Dorin Tudoran consilier al lui Dan Voiculescu? Aici într-adevăr, e, pentru subsemanatul, un mister.

*

Stimulentul pe care-l constituie neplăcerea unei acțiuni de care vrei să scapi cât mai repede. „Dacă îmi displace o treabă, recunoștea Goethe, ori o las baltă ori o fac mai bine”.

*

Și tot Goethe despre adevărul captiv în erori, cum un sîmbure vital al lor. „Erorile fie întregi, pe jumătate ori pe sfert, sunt ostenitor de greu de disecat ori de cernut pentru a depista partea de adevăr dinlăuntru lor și a o așeza unde se cuvine”. Nu cumva am putea vorbi despre erori ca despre niște adevăruri damnate?

*

Atît viciile cît și calitățile sunt vrăjmașii prieteniei, crede Chamfort: „Vicii puține împiedică un om să aibă mulți prieteni, tot pe cît îl împiedică înzestrarea cu calități prea mari”. Căci prietenia poate fi de la o anume vîrstă o stare deromantizată, mediocră, înclinată spre complicitatea pe care o presupun viciile și spre indispoziția provocată de calități. O toleranță reciprocă, o conviețuire analogă supraviețuirii.

*

Performanțe: elocința care produce iluzia tăcerii și tăcerea care produce iluzia elocinței.

*

Scrupulozitatea exagerată naște, ca o reacție naturală, îndoială. În acest caz, scepticismul apare precum o eliberare.

*

Plăcerea pare, în ochii lumii, rușinoasă adevărului unui abuz, o impostură în raport cu tristețea funciară a existenței, intuită fără greș de omul generic. Din care motiv ea se ascunde mai mult ori mai puțin, spre deosebire de durerea care nu ezită prea mult a-și face public chipul. Bocitoarele de la înmormîntări sunt în acest sens caracteristice.

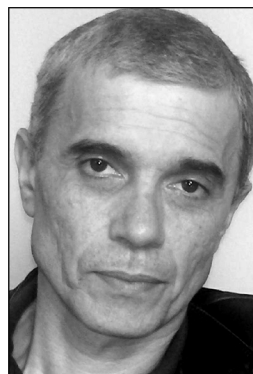
*

„Un chinez a cerut ajutor medicilor, neștiind ce se întîmplă cu el, după ce a remarcat că a început să transpire verde, transmite site-ul Ananova. Bărbatul a remarcat pentru prima dată această problemă în timp ce muta mobila împreună cu un prieten și picături de culoare verde deschis au început să i se prelingă pe frunte. Medicii au fost uimiți de transpirația verde, pe care nu știu cum s-o explice. Pînă în prezent, singura lor ipoteză este că în interiorul corpului pacientului s-ar afla un parazit a cărui prezență are acest efect ciudat. Cotidianul «Southern Metropolitan News» citează însă un medic chinez care spune că literatura antică de specialitate vorbește de cazuri de transpirație roșie și albastră, dar niciodată verde” (*Adevărul*, 2004). Ne imaginăm decepția conducerii de partid și de stat chineze produsă de acest supus al lor, atît de... inconformist. De ce oare nu s-a îndurat a transpira... roșu?

Restituiri

Alexandru Seres

Offranville, 1946: o despărțire a lui Cioran

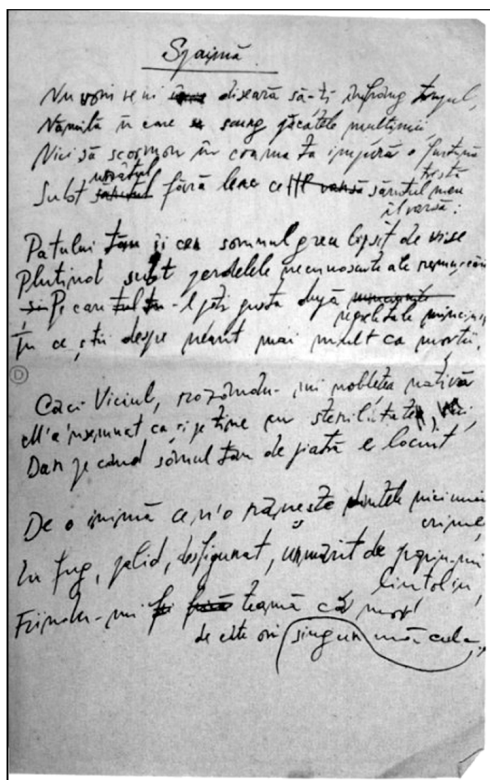
O plimbare la Offranville, o mică localitate de lângă Dieppe, îi prilejuește lui Cioran în 1970 o reflecție asupra unei întâmplări petrecute aici în urmă cu un sfert de secol și care, în biografia sa, avea să capete treptat proporții de legendă: „Aici, în vara lui 1947, m-am hotărât să rup cu limba română. Îl traduceam atunci pe Mallarmé, îmi aduc bine aminte; la un moment dat, am înțeles absurditatea și inutilitatea efortului meu. Patria mea încetase să existe, limba mea de asemeni... La ce bun să mai scriu într-un idiom accesibil unui număr infim de compatrioți, în fapt cel mult vreo douăzeci? M-am hotărât pe loc să-l abandonez și să mă consacru francezei. Doi ani mai târziu, *Tratatul de descompunere* era terminat, nu fără o trudă considerabilă.”

Este pentru prima oară când, după mult timp, Cioran pomenește despre acest episod important din viața sa. Are aproape 60 de ani și șase cărți publicate în Franța. Cum tot mai multă lume îi solicită interviuri, în anii următori va avea prilejuri destule să reia, printre multe altele, și întâmplarea de pe coasta normandă. Și o va face aproape cu voluptate – una dureroasă, ce-i drept, dar în cazul lui Cioran acest lucru ține de normalitate.

Povestea pe care o spune Cioran în *Caiete* – și pe care avea s-o repete în numeroase rânduri, în diverse variante – este doar parțial adevărată. Nu doar memoria îi joacă o festă, făcându-l să greșească anul; tendința lui spre exagerare îl determină să concentreze într-un singur moment, încărcat de dramatism, mai multe elemente ale unui proces de durată, prin care a ajuns să-și abandoneze limba maternă, îmbrăcând faimoasa „cămașă de forță” a francezei.

Biografii și exegeții au trecut cel mai adesea cu suspectă ușurință peste inadvertența cea mai flagrantă din relatările lui Cioran: anul invocat de protagonist pentru episodul „Offranville – Mallarmé” nu este nicidecum 1947, așa cum afirmă, cu deplină siguranță de sine, în mai toate interviurile. Datarea făcută la mult timp după acest episod dramatic al vieții sale a fost preluată ca atare, fără a fi pusă sub semnul întrebării, în mai toate încercările monografice, în biografii și cronologii de tot soiul, în eseuri și teze de doctorat. Cercetători dintre cei mai serioși au preluat de la Cioran acest an 1947 ca piatră de hotar între scrierile sale românești și cele franțuzești, fără să pară deranjați de numeroasele incongruențe care apăreau în felul acesta (cea mai flagrantă fiind că, în toamna anului următor, manuscrisul *Tratatului de descompunere*, clamat de el însuși ca având o gestație îndelungată, de doi-trei ani, era deja depus la Gallimard). Puțini au fost cei care au sesizat, în baza unor scrisori ale lui Cioran din acea vreme, că, în realitate, decizia de a abandona limba română fusese luată cu cel puțin un an înainte, în vara lui 1946. Unul dintre aceștia e Gabriel Liiceanu, care merge chiar mai departe, avansând ipoteza că anul în care s-a produs „revelația” de lângă Dieppe ar fi 1944 sau 1945 (*Cearta cu filozofia*, Humanitas, ediția a II-a, 1998). Să precizăm totuși că acest lucru este cu totul improbabil: în anul 1945, Cioran scria încă românește – dovadă textele din *Razne*, manuscris publicat de Humanitas în 2012, datarea și stabilirea textelor aparținând lui Constantin Zaharia. Încercări de a lămuri lucrurile pe baza unor dovezi clare și argumente bine fundamentate au mai făcut Nicolas Cavallès (*Le corrupteur corrompu*, Éditions le Manuscrit „Université”, 2005) și Sean Cotter (*Literary Translation and the Idea of a Minor Romania*, University of Rochester Press, 2014).

De ce e atât de important să știm când a schimbat Cioran limba? E vorba de un moment crucial din viața sa, comparabil cu criza provocată de insomniile din tinerețe, cele care l-au determinat să scrie, în scop terapeutic, prima sa carte, *Pe culmile disperării*. Acum, în anii de după cel de-al doilea război mondial, hotărât să rămână în Franța și fără vreo perspectivă de a-și mai publica scrierile, ajunge la concluzia că trebuie să renunțe la limba română și, odată cu ea, la întregul său trecut, singura sa opțiune fiind să devină scriitor francez. Să notăm aici că 1946 este anul în care Mircea Eliade depune la Gallimard prima sa carte scrisă în franceză, *Techniques du Yoga*, care va apărea în 1948 și la care începu să lucreze imediat după sosirea sa la Paris, în septembrie 1945; Cioran fiind în această perioadă mereu în preajma sa, este posibil ca exemplul lui Eliade să-l fi influențat în luarea unei decizii similare.

Traducere din Mallarmé de Cioran

Ecourile acestei hotărâri vor reverbera peste decenii, Cioran reluând în interviuri, în diverse variante, povestea metamorfozării sale în scriitor francez, asemănătoare cu cea a ivirii fluturului din crisalidă. E de-a dreptul pasionant să urmărim cum, în procesul rememorații repetate, acest moment câștigă în intensitate, căpătând proporții de legendă. Inevitabil, Cioran ajunge să deformeze unele aspecte, nu atât din cauza festelor jucate de memorie, cât din dorința de a conferi întregii întâmplări o anvergură cât mai dramatică. În 1983, într-o convorbire cu Jason Weiss, se referă la momentul de răscruce prilejuit de traducerea din Mallarmé ca la „un fel de iluminare”, iar în interviul dat lui Gerd Bergfleth, în 1984, vorbește despre „aproape o revelație”, în urma căreia s-a

întors de îndată la Paris și a început să scrie „în limba adoptivă pe care o alesesem de la o clipă la alta”. Radicalitatea acestei hotărâri, cu consecințe imediate, reiese și din fragmentul următor din interviul acordat lui Jean-François Duval în 1979: „Apoi, deodată, în 1947, eram în Normandia, am priceput că e absurd! De ce să scriu într-o limbă pe care n-o știe nimeni? Am rupt tot ce scrisesem. M-am întors la Paris cu gândul să nu mai scriu niciodată în limba mea maternă.” Exemplele de acest fel sunt numeroase, Cioran fiind de fiecare dată foarte convingător, grație talentului său de a îmbrăca realitatea în hainele pestrițe ale anecdotei. Atâta doar că e contrazis de realitate, care e sensibil diferită: nu doar că anul nu corespunde, dar nici trecerea la limba franceză n-a avut loc, se pare, la modul intempestiv invocat de Cioran.

Dacă citim scrisorile lui din anii '40, ne dăm ușor seama nu doar că, din pripeală sau o lacună a memoriei, greșise anul episodului de la Offranville-Dieppe, dar și că a început să scrie în franceză înainte de

vara anului 1946. Și nu e vorba doar de cele două articole publicate în revista *Comoedia* în 1943 („Mihail Eminesco” și „Le «Dor» ou la nostalgie”), care au fost, în fond, doar un accident, fără urmări pentru cariera sa, ci de prima variantă a *Tratatului de descompunere*, intitulată *Exercices négatifs*. Ea a fost scrisă pe întreg parcursul anului 1946, dovezile în acest sens fiind grăitoare. Cioran menționează pentru prima oară faptul că scrie în franceză într-o misivă trimisă părinților săi în 15 februarie 1946: „Sunt pe cale să termin o carte în franțuzește, pe care aș vrea s-o public; lipsește însă hârtia și multe altele.” În vara aceluiași an, le scrie din nou, anunțându-și de data aceasta decizia de a deveni scriitor francez, care e exprimată tranșant, în termeni fără echivoc: „țin absolut să devin un scriitor de limbă franceză”. În chip de explicație, Cioran adaugă: „La ce îmi servește aici c-am publicat cinci cărți în România? Nimeni nu le poate citi.” Iar la sfârșitul aceluiași an, pe 2 decembrie, îi trimite lui Jeni Acterian o lungă scrisoare, în care vorbește explicit despre *Exercices négatifs*: „Pentru a-mi da un pretext de activitate, am scris în vremea din urmă o «carte» în franțuzește, *Exercices négatifs*. Nu știu dacă va apărea cândva. Este un fel de *râmas bun* la iluziile moștenite sau întreținute inconștient, un fel de teorie a exilului metafizic fără pretenții de filosofie, care mi se pare mai mult ca oricând ridiculă.”

Din toate aceste referiri din 1946 la prima variantă a *Tratatului*, remarcăm absența oricărui indiciu că decizia sa de a începe să scrie în franceză ar fi fost luată abrupt, de la o zi la alta. Și totuși, momentul Mallarmé a existat în realitate. Dovada se găsește în scrisoarea trimisă lui Petru Comarnescu în anul următor, pe 11 ianuarie, la scurtă vreme după ce încheiase lucrul la *Exercices négatifs*. În ea, Cioran îi mărturisește bunului său prieten că a adoptat limba franceză în ciuda tuturor dificultăților întâmpinate și declară ritos că nu va mai scrie niciodată în românește – drept pentru care scrisoarea e redactată în franceză. Ca dovadă că vorbește serios, Cioran îi relatează lui Comarnescu iprava sa: „Je viens de finir un livre qui s'appelle *Exercices négatifs*. Le premier édition chez qui je l'ai présenté l'a refusé le trouvant trop «pessimiste». J'espère néanmoins le faire paraître.” (Tocmai am încheiat o carte care se numește *Exerciții negative*. Prima editură căreia am prezentat-o a respins cartea, găsind-o prea «pesimistă». Sper cu toate acestea că voi reuși s-o public.) În această scrisoare se găsește și cea dintâi relatare a episodului traducerii lui Mallarmé. Ea este cât se poate de veridică, dat fiind apropierea în timp, astfel că plasarea momentului în vara lui 1946 e de-acum dincolo de orice dubiu: „L'année dernière, me trouvant à la mer, je m'y amusais à traduire Mallarmé en roumain. Cet exercice a fini

par m'exaspérer; il m'a paru trop absurde. Rentré à Paris, j'ai jeté dans les égouts une partie de mes manuscrits." (Anul trecut, aflându-mă la mare, mă amuzam să traduc Mallarmé în românește. Acest exercițiu a ajuns să mă exaspereze; mi s-a părut prea absurd. Revenit la Paris, am aruncat în canal o parte a manuscriselor mele.)

Spre deosebire de evocările sale de mai târziu, nici urmă aici de vreo decizie subită de a începe să scrie în franceză, „exercițiul” traducerii lui Mallarmé fiind privit doar ca absurd și enervant. În schimb, aflăm că Cioran și-a aruncat imediat o parte a manuscriselor sale românești – ceea ce ne arată intenția sa clară de a o rupe cu trecutul, atât din punct de vedere lingvistic, cât și existențial; iar dacă luăm în considerare implicarea sa în mișcarea legionară, chiar și ideologic. Putem deduce din toate acestea că prin însuși actul scrierii în noua limbă, Cioran a ajuns la un moment dat la concluzia că trebuie să-și arunce peste bord, odată cu limba maternă, întreg trecutul. La aceste lucruri se referă aluziv mai târziu, într-un interviu acordat lui Fernando Savatier în 1977, unde afirmă: „Schimbând limba, mi-am lichidat imediat trecutul: mi-am schimbat total viața.”

Și, într-adevăr, de-acum înainte, viața lui Cioran se schimbă. Cei drept, nu devine peste noapte scriitor francez. Metamorfoza sa e rezultatul multor nopți de trudă, al unui travaliu stilistic agonizant, de aproape trei ani, timp în care îi citește pe moralști, își rescrie de mai multe ori cartea, consultând din greu dicționarele și ascultând de sfaturile unui fanatic (basc!) al limbii franceze. La apariția *Tratatului de descompunere*, avem în față un nou Cioran: fără „dampfuri nietzscheene”, punând căpăstru lirismului și utilizând stilul desăvârșit al moralștilor francezi din secolul al XVIII-lea. Cu toată continuitatea ideatică dintre scrierile sale românești și cele franceze, vom avea de-a face de-acum înainte cu un alt Cioran – unul care, spre deosebire de perioada sa românească, își folosește cu deplină siguranță și măiestrie instrumentele de scriitor. Acest Cioran, perfect conștient de urmările și semnificațiile sacrificiului pe care-l făcuse renunțând la limba română, va declara, plin de subînțeles, în *Ispita de a exista*: „Cine își reneagă limba, adoptând-o pe a altora, acela își schimbă identitatea și chiar decepțiile. El se rupe – trădare eroică – de amintirile sale și, până la un punct, de sine însuși.”

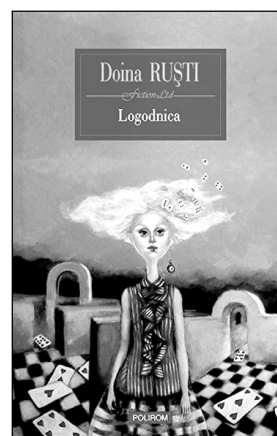
Camera de gardă

Mircea Pricăjan

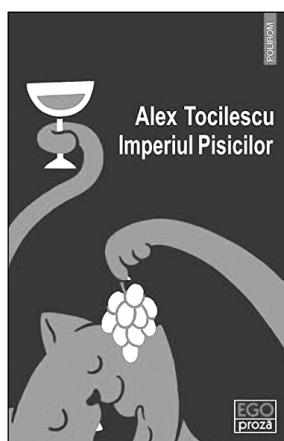
DOINA RUȘTI – *LOGODNICA*
EDITURA POLIROM, IAȘI, 2017

Cu o empatie exemplară, demnă de scriitorul profesionist care este, Doina Ruști se apropie de această poveste cu doi protagoniști. Roman de dragoste, deci și roman al decepției, *Logodnica* pendulează între lumile celor doi naratori: Norvegia lui David Kinsella, rece și poetică și visătoare și naivă cu bună știință, și Moldova, Republica Moldova, a Alisei, haotică și nestatornică și înșelătoare și, prin forța împrejurărilor, profitoare. De o parte, viața lăuntrică aflată în căutarea unui echilibru, de cealaltă – supraviețuirea, viața cât se poate de palpabilă, ca singură năzuință. Fiecare cu armele sale, cei doi încearcă să cucerească o redută fatalmente iluzorie. Evident că sfârșesc în brațele deznădejzii, ale tristeții, la capătul unor zbateri desfășurate pe mai mulți ani. Doina Ruști reușește să se apropie de cele două fețe ale aceleiași povești cu o lejeritate de invidiat. În cele două părți ale romanului, fiecare corespunzând unuia din membrii cuplului, proza autoarei se adaptează perfect, logica narațiunii atingând toate notele corecte

pentru ca cititorul să le dea până la urmă dreptate ambilor protagoniști. Aici se și împlinește scopul poveștilor: puse față în față, e imposibil să separăm umbrele doar de o parte și luminile doar de cealaltă. Născute din rădăcini diferite, perspectivele ajung să se împletească – fără însă a se și contopi. Din nefericirile lor separate, în mod surprinzător, se desprinde totuși o armonie similară cu a dansului iluzoriu al Aurorei Boreale pe care, la un moment dat, David și Alisa ajung s-o admire împreună.

ALEX TOCILESCU – *IMPERIUL PISICILOR*
EDITURA POLIROM, IAȘI, 2017

Cele 32 de proze adunate de Alex Tocilescu în acest volum se mișcă suplu (altfel spus, cu talent) între trei teme mari și generoase. Este în primul și primul rând religia, divinitatea, narațiunea în jurul personajelor biblice. Aici avem, cred, cele mai savuroase povestiri, căci coborârea în mundan, în derizoriul fals (căci cu miză) nu poate fi mai expresivă. Isus revine pe Pământ doar pentru a i se confirma iarăși că oamenii nu înțeleg nimic din aplecarea lui spre mântuirea lor, așa că sfârșește rupându-i în bătaie pe cei câțiva care îi ies în cale și-l urcă pe culmile disperării. Dumnezeu, în alt text, vine chiar la ușa autorului pentru a-i solicita pentru sine pisica cea bătrână. Satana este – apoi – un hipster într-un iad (aflat în plină renovare) în care naratorul ajunge săpând în Pădurea Băneasa cu intenția de a-și îngropa, evident, pisica. Un înger-femeie fatală se arată premierului și îi oferă cea mai senzațională felație din viața sa, cu singura condiție ca acesta să renunțe la demnitatea sa oficială (și – vai! – particulară). Cavalerii Apocalipsei poposesc într-un birt românesc și, când să

Mircea Pricăjan

plece mai departe în misiunea lor sfântă, descoperă că doi dintre cai le-au fost furati. În toate aceste povestiri, dar și în multe dintre celelalte (următoarele în ordinea reușitei sunt cele despre adolescenți și cele cu tematică SF), hazul deloc gratuit vine din intersecția dintre *lumea mare* (într-un text, un conflict la scară planetară are ca pretext faptul că un anume domn Florescu a furat două prosoape dintr-un hotel rusesc) și *lumea mărunță*, cu toate detaliile ei colorate, țipătoare, cu reflexele ei necondiționate, cu meschinăriile ei nevinovate. Cu foarte puține excepții, Alex Tocilescu face literatură din ceea ce unii mai puțini hărăziți ar fi făcut doar scheci, doar gesticulație și bufonerie. Însă, prin felul în care știe să pună accentele, atât de natural și, de aceea, atât de profund uman (cu tot absurdul anecdoticului propriu-zis), Alex Tocilescu ni se prezintă ca un prozator de citit cu voce tare. Un prozator de recitat/recitat.

BOGDAN COȘA – *ULTRAVIOLENȚĂ*
EDITURA POLIROM, IAȘI, 2017

Final de trilogie (*Poker*) pe o notă optimistă. Cine s-ar fi așteptat? Cumva, este exact ce trebuia pentru a încheia povestea lui Tudor Klein, alter-egoul declarat al autorului. Aici, Tudor pleacă împreună cu iubita Irina pentru trei luni pe o insulă, cu o bursă de creație. Izolați, cei doi își descoperă singurătățile individuale, compatibilitatea acestora, ajung să le suprapună. „După trei luni de stat non-stop împreună, chiar nu mai aveam ce să ne spunem. Nu ni se întâmplase nimic, nu gândisem nimic din ce nu gândise și celălalt sau din ce nu știa deja.” E un dram de licență „poetică” în această concluzie, așa cum sunt adesea în

carte, atât în cea din primul plan, cât și în cea secundară. Căci Tudor scrie în această rezidență un (nou) roman autobiografic detaliind începuturile relației cu Irina. Din povestea astfel re povestită înțelegem că, dimpotrivă, perioada de izolare vine după lungi chinuri amoroase, implicând chiar o relație extraconjugală a Irinei cu... Gina. Cuplul format de cei doi trăiește intens în lumea de acasă, iar dacă odată ajunși pe insulă par să se strângă în sine nu este decât dovada faptului că nucleului lor îi lipsea de fapt însingurarea comună. Neîncrederile și nesiguranța dinainte sunt expresia fricii de propria singurătate, refuzul de a mai aștepta fericirea într-o lume a lipsei totale de scrupule. Departe de a fi o pledoarie în favoarea beatitudinii comode (vezi titlul), *Ultraviolență* este totuși romanul succint și clar, rafinat scris, al speranței, al îndrăznelii de a spera că dragostea poate birui până la urmă. Nu însă înainte ca zorii ei tulburi să fie analizați și înțeleși prin scris.

Mediafort

Lucian-Vasile Szabo

Scriitori și ziariști în 1917

PRESĂ ȘI MEMORIE SUB OCUPAȚIE

Gazeta Bucureștilor a fost vreme de zece luni singura publicație apărută în Capitala ocupată a Regatului României, în perioada decembrie 1916 – noiembrie 1918. Era singurul mijloc de informare pentru cetățeni, fiind și publicația oficială a guvernanților, un fel de *Monitor oficial*, deoarece aici erau publicate toate documentele administrative importante, Komandatura guvernând prin ordonanțe¹. În acest context, alăturarea de documente oficiale restrictive cu texte aparținând jurnalismului de opinie avea să accentueze percepția că între oamenii guvernământului străin și ziariștii români nu este nicio diferență, că reprezintă un întreg opresiv bine articulat. În București, scena presei se va lărgi puțin abia de la 1 septembrie 1917, când a ieșit pe piață cotidianul *Lumina*, girat de omul politic Constantin Stere. După cum precizează Marian Petcu, la această publicație au colaborat alte nume importante ale literaturii și jurnalismului românesc aflate în Bucureștiul ocupat: George Topârceanu, Liviu Rebreanu sau D.D. Pătrășcanu².

Apariția *Luminii* făcea parte dintr-o încercare a administrației de ocupație de a da impresia unei normalizări a vieții în București. Contextul este complicat, istoricul Radu Tudorancea având și o expli-

1 Multe dintre acestea aveau să fie adunate de către N. Georgescu în volumul *În puterea pumnului de fier*, Editura tipografiei P. Iliescu, Iași, 1917.

2 Marian Petcu, „Presa «anilor de foc». Secvențe din jurnalismul Primului Război Mondial”, în Cătălin Negoită și Zanfir Ilie, *Presa Primului Război Mondial*, Editura Tritonic, 2015, pp. 317-336.

cație de context: „Întrucât administrația militară germană nu reușise să convingă zariștii români (cu mici excepții) să colaboreze la ziarul *Bukarester Tagblatt* și la varianta sa românească *Gazeta Bucureștilor*, a fost luată în considerare o altă abordare, aceea de stimulare a apariției unui ziar pur românesc”³.

În valul de scrieri memorialistice și jurnaliere de după Marele Război vor fi destui autori care îi vor vedea pe Slavici, Arghezi și ceilalți ca marionete în mâinile regimului de ocupație sau ca pe niște oameni din structura acestuia. Virgiliu N. Drăghiceanu va scrie o cronică destul de vioaie a acelor ani, consemnând pentru 14 (27) ianuarie 1917 că a fost ziua Kaizerului, sărbătorită cu paradă și retragere cu torțe, iar „Slavici îl salută, în *Gazetă*, ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ. Săracul Slavici!”⁴ Același ton va fi adoptat și de Pia Alimăneștianu, sora mai mică a lui Ionel Brătianu. Aceasta va nota în însemnările ei din perioada Marelui Război că reușea să descopere înfrângerile suferite pe front de armatele Puterilor Centrale din înversunarea cu care scriau împotriva fratelui ei D. Karnabatt și I. Slavici!⁵

PROBLEME LA *GAZETA BUCUREȘTILOR*

Înainte de a discuta despre conținutul efectiv al *Gazetei Bucureștilor*, conținut ce va fi luat în calcul atunci când se vor face acuzațiile în Procesul zariștilor din 1919, este important de văzut că publicația are unele probleme de datare, serializarea ei fiind cel puțin curioasă. Primul număr cu text românesc apărea în 12 (27) decembrie, când administrația de ocupație a permis editarea ziarului *Bukarester Tagblatt* jumătate în germană, jumătate în română, adică o singură coală. Primul număr este datat astfel: an XXXVIII, nr. 194, 12 decembrie 1916, date identice pentru recto și verso. Din 7 (20) martie 2017 cele două publicații se despart, în sensul că sunt tipărite separat. Totuși, sistemul de numerotare nu se schimbă. D. Vatamaniuc a analizat aceste informații și a făcut precizări corecte la pagina 467 din *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, deși, probabil din neatenție, într-o notă la pagi-

3 Radu Tudorancea, *Frontul de acasă*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2015, p. 167.

4 Virgiliu N. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, Ed. Cartea românească, 1920, p. 46.

5 Pia Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane*, Imprimeriile Independența, București, 1929, p. 78.

na 465, dă ca dată pentru despărțirea celor două publicații 7.. aprilie, indicând și când s-a trecut la serializarea cu anul I: „Abia în 28 aprilie 1917 *Gazeta Bucureștilor* adoptă un nou an de apariție: An I”⁶. Lucrurile rămân confuze, deoarece primele numere au apărut ca ediții de război, cu numerotare suprapusă.

În articolele din *Gazeta Bucureștilor* întâlnim temele frecvente în publicistica lui Ioan Slavici. Critica la adresa clasei superpuse, ce include clasa conducătoare în stat, deci nu doar a celei avute, se revarsă indiferent de nație. O regăsim într-un text în care subiectul este Rusia⁷. Nu se pronunță împotriva rușilor, ci împotriva țarului și a regimului său. În aceeași termeni vorbise și în ceea ce privește administrația maghiară din Ardeal. E un model consacrat de acțiune, uzitat și atunci când vorbise de corupție în armata română⁸. Scriitorul-jurnalist considera că aceasta reprezenta una din cauzele principale care au dus la situația dezastruoasă din perioada de referință. Titlul este unul necruțător, vorbind de la sine: „Dezorganizarea armatei române”⁹.

Când România a pierdut bătăliile și germanii au ajuns să ocupe Bucureștiul, nu doar Slavici a scris articole acide, ci și Arghezi (sub pseudonimul Sigma). Se îndreaptă împotriva lipsei de viziune a lui I. I. C. Brătianu și a celor din preajmă, printre care Take Ionescu (cel puțin așa părea atunci, prin 1916-1917): „Te întrebi, într-adevăr, ce mai așteptăm noi de la participarea la război. Transilvania, pe care cafenelele din București o anexaseră cu mult înainte de declanșarea lui, credem că nu mai ispitește nici iluziile bucătarului dlui Take Ionescu. Iar coroana de împărăteasă, făgăduită de un sylf nefericitei regine Maria, bănuim că nu mai formează idealul de găteală solemnă decât al vreunei prințese de ospiciu”¹⁰. Grele cuvinte, dar perfect îndreptățite în acea epocă! Articolul era intitulat „Pentru ce mai luptăm”, fiind în mod special citat în instanță de procurorul-comisar Niculescu-Bolintin pentru a demonstra că autorul se făcea vinovat de atacuri la adresa Dinastiei¹¹.

6 Dimitrie Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, Editura Academiei, București, 1968, p. 465.

7 *Gazeta Bucureștilor*, XXXVIII, nr. 94, 4 (17) aprilie 1917.

8 Lucian-Vasile Szabo, „Activitatea lui Ioan Slavici la *Gazeta Bucureștilor*”, în Cătălin Negoită și Zafir Ilie, *Presa Primului Război Mondial*, Editura Tritonic, 2015, pp. 445-464.

9 *Gazeta Bucureștilor*, XXXVIII, nr. 74, (nr. 91 ca ediție de război) 15 (28) martie 1917.

10 *Gazeta Bucureștilor*, I, nr. 265, 23 noiembrie (6 decembrie) 1917.

11 Pavel Țugui, *Arghezi necunoscut*, Editura Vestala, București, 1998, p. 85.

Extrem de ostil față de premierul Ionel Brătianu, acuzat pentru dezastrul țării, va fi și D. Karnabatt¹². Articolul „Cohorta schilozilor” este apocaliptic, consecință a deciziilor dezastruoase luate de premier, rezultatul fiind că orașul a fost umplut de „ciungii, ologii, schilodii politice fatale a dlui Brătianu. Oamenii aceștia nu au ce mânca, mor literalmente de foame: familiile lor își trăiesc nenorocita existență pe stradă ca și câinii vagabonzi, care cerșesc existența întâmplărei”¹³. Lucrurile nu vor schimba foarte repede, iar dacă D. Karnabatt acuza „greaua moștenire” lăsată de guvernul Brătianu, peste un an și jumătate imagini de același tip vor fi furnizate de N. Iorga, acuzând, evident, mizeria lăsată în urmă de ocupantul străin: „Ce zile triste! Orașul e un iad de murdărie sub un cer de plumb. O mulțime imensă, cu căutături de bestii preocupate de hrană și plăceri, se târâște prin noroiul gros, pe care-l răscolesc câteva femei în zdrențe, cu figurile de agonie. Cai flămânzi cad la marginea trotuarului și pe unul îl sfâșiau câinii”¹⁴.

SLAVICI CONTRA... ANGLIEI

Sunt câteva intervenții ale lui Slavici în care acesta nu numai că-și vede confirmate ideile, dar chiar consideră că are argumente noi pentru a continua disputa ideologică. Veștile de pe front îl conving că a sosit momentul ca Basarabia (Moldova toată!) să fie eliberată, iar elementele rusești alungate de aici, „plaga rusească”, așa cum o numește fără reținere, căci „Austria și Prusia, încă din secolul al XVIII-lea, au ținut în frâu expansiunea rusească, altminteri toți românii ar fi avut soarta celor din Basarabia”, vine cu precizări un istoric contemporan¹⁵. Rezistența înverșunată a armatei române în micul teritoriu din jurul Iașului rămas neocupat de germani i se pare nefirească. Sunt „pierderi inutile” de vieți omenesti, așa cum va preciza în articolul „Săraca țară”¹⁶. Se adunau astfel probe importante în dosarul deschis pe numele lui și judecat în

12 Marian Petcu, „Presa «anilor de foc». Secvențe din jurnalismul Primului Război Mondial”, în Cătălin Negoită și Zanfir Ilie, *Presa Primului Război Mondial*, Editura Tritonic, 2015, pp. 317-336.

13 *Gazeta Bucureștilor*, I, nr. 151, 2 (15) mai 1917.

14 Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. II, Editura Națională S. Ciornei, București, f.a., pp. 138-139.

15 Lucian Boia, „*Germanofili*”, Editura Humanitas, București, 2009, p. 311.

16 *Gazeta Bucureștilor*, I, nr. 123, 10 (23) august 1917.

1919¹⁷. Jurnaliștii de la Gazeta Bucureștilor vor găsi numeroase motive pentru a fi supărați pe englezi. Dușmăniei britanice îi dedică I. Slavici o suită de articole. Toate au ceva englezesc în titlu: „Nesațiul englezesc”, „Anglia – sac fără fund”, „Mercenarii Angliei” sau „Generozitatea britanică”. Articole antienglezești scrie și T. Arghezi. Semnificativ este cel intitulat „Mare și mic”, unde este denunțată setea expansionistă a britanicilor. Concluzia va fi că „Anglia suferă de elefantiazis”¹⁸. Nici Franța nu scapă, fiind acuzată că a profitat de prestigiul ei în România și i-a forțat intrarea în război, rezultatele fiind dezastruoase: „Din pricina Franței domnului Poincaré, l-am văzut pe soldatul român trimis să ia sub baionetă familii întregi de oameni cumsecade, pe motivul că vorbeau, pe lângă limba românească, o limbă pe care cu spor el al fi învățat-o – să-i poarte în pâlcuri pe drumurile țării, ca pe niște asasini”¹⁹.

Cum vedea Slavici viitorul din redacția Gazetei Bucureștilor aflăm dintr-un articol intitulat „Vremuri grele”: „Legea cea aspră a vremurilor ce vin e deci că avem să muncim mai mult și mai greu, și să cheltuim mai puțin și mai cu măsură decât în trecut. Două virtuți au să ne fie de aici înainte mai presus de toate; hărnicia și stăpânirea de sine”²⁰. Cuvintele sunt actuale și astăzi²¹. Au fost scrise de Slavici într-o scurtă revenire cu câteva articole la Gazeta Bucureștilor, în vara anului 1918, când prinde momentul să se răfuiască cu premierul și cu oamenii politici refugiați la Iași²². Este subliniată “vina cea mare și cu desăvârșire de neiertat” a lui Ion I. C. Brătianu, care la acea dată era dat în judecată la București! Acesta era acuzat că s-a „abătut de la politica noastră tradițională”, adică apropierea de germani²³. Dreptate avea și Slavici, căci exista și un tratat în acest sens, nerespectat însă în condiții de re poziționare geostrategică. Desigur trebuie spus că există interpretări diferite la acest tratat. Un motiv invocant atunci era că tratatul era defensiv, de apărare. El nu trebuia să funcționeze pentru că Austro-Ungaria nu fusese atacată efectiv în 1914. Pe de altă parte, Austro-Ungaria considera Serbia principalul

17 Lucian-Vasile Szabo, *Un alt Slavici. O geografie publicistică după gratii*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2012, p.232.

18 *Gazeta Bucureștilor*, I, nr. 157, 9 (22) mai 1917

19 „Modelul francez”, *Gazeta Bucureștilor*, I, nr. 348, 18 noiembrie (1 decembrie) 1917.

20 *Gazeta Bucureștilor*, II, nr. 590, 5 (18) august 1918.

21 Lucian-Vasile Szabo, „Activitatea lui Ioan Slavici la *Gazeta Bucureștilor*”, în Cătălin Negoită și Zafir Ilie, *Presa Primului Război Mondial*, Editura Tritonic, 2015, pp. 445-464.

22 Lucian-Vasile Szabo, *Recurs în dosarul Ioan Slavici*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2015, pp. 251-252.

23 Articolul „Vrăjmașii milenari”, în *Gazeta Bucureștilor*, II, 21 iulie (3 august) 1918.

vinovat, implicată fiind în asasinatul de la Sarajevo, care ar fi reprezentat nu doar o crimă la cel mai înalt nivel, prin uciderea lui Franz Ferdinand, ci și o lovitură dată conducerii imperiului, pentru slăbirea acestuia.

Cuvinte aspre la adresa prim-ministrului Brătianu înregistrăm și la alți ziariști ai epocii, la aceeași dată. Dem. Teodorescu, sub pseudonimul Ion Olteanu, viitor coleg al lui Slavici în banca acuzaților, va fi chiar mult mai radical. Suntem în august 1917, atunci când armata română rezistă greu în Moldova rămasă neocupată: „Inimile tuturor românilor întovărășesc azi victoria care bate la porțile Moldovei. Acolo s-a închis dușmanul nostru real, autorul nenorocirii noastre, dezonoratorul și hidosul terfelitor al demnității românești: politicianismul takisto-brătienist”²⁴. De partea cealaltă, Pia Alimăneștianu va nota în jurnalul ei că astfel de atacuri la adresa fratelui ei Ion I. C. Brătianu sporeau neîncrederea în această publicație. Se ajunsese acolo încât nici informațiile corecte nu mai erau crezute: „Despre revoluția rusă abia mai vorbesc acum și caută să ne convingă că este împotriva războiului, că noul guvern vrea pacea imediat. Ne-au spus atâtea minciuni încât nu mai credem nici ceea ce poate fi adevărat. Gazeta este scrisă parte de români. Din ziua când Karnabatt, Pora, Slavici și C-ie²⁵ au luat condeiul am cu totul impresia că cetesc *Adevărul*²⁶. Sunt regulat două articole cu insulte pentru regele Ferdinand, Take Ionescu, Ionel”²⁷.

²⁴ *Gazeta Bucureștilor*, I, 6 (18) august 1917.

²⁵ Prescurtare de la fr. *Compagnie* (compania, asociații).

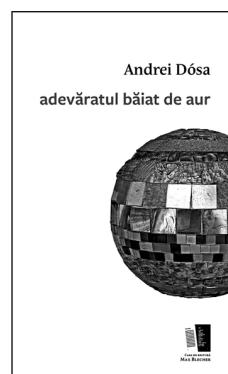
²⁶ Cotidianul *Adevărul*, care, înainte ca România să intre în război, duse o campanie violentă împotriva premierului Brătianu, prin vocea editorului Constantin Mille.

²⁷ *Op. cit.*, p. 72.

Cronica literară

Andreea Pop

Lungul drum al noptii către zi

Andrei Dósa,
adevăratul băiat de aur,
Casa de Editură Max Blecher,
Bistrița, 2017

Încă din debutul lui Andrei Dósa – *Când va veni ceea ce este desăvârșit* (Tracus Arte, 2011) – , s-a văzut că una dintre constantele proiectului său poetic era versatilitatea regiei, capacitatea de construcție a poemelor în registre diferite fără ca aceasta să lase impresia căutării unei direcții, dublată și de un substrat imploziv. De la episoadele biografice din primul ciclu al volumului amintit mai sus, dedicate „idolilor de piatră”, în care sistemul pe alocuri disfuncțional al familiei e descris sub forma unor drame senine care produc, uneori, mici cataclisme afective, la „experimentul” aseptice, compus din fragmente izolate, în cele două grupaje de „Exerciții de respirație”, la discursul anti-*corporate* ironic și acid, din „ușa rotativă” și, în fine, la explorările senzuale detașate care dau chiar titlul plachetei, poemele acestea ale lui Andrei Dósa dovedeau, dincolo de fluctuațiile tematice, o tensiune mocnită permanentă; livrată fără pretenții metaforice sofisticate și în lipsa unor scenarii ingenioase, ea se naște aici mai degrabă prin acumularea „filmelor” izolate.

American Experience (Cartea Românească, 2013), cel de-al doilea volum, consacrase fără prea multe dubii vocația poetului de a prelucra experiența sa transatlantică printr-un discurs lipsit de inhibiții, pe care îl livrează tot prin procedeul aglomerării unor episoade separate; la intersecția lor, Andrei Dósa construiește acum, însă, „coregrafia” decadentă a visului american. Poemele de aici se dezvoltă gradual, aproape sub forma unei cascade a imaginilor și recuperează, dincolo de toată angoasa identitară și de observația ironică pe care o generează, un exercițiu de admirație și o intenție deconstructivă, simultan, mai ales prin

colajul dedicat metropolei americane așezat cu intuiție în chip de epilog. *Nada* (Pandora M, 2015) are, poate, discursul poetic cel mai detașat, deși, paradoxal, confesiunea e aici mai directă și mai asumată decât oriunde. Difuză e, însă, suprafața de proiecție a poemelor, care chiar dacă adoptă și teme mai vechi – între ele, cea erotică, reactualizată din volumul de debut, are ponderea cea mai mare –, funcționează mai ales prin proliferarea amănuntului narcotic, a „filmelor” de criză și a teoretizării cerebrale. Suprapuse unei triade spații-lumini-forme și „epurate” mai mult decât în altă parte de un angrenaj concret, viziunile lui Andrei Dósa echivalează aici cu o simptomatologie a psihozei golului.

Observația de mai sus e valabilă și pentru *adevăratul băiat de aur*, apărut anul acesta la Casa de Editură Max Blecher, în care singura constantă în raport cu celelalte volume e deconstrucția sistemului social, care însă se face acum cu alte mijloace. Asta pentru că primul grupaj de poeme, „CHEF IEFTIN”, explorează haosul psihedelic. Și mai mult decât în *Nada*, poemele traduc aici o serie de „proiecții” alienante, dar care sunt „educate” acum în favoarea unui discurs accelerat, calculat, din care, aparent cel puțin, a dispărut orice urmă de umanitate, în căutarea sevrajului declanșator. Poemul *f1* reproduce la scară mică dimensiunea unei astfel de premise: „resuscitare cu hidrocarburi/ asistenți ingenușiați în fața roților/ dăruire totală zeilor adrenalinei// sub norii incandescenți/ sub razele sparte de cască/ pilotul tremură în turația motorului/ se pregătește să iasă de pe orbită// spre o lume în care lucrurile/ sunt atât de intense încât/ tremurul acesta trece drept/ pur fiziologic”. Party-ul, dacă se poate și narcotizat, devine centrul lumii și locul de unde Andrei Dósa își livrează trăirile de adicție, pe care le proiectează sub forma unei progresii ascendente a detaliului mecanico-decadent: „ore cu țesuturi dizolvate în lumină/ ore cu simțuri arcuite ca un curcubeu/ incredibil pași de sinteză/ în producerea fericirii// [...] glitch pe undele beta/ încăperea e inundată/ de godlike substance/ rupe structurile compacte/ scânteii de argon și neon/ umplu întunericul cu ozon/ rotirea bolții/ viteza accelerată a stelelor// emisfere supraîncălzite/ hărți cerebrale purpurii/ dragoste/ dragoste”, *brain damage*. „Nocturnele” acestea ale lui Andrei Dósa, trădează, dincolo de prerogativele lor nonșalante, tot o fizionomie convulsivă a poemelor, chiar dacă una mai greu sesizabilă. Pentru că toată această gesticulație hăituită a animalului urban în transă e pusă în scenă de poet nu sub forma unei stări de grație, ci mai degrabă a unui joc fascinant în jurul căruia poemele gravitează, dar nu-l asimilează total, în cele din urmă. E ceea ce observa și Ovio Olaru într-un comentariu, la un moment dat, și anume că această

lume de tip *Fear and Loathing* e, pentru Andrei Dósa, doar un cantonament provizoriu și nu o poetică personală (n-aș zice chiar că e o pastişă după Alex Văsieș, cum afirmase autorul *Pilotului*, chiar dacă similaritățile dintre volumul acesta și *Instalația* sunt evidente). Filtrul lucid prin care își defășoară toată această mitologie recuperează nu doar euforia simțurilor, ci și intuiția graniței periculoase, pe care le pune față în față cu degajare și prudență în același timp. Derulate într-un ritm rapid (cu un principiu de coagulare mai degrabă muzical, de tip *Fever Ray meets The Knife*, decât cinematografic, cum se întâmplase în celelalte volume), imaginile sacadate camuflează tot acest fond încordat al poemelor.

Ceva mai recognoscibile ca orientare sunt poemele din grupajul de mijloc, „UNITÉ D'HABITATION”. Predispoziția poetului pentru revoltă și denunțarea golului din jur coincide acum cu o convulsie monotonă, uneori stridentă. Episoadele dispartate ce recompun tabloul general devalizat au o miză existențială mult mai pronunțată, trasează vidul sub forma unei ecuații rutiniere esențiale de tipul „freze și flex telefoane”, pe care poemele o prefiguraseră și în *Dog interface*, dar care e mai clară într-o construcție de tipul celei din *structura zilei*: „apartamente noi/ benzi adezive încă pe ferestre și uși/ perete de lavabil alb/ bannere cu ansambluri rezidențiale/ oameni făcuți pe calculator/ în bunăstarea lor lividă/ goluri care se repetă în structura zilei”. E o senzație pe care poemele o degajă în permanență, cu atât mai mult cu cât se circumscriu unor spații dezafectate (de regulă barul sau cartierul), care traduc concret hiatusul din jur. Semnificativ e că, până la urmă, tot acest entuziasm deconstructiv nu rămâne doar la nivel teoretic, ci devine o metodă de aproximare personală, pentru că mai toate „reverii” decedente, de beton, ale lui Andrei Dósa ascund niște mize ceva mai serioase. Ex-centric și având nostalgia umanului, poemele din *adevăratul băiat de aur* sfârșesc, până la urmă, prin a-și deconspira metafizica lor tensionată. Poemul *psihohidrografie*, unul dintre cele mai reușite din volum, coincide și cu unul dintre puținele momente care descifrează nemediat o astfel de psihologie încordată: „zilele alea lungi, primele/ cu energia lor asemănătoare curentului/ apelor de la munte/ pe sub gheața subțiată// ce ar mai putea diminua energia începutului/ în scânteierea de neon și sticlă/ a marilor orașe?// ea difuzează pe la margini/ și se scurge în păienjenișul hidrografic// e tinerețea asta de care tragem/ să dea randament maxim/ în nebunia noastră calculată, rece”. Autoscopia aceasta lucidă e simptomatică pentru că, pornind de la ea, poemele dezvoltă ceea ce aș numi cea mai mare reușită a volumului, și anume o re-

flecție ecologico-naturalistă ce irizează discret în subsol; cu niște obiective precum acelea din *game cheats* – „caut încercările ingenioase/ de a recuceri spațiul obturat de beton”, Andrei Dósa poate fi, prea bine, un soi de Thoreau în variantă postmodernă. E de găsit aici o reîncercare de cucerire a firescului care, chiar dacă nu explicită, răzbate la suprafață și produce mici scurtcircuite din loc în loc, fie chiar cu prețul demistificării proprii („uneori mi-e ușor să vorbesc cu Dumnezeu/ pentru că amândoi suntem incoerenți/ pentru că amândoi suntem occidentali”, *incoerențe/descendențe*). Cu atât mai convingător e un astfel de demers cu cât ultimul grupaj de poeme – aș zice și cel mai forțat dintre ele – se va dezice total de la el.

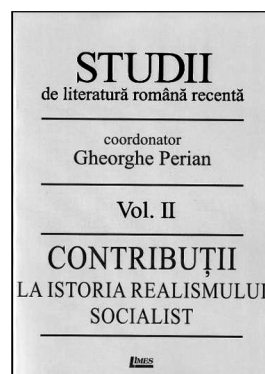
Poemele din „ULTIMA SPEȚĂ” au aerul unor exerciții de imaginație și limbaj, mai degrabă decât de viziune cu program. Câteva *flash*-uri comuniste vs. prezentul capitalist, „asediu” kitch-ului și discursul miserupist sunt punctele lor de maximă ardență. Finalul poemului care închide volumul e, însă, din alt film și anunță o apocalipsă de interes pentru întreg volumul: „și până la urmă focul ne va mistui și pe noi/ ne va despărți în particule de fum și ceață/ care să hrănească viitoarele seminții”, *txt frumos elegant cât de cât*. E un epilog grav, aproape manifest aici, cumva în contrapondere cu ținuta ironico-nonșalantă a poemelor din acest ultim ciclu.

Unul care aduce, grandios și premonitoriu, promisiunea postumană, la capătul întinericului.

Cronica literară

Viorel Mureșan

Studii de literatură română recentă

Gheorghe Perian (coordonator),
Studii de literatură română recentă,
vol. II (Contribuții la
istoria realismului socialist),
Editura *Limes*, Cluj-Napoca, 2017

După un prim volum, conceput similar cu cel de-acum, consacrat unor teme și motive literare în proza scurtă, Gheorghe Perian (coordonator) publică *Studii de literatură română recentă, vol. II (Contribuții la istoria realismului socialist)*, Editura *Limes*, Cluj-Napoca, 2017. Cartea însumează douăsprezece eseuri, dintre care zece sunt semnate de tineri critici și istorici literari, absolvenți ai literelor clujene, cu doctorate sau masterate, trecute ori încă în desfășurare, la aceeași „alma mater studiorum”. Aceștia li se adaugă, cu un nou studiu, coordonatorul volumului, în timp ce armătura teoretică e adusă să o susțină nimeni altul decât însuși Georg Lukács, printr-o traducere în limba română din 1956. O viziune unitară asupra fenomenului în discuție e sugerată de prezența unui motto din Hippolyte Taine, cel care leagă faptele literare de factori precum rasa, mediul și momentul scrierii: „Istoria literară nu proscribe și nu iartă; ea constată și explică.” Într-o scurtă prefață a cărții pe care o coordonează, Gheorghe Perian supune examenului critic studiile despre realismul socialist deja existente, le sistematizează, le contextualizează în funcție de date istorice care au marcat decisiv evoluția societății și a mentalului social, identifică principalele surse care la mențin în actualitate, pentru ca, în final, să îmbie la o lectură activă, însoțită de meditație: „Lăsăm cititorii să hotărască singuri cum se situează acest volum al seriei noastre pe «harta» schițată mai sus a criticii literare contemporane. Articolele pe care le publicăm sunt din categoria așa-numitelor «contribuții» și scot la iveală aspecte mai puțin sau deloc cercetate din existența realismului socialist. Ne-am propus să

întregim cu detalii noi imaginea pe care critica o are asupra acestui curent, unul dintre cele mai studiate din istoria literaturii române, dar care încă mai poate rezerva surprize cercetătorilor. Colaboratorii noștri au căutat (și au găsit) răspunsuri la câteva întrebări dificile: care a fost semnificația vizitelor făcute de către câțiva scriitori comuniști (Ilya Ehrenburg, Tristan Tzara, Louis Aragon și Elsa Triolet) la București în perioada anilor 1945-1947?, când a început realismul socialist în literatura română, ce a însemnat curentul «botanist» în poezia anului 1954?» (p.9).

Aflat sub genericul *Vin comuniștii*, primul grupaj de studii decelează tâlcurile ascunse ale unor vizite rău-prevestitoare, făcute de câțiva scriitori comuniști sau de orientare comunistă în țara noastră. Din ospetia la București, în toamna anului 1945, a lui Ilya Ehrenburg, Lionel D. Roșca deduce o „veritabilă misiune”, întâlnirile lui cu scriitori români însemnând dialoguri cu „oracolul zeului de la Kremlin”. Atent analizate, circumstanțele fiecărei etape a lungii șederi a scriitorului sovietic la noi oferă semnificații deloc întâmplătoare, înțelese de critic de pe o poziție inflexibilă, incriminatoare. Un an mai târziu, în 1946, Tristan Tzara vizitează Bucureștiul și Clujul, după o absență din țară de 32 de ani. Articolul Iuliei Rădac are în vedere rolul, în primul rând, propagandistic, de influențare a intelectualității românești, printr-un mesaj venit din partea stângii franceze. Întregul demers critic e axat pe demantelarea unei rețele emoționale, dibaci urzită în jurul revederii câtorva repere autoreferențiale. Conferințele și interviurile cuplului Louis Aragon și Elsa Triolet, din vara anului 1947, însoțite de poezii și fragmente de proză care împânzesc ziarele și revistele de la București, vin să propună un imaginar poetic în măsură a legitima instaurarea noului regim politic. Pentru detaliile acestei vizite, Marius Popa a șters colbul, cu un ochi critic deprins cu șireteniile presei comuniste, de pe o puzderie de periodice îngropate în arhive.

Dacă prima serie de studii a adus în fața noastră trei vizite cu resorturi oculte, partea a doua se ocupă de „periodizare și orientări” în cercetarea realismului socialist. Sub un titlu interogativ, *Când a început realismul socialist în literatura română?*, studiul Andraei Fătu-Tutoveanu vine cu un set de clarificări metodologice. Autoarea abordează curentul estetic în discuție ca pe „un model colonial”, impus „prin dominație” unei „culturi gazdă” (cultura română) de către „o cultură donatoare” (cultura sovietică). Printre demersurile persuasive, aici trebuie să ne amintim și vizitele anterioare anului 1948, despre care s-a vorbit în primul capitol, căci în acel an fixează cercetătoarea începutul instituțional al realismului socialist. Prezentarea în literatură a luptei de clasă

și a procesului de construire a socialismului necesită și o logistică adecvată. S-a recurs în acest sens la transformarea Academiei Române în Academia R. P. R., la crearea Uniunii Scriitorilor și la înființarea Școlii de literatură „Mihai Eminescu”. Pentru importul masiv de literatură sovietică s-au înființat ARLUS și Editura *Cartea Rusă*, iar pentru abandonarea „Turnului de Fildes” de către scriitori, casele de creație la munte și la mare, însoțite de scutirea de griji materiale a noilor locatari. Mănuind un material informativ insipid, textul critic s-ar poticni fără apelul la câteva surse memorialistice pigmentate cu picanterii. Despre o tendință estetică evazionistă, manifestată în sânul realismului socialist, e vorba în *Curentul „botanist” în poezia românească...* al lui Robert Cincu. Imaginarul poetic se dorea unul prin excelență vegetal, dar fenomenul a fost repede sesizat de cerberii ideologici și curmat după o existență efemeră de un singur an (1954). Prezentat într-un articol scris cu claritate și eleganță, aerisit, curentului „botanist” nu-i lipsește un oarecare pitoresc, într-un context încrâncenat. Eseul lui Cosmin Borza *Edificări politice, lămuriri estetice* are drept subiect patru proze scurte, tributare unor șabloane retorice din arsenalul realismului socialist și din această cauză, în măsură să compromită autori de talent. Prin structură și prin intențiile comparatiste, studiul și-ar fi putut găsi locul, cu egală îndreptățire, și în sumarul primului volum al seriei.

Cinci critici literari, în cinci medalioane de personalități exponențiale pentru curentul estetic numit realism socialist și pentru „obsedantul deceniu” (1950-1960), scriu partea a treia a volumului, cu titlu elocvent, *Scriitori ai partidului comunist*. Primul studiu de caz e cel al Mariei Banuș, poetă importantă, cu o poziție canonică zdravăn consolidată în contextul dat, căreia Călin Teuțișan îi găsește numeroase analogii cu estetica romantică. De altfel, întregul demers critic, alături de o bună sondare a operei Mariei Banuș, pare a avea în obiectiv ilustrarea moștenirii de către scriitorii proletcultiști a iluziilor, precum și a unor *patterns* neoromantice. Și, de asemenea, semnalarea unui caz de scriitor, produs și nu victimă a ideologiei totalitare. Laura Pavel își dezvoltă eseul despre Nina Cassian în jurul întrebării „cât a fost de «secundar» (și subversiv)”, în contextul dat, „esteticul față cu politicul?”. Cazul e spectaculos, personalitatea poetei cu traiectorie sinuoasă și opera ca valoare immanentă fiind mai complexe, sprijinite în egală măsură pe ideologie, estetică și erotică. Alături de confesiuni făcute în interviuri, criticul de cupeză din bibliografia Ninei Cassian, cu predilecție, două scrieri: trilogia autobiografică *Memoria ca zestre*, unde autoreferențialul e ficționalizat, și volumul de poezie proletcultistă *Vârstele anului*, din 1957. Eseul

e o radiogramă ironică a unei personalități scindate, icoană paradoxală a permanentei construcții de sine. Studiul Adrianei Stan despre Veronica Porumbacu depășește cu puțin condiția unei cronici literare curente la un volum de versuri nu foarte reușit (*Generația mea*, 1955). Pentru că subiectul se pare că nu-i prea convine, autoarea tratează în devălmășie crâmpoșele din biografia poetei și eșantioane de poezie mediocră. Concesivă, îi recunoaște totuși Veronicăi Porumbacu accentul moralist, în spiritul ideologiei comuniste, și râvna prozodică.

«*Traseele*» lui Geo Bogza în realismul socialist de Ștefan Baghiu este probabil primul studiu fundamentat pe o bibliografie critică și pe surse literare sau istorico-literare libere de orice ingerințe ideologice despre autorul relegat din canon, intrat apoi într-un gros con de umbră, care, chiar după un sfert de secol de la moartea lui, nu dă semne că s-ar subția. Efigia reporterului e scufundată în acizi din ce în ce mai corozivi, meniți să pună în relief o cupiditate scandalosă, combinată cu duplicitatea ideologică. În privința stilului, criticul împărtășește existența unui prim nivel, inflammat, bombastic, vizionar și a altuia, patetic, din care, amestecate, va rezulta genul hibrid al reportajelor care l-au consacrat. În anii relaxării dogmatice, scriitorul caută paliative pentru a-și consolida un soclu de reper moral. Între ele, și o ceremonie „sui-generis”, în fiecare an, de ziua lui Eminescu. Cu argumentele criticilor și istoricilor literari care au radiografiat epoca, sancționând derapajele ideologice și demisia morală ale reporterului, Ștefan Baghiu ține la distanță de asprimea observațiilor sale poezia lui Geo Bogza, pe care bănuim că o consideră partea rezistentă a operei. Același rol de a decupa anii de realism socialist dintr-o operă, mai târziu, valoroasă îi revine și studiului lui Gheorghe Perian, consacrat poeziei lui A. E. Baconsky. Debutul cu *Poezii* (1950) are loc în chiar miezul cel mai fierbinte al perioadei încriminate, încât autorul adună toate atributele care fac din el un scriitor al partidului comunist. Frazele necruțătoare ale criticului stigmatizează un talent puternic, însă folosit lamentabil: „Dacă poeții interbelici au avut ca scop integrarea în formula occidentală, modernistă, A. E. Baconsky și colegii săi din generația proletcultismului au voit, dimpotrivă, să desincronizeze poezia românească, impunându-i un regim prozodic vechi și sarcini propagandistice împovărătoare.” (p. 135). După ce marchează într-un loc rolul nefast al poetului pentru viața literară clujeană a anului 1954, criticul îi urmărește, pas cu pas, eforturile de a se replia, de la folosirea sporadică a versului liber, la experimente prozodice, de la tentativa de accedere la sonurile poeziei moderne prin apropierea de simbolism, până la pledoaria cu același sens de la Congresul scriitorilor din 1956.

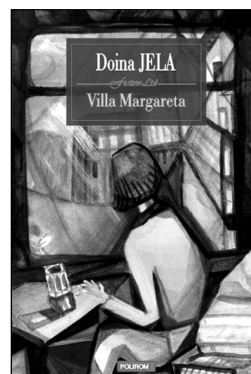
Aici, Gheorghe Perian face un demers necesar, „sine ira et studio”, care poate fi urmat și de o cercetare mai extinsă a operei baconskyene.

Studiul lui Georg Lukács din final, *Problema perspectivei*, este singurul din carte pronunțat cu cea mai răspicată voce „pro domo”. De fapt, este chiar un eșantion de literatură realist-socialistă, care întrunește trăsături caracteristice unui text teoretic referitor la procesul de creație și la opera finalizată într-un context de tip comunist: partizanat politic, limbaj cu tendințe șablonarde, mânie proletară și, pe alocuri, delir frazeologic. Trecând peste aceste aspecte, esteticianul marxist definește conceptul de perspectivă în opera literară ca punct de vedere al creatorului în raport cu universul operei și, mai ales, are intuiția dificultății cu care se poate impune viziunea noii religii sociale, abia după ce scriitorul va fi înțeles foarte bine datele realității. Astfel, literatura e pândită de pericolul schematizării. Cătorva eforturi, evidente azi, de a înlătura misterul din jurul unor fapte petrecute în deceniile de comunism, cu preponderență în planul vieții spirituale, li se adaugă și aceste *Studii de literatură română recentă (II)*, lărgind căile către adevărul minții.

Cronica ideilor

Florin Ardelean

Docu-ficțiunea și imaginationul neglijat

Doina Jela,
Villa Margareta,
Polirom, București, 2015

Când am terminat de citit cartea Doinei Jela, *Villa Margareta*, mi s-a confirmat bănuiala stărnită de o sumedenie de lecturi, în siajul unor cărți scrise în medii livrești dintre cele mai diferite (ca mentalitate și așezământ geografic), că personajele cu adevărat memorabile sunt construite din resturile reciclabile ale marilor ratați. Ține, poate, de-o lege temerară a compensației. În al doilea rând, tomul invocat aici m-a făcut să cred într-o erezie. La fel cum evenimentul întemeietor al civilizației creștine a fost posibil doar ca *moarte pre moarte călcând*, regăsirea de sine, ca scriitor, după experimentul (eșuat) ca jurnalist, dar și după cel admirabil edificat în zona cărților dedicate traumei istorice a interludiuului comunist, în lipsa unei istoriografii credibile sau măcar interesate, a fost posibilă doar ca *ficțiune pre ficțiune călcând*. *Eterna reîntoarcere a aceluiși*, după sintagma celebră a lui Nietzsche, mărturisește nebănuite procese de conștiință, cochetării cu demonul și-o neostenită provocare a destinului faustic. Totul se petrece într-un *noman's land* (un spațiu deopotrivă al nimănui și-al tuturor), drept complicitate asumată pentru un folos conjunctural care ține de un efect pervers al vremurilor. Adevărul pare a avea forța miraculoasă de-a se impune, atunci când minciuna colectivă își revendică suveranitatea, ca remanentă și vitalitate, căutând expresivități sui-generis. Astfel a fost cu puțință ceea ce, la rigoare, pare o contradicție în temeni – literatura non-fictivă. *Villa Margareta* este o carte a acelei regăsiri posibile fără ca rătăcirea să se fi consumat, dar și-n rumoarea căutării unui adevăr până la urmă imposibil. Să ne lămurim.

Cartea Doinei Jela este profund amăgitoare, altfel spus literatură sadea. Și tocmai prin asta, demnă de toată atenția. Jocul pe care mizează este unul estetic, dar un estetic eminent impur. Sub-specia revendicată în spațiul unei literaturi spre care tânjește, după succesul unor întreprinderi consumate sub alt stindard (*Cazul Nichita Dumitru, Lexiconul negru, Această dragoste care ne leagă* sau *Drumul Damascului*, printre altele), este docu-ficțiunea. Amăgirea se întinde chiar din premise, asemenea unei pânze de păianjen, pe cât de eficientă, pe atât de subversivă. *Villa Margareta* nu țintește de-a dreptul, ci pieziș, nutrind un gând secret al succesului prin învăluire. Ea narcotizează lectorul printr-un amețitor drum dus-întors ce coregrafiază o realitate recognoscibilă până la materializare și identificare concretă, dar infidelizată imediat prin proiecții ficționale, fără semnalizare „pe teren”, constituind o realitate-alternativă suficient de alterată pentru a trece drept produs românesc. Fiecare e lăsat să înțeleagă ceea ce poate, autoarea rezumându-se la indicii și scheme de ghicit sub inspirație ocultă, utilizând o construcție discursivă amplă, supraetajată, corintică. Impresia ce rezultă este aceea a fugii *de sine, pentru sine*, înspre un *la sine* problematic (schema hegeliană – teză, antiteză, sinteză – este, la un moment dat, invocată de un personaj), măcinat de angoase, vulnerabil, căutând un echilibru oarecare, tocmai într-o lume complet dezechilibrată, eminent nevrotică, cu elemente de suprealism ideologic și comportamental. Ne situăm adesea într-un vis-coșmar. Spațiul dobrogean, mediul existențial specific anilor '80, în plin delir ceaușist, mi-au adus în memorie iluzia cu totul antologică a realismului magic latino-american, dar și splendorile degustate odinioară, prin complicitatea lui Ștefan Bănuțescu, în *Cartea milionarului*. Oricând se poate întâmpla orice, printr-o suspendare ilicită, dar profitabilă a normelor și regulilor de deconstrucție și reconstrucție a realului. Lumea își revendică o altă logică și o morală desprinsă complet de nevoia unei evaluări coerente, asumată altfel decât oportunist. Consecințele acestui mediu greu de înțeles astăzi dau portanță nebănuită intrigii și profiluri singulare personajelor. În plus, unde mai pui că autoarea cărții este ea însăși un personaj, unul în jurul căruia se coagulează toate celelalte. Sensul cărții nu transpare decât târziu, când puzzle-ul e gata configurat, iar materia umană folosită întoarsă pe toate muchiile, luminată din unghiuri ce proiectează stranii efecte anamorfotice.

Eroul-pivot al cărții este, în multe privințe, un anti-erou. Boemul lumii moderne s-ar putea defini, succint și funcțional, ca fiind un fals erou tragic (îi lipsește miza, dar de vină sunt și orizontul de timp ori de

ficitul de vocație). Vlad Cernescu îndeplinește *exigențele* unui astfel de statut epigonal. Memoria mea livrescă l-a recompus din mai multe fragmente – *Consulul* din *La poalele vulcanului*, nefericit, aristocratic și de un idealism sinucigaș, Pantazi și Pașadia Măgureanu din craii de *Curtea-Veche* ai lui Mateiu Caragiale, dar și din personajele lui Hemingway, care, în *Fiesta*, beau alcool mai mult decât poate fi capabilă o distilerie să producă. Bizar, inteligent, poet în premise, carismatic, cabotin, histrionic, posesor al unui indice fabulos de seducție, livresc și trivial deopotrivă, căsătorit cu fiica unui general de Securitate, aspirator incorrigibil de femei, dar și maestru în a deratiza alcoolul, numit la un moment dat „Lord al Erorii Perpetue”, Vlad Cernescu este rebelul-prototip. Șarmant, insuportabil, curtat, cinic, profesor de engleză la școala din Topalu și traducător din Václav Havel sau Orwell, este cel care o salvează chiar pe Doina Jela (*Mutulanca și Digei*) când o extrage din cancelarie, exact în momentul în care ar fi putut claca moral (semnarea adeziunii, în 21 decembrie 1989, la represiunea ceaușistă asupra *huliganilor* din Timișoara), pentru a o duce cu motoreta lui la București. Este gestul care îl poate mântui, dincolo de vinovățiile mai mult sau mai puțin veniale care i-au pigmentat viața, clipa de grație menită să despartă apele uleioase. Totul se învârtă în jurul lui – admirația, repulsia, invidia, slugărnicia, sfruntarea, fățărnicia, impostura sunt tot atâtea trăiri și ipostaze pe care Vlad Cernescu le provoacă, le administrează și le sancționează, ca un fel de Mântuitor *à rebours*, lider informal, spirit liber și iconoclast, zeflemitor sub protecție (ginere de general de Securitate) al regimului. Instinctiv, cititorul este îndemnat să-și scotocească memoria pentru a identifica în trecutul lui un personaj cât de cât asemănător. Vlad C. este exponentul unei categorii rare de oameni – flegmaticii, cei înzestrați cu har și cu ironie, bolnavii de ceea ce se numește *mal du siècle*.

Vlad Cernescu este, apoi, ceea ce se cheamă în limbajul psihoterapiei un inductor. *Folie à deux* asumă o boală bizară declanșată de căderea unei persoane sub vraja unui inductor, până într-atâta încât să-i devină serv în diverse ipostaze (erotice, mai ales, dar și aflate sub semnul mai complex al adorației). Letiția Tudor sau Valeria Neagu fac parte din prima categorie, pentru ca Aurel Pleșa-Fărcașu *alias* Relu-Rafaelu, artist plastic, profesor de desen tehnic și turnător, să se constituie într-o umbră umilă și obedientă a celui ce constituia modelul de urmat, omul exemplar, cel ce poate fi *altfel* (o ipostază hilar umană și decăzută a Celui cu totul Altfel – *Numinosul* – de care vorbește Rudolf Otto). Nițu & Nițu, Ioana Sandu („diriginta omenirii”), Codruț Stamatoiu (secretarul de partid, sulfuros și uns cu alifii scârbavnice), Maria (care știa să

pescuiască din Dunăre, cu gura, sticlele goale de votcă), directoarea școlii, Artemiza Vălurean (model pedagogic sinistru și complet ecruizat de regim, menit a mă face puțin nostalgic, pentru că la începutul anilor '80 am fost profesor de țară, într-un ambient relativ izomorf) constituie anturajul lui Vlad Cernescu, cu fenotip uman diseminat la nivelul întregii societăți, eșantionul de populație trăitor în Topalu constituind doar un fractal. Singurul personaj fără pierderi de imagine este un pește (la propriu!, carasul Vasile!).

Nimic nu pare a fi imaginar, microcosmosul acelei localități din proximitatea Dunării evocă un timp și un spațiu precis determinate, având coordonate concrete. Cu toate acestea, nu mi-am putut reprima gândul ce m-a trimis spre Yoknapatawpha, tărâmul imaginar brevetat de William Faulkner. S-a întâmplat asta pentru un motiv cu totul special, dar și ca sugestie venită din felul în care Doina Jela și-a terminat *story*-ul docu-ficțional. Motivul: deasupra biroului, Vlad Cernescu avea scris un text esopic (în context totalitar) – *Dintr-un acvariu se poate face o ciorbă de pește, dar dintr-o ciorbă de pește se poate face un acvariu?*, iar poemul care apare obsesiv în carte are forța unui ecou multiplicat în arpegii copleșitoare – *Ce-i cules va crește iarăși,/ Mai trăiește ce-i răpus,/ Ce-i furat va mai rămâne - / Ce s-a dus, s-a dus. // Cei ce pot nu stau s-aleagă./ Pentru noi alegeri nu-s./ Noi iubim numai ce pierdem// Ce s-a dus, s-a dus.* Sugestia: Faulkner simte nevoia uneori (*Zgomotul și furia*, dar mai ales *Absalom, Absalom*) să înlesnească cititorilor tâlcul unor diegeze suficient de criptice pentru a trezi perplexități sau doar greutatea de interpretare. Doina Jela procedează la fel, oferind o succesiune cronologică a faptelor, astfel încât cusăturile apărute la incidența dintre ficțiune și document să fie și mai bine camuflante. *Per contrario*, amăgirea se alege cu un spor de efect, ca de altfel și prin iconografia sau desenele strecurate în corpusul tomului.

În acord cu premisele acestei analize, se cuvine să căutăm răspunsul la o întrebare: câtă ficțiune a încăput între copertele cărții *Villa Margareta*? Un răspuns simplu și direct ar fi următorul: exact atâta câtă a fost necesară pentru a camufla, cât și pentru a stârni adevărul. Pare paradoxal, dar nimic nu poate fi mai înșelător decât o scriere docu-ficțională (poate doar un SF cu accente horror). Dincolo de interogație și răspuns, întreaga operă la care a muncit din greu și minunat Doina Jela scoate la lumină un anume abuz. L-aș numi, cu o sintagmă împrumutată din arsenalul juridic, *tulburare de posesie*. Trăim într-o perioadă în care apelul la noțiunea de graniță poate trezi suspiciuni, ba chiar idiosincrazii. Invers, aceeași noțiune provoacă îngrijorări. Transmutată din

geopolitică în spațiul bunurilor simbolice, ideea de graniță își trăiește crepusculul. O dovedește chiar sintagma, ușor atinsă de contrarietate logică, de literatură non-fictivă. Literatura apelează, prin excelență, la imaginar pentru a se delimita tranșant de istoriografie și de jurnalism (Doina Jela se suspectează pe sine că e bântuită de-o genă jurnalistică recesivă). Conceptul central, care edifică discursul istoriografic este cel de adevăr. Literatura nu are de dat seama, nu trebuie să compare în fața unui tribunal menit să stabilească veridicitatea sau falsitatea unui enunț, câtă vreme scriitorul se bucură de protecția pe care i-o asigură validarea strict estetică a producțiilor sale. Memoriile, literatura confesiunilor au existat și mai există la incidența tolerată a contactului dintre adevăr și judecata estetică, accentul căzând pe al doilea termen, cel estetic. După 1990, am asistat, într-un context special, al crispării discursului istoriografic, la o „uzurpare de teritorii”. Literatura mărturisirilor s-a hrănit, în România post-decembristă, din faptul că adevărul istoric nu a fost pronunțat de cei în drept, fie din ignoranță, fie, mai degrabă, din interes/complicitate. Literatura non-fictivă a putut astfel înflori pe fundalul unei derobări de la propria misie a istoricului, scriitorul asumând astfel un transfer copios dinspre judecata estetică înspre judecățile morale. Trăim, mai dintotdeauna, într-o precaritate definibilă prin *defectul de adevăr*. O vinovăție difuză, voit adumbrită, a constituit și mai constituie încă zona de expresie non-fictivă, sub pretenția că ficțiunea nu mai constituie un *joc cu mărgelile de sticlă*, ademenit de gratuitate și farmec stilistic, ci un tip de adevăr exemplar, posibil oarecum împotriva naturii sau „infrafracțional”, ca *tulburare de posesie*. Noul trend și-a asumat forma cea mai pregnantă de condamnare a totalitarismului, ca literatură a detenției, cu mult înainte ca un președinte să condamne în fața Parlamentului (decembrie 2006), formal și într-o atmosferă clamoroasă, comunismul, dar și ca un tribunal să trimită după gratii, prin sentință definitivă, un torționar.

Este literatura non-fictivă (de tipul literaturii detenției, scrisă de foști deținuți politici sau de tipul denunțului, produsă de autori precum Doina Jela) o abdicare de la misie? Firește, nu, atâta timp cât memoria colectivă este un tezaur solidar, iar martorii - patetici, cruzi sau lucizi - au dreptul să caute calea spre spovedanie și adevăr acolo unde găsesc că este profitabil.

Villa Margareta este un labirint al căutării și al fugii, al înțelegerii altora și al înțelegerii de sine (episodic și al neînțelegerii sinelui!), după ce Trezirea a avut loc. În Doamna Mea de Miercuri autoarea își cauză un punct de sprijin, după ce nu mai are cum sta cu spatele lipit de spatele

Florin Ardelean

unei alte femei (Letiția s-a sinucis), suportând cum poate mai bine ravigiile unei vieți ce nu-și plătește tributul doar prin teroarea unui trecut sub dogmă, ci și prin unul cu mult mai recent, sub libertate. Moartea lui Vlad Cernescu, tocmai la Villa Margareta nu pune punct la nimic. Spus fără menajamente, cartea este țipătul târziu al unei prozatoare dispusă să dea socoteală pentru luxul de a-și fi neglijat propriul imaginar. Ea admite, în recurs, ficțiunea, anulând parțial mesajul fatal al poemului ecou – *Ce s-a dus, (nu) s-a dus*.

Un singur poem

Călin Vlasie

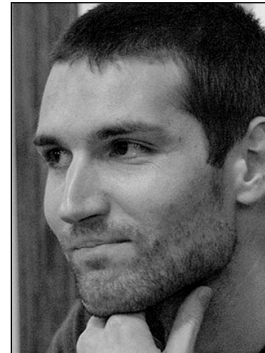
[Herodot consemnează grijuliu]

Herodot consemnează grijuliu
pe pagina lui virtuală
dar nemernicul semnal se pierde mereu

rămân doar scurte pasaje pe care
lupa ta le mărește atât de mult
încât nu se mai înțelege nimic

Poeme

Andrei Dósa

natürlich

natura spartană intră în conflict
cu verile dedicate procrastinării
motoare epuizate
dau duhnet
printre frunzele moarte

toamna intră în conflict
cu fabula copilăriei
tu ești vulpea din berlin
din avanpost în avanpost
te furișezi fără urmă
prin field recording
arzi o clipă în vederea periferică
a pastilaților și dispari
te vor prinde și pe tine
capcane de oțel în pădure

se trezește urgența reciclării
în instituția primăriei
te gândești la frișcă
și cât de artificial arată ea
pe plastic
serotonina izolată în vid
înghețată în perfecțiune
atât de dorită de trup

se întunecă
și nu e ceața tropicală
care scurtează iremediabil
timpul rămas până la
ora de iarnă
e ceața orei de iarnă
scrii
p
l
o
a
i
e
pe mai multe coloane

învelit în pilota pufoasă
vizezi conflicte neproductive
între tine și tine

Piptein

Haine de vară peste haine de vară.
Zbaterea gâtului feminin în eșarfă.
Fac toate gesturile unei persoane iubite
ca să fiu persoana iubită. Cine e nu știu exact.

Sentimentele să nu se consume,
să nu lase în urmă numai simptome.
Cad frunze, purtătorii fotosintezei părăsesc coralii –
oase frumos colorate pierd intensitate.

Lumea așa cum e ea așteaptă de mult în mine
în forma ei definitivă. Ce păcat că teama mă face agramat,
primitiv, repetitiv. Prompter pentru bâlbâiți –
ceea ce trezești aceea și vei primi.

Ca într-un laptop în chip întunecat
lumea și toate circuitele ei, ce păcat.
Învelișul fizic emaciat după prezentarea de modă,

fiecare centimetru pătrat adaptat la aprecieri.

Fizic imersat în vicii în carențe în păreri de rău în blocaje
în agresivitate
în pierderea definitivă a firii în strălucirea și sensibilitatea
noului înveliș fără teamă.

viteza diferită direcția aceeași

milă creștinească pentru porumbei și hoarde de pisici
nimeni să strice pacea
lynxul de pluș etalat în termopan

când era și el mai cocoș
a făcut o față
apoi doi băieți care să-i submineze mai târziu
masculinitatea

calendare cu pisoiași în diferite ipostaze
pisoiași concentrați pe șireturi

peria de bărbierit
umedă până seara când se întorcea de la muncă
îmi venea să-i dau foc
era pentru mine o lumânare contorsionată

și promisiunea aventurii la sfârșit de săptămână
autocolante aerodinamice
pe ambele laturi ale rulotei second-hand
problemele tehnice și amânarea

acum tânjesc după prietenie
dealuri line coborâte pe skate
mingea originală cumpărată împreună
și după-amiaza când am încercat să-i lipim
hexagoanele plesnite ca să rămână ca nouă

dacă-s low suspicios
oamenii încep să vorbească mai tare

când trec pe lângă ei
după nopțile de pomină
flori de păpălu căzute în noroi
lumina nevrotică a toamnei

număr vagoanele care intră în revizie
virtualii călători de mâine și poimâine
nu neapărat mahmuri nu neapărat morocănoși
dar nici binedispuși

ziua sunt defazat
noaptea fabric disponibilitate din plante metafizice

home delivery

atenția e deturnată spre josnic
înspre cele mai frecate pagini de net
în spațiu închis mă epuizez
eoliene puse în mișcare artificial

sălbăticiunea din pădure
sare pe băiatul de la livrare
mâncarea o să se răcească
în cutia izotermă

mi-e foame dar mi-e frică să ies
copile ai avut o praștie
ai lăsat-o la soare în ploaie și frig
cauciucul a devenit fărâmicios

mă întreb care-i prada
pe terenul de vânătoare al snobilor
ies la pișcotăreală cu nervii întinși
invidios pe servitutea glamur

încearcă limba internațională dar renunță repede
interpretul e curtat și iubit de toate părțile implicate
interpretul indiferent înghite credit

pentru relația perfectă
aș fi dispus să cobor în vizuină
iepurele dispăre și vizuina la fel
nicio revelație în țara minunilor

mă învârt printre oameni care mizează
pe cea mai ușoară știință
pe care n-o refuză creierul nimănui
calcul și socoteli personale un imbold bazal

Dragi spectatori

Ultima castă privilegiată,
cei care toamna au de ales
între frunze adunate în saci
și frunze adunate-n grămezi,
angajații domeniului public,
cei care iarna nu au de ales,
în diminețile de vară udă trotuare.
Anotimp după anotimp
bârfesc, mormăie și se plâng,
strigându-se cu voce tare dintr-un capăt în celălalt al străzii.

Ultima castă privilegiată,
mă uit la ea cu invidie.
Să te expui așa în fața celorlalți,
să spui locuri comune.
Mă uit la ea cu invidie,
căci mediul contează, face impresie.

Una e să biruiești forfota străzii,
alta e să biruiești în propriul cap.
Una e să te prefaci că n-ai public,
alta să te prefaci că ai.
Una e să ignori pentru binele tău,
alta să ignori pentru binele altora.

Poeme

Sonia Elvireanu

Despletiri dinspre ieri

Copilărie stingheră lângă o apă,
plâns despletit de naiadă
între flori de câmp,
zdrențuită cărare de mure negre,
rug sălbatic în drum,

potecă între vii pe colină,
troiță cu icoana Mariei
în albastru veșmânt,
boare a boabelor sângerii
în mustul de toamnă,

copilărie arsă, de câmp,
iapă sură cu stea în frunte
prin ierburi săltând,
alb-rozalii flori de tutun
în dunga apei crescând,

copilărie de măr dulce,
de busuioc și regina nopții,
mlădieri scuturate prin curți,

copilărie rătăcind lângă apă
în valuri de grâu,
căi despletite sub plopi,
fântână uitată în câmp.

Șoapta de zăpadă

Și bate-un ram ușor în geam
dar niciun vânt nu mișcă frunza,
doar o ninsoare din înalt
pe sticla rece se prelinge,

un abur cald răsuflă la fereastră,

iar neaua albă se desprinde
și bate-n tâmplă-atât de rar,

făptura ninsă se ridică
din aburii zăpezii de sub ram,

și bate neaua albă iar în geam
în seara asta ninsă de departe:
o șoaptă albă de zăpadă
în mărul singuratic, sus, pe ram.

Ploi întunecate

La adăpostul zilei,
dar mai există oare adăpost,
când lumina se clatină,
cerul mohorât devine mai greu,
iar ploile reci se răzbună?

În ochiuri de bălți nu mai clipește ziua
amuzată de o ploaie de vară,
lunecând senin peste straturi de zgură,

ochiuri de apă tulburi
sub cerul înnegrît din care cad ploi nesfârșite:
straturi de minciuni peste straturi de zgură;

tot mai reci și întunecate ploile,
încât ochiul curat clipește ciudat,
nu mai recunoaște ziua
târâtă în noroaie între rădăcinile smulse;

mai există oare adăpost,
sub ploile zgrunțuroase,
colțoase, abrupte,
în zbaterea seninului de vară
împotriva negrelii?

Rugă de întoarcere

Desprindere lentă,
sângerare lăuntrică,

orice plecare,

rugă de întoarcere,

rupere de ceea ce ești,
timpul rămas în urmă,

mărul însingurat
lângă o geană de casă,

șoapta dinlăuntru,
un ieri atât de viu

ce nu mai rostește ca tine,

doar altfel,
ca tot ce-i pierdut,

un abur de vis
viul de ieri, în tine,

într-o continuă,
miraculoasă regăsire,

desprindere tot mai lentă,
sângerare a viului,
rugă de întoarcere,
orice plecare.

Poeme

Tudor Voicu

1. gri

blocul gri de peste drum îmi spune
plouă
pentru marea operă
e nevoie să scrii pe hârtie

știu
dar n-am îi zic
nu
am

blocului de peste drum
i se văd plăcile de beton
lipite cu un mortar fumuriu
i se văd antenele parabolice
gri
aparatele
gri
de aer condiționat
luminile
gri
de la ghenă

blocului de peste drum i se văd coastele
plasele de țânțari
aerisirile carbonizate igrasia

iar eu mă gândesc la tine

pentru că mi-e frică
de orașul ăsta
care își va scutura tristețea la prima
oră
și apoi mă va înghiți punctual

așa cum face zilnic
indiferent
de vreme
indiferent
de tine
indiferent
de blocurile lui
indiferente
și
gri

2. iertare

dacă treci târâș printre blocuri
auzi șobolanii crescând

și gerul cum își împarte
cu foamea gurile de canal

(se apropie de noi iertarea
ca iarna de oamenii străzii)

3. toate bune

a renunțat subit la băutură
adică nu mai spune nimic despre ea
nici despre el
micile planete de aer
care se înalță spre gura paharului
nu mai spun nimic
mai degrabă că luna e ca o minge
de rugby

Tudor Voicu

și curând se va umfla
și va da înapoi și tot așa
până când zodiacul se va îngălbeni
și va leșina
totuși e fericit că face parte cu succes
din viața pisoiului său
(care a început să citească
femei de bukowski
și să miaune într-o limbă străină)
și își mai spune c-ar lua cinci flacoane
de aspirină
ca-n loc de mâine
poimâine să vină
în rest
toate bune
mai ales dacă nu ar mări colesterolul

4. banii de pâine

așteptăm
altă viață jurându-ne
că existăm în secret
la capetele unei simple
distanțe

eu
la fel cum mă știi
caut în continuare o
bătură mai
ieftină

ceva
care să nu-mi mănânce
și creierii și
banii de pâine

Poeme

Valentin Nicolae

* * *

la noi nu sunt portocali
nici mandarina
sunt cuști de câini îngropate-n noroi
sunt câini în lanț ce stau sus
cu lanțul ca un medalion prețios și greu
se-ntună devreme
și-un pet de mountain dew luminează toată curtea.

* * *

Mi-e frică să mai râd
of, e timpul să arunc la coș mintea bolnăvicioară de sine
o, da, e vremea să mă cocoșez și să-mi fac din inimă al
treilea ochi
să-mi meșteresc un tunel din paie, crenguțe și pământ
cu mai multe ieșiri
pt atunci când mi se va face frică de mine.

* * *

Niciodată n-am intrat în timpul faptelor mele bune
Am ratat fiecare început
Fiecare an
M-am agățat de ce e mai prost

E vremea să-nvăț să spun o rugăciune de seară
Mă voi trezi mai bine
Mă voi trezi mai bine
Mă voi trezi.

copiii mei se rotesc

copiii mei se rotesc
ei privesc stânga sus dreapta sus
gheața îi face hopa mică
dimineața sunt rotunzi
copiii mei vor să mă audă vorbind mult și frumos
copiii mei sunt Dumnezeu
ei ne știu vorbele noastre de dinainte de toți vecii

noi vom muri de prea multă mâncare
vom fi obezi
vom fi motorină

copiii mei au mai multe suflete
pentru fiecare vietate
pentru fiecare lemn
pentru fiecare piatră din noi

copiii noștri merg țop-țop
noi nu mai putem fi buni.

Poeme

Mihaela Roxana Boboc

Dinți de lapte

La parterul clinicii se perindă halate albastre
din când în când cineva iese și anunță o naștere
moartea nu poate fi anunțată
se infiltrează tacit între chipurile preocupate
ne afundăm în fotoliile negre și depănăm amintiri cu mama tânără, cu
pântecele plin de mine
și un gol imens se prelinge pe picioare până în vârful degetelor
pierderea unei mame nu poate fi răscumpărată nici de gânguritul
pruncului
nici de slăbiciunea genelor moștenite
ne strecurăm fricile în paharele de cafea la doi lei
cu gust de lapte matern
ești la terapie intensivă și somnul tău se așterne ca o pecete
nimeni nu ar trebui să taie burta unei mame
și să scoată uterul care m-a adăpostit de atâtea palme și spaima
doctorul are ochii blânzi
deasupra halatului albastru se vede o dâră pe cer
îi zâmbesc
când scoate moartea cu mâna
lumina are dinți de lapte.

Crochiuri

dragoste, miroși a acuarele în toiul verii
a spice înconvoiate de greutatea macilor și vise plimbate de pe un
umăr pe altul

Mihaela Roxana Boboc

de parcă negura s-ar șterge de mâneca pictorului
dimineața hrănește corbii din suflet ciocănind în oase cu dalta
mirosind a cer
tot ce am fost înainte de tine am uitat, mai puțin orfanul mânjit de
culoare
amestecată cu dorul
mâinile lui mângâie forme de neînțeles și le numește Rai
prinsă într-un papirus, iubirea se caligrafiază pe filele lui Dumnezeu
și inima mea, un simplu pergament unde-și înmoaie îngerul penița și
mă rescrie ca pe o zi
trăită la nesfârșit între grimasele lumii,
șoptește-mi că fericirea are gust de poezie și îmi voi bea în taină ceaiul
printre femeile duminicilor mele
și crochiurile înviate pe hârtie.

Plămânu lui octombrie

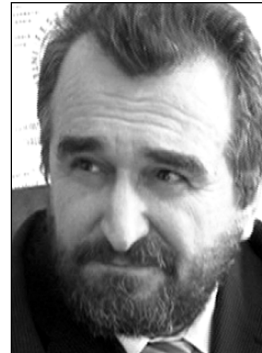
iubirea mea autistă
privește în gol adesea și lovește zidurile
o luncă își primește păsările hăituite de gândul foamei
pești verzi hrănesc neputincios ciocurile ascuțite și carnea lor se zbate
între clești
trebuia să mă înveți să pescuiesc cuvinte
trebuia să-mi fii zid și copil să-ți mângâi creștetul
să nu mai flămânzesc
timpul se deghidează în solzi și tace
când moartea e o carapace și se deschide noaptea
e prea târziu să-mi întorci străzile și fără sens, brațele lor îmbrățișează
orfan
zarea vineție
plămânul lor respiră oxigenul refuzat ție
miroase a toamnă
a ghebe pitite după frunze ude și mere domnești sfârâind pe plită
miroase a tine
octombrie cu ceața deasă pe umeri
și obrazul ras zâmbind a poezie.

Mușcă lumina

mama lovește în propriul suflet până iese apă și sânge
țipătul zării crucificate e tot mai aproape, pielea se strânge peste
apusul ca o moară veche
mă reculeg, timp în care tu, copile, îngropi animalul fricii adânc
mă lipesc de zâmbetul dimineții și brațele cer o îmbrățișare care nu
mai vine
am vreme să te scriu din vecernia ploii adulmecând neștiută toamna
ca o carapace peste copilărie, tata cheamă norii din tușe de pastel, mă
cheamă
mustind a dragoste
culorile se desprind de retină în propriul anotimp, artistul pășește în
urma creației
ca o dâră abia șoptită, un dangăt de înviere răzbate dincolo de zid
ține cerul strâns în pleoape, fiule,
și când nu va mai conta, dezgroapă caii albi cu lungile oase
spre răsărit mușcă lumina din fălcile singurătății
dezgroapă-mă în ziua cu ploaie, în octavele poeziei
melcii dorm neîntors pe frunze și casele goale se lipesc de copaci
aproape de rădăcini.

Poeme

Vasile Muste

Viața de trei

în vremea din urmă aici la marginea lumii tot mai rar văd pașii iubitei
Cezara
tot mai departe de mine ca de propria-mi viață e liniștea ei
selenară și de
dragul ochilor ei ochii mei aleargă prin întinderea în singurătate
învăluită
frunze albastre de gheață înroșesc liniștita zăpadă și zorile deopotrivă

nu știu în ce dimineți caută făptura de umbră a puținelor clipe
împreună
Alin cel iertător de o seamă cu inima locurilor în care am fost prieten
și om
dar și copilul acela care îmi aducea flori primăvara cum
numai sfinților li
se aduc blândul copil din ei coborând cu ei mai mare ca mine micul
Răzvan

înainte de a muri am locuit o vreme în moarte am cunoscut gustul
prafului și
al gloriei dar viața întreagă pe acesta din urmă nu am purtat-o pe
umeri cel
mai mult nori au trecut peste casa și ochi de lup sclipeau în noapte
deasupra
închiselor drumuri cele de-acum dar și de altă dată însă atunci
tremurau lupii

simțindu-mi sângele iute așa cum de teama tinerei mele morți repede
părăsi-vor pădurea

am drumuri mai multe în cer decât pe pământ

Satul de tăietură va muri

aici am crescut în liniștea ierbii celei vechi și noi deopotrivă
spunea mama bună când călătoream cu ea de la Vima Mare
acasă ținând degetele mele mici în mâna ei caldă
dacă-i e dat să moară, satul acesta, de tăietură va muri zicea ea
cum să moară de tăietură întrebam lasă că nu poți înțelege acum
mai aduga mama bună *pe tăietură să-ți pui când vei fi mare urechea*
să ascuți șoaptele din adâncul pământului iar de ți se va
spune să pleci să nu te mai întorci avea-voi eu grijă de oasele
alor tăi tu du-te în largă lume doar eu trebuie să rămân
galbenă lumânare la căpătâiul neamului nostru

târziu când m-au dat afară din Copilărie
am aflat că Tăietura era (așa-i spuneau toți)
marele deal din miază-noaptea satului meu

Leiria

Lui Gheorghe Pârja

pierdute toate câte nu mai sunt se vor așterne iarăși peste noi
iubiri plecate-n miez de zi sau la creștetul nopții să îmi rămână
asemeni zăpezilor din sărbătorile mele fericite cândva
pălărie și umeri albind de tinerețe neînțeleasă pe alte țărâmurii
pietre și oameni uimind neîncetat deasupra orașului tăcut
și calul meu alb să-l mai visez alergând iar pe câmpii lusitane
iarba aruncându-se-n suveica aceea de apă numită ocean
ascuns în nisipul din spate copacilor înalți și bătrâni din Leiria
la San Pedro de Moel unde întâia oară l-am văzut în splendoarea-i

s-au dus în adâncuri câte n-au fost cu cele ce încearcă să fie

Ani fără zile

cu soare puțin cu frunze uscate-n derivă
câteva zile vor mai veni și pentru mine
cât să vedeți cât nu am trăit mereu pe pământ
după aceea prin aceste locuri va fi bine

vor înceta crizele mondiale pentru șapte milenii
la capătul podurilor nu vor mai fi cerșetori
planeta într-un chef o va ține vreme îndelungată
și nici ție iubito n-o să-ți mai vină să mori

doar eu cel plecat de o mie cinci sute de ani
voi fi hrănind încă păsări cu iarbă stelară și apă
în greva foamei vor fi intrat toți copacii grădinii
strigându-mi
taci suflet mustean încă o moarte și sapă

Pe ce lume trăiești

trăiesc de o vreme tot mai puțin pe pământul acesta
într-o casă cu pereții de nori unde îmi bat la ușă în fiecare dimineață
soarele și vântul
domiciliul tău parcă era pe pământ mă atenționează e și tot aici
deasupra aceleași țări ți-ai găsit
aici îmi e drag le spun pentru voi e totuna eu însă mai am prieteni în
zona crepusculară
așa mă întreba și mama pe ce lume trăiesc pe lumea copilăriei îi
spuneam atunci dar din aceea
am fost izgonit acum sunt singur și nici pe mine nu mă mai am
târcoale
dau iar și iar copilăriei să mă întorc la ea nu vreau să mă prind cu
dinții de viață vreau înapoi
copilăria cine v-a îngăduit să mi-o luați cine întunericul sunteți voi să
suprimați iluzii
cine vă-ngăduie vă mai îngăduie încă pe țărmurile sfinte să ucideți și
să trăiți moartea mea de
dincolo de nesticătoarele mamei cuvinte

Locul aproape de rai

alții spun ca satul nu va muri că are ascunsă-n adâncuri
apă vie apa celor ce trebuiau să vină pe pământ și n-au mai venit
apa celor ce stau acum unde-s *mesele întinse și luminile aprinse*
în Rai nu *mai pe din jos* cum spun maramureșenii pe lângă zidurile
de piatră în care lovesc noaptea cu labele lor întunecații lupi ce vor
fi întâlnit de multe ori oameni sânge de om și sânge de lup
în multe nopți va fi strălucit pe zăpada-nghețată sub razele unei
stele ciudate ce luminează jumătate sânge și jumătate amintirea
satului despre care mama bună spunea că de Tăietură va muri

Țărani la Coruieni

*În fiecare primăvară, când sfârșeau de tras brazde
adânci, urcau pe dealuri. Și, de fiecare dată pământul li se
înfățișa în formă de cruce. Unii spuneau că, tot de fiecare
dată, o pasăre uriașă se arăta atunci în înalțuri iar umbra
ei îi făcea să creadă că arau mereu o cruce de pământ.
Doar copiii știau că părinții lor ară numai în cer.*

cruci pe dealuri ară
om și plug și cai
răsturnată-n seară
brazda până-n rai

luminând ferestre
îngeri în derivă
lumii-acestea-i este
lumea împotrivă

Ordinea inversă

Sighetului Marmației

oraș sărit de îngeri altfel cum
primărie-judecătorie-pușcărie
într-o singură zidire
și mai încolo pe deal
răbdător cimitirul

Vasile Muste

oraș sărit de îngeri altfel cum
printre adușii să-l îngerească
prin moarte aici am venit și eu
să trăiesc

Cărarea rezemată-n cruci

cad tot mai des cuvintele-n genunchi pe cărările
poemelor mele

sap gropi în pământul stâncos și așez deasupra
fiecăruia o cruce de lemn

cu umbra prelungă semnează asfințitul
în numele meu

Aplecarea spre răni

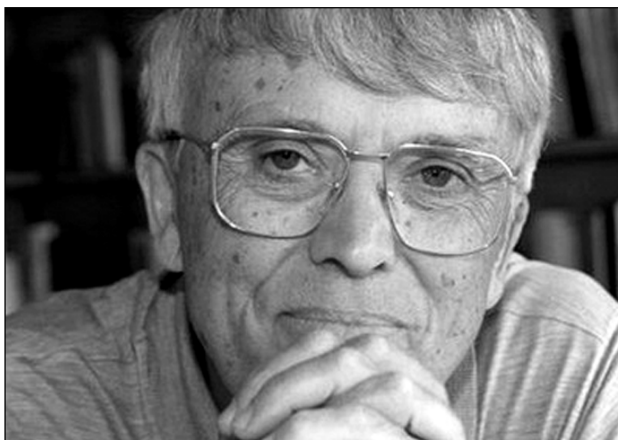
orașul meu s-a aruncat într-o zi în râurile care îl
înconjoară și eu locuiam lângă oamenii ce nu mai
erau decât duhurile lui plutind peste ape
trăiam împreună și citeam pietre și frunze
de salcie
eram cu ei în cer și pe pământ

târziu pe locul acela s-a construit un alt oraș
cu pietre și trunchiuri de salcie

de atunci am început să fiu singur

Traduceri

Reiner Kunze

Născut în 1933 la Oelsnitz, Reiner Kunze este unul dintre puținii scriitorii care s-au opus regimului comunist din RDG. Dezavuarea invadării Cehoslovaciei de către armata sovietică în 1968 i-a atras interdicția de a mai publica. Alăturându-se, mai târziu, în 1976, protestelor împotriva expulzării lui Wolf Biermann, a fost nevoit să părăsească la rândul său țara și să se stabilească în RFG, unde a dobândit curând o mare notorietate ca poet. Heinrich Böll a desemnat creația sa drept „exemplu de persistență a poeziei, a poeziei germane în realitatea germană”. Și, într-adevăr, chiar și după stabilirea lui în Vest, el nu a încetat să pledeze pentru libertatea conștiinței și a creației, să se ridice împotriva tuturor ingerințelor străine în artă și să denunțe tendințele malefice pe tărâmul politicii și pe acela al vieții spirituale. Pentru el, poezia, deja trecută prin experiența subversiunii în vremea „socialismului real”, rămâne un fel de bilet secret strecurat de către un deținut „sub suprafața comunicării cenzurate”, adică un mod de a „străpunge mereu absurdul”, cum spune Milan Kundera caracterizându-l.

Printre volumele sale de versuri cele mai reprezentative se numără *Sensible Wege (Drumuri gingașe)*, 1969, *Zimmerlautstärke (Vorbe în șoaptă)*, 1972, *Aufeigene Hoffnung (Pe propria speranță)*, 1981 și *Eine sjedeneinziges Leben (Unica viață a fiecăruia)*, 1986. Autorul a publicat de asemenea proză scurtă: *Die wunderbaren Jahre (Anii cei minunați)*, 1976, precum și eseuri și un jurnal.

Văslesc doi

Văslesc doi
o barcă
unul
priceput la stele,

celălalt
priceput la furtuni,
unul
va călăuzi prin stele,
celălalt
va călăuzi prin furtuni
iar la capăt, la capăt de tot
în amintire marea
va fi albastră

Sculptură în biserica din L.

Ea
femeia

Goală

Izgonită

Aşadar, cel puţin,
o cheie
la gât:

Eva

Muştruire

kere – a ruga
kere-kere – a cerşi
(*cuvinte al fiijenilor*)

Limba fiijenilor e mărturia, se spune,
unei culturi minore:
se bazează
pe principiul repetiţiei

Aşadar, fiica-mea:
Marş-marş!

Prima scrisoare a Tamarei A.

Ți-ar fi scris
Tamara A., de paisprezece ani, în curând
membră al Komsomolului

În orașul ei, scrie, sunt
patru monumente: Lenin
 Ceapaev
 Kirov
 Kuibîșev

Păcat că n-a povestit nimic
despre ea

Despre ea povestește,
fiica mea

Necesitate istorică

Cinci adevăruri
reabilitate

Prestigiul a cinci
sute de minciuni
catastrofal

Așadar,
tancuri

Politician lăudând una dintre cărțile mele

O carte umană, spunea vocea la telefon

Eu așteptam

În ciuda atâtor dezamăgiri,
scărița-n ureche, mica fierărie,
sta pregătită

Reiner Kunze

N-ai putea, spunea vocea
să scrieți ceva
și în sensul nostru?

Prima însoțire

pentru contele Clemens Podewils

Kunze s-a adaptat
(vorba de exilat)

Mă adaptez

L-am dus pe un prieten la groapă

Mă adaptez la acest adevăr
cum el se adaptează acum la pământ

Erasm din Rotterdam

Știa ce știu podurile: să lege
peste apă ce este legat
pe sub apă

Însă un mal era mlaștină
și celălalt foc

Sinucidere

Ultima dintre porți

dar nu ai bătut
niciodată la toate

Drum de noapte

Aruncând o lumină înainte, să mergi
spre o lumină

Spre posibilitatea unei lumini

Spre un comutator care
nu va fi atins

Sub lampa căruia
dormi

Unde locuim

pentru nepotul Felix

Acolo unde cântecul cocoșului
acoperă un picuț
zgomotul mașinilor din vale

Un picuț

Vino s-ajută cocoșul

Semn de carte pentru adulți

*După o vizită la Muzeul Hans Christian Andersen
din Odense*

În basme, chiar și minunile-s
răni fermecate ale poetului.

Rugămintele în gând, la picioarele tale

Să mori înaintea mea, un pic
mai înainte

Ca să nu trebuiască
să faci singură apoi
drumul spre casă

Poetică

Ivi Jakub Ekier

Există atâtea răspunsuri,
dar nu știm să-ntrebăm

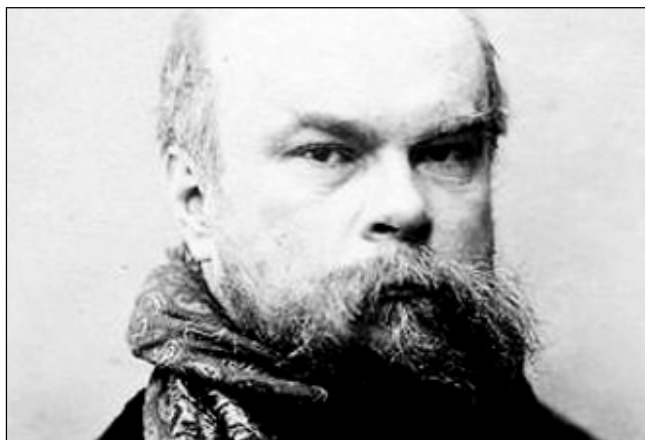
Poezia
e bastonul de orb al poetului

Cu el atinge lucrurile
ca să le recunoască

În românește de
Herbert-Werner MÜHLROTH
și **Ioan MILEA**

Traduceri

Paul Verlaine

ZECE SONETE

Pierrot

De mult nu mai e hâtrul din vechiul cântecel.
Care râdea la moșii-i, alegru, peste poartă;
La fel ca lumânarea-i, e voioșia-i moartă,
Iar spectrul lui ne-apare suleget, subțirel.

La flama unui fulger ce taie-ntregul cer
Cămașa alburie, pe care vântu-o poartă,
E ca un giulgi, iar gura-i se cascadează, parcă spartă
De spaima cum că viermii au și mușcat din el.

Scoțând un fâlf noptatic de buhă care trece
Fac mânecile-i albe vagi semne-n noaptea rece,
Dar glasurile nopții-s tăcute, nu-i răspund.

Sunt ochii-i gropi, cu-o rece, fosforică lumină
Și-i mai îngrozitoare, pudrată cu făină,
Exsangvinata-i față, cu nas de muribund.

Lui Horatio

Prietene, nu-i vremea ghitarei, nici de plume,
De creditori, nu-i vremea de-a ne-nfrunta hilar
Pentru nimic, nu-i vremea de pipă și amnar,
Nu-i vreme de acuma de joc și zburdăciune.

Căci vine, o, amice, ce te aprinzi pe bune
Când se trișează cartea, tu spaimă la coțcari
Și spărgător de poturi ce știi ocăruri cari
Ar umple foarte bine o sută de volume,

Căci vine, o, amice, prin negura-perdea,
La Elsinor, un lucru ce nu-i, pe legea mea,
Așa plăcut ca dulcea Ofeliei privire.

E spectrul! Este spectrul ce-apare la soroc
Cerându-ne degrabă porunca a-i plinire
Și să-l purtăm cu vorba, vai, nu avem mijloc!

Sonet șchiop

Prea multe se-adunară și dau pe dinafar!
Așa nefericire nu-i slobodă, socot!
Și e prea mult când moare naivul animal
Ce sângele și-l vede scurgându-i-se, tot.

Fumează-n ceață Londra. Ce biblică cetate!
Iar gazul înroșește vitrine și-alte cele
Și casele, din umbră, se pun pe-nspăimântate
Parcă s-ar lua la harță-un sobor de bătrânele.

Trecutul zbate, țipă, scâncește răgușit,
Prin cețurile care în roz și-n galben bat,
Cu *all rihgt*-uri, cu *indeed*-uri, cu haosul turbat!

Ca un martir ce-ndură la cazne peste poate,
Sunt pus să-ndur tristețea lipsită de măsură.
Și-un foc ceresc se-aprinde pe biblica cetate.

Clovnul

Lui Laurent Tailhade.

Bobèche, bonsoar! În lături, Paillasse! Adio, Gile!
Plecați de bună voie, paiate fără cin,
Căci, iată, vine țanțoș, de gravitate plin,
El, meșterul cel mare, ce strașnic de agil e,

Nu-i Arlechin mai suplu și nici mai brav Ahile;
S-a îmbrăcat cu-o albă armură de satin
Și-s goi și limpezi ochii acestui cabotin,
N-au nici un pic de viață, au numai strălucire

Și îi lucesc, albaștri, sub fard și alifii.
Iar capul și cu bustul încep a-i undui,
Picioarelor ciudate ținându-le isonul.

Zâmbește-apoi! Și-n juru-i o turmă de mișei,
Întreaga calicime, aclamă histrionul
Sinistru, care are doar ură pentru ei.

Pe albumul Dnei N. de V.

Roiesc în juru-i ochi o mie
Cerșindu-i o privire doar.
Și ea? Un spirit infernal
Ce cântă ca o ciocârlie!

Poeți, artiști de meserie
O iarnă-au stat la ea doar'
Și-a fost cu dulce și amar!
Ce mai sabat! Ce feerie!

Și cum în părul ei lucesc,
Podoabe scumpe, barbaresc,
E zână, mască, după placu.

Privind la chipul ei pervers
„Sonetul unde-i? zice-Anvers.
Iar Chilperic: „Sonet pe dracu!”

Scheletul

Umblând hai-hui pe câmpuri, doi soldăţoi matoli
Zăriră-ntr-o gropană căscată, o carcasă
De om, ce, începută de-o fiară pofticioasă,
Avea ciolane smulse din locurile lor.

Doar hârca sta întreagă, cu chipu-i rânjitor.
Cu rictusul acela ce nervii-i încordează,
Dar fanfaronii noştri, în semn că nu le pasă,
Gândiră (chiar şi Falstaff ar fi avut fiori)

Ca vinul ce-l soiliră-n gropană să-l deşarte,
C-o fi şi mortul ăla setos de niscai ud,
Şi poate că o duşcă i-ar fi plăcută foarte,

Dar, cum neantul cere cinstire (e ştiut),
S-a ridicat deodată scheletul în şezut
Şi le-a făcut cu mâna, să treacă mai departe.

Lui Albert Mérat

Mai iertători ne iată cu biata creatură
Umană. Pe potriiva destinului său mic,
Ea săvârşeşte-ntruna păcate de nimic,
Pe cât de ignorantă pe-atâta de impură.

Ah bieţii, bieţii oameni! S-adori peste măsură
Pe Celimena, soaţă s-o iei pe Angélique,
Pe-Agnés din gelozie s-o mai snopeşti un pic,
Căci dragostea, se vede, e mai prejos de ură.

Ambiţia, orgoliul, ce-şi bat de tine joc
Şi vinul ce-ţi ia mintea şi sufletul pe loc,
Desfrâul, banii, jocul şi alte biete crime!

Dar noi, Mérat, amice, avem un alt orând:
Ținându-ne departe de poftele de rând,
Trăim precum doi dandyes îndrăgostiţi de Rime.

Hanul

Lui Jean Moréas

Muri albi. Și țigle roșii. E-un han ce-l iau plocon
Toți cei ce drumul mare îl bat cu pas fugace
Și vezi că după firmă îi zice „La Noroace”
Nu-ți cer nici pașaportul, e fără parapon.

Sunt bune vinul, pâinea și dormi ca un baron.
Hangiul, fost cătană, și soața lui robace,
Grijindu-și plozii zece, vorbesc de bună pace,
De dragoste și are cuvântul lor rezon.

În sala cu plafoane cam țipător pictate
Cu Regii Magi și alte istorii demodate
Te-ntâmpină al supei de varză abur bun.

Auzi? E oala-n clocot ce ține strâns isonul
Pendulei din perete, ce ticăie molcum
Și vezi de la fereastră câmpii de tot bontonul.

Circumspecție

Lui Gaston Sénéchal

Nu respira. Dă-mi mâna. Și iată-ne șezând
Sub arborele-acesta în care vântul moare
Scoțând niște suspine prin rămurișul care
E dezmiardat în tihnă de-un clar de lună blând.

Să ne lăsăm muțește privirile-n pământ.
Să facem loc visării. Și să lăsăm să zboare
Norocul care trece și dragostea ce moare
Și părul ce-l atinge o bufniță, planând.

Nimic, nici chiar speranța să nu ne mai îmbie,
Iar sufletele noastre asemenea să fie
Cu calmul și seninul luminii-n asfințit.

Să stăm dar pe tăcute în liniștea nocturnă:
Nu-i cuvenit să tulburi din somn, nechibzuit,
Natura – zeitatea feroce, taciturnă.

Versuri pentru a fi calomniat

Lui Charles Vignier

Spre somnu-ți seara asta pornind a mă plecare,
Spre trupul tău, ce doarme pe-un pat umil chircit
Eu am văzut, ca unul ce multe a citit,
Ah, am văzut că toate-s deșertăciuni sub soare.

A vieții - minune ce-i delicată tare,
O floare cu petale ce lesne se închid;
O, gând ce nebunia o are drept sfârșit!
Hai, dormi! Eu pentru tine-s cuprins de-o spaimă mare.

Ce jalnică-i iubirea, gingașul meu amor
Care-mi respiri alături, ca ziua de ușor,
O, ochi închiși acuma, aidoma ca-n moarte!

O, gură care râde în somn sub a mea gură
Și-așteaptă să se râdă pe seama ei cu ură!
Trezește-te! Și spune: mai crezi tu în nemoarte?

Traducere de
Octavian SOVIANY

Timbru

Nicolae Coande

Premiul cel mare (Filip cel Nou, Mircea cel Negru)

Ireparabilul s-a produs: am îmbătrânit (am 55 de ani, merde!) și observ cu acuitate cum alții sunt și mai bătrâni decât mine (nu mă încălzește cu nimic atunci când bătrânii îmi spun „ești tânăr, măi!”). Un scriitor bătrân este un nonsens. Scriitorul tânăr poate că nu știe (încă) nimic, dar este candidat cu bune șanse la ivirea brutală a morții, ca un premiu literar pe care-l primești când nu (mai) credeai. Bătrânii sunt plictisitori – ei știu când și de la cine vor primi premiile...

Sunt scriitor și mă gândesc la o femeie bogată – ea există cu adevărat, trăiește în Elveția, este o patroană a artelor, a literaturii în special – care a îngropat de curând un scriitor mort (încă) tânăr. Îl plătea să scrie o nouă carte, iar el este acum mort și, în mod sigur, ea a plătit și spitalul unde a murit și cheltuielile de înmormântare. Mai bine trăia și ea îl plătea lunar pentru scris. Acum a plătit totul pentru eternitate. A avea 52 de ani, se numea Filip cel Nou, iar în ultima sa carte vorbea, cred, despre fluturele-monarh, acela care fuge din SUA în Mexic, într-un exod invers pe care americanii ce ridică ziduri la graniță nu-l vor pricepe niciodată. De fapt, nu am citit cartea încă și nu știu despre ce a scris Filip, dar coperta cărții m-a făcut să mă gândesc la asta. O călătorie spre crisalida vieții. Ce știu eu despre fluturele-monarh? Mai nimic.

Înainte de a ajunge, în august, în Elveția, unde încă trăia Filip cel Nou, tocmai citisem uluit în ziare românești cum a murit poetul Mircea Țuglea (43 de ani), ucenicul lui Marin Mincu. Mort în Marea Neagră. Cimitirul marin. Tocmai predase unei edituri un roman, „Grazia”. Fluturii-monarh nu supraviețuiesc la amerizare, se știe...

La reîntoarcere, în septembrie, am aflat de moartea fulgerătoare a elvețianului (egiptean, după tată) Filip. Îl cunoscusem mai întâi la

Morges, la Salonul de Carte unde se adună sute de autori francezi și elvețieni, apoi la Château de Lavigny, flancat de două scriitoare, o americană și o englezoaică, veniți să asculte lectura publică a scriitorilor care eram acolo. Mi-a spus cuvinte frumoase în franceza lui impecabilă (nu era doar elvețian vaudois, studiasse la Paris) și se gândea să vină în România. Să zboare spre noi.

Acum, sufletul său eliberat caută piramidele strămoșilor săi, într-o neîncetată zbatere a aripilor unui fluture-monarh. Avea boala oaselor de sticlă, ușoare ca instrumentul cu care-și scrisese cărțile. Viața este casantă. În primele pagini ale cărții sale regăsesc această propoziție, care poate că spunea ceva ce arăta că scriitorul tânăr se pregătea să intre în altă vârstă: *Vient le jour où l'enfance prend fin...*

Da, și atunci îmbătrânim deodată, cu toate avantajele, dar mai ales cu riscul de a ne apropia de Premiul cel mare.

Interviu – în formă tipărită

Dan Culcer
în dialog cu
Armand Giurgea*

(Partea a II-a)

Dialogul a avut loc vara, în curtea mică și pietruită a fostului Comitet Județean al P.C.R., unde crește în umbra zidurilor vechi, de la finele secolului al XIX-lea, un copăcel firav. La fiecare oră orologiul din turnul actualei Prefecturi, împodobit altădată cu o stea roșie în cinci colțuri, simbolul comunismului victorios, al ocupației coloniale sovietice, reciclată în național-comunism, ne semnala la fiecare sfert de oră că timpul trece. Timpul acordat dialogului, timpul nostru biologic al fiecăruia, timpul tuturor. Așa a trecut timpul unui comunism fardat, o față banală a politicii rutiniere, precum discursul ritual și gesticulația fără vlagă a unei curve bătrâne.

Moderator: Vreau să vă provoc cu un alt subiect, respectiv literatura de avangardă.

Dan Culcer: Da, vroiam să vorbim ceva despre folosirea ca marfă de export cultural în România Restaurației a așa-zisei «literaturi de avangardă». Am constatat, la Paris de data asta, că Institutul Cultural Român exportă cu foarte multă voioșie literaturii așa-zise de avangardă, respectiv pe cei noi, adică tineri, și pe de altă parte recuperează literatura de avangardă din anii 1920 sau 1930 din România. Foarte mulți autori dintre acești au părăsit România la un moment dat și nu s-au considerat români decât prin cetățenie, câtă vreme nu aveau alta. Cu excepția unuia singur, care mi se pare cel mai impregnat de realitatea românească, și anume Fundoianu, fiind și cel mai talentat dintre toți, toți ceilalți erau pe când trăiau în România, cum să zic, în cel mai bun caz niște puțoi cu acnee, care s-au excitat imitând, creând un fel de literatură care trebuiau să-i

* Interviuul a fost acordat la Târgu Mureș pentru Realitatea TV, la rubrica Mureșul în Realitate, pentru emisunea din data de 04.06.2010

epateze pe tăticii lor mici-burghezi evrei. Atunci, în anii aceia, copiii unor burghezi făceau literatura «de avangardă» citind reviste care erau la modă atunci în Germania sau în altă parte. Ori acest lucru s-a petrecut, după cum spuneam, între 1918 și 1930. Pe rând, aceleași personaje, Tristan Tzara, Ilarie Voronca ș.a.m.d., au plecat în străinătate și acolo au rămas. Unii au murit, alții s-au sinucis ș.a.m.d. E destinul lor, dar literatura aceasta nu pornește dintr-o rădăcină a culturii române, este o marfă de import, o literatură de excrescență. Ea nu trebuie ignorată, dar nu poate să reprezinte esența organică a evoluției literaturii române. Organicitatea acestei linii de dezvoltare, drum cu anumite sinuozități, trece prin Eminescu, prin Coșbuc, prin Goga, prin Creangă, prin Arghezi, prin Vasile Voiculescu, prin Radu Gyr, în fine, în nici un caz prin Tristan Tzara. Ori e un abuz faptul că Institutul Cultural Român din București se laudă la Paris că Tristan Tzara a trăit în sau s-a născut la Moroieni. Faptul nu are nicio importanță. Absolut nicio importanță pentru «opera» lui Tzara. În orice caz, Tristan Tzara nu se considera din Moroieni, el se considera un cetățean al lumii. În cel mai rău caz, cetățean francez. Nu cred că literatura românească trebuie să fie promovată ca un produs al lumii. Nu, ea este un produs al locului de unde a pornit, ori locul acesta se manifestă în opera autorilor liniei organice, despre care vorbeam.

Moderator: Foarte multă lume în ultimii ani critică activitatea acestui Institut Cultural Român poate și datorită situației evidențiate de dumneavoastră.

Dan Culcer: Da, mă rog, criticile care se aduc câteodată sunt foarte superficiale și sunt legate de tot felul de conflicte de interese. De ce nu eu și de ce ăla? Deci, uneori elementul de critică, sau cel puțin cel care apare în presă, nu e pertinent pentru o analiză mai temeinică a chestiunii. Ceea ce mi se pare și ceea ce pot să vă spun pe văzute este că Institutul Cultural din Paris este o instituție a cărei activitate este prea puțin cunoscută publicului francez iar numărul francezilor care o frecventează e prea redus pentru a crede că prin ei și pentru ei se va da seama despre ansamblul culturii române. Am sentimentul că la rădăcina acestei producții de export cultural se află o idee greșită. Care ne împinge să ne lăudăm tot timpul cu ceea ce ipoteticul public francez știe.

Încă o dată revin la avangardă, nu are nicio importanță să vorbim despre Isidor Isou, beletrist, avangardist, care până de curând a trăit și despre care se scriu acolo studii. E un autor relativ cunoscut în cercuri restrânse în Franța. Trei sferturi din activitatea acestui scriitor s-a desfășurat în Franța. Să spunem că pe când era tânăr trăia în România,

nu are nicio eficiență din punctul de vedere al propagandei în favoarea cunoașterii culturii noastre. Cum s-ar putea vorbi unui astfel de public gallocentric, care și-a uitat rădăcinile, despre Eminescu, despre Coșbuc, despre Creangă sau despre autori mai noi, că nu îi exclud nici pe cei pe care i-am pomenit dintre romancierii sau dintre autori, cum se poate vorbi și crea un anumit interes, o curiozitate... asta este o chestiune prea complicată ca să o discutăm acum. Dar că se poate, o dovedește cariera prietenului meu Matei Vișniec, care cu tenacitate și-a construit o operă de dramaturg european și este jucat la Paris, este jucat la București, e jucat la Budapesta ș.a.m.d. Fiindcă modul în care a scris el teatrul este un mod suficient de transparent, nu excesiv de local, pentru a fi priceput și perceput de către publicul modern european.

Moderator: E până la urmă o problemă de marketing cultural..

Dan Culcer: Este o problemă de marketing. Nimeni nu a găsit o metodă și selecția... Pentru că e vorba de a găsi o metodă care trebuie să fie adecvată produsului pe care vrei să îl difuzezi, altfel nu se poate.

Moderator: Vorbim și de export totodată, dar are acesta legătură și cu faptul că, chiar și în Institutul Cultural Român, politicul a avut și are un cuvânt de spus atunci când trimite oameni...

Dan Culcer:- Fără nici o îndoială. Nu am cercetat carnetele de partid ale unor autori exportați, dar în mod vădit este o diferență între politica culturală a Institutului pe vremea când conducătorul Institutului era Augustin Buzura și politica lui Horia Roman Patapievici. Dată fiind această diferență, înseamnă că există undeva un aspect politic, cei doi nu aparțin aceleiași partide politice.

Moderator: Pentru că am atins acest punct cu politica, să ne întoarcem și la „Vatra”, la relația dintre scriitori și putere, colaboraționism, la dosarul de urmărire informativă pe care vi l-a dedicat Securitatea. Ați reușit să descoperiți între colegi, între scriitori, oameni care v-au turnat? De ce au ajuns scriitorii din România să facă un pact până la urmă nu neapărat cu puterea ci cu cenzura sau cu securistul care dădea liber într-o direcție sau alta.

Dan Culcer: Pactul acesta este un pact care... era de fapt un troc. În mod vădit, inițiativa construirii unei rețele de informatori nu aparține scriitorilor ci Securității. Să punem accentul foarte clar, Securitatea a avut nevoie de informatori și nu toți scriitorii s-au dus la Securitate să-și propună serviciile. Dar nu există Securitate politică, precum cea de care am avut parte, precum nici un alt tip de serviciu de informații, care să nu lucreze cu informatori. Lucrul ăsta este evident, deci nu putem fi nici naivi, nici angelici să credem că informatori n-au existat decât în România sau în sistemele socialiste. Calitatea morală și

intelectuală a acestor persoane, deci a informatorilor, a influențat foarte mult natura informațiilor pe care le dădeau. Pentru că odată intrat în colimatorul securistului de serviciu, cel care încerca să te racoleze și în funcție de experiența și de condițiile și de destinul pe care fiecare dintre oamenii aștia le-au avut, persoana respectivă putea să facă rău, foarte rău, mai puțin rău sau deloc rău. Deci, dacă persoana respectivă, ca informator, încerca să își construiască cariera folosindu-se de situația lui de informator, pentru a fi sprijinit, recompensat și împins înainte, atunci putea să facă foarte mult rău. În alte cazuri au fost oameni care au făcut pușcărie, fiind într-o opoziție discretă sau deschis. Dintre scriitori de pildă, Ion Caraion sau Șt. Aug. Doinaș sau I. Negoitescu au fost racolați ca informatori după ani de pușcărie grea. Sau mai puțin grea. Putem pune în balanță două situații. Un student la actorie din Târgu Mureș este racolat și dă informații despre persoane pe care nici nu le cunoaște, nu poate fi pus în aceeași oală cu Ion Caraion care a făcut pușcărie grea în condiții de muncă în subteran, amenințat cu distrugerea fizică. Astea fiind spuse, în dosarele mele de urmărire informativă am găsit nume de cod care sunt destul de transparente și știu cine au fost cei care au dat notele informative, unii erau membri de partid, deci nu erau folosiți ca informatori, în sensul tipic al cuvântului, cu angajament scris. Unii au dat note pentru că nu mă iubeau și deci au folosit ocazia ca să îmi tragă una după ceafă; alții au dat notele solicitate de Securitate pentru că aveau niște funcții în care li se părea că ar fi obligați (deși nu erau!) să dea note informative. Dar acestea erau în general «nepărtinitoare», nu au încercat să mă înfunde, dimpotrivă. Am văzut și publicat astfel de note informative care mă apărau, de fapt. În dosarele altora, pe care le-am consultat în cadrul cercetării lansate acum câțiva ani la CNSAS, am avut ocazia să văd și note informative foarte rău voitoare, teribile. I. Negoitescu, ca să rămânem la un singur exemplu, a avut un dosar penal, a fost închis, a avut un dosar de rețea, adică de informator în care el însuși era informatorul, dădea note despre alții, și a avut un dosar de urmărire informativă în care el era subiectul urmăririi. Un om traversează o viață cu trei dosare în cârcă și cu o rețea de nu știu câți agenți care de-a lungul timpului la Cluj, la Sibiu, la București, la Oradea s-au ocupat de el. România a fost poate mai săracă și fiindcă s-au cheltuit niște sume imense pentru întreținerea acestui aparat de supraveghere, pentru a nu se obține finalmente nimic. Singurul interes actual al acestei activități birocratice (dincolo de aspectul moral și istoric) este stocul de memorie a detaliilor care ar fi pierit fără urme. De aceea îmi exprim încă o dată, cu toată ironia de care sunt capabil, recunoștința față de informatori și față de securiștii care ne-au nemurit ...

Moderator: Am o nelămurire, dacă îmi permiteți...

Dan Culcer: Da, vă rog.

Moderator: La un moment dat ați devenit membru de partid.

Dan Culcer: Da.

Moderator: De ce ați făcut pasul acesta și de ce, totodată, Securitatea în momentul respectiv, oamenii Securității, au încercat să vă racoleze ca informator și de ce nu au reușit cu dumneavoastră?

Dan Culcer: Am devenit membru de partid într-o perioadă oarecum specială. Din două motive: eram suficient de tânăr ca să cred că societatea se poate modifica dacă particip la această modificare. După 1964, eu am avut impresia, până prin 1970, că se poate face ceva în România, că politica partidului și politica României erau în curs de schimbare. Nu uitați '68-ul cu vizita lui De Gaulle, declarația din aprilie '64 și o mulțime de amănunte care aveau însă o pondere și un ecou mult mai mare la vremea aceea decât ne putem imagina; după o perioadă de opresiune în care spaima ne domina pe mai toți, să poți spune bancuri politice, cum spuneam noi în plin centrul Clujului și milițianul să fie alături de tine, să audă ce spui (o făceam în mod provocator !) și să nu spună nimic, să nu te aresteze și să nu se întâmple absolut nimic, era pentru noi un sentiment de mare libertate. Fals dar încântător! O anecdotă care lipsește în acest discurs. Când s-a înființat revista, în mai '71, nu aveam încă sediul acela de pe Primăriei și ni s-a dat un sediu provizoriu în cadrul secției de propagandă de aici, din această clădire, sediul județenei PCR, la etajul 2. Să vă imaginați șocul acestei întâlniri între activiștii de partid, burduhănoși și urâcioși, și o «bandă de bărboși», pentru că eram mai toți bărboși. Chestia asta îi călca pe nervi. Acum poți să fii bărbos fără nicio problemă, dar atunci era un sacrilegiu să pătrunzi în incita sacră, pe poarta pe unde intra și prim-secretar-ul, să urci până la etajul 2 și să te întâlnești cu ei, vorbind cu voce tare, simțindu-te ca acasă și neavând niciun fel de complex de inferioritate. Situația ne-a ajutat să obținem repede un sediu al nostru, pentru că se săturaseră de noi. Și-or fi zis «trebuie să scăpăm deăștia» și ne-au dat sediu în apropiere, poate ca să ne aibă sub control, pe trotuarul vecin. Cu acest sentiment am intrat în partid, instituția nu mai semăna cu cea din anii '50 pe care o știam oarecum din poveștile părinților. Dar poate că nu aș fi intrat, dacă nu ar fi fost cineva care să mă împingă. Eram cel mai tânăr angajat al Institutului de Teatru. La vremea aceea apăruse «o indicație», că în România totul se făcea pe bază de indicație, care impunea o «împropătare» a cadrelor cu tineri în partid. Eu începusem să lucrez la Târgu-Mureș în toamna lui 1963. În perioada aceea, adică în 1964, după «Declarația din aprilie», cam la șase luni de zile, poate și mai devreme, ar

trebuie să mă uit în carnetul meu de partid (dacă l-aș mai fi avut după ce am fost exclus în 1987), am fost convocat de rectorul Institutului, profesorul Szabo Lajos, un dramaturg mediocru dar un om simpatic, altfel, care mi-a spus : „Dane, ar trebui să devii membru de partid, că nu avem tineri.” Dar eu, care devenisem utecist doar în facultate (după absolvire lăsasem baltă UTC-ul), i-am spus : „Dar, domnu' Szabo, de ce eu?, sunt prea tânăr, lăsați că nu e nevoie!” Aveam 22 de ani. Nu aveam chef de ședințe, îmi petrecusem toată copilăria și toată adolescența în ședințe lungi la pionieri și în UTC și eram sătul; asta era partidul, de fapt, ședințe lungi, pălăvrăgeală, mă rog. Dar Szabo mi-a zis: „Nu, nu, nu, acum ai simțit că s-a schimbat, stai liniștit, o să vezi că avem nevoie de voi”. Și când mi-a spus chestia asta care cădea peste așteptarea mea, peste ideea mea că trebuie să participăm și că trebuie să schimbăm, m-am lăsat convins, am făcut cererea respectivă, am intrat în partid. Dar nimic nu se schimba la acest nivel local. La puțină vreme, în 1970 l-am văzut pe Ceaușescu într-o vizită la Suceava, cred, unde sub zidurile vechii cetăți era întâmpinat cu halebardieri. Când am văzut acest spectacol, mi-am zis gata!, s-a terminat, totul reîncepe. Deci, știam deja că nu s-a schimbat nimic; cultul personalității reapăruse și nu mai aveam nicio speranță, dar intrasem în joc și intrasem în joc cu miza realizării revistei, care mi se părea prea importantă ca să o abandonez din mers.

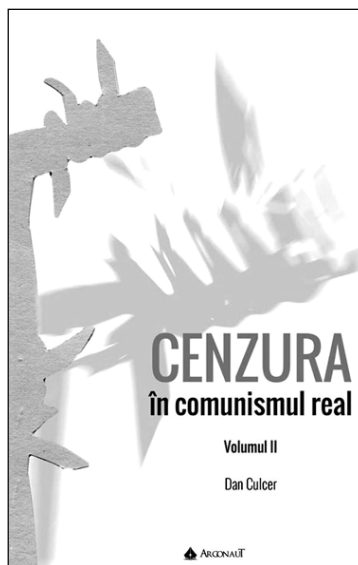
Moderator: În ceea ce privește posibilă tentativă de racolare, au fost...

Dan Culcer: Da, a fost una, există urme în dosarul meu. Un tovarăș care se numea Ioan Ladosi, securistul care se ocupa la vremea aceea de Centrul de cercetare al Academiei, unde lucrasem înainte de a trece la „Vatra”, a venit la birou și m-a întrebat dacă știu ceva despre un Institut de Cercetare parizian al literaturii ruse și sovietice. Mă interesa atunci literatura de avangardă rusă, un fenomen cultural cu totul diferit de «avangardă românească». Era avangarda rusă de la începutul secolului XX, chiar înainte de revoluție, și până în anii 1930 când a fost jugulată de proletcultism. De fapt, corespondența îmi era deja supravegheată. Eu solicitam printr-o scrisoare informații despre această avangardă, ceream niște reviste și Ladosi profita de aceasta ca să mă întrebe ce părere am despre avangardă. Eu i-am spus: „Domnu' Ladosi, înțeleg că avem interese comune”. Da, zice, ce ar fi să mai scrieți, să mai cereți documente comune că poate îs interesante. Dar toată chestia asta nu era prezentată ca o activitate de informare, ci una de încurajare a contactului cu străinătatea. Adică, nu vă blocați, aveți inițiativă, aveți deschidere, dați-i drumul, cum ar fi. Pe fondul acesta, nu mai știu exact ce am făcut, am spus ceva, m-o fi auzit cineva, eram pe la sfârșitul lui 1970, Ladosi și-a

dat seama că nu sunt exact ce le trebuie lor. Sunt alte documente în acest sens. Acțiunea de recrutare s-a oprit. S-a schimbat persoana care se ocupa de mine. Eu nu mai eram la Centru, am ieșit din zona lui Ladosi și am intrat la „Vatra”. Acolo se ocupa deja de noi Nicolae Grama. Ori Grama a făcut o propunere de închidere a primului dosar de urmărire informativă. Ceea ce Ladosi deschisese, Grama a închis. Închiderea asta a durat un an, mai puțin poate. În 1972 aveam deja un alt dosar deschis de data asta de musiu Grama. Grație, printre altele, turnătoriei poetei Mara Nicoară. Deci, între timp, am clănțănit suficient ca să-l interesez și pe urmașul lui Ladosi. Probabil că gura m-a ferit de o nouă tentativă de racolare, pentru că ei nu iubeau oamenii, cum să spun, care vorbesc. Nu mă refer la pălăvrăgeală, ci la expresia deschisă a opiniei. Ori eu spuneam ce credeam în mod foarte deschis, pentru că mai aveam impresia că se poate. Am fost convins că trebuie să mă debarsez de orice frică și că numai așa, spunând ce gândesc, pot să fiu, să exist pur și simplu. Asta mi-a tras pe urmă destule neplăceri în redacție și m-a condus și spre decizia de plecare din România.

Moderator: Spuneați că v-ați continuat corespondențele cu redacțiile din exterior. Credeți că ați fost folosit cu asta în vreun fel?

Dan Culcer: Nu. Din momentul în care am mai scris o nouă scrisoare, Institutul nu mi-a trimis reviste sau cărți și, în orice caz, această corespondență nu avea un conținut care putea fi exploatat informativ. Eu nu întrebam

„dar sunteți în relație cu exilul rus?” sau alte fraze de genul ăsta. Nu vedeam atunci și nu văd nici acum ce s-ar fi putut storce din acest tip de corespondență. Ulterior, corespondența pe care am dus-o cu exilați, controlată și adesea blocată (totul se vede în DUD), în vederea realizării unui proiect un pic nebun atunci, o istorie a literaturii române în exil, poate ar fi putut fi exploatată, dar a durat prea puțin, pentru că mi-au blocat proiectul. La un moment dat nu mai primeam scrisorile de răspuns ale exilaților cărora le solicitam opera și date biografice. Cred că am contribuit fără să vreau, din naivitate, la completarea fișelor Securității. Ștefan Baciu mi-a scris, a primit vreo două scrisori, ale căror copii sunt în dosarul meu, apoi corespondența s-a blocat, s-a întrerupt, adică scrisorile lui Ștefan Baciu nu mai ajungeau la mine, și invers. Asta nu înseamnă că sistemul nu ar fi putut să ducă la folosirea lor informativă și a mea, implicit, dacă corespondența ar fi continuat fără întrerupere. Dar Securitatea avea o atitudine bizară, contradictorie, pe de o parte ar fi vrut să utilizeze informativ aceste relații, pe de altă parte nu lăsa să se dezvolte astfel de relații.

Moderator: Vorbim despre informatori, securitate, unii au cedat, alții nu au cedat. Ajungem la responsabilitatea celui care cedează sau nu cedează sau responsabilitatea întregii comunității, o responsabilitate colectivă?

Dan Culcer: Cred că trebuie să acceptăm principiul că există grade diferite de responsabilitate. Orice societate este ierarhică, deci nu poate fi pus pe același picior Acarul Păun căruia să i se pună în cârcă toate relele și responsabilitatea șefului care a dat ordinul. O responsabilitate omogenă, colectivă, nu poate fi acceptată. Sunt împotriva acestei maniere de a analiza pentru că ea contravine viziunii mele despre societate. Societatea civilă invocată mereu acum este un concept, se poate scrie cu majuscule. Dar nu așa funcționează societatea. Organizarea societății se bazează pe paliere de putere deci implicit pe paliere de responsabilitate, în funcție de nivelul de putere. În clar în societatea românească, cu istoria ei recentă după 1944, perioada despre care pot să vorbesc în oarecare cunoștință de cauză, intervine colaboraționismul, complicitatea, interesul, oportunitismul. Fiindcă execuția ordinelor se face de sus în jos. Introduc o nuanță între colaboraționismul perioadei 1945-1964 și colaboraționismul ulterior. Colaboraționiștii primei perioade nu au fost doar evrei sau maghiari, țigani sau alte elemente alogene sau nealogene. Au trăit în țară și au colaborat cu puterea ocupantă și foarte mulți români. Deci nu aspectul etnic mă interesează, deși nici ăla nu poate fi evident ignorat, ci ideea că atunci puterea reală nu se afla în mâinile unor cetățeni români. Puterea reală se afla în mâinile unor

cetățeni străini, ori e evident că cetățenii străini nu puteau să aibă interese care să fie interesele cetățenilor români. A existat deci o rup-tură. Între interesele ocupantului și cele ale colaboraționiștilor care îl ajutau pe ocupant să se instaleze, să acționeze, și restul lumii, restul lu-mii fiind cetățenii români.

Aș vrea să revin la autorul care se numește Romulus Zaharia. E importantă tema unuia dintre romanele lui. Tema aceasta e legată de perioada despre care vorbim acum. Modul în care a fost exploatat ura-niul, zăcămintele de uraniu din Apuseni, de către puterea ocupantă, în cadrul obligațiilor impuse României de Uniunea sovietică și aliații ei, americanii și englezii. Romulus Zaharia a scris două romane teribile, de un dramatism extraordinar, „Casa cu ochii scoși” și „Ademenirea”.

Al doilea se întâmplă la Cluj, în condițiile în care o să le evoc când o să discutăm despre relațiile dintre majoritate și minoritate și despre aspectul etnic în Ardeal. Deci, iată această metodă a exploatării prin intermediul sovromurilor – dacă vă aduceți aminte, erau așa-zisele soci-etăți mixte sovieto-române – care au stors România de putere, asta este cuvântul. S-au plătit bani mult mai mulți decât ar fi trebuit să se plătească în cadrul datoriilor de război și asta dovedește că eram într-un sistem în care colaboraționismul era anti-național, în sensul strict, abso-lut al cuvântului. Ori, fac un salt peste timp și spun, perioada de după 1990 se caracterizează exact prin aceleași trăsături, chit că acum nu mai sunt sovromuri. Pentru că s-a destructurat economia României tot atât de teribil cum s-a destructurat prin stoarcerea ei de puteri în anii '45-'55. Deci, cele două perioade și colaboraționismele respective, chiar dacă partenerul cu care se „colabora” nu este același, sunt tot atât de negative pentru interesele colective naționale și încă o dată, când spun naționale, nu mă gândesc la termenul național român etnic, ci la ansamblul cetățe-nilor care trăiesc în România actuală sau care au trăit în România la ora aceea. Ceea ce s-a întâmplat după '64 este o reorientare în sensul intere-selor generale, dar această reorientare a continuat să fie marcată de subordonarea aceea inițială, genetică a puterii comuniste. Ea a fost o putere instalată, susținută de ocupant. Relația cu ocupantul, sau cu fos-tul ocupantul, cu puterea sovietică nu s-a modificat și nu s-a modificat esențial până aproape în 1989. Puterile care au lucrat în perioada așa-zisei revoluții sunt niște puteri la menținerea și instalarea cărora Uniunea Sovietică a avut încă ceva de spus. Deci, iată, au trecut atâția ani de la 1944 și 1989 și relația cu ocupantul vechi nu s-a întrerupt. A fost tot timpul o relație de influență, mai mult sau mai puțin vizibilă, mai mult sau mai puțin puternică. Nu uitați că au fost ofițeri care au partici-

pat la instalarea sistemului de după Ceaușescu, despre care se știe în mod pertinent că au fost ofițeri ai KGB-ului, de pildă Militaru. Colaboraționismul nu este un fenomen specific societății românești, situații similare au existat în toate țările Europei de est în perioada de după război. Iar modificarea puterii ocupante care nu mai vine cu armată sau vine cu armată, dar într-o formă mai fină, ca să zic așa, cu baze militare, nu mă convinge că România a devenit un stat independent. După părerea mea, România nu a făcut decât să schimbe centrul de putere de care depinde. Din păcate, această politică de independență pe care eu aș dori-o dacă aș fi om politic, este o politică greu de dus. Singurul moment, paradoxal, singurul moment în care România a avut o politică de independență bună, a fost la foarte scurtă vreme după Unire – o perioadă foarte scurtă –, aceea care este și foarte productivă cultural prin Grupul Criterion, și alte grupuri din Cluj, Iași, Timișoara. O conjunctură favorabilă când politica românească nu mai era în aceeași măsură dependentă de marile puteri. A durat foarte puțin. Și a mai fost un moment de criză pozitivă în care Mircea Vulcănescu se ocupa de finanțele României. Când a reușit să obțină plata în valută forte a unor bunuri pe care noi eram obligați sub presiunea ocupantului – și atunci era un ocupant, armata germană, nazistă – să le livram în cadrul «colaborării» pentru război. Nu în reichsmark care nu avea nicio valoare. În condițiile grele ale războiului, Mircea Vulcănescu a riscat punând interesul național deasupra celui conjunctural. Deci, totul depinde foarte mult de oameni. Mircea Vulcănescu nu a fost un colaboraționist, deși a fost acuzat de colaboraționism iar «șeful» lui, anume Ion Antonescu, a fost executat de colaboraționiștii notorii ai puterii coloniale «sovietice», printre altele, sub acuza de colaboraționism. Dar Mircea Vulcănescu e făcut acum responsabil pentru fapte care nu i se pot imputa, de un *colaboraționist* notoriu. Inșul, prin chiar această acțiune, se exclude din poporul român, căci acționează în numele intereselor unui grup minoritar, ai cărui lideri s-au aflat prea adesea în conflict cu interesele majorității românilor.

Moderator: Vorbim aici de două paliere, puterea de la București, practic recunoscută – cea axă numită București-Londra-Washington – înspre care am fost orientați și suntem menținuți în continuare. La nivelul simțului comun, al masei largi avem impresia unei libertăți.

Dan Culcer: Fiindcă am vorbit de paliere, și libertatea are paliere. De la 1990 încoace, presa română dă impresia de presă liberă. Lucram în 1990 în cadrul unui centru de formare în ziaristică. Întrucât eram român mi s-a propus să mă ocup de o echipă de ziașiști sau de viitori ziașiști tineri, foarte mulți tineri, din România. Veniseră la un curs

de formare. Am prevăzut recuperarea rapidă a presei libere de către marile trusturi. Le-am propus să-și apere independența prin înființarea pe lângă redacții a unor surse de finanțare independente. Glumind, am evocat gospodăriile «hozrazciot» din anii '50, adică autogospodărirea. Le propuneam să-și asigure repede o independență financiară, să nu depindă doar de publicitate. Le explicam că vor trăi același fenomene precum cele din în orice cadru capitalist, o concentrare monopolitică a presei. Faceți mai bine crescătorie de porci și cu banii obținuți prin vânzarea porcilor faceți presă. Nu așteptați să vi se dea banii de publicitate de la crescătoriile de porci și cu aia să faceți presă. Nu m-au înțeles și monopolul a venit, concentrarea a venit și dacă urmărești istoria presei de după '90, vei vedea că și spontaneitatea «presei libere» a dispărut. Presa este pe cale să fie subordonată complet unor interese de partid, deci presa a devenit presă de partid, chiar dacă e vorba de mai multe partide. Pe vremea când trăiam în România am susținut că partidul comunist nu era de fapt decât un conglomerat de partide, în același cadru formal. Aveam dreptate, dovadă că din acest partid s-au desprins toate partidele. Foști membri ai Partidului comunist au devenit liberali, național-țărăniști, psd-iști, pcr-iști, pc-iști etc., dar mai toți au fost membri de partid. Gândirea lor era marcată deja, orientată politic, numai că diferențele nu depășeau nuanța, păreau doar diferențe de opinie. Nu de gândire politică. În interiorul partidului comunist se lucra cu nuanțe. Acum distanța între punctul *a* și punctul *b* a devenit mai vizibilă. E o presă de partide, dar nu liberă. Libertatea presei este cu totul altceva.

Moderator: Libertatea de care vorbești este dată și de modul în care se implică statul în societate, am avut o societate etatizată înainte de '89. După '90 am intrat în faza unui capitalism sălbatic, cu principiile liberale, prin care cetățeanul e mai presus de lege sau mai presus de stat. Unde ne situăm acum și care ar fi calea cea mai bună de urmat, din punctul dumneavoastră de vedere. Ați trăit în epoca comunistă în România, ați părăsit România pentru capitalismul dezvoltat și acum puteți veni înapoi, puteți vedea ce se întâmplă afară și ce se întâmplă aici.

Dan Culcer : Înainte de '90, pentru mine societatea românească ajunsese într-o fază în care statul era atotputernic, individul nemaiconștient și statul funcționând cu ajutorul aparatului de partid și de securitate care reprezentau rețeaua de control piramidală a ansamblului societății. Îmi aduc aminte că la o ședință de partid, aici, la „Vatra”, am spus că ar trebui să încercăm să construim, să structurăm relații directe între organizațiile de partid. Adică în loc să ne supunem principiului leninist, statutar, centralismul democratic, o schemă piramidală a organizației care trebuie să ceară aprobarea pentru orice acțiune de la nivelul ierar-

hic superior, să trecem la contactul direct cu nivelul similar. Această idee o găsisem în presa poloneză. Ei făceau acest lucru și asta dădea niște rezultate extraordinare în Polonia, chiar în cadrul activității de partid, partidul se reforma pe această cale. Reacția oficială a fost destul de violentă. Mi s-a zis că vreau să modific statutul, că asta ține de congresul partidului. În primăvara lui 1990 am fost la Turnu-Severin. Am vorbit cu niște bătrâni foști pnt-iști care tocmai se organizau. Mi se adresau ca unei Mafalde cerându-mi sfaturi. Sunau la București, cereau voie lui Coposu sau altor noi lideri pentru orice mișcare. Le-am explicat că ei cunosc mai bine situația din teren. „Mergeți în Dolj, mergeți la Craiova, discutați cu ăia ca să faceți o unitate de acțiune pe zona aceasta. Pentru că, făcând schimb de opinii cu ei, aveți mult mai multe șanse să câștigați aici, pozitiv, o putere și deci să împingeți activitatea politică în această direcție. S-au uitat la mine cu mare mirare, dar erau oameni de 70 de ani atunci, vârsta mea acum, deci au trecut douăzeci și ceva de ani. Nu au înțeles. Am văzut o scenă similară la București, tot atunci. Un pntcd-ist telefona la Europa Liberă sau vorbea cu Monica Lovinescu solicitând sfaturi pentru o situație de la București. „Dumneavoastră credeți că ăia de la Europa Liberă vă rezolvă raporturile cu Iliescu și FSN aici? Aici se fac jocurile nu acolo, ăia vorbesc, nu?”

Statul a devenit foarte slab după 1990, în mod vădit conform unui program; dar amestecul între ideologia liberală și slăbirea intenționată a statului mi se pare dramatic și criminal. Statul român nu avea nevoie de această slăbire, statul român, ca sistem de instituții, trebuia să își pună structurile în serviciul celor mulți, nu a celor puțini. Sub comuniști, cele trei milioane de membri erau totuși o minoritate, marea majoritate a populației nu făcea parte dintre privilegiați. Privilegiile se distribuiau pe paliere, pe nivele diverse, dar privilegii existau de sus până jos. În clădirea județenei P.C.R. a funcționat mereu o cantină și un bufet. Până la un moment dat, la bufetul acesta aveam și noi acces, cei de la „Vatra”, după care am fost eliminați, odată cu reducerea resurselor distribuite, în anii '80. Cantitatea de mâncare se redusese. Așa funcționează sistemele de acest tip, când bunurile sunt suficiente privilegiile se difuzează, când bunurile se reduc cantitativ apare concurență și numărul privilegiaților se reduce. Situația pe care o trăiesc oamenii acum este similară, se încearcă să se elimine privilegiile acumulate de o pătură foarte subțire. Persoanele care au pensii speciale sau alte privilegii sunt puține în raport cu populația României, dar acestea au privilegii atât de exorbitante încât am impresia că, în anumite situații, sunt mai mari decât privilegiile activiștilor de partid. Grav e că privilegiile sunt teribil de vizibile,

obraznice, greu de suportat pentru cei lipsiți de ele. Diferența dintre bogăție și sărăcie e mai mare și mai vizibilă. Comunismul era fățarnic. Capitalismul susține că privilegiile ar fi semnul succesului natural, semnul calității privilegiatului Când de fapt, adesea, este vorba de jaf și înșelăciune.

Moderator: ... că aceasta este o țară a capitalismului sălbatic...

Dan Culcer: Care?

Moderator: Diferența între cei cu privilegii și pătura săraca.

Dan Culcer: Este o țară a capitalismului sălbatic. Tocmai asta ar fi fost rolul statului, să negocieze în cadrul acestor diferențe și să atenuze nu atât diferențele cât să nu lase de izbeliște oamenii săraci. Funcția de echilibrare... tocmai asta este funcția statului.

Moderator: Vorbim de o greșală în opinia dumneavoastră sau de ceva intenționat?

Dan Culcer: După părerea mea, s-a produs un amestec între ideologie și un program intenționat. Activitatea lui Petre Roman ca premier poate fi considerată ca o acțiune de sabotaj a intereselor naționale. Domnul acesta a introdus niște legi imediat după 1990, dintre care două mi se par teribile, acelea pe care le-am pomenit deja în discuție, și anume : deschiderea granițelor și anularea legii patrimoniului. S-a produs un export sălbatic, neînfrânat de vreo lege, al bunurilor care reprezintă valoare națională, adică bunurile reale și simbolice în numele căreia moneda românească ar fi considerată mai tare. Deci, nu e vorba despre faptul că acele bunuri trebuie să fie în posesia statului. Faptul că ele se află pe teritoriul României, că reprezintă valori importante, care oricând pot fi negociate în numele proprietarului, reprezintă un capital simbolic. Proprietarul, dacă vrea să le negocieze liber, poate acumula capital care poate fi introdus într-o acțiune de tip economic-construc-tiv, adică o investiție, o activitate privată, de producție. Ori exportul acestor produse la un preț fără nicio îndoială sub prețul pieței – pentru că se făcea în grabă –, a reprezentat o scurgere de capitaluri din România de fapt. Alte exemple – tot din politica lui Petre Roman – schimbările de paritate valutare pre-anunțate unor cercuri de privilegiați. Valoarea dolarului se modifica de la o zi la alta în raport cu leul. Deci oamenii informați care aveau capital în lei acumulat, cine erau? Aia pe care i-am tot pomenit : securiștii, activiștii, ăștia aveau supracapital acumulat și nevalorificabil pe vremea vechiului regim. Au fost anunțați în circuit închis. Cunosc cazuri la Târgu-Mureș. Un cunoscut avocat maghiar a transmis în cerc închis informația despre modificarea prevă-zută dar neoficială a cursului. Valuta forte era păstrată încă în ianuarie 1990 de ONT sau de OJT. Pe acolo trecea tot traficul de valută și respec-tiv de turism. OJT-ul era una dintre instituțiile care avea valută în stoc.

Oamenii informați care aveau stocuri de lei s-au dus și au cumpărat la OJT dolari, pentru că se putea. Nu mai era lege care să interzică OJT-ului să vândă, nu? Și acumulau dolari, după care raportul între dolar și leu a crescut brusc și au vândut dolarii cu prețuri de zece ori mai mari. Așa s-au câștigat averi în perioada aceea de câteva luni după căderea lui Ceaușescu, datorită decretelor unei puteri nelegitime, pe care le-a semnat Petre Roman. Să nu uităm declarația aceluiași Petre Roman care a spus că industria română este o grămadă de fier vechi, în condițiile în care industria română reprezenta eforturile unei popor în cinci decenii de construcție socială și economică. Cetățenii României erau producțivi și erau impozitați la origine.

Profit de ocazie ca să vorbesc de un proiect interesant de reformă – Legea „Cojocarul”. Constantin Cojocarul este un economist plecat din țară, care a trăit în străinătate înainte de '90, în Elveția. A acumulat o nouă experiență economică acolo, a revenit în 1990, unde a încercat să dea sfaturi pe tema reformelor necesare. A discutat inclusiv cu Petre Roman. Nu a fost luat în seamă. Câtăva vreme OTV-ul s-a ocupat de proiectul lui, s-a creat o mișcare de interes față de proiectul lui, care se concretiza în legea Cojocarul ; este o lege care trebuia să fie prin Parlament, ca inițiativă cetățenească. Omul acesta a adunat semnăturile necesare pentru prezentarea unui proiect de inițiativă cetățenească la Parlament. Destinul acestui demers legal e prea complicat ca să îl explic aici, dar orice om care vrea să se informeze poate să o facă acum pe internet, dacă are internet, bineînțeles. Proiectul acesta are ca scop regândirea de la zero a ceea ce înseamnă valoarea economiei românești la momentul căderii regimului. El vorbește de un fel de distribuție de acțiuni de stat cetățenilor, ceea ce le-ar permite să dispună de un capital, nu în dolari sau euro, ci un capital sub formă de acțiuni, așa cum s-a mai făcut – dacă ții minte – după '90, dar era negociat în pierdere pentru că nimeni nu avea încredere în valorile acelea.

Moderator: Cine a avut câștig de pe urma lor?

Dan Culcer: Doar câțiva inși care au avut un nas bun și le-au cumpărat la un moment dat sub valoarea lor nominală.

Moderator: Până la urmă statul ce ar mai putea să ofere cetățeanului sub formă de acțiuni?

Dan Culcer: Putere, putere, atât. Putere care să poată fi negociată de data aceasta de cetățean, adică dându-i încrederea în capitaluri simbolice; vorbim de bancă. Aici nu e vorba de un kilogram de aur, aici e vorba de raportul de putere între cetățean și instituție, eu vin dacă am 20.000 de dolari simbolici și îi spun: „dom'le, uite, hârtia asta valorează

20.000, eu îi bag acolo și dumneata și eu și toți.” Și banii respectivi sunt bani simbolici. Banul e un simbol, nu e o, cum să spun, un obiectual cu valoare intrinsecă. Intrăm într-o relație cu o bancă, cu o întreprindere care există deja și o întărim în felul acesta, dându-i credit, că despre credite vorbim.

Moderator: Dar la un moment dat cetățeanul va vrea să vadă și acei bani în mână.

Dan Culcer: Păi bineînțeles că va vrea să vadă și acești bani în mână și acești bani nu vor fi recuperați decât la o anumită dată, conform legii. Deci, se permite utilizarea acestui capital simbolic pentru construcție, pentru investiții pozitive, nu pentru consum. Ceea ce s-a folosit până acum, inclusiv împrumuturile de la FMI au fost introduse în circuit de consum, ceea ce prin legea de fondare a FMI-ului este interzis, de fapt. Fondul Monetar Internațional nu dă împrumut la cota pe care o dă, pentru că e un interes minim trei virgulă nu știu cât, cu cât împrumută Fondul Monetar, e foarte puțin față de 13 sau 14 cât cere o bancă. Problema în această conversație nu este să te conving pe dumneata că legea Cojocarului este necesară sau nu. Interesul meu este să vorbesc la cât mai multă lume despre această lege, pentru ca fiecare să meargă la sursă, să vadă și să se convingă sau nu. Eu sunt convins că se poate. Mi se pare o soluție prin care să putem reconstrui realitatea: noi toți am fost și suntem participanți la reconstruirea României, ea este acțiunea noastră.

Moderator: Ați atins un subiect care cred că este cel mai important în România zilelor noastre: credibilitatea. Credeți că statul mai poate să câștige încrederea cetățenilor, în condițiile în care, din '90 am fost martorii efectelor unor minciuni care ne-au fost servite pe tavă?

Dan Culcer: Da, statul poate recâștiga încrederea noastră, dacă nu rămâne un concept abstract, așa cum îl folosești dumneata. Deci, dacă spunem : statul este Ion Iliescu, atunci nu am nicio încredere, dacă spunem că statul este Emil Constantinescu nu am nicio încredere, dacă spun că statul este Petre Roman nu am nici cea mai mică încredere, dimpotrivă consider că a sabotat, dacă continui până la președintele actual nu am încredere, dar dacă pornesc de la premisa că statul suntem noi, atunci trebuie să am încredere, altfel pe ce ne mai bazăm?

Moderator: Da, dar... cu acea putere de care vorbești

Dan Culcer: Puterea aceea este puterea noastră : de a vorbi, de a manifesta, de a participa la vot și de analiza, cu mintea, dacă se poate și cu un cap foarte bine informat, situația economică, ideologică, politică în care trăim. Pentru asta ne trebuie un intermediar, ori aici e nenorocirea. Deci, problema nu este a statului și nici problema mea ca ce-

tăţean, problema mea este problema intermediarilor. Adică oamenii politici, presa. Presa este intermediarul de informaţie. Câtă vreme presa este manipulată şi ne manipulează cu articole de scandal şi cu emisiuni de pălăvrăgeală pură, ea nu îşi joacă rolul. Presa ne pune în situaţia de a alege între diverse versiuni de partid. Aş participa la o acţiune de eliberare a presei de presiunea monopolurilor. Cum se poate face presă liberă? Numai şi numai dacă pornim de la bază, de la cetăţeanul care vrea sau nu vrea să fie liber. Dacă nu vrea să dea bani pentru presă liberă, atunci nu se poate face absolut nimic. Nici legea Cojocaru, nici nimeni nu ne poate salva. Dacă cetăţeanul mai are încă dorinţa să fie corect informat ziaristica de investigaţie poate lumina dedesubturile actelor politice. Legile noastre permit recuperarea acestor informaţii. Atunci se poate face presă liberă.

Moderator: Credeţi că are cineva interesul să existe în România presă liberă, în condiţiile în care e mai uşor să o controlezi fie politic, fie economic?

Dan Culcer: Cineva nu, dar eu şi dumneata avem interesul. Suntem doar doi, nu? Ştii, marea catastrofă a comunismului când am plecat a fost că toţi ajunsesem să ne credem singuri, nimeni nu mai credea că se poate face ceva împreună. Caracteristica principală a perioadei dinainte de '89 a fost faptul că nimeni nu mai avea nicio speranţă, fiecare se credea singur în faţa unui colos care era Securitatea, Statul, Partidul. Ori, dacă reţinem din ceea ce am povestit cu dumneata azi doar capacitatea mea de a construi o legendă şi a înşela, pozitiv, din punctul meu de vedere, două sisteme care mă controlau : partidul şi securitatea, atunci înseamnă că se poate. E o chestiune de minte. Să ne punem minţile împreună.

Moderator: Mai am o temă pe care vă provoc să o dezvoltaţi : vecinătăţile interioare.

Dan Culcer: Da, este un termen pe care îl folosesc pentru a vorbi despre raportul dintre cetăţenii României – în care ştim foarte bine că românii nu sunt singuri, românii trăiesc, slavă Domnului! alături de maghiari, de ucrainieni, de turci, de bulgari, de sârbi. Această comunitate, cum se zice acum, „multiculturală”, are un liant, liantul este statul român, majoritatea românească, pentru că în această structură există o majoritate românească. Asta nu e un merit, este o situaţie, un dat. Dat fiind că e așa, românii, ca cetăţeni ai României nu pot să ignore existenţa minorităţilor, nu pot să o ignore nici nu sunt lăsaţi să o ignore. E un fapt pozitiv. Noi suntem în situaţia de a avea pseudopode, ca în biologie. O celulă emite pseudopode spre mediul ei, celula este comunitatea românească şi pseudopodele sunt zonele de contact între această zonă

majoritară și comunitățile celelalte, vecinătățile interioare. „Secuimea” maghiarizată în centru, alte grupuri minoritare compacte sau dispersate, spre margine, spre periferie, în Banat, Maramureș, Dobrogea, Moldova. I-aș îndemna pe toți oamenii din România să devină bilingvi și în mod special pe români; pentru că marea majoritate a românilor nu știu altă limbă de vecinătate sau nu o știu destul de bine. Deci, în zonele acestea de contact, aș înființa școli bilingve, dar nu obligatorii. Să nu credem că e mai important să știi engleză decât să știi bulgară. E fals. Cu bulgarii faci comerț egalitar, cu americanii, nu. Vin ei să îți dea ce vor ei și îți impun ce vor ei. Cu vecinii noștri suntem în raporturi egalitare. Deci, ca să poți să faci un comerț interesant pentru ambele părți trebuie să fii mai degrabă în raporturi de egalitate decât în raport de inferioritate sau dependență. Asta e valabil nu doar pentru vecinătățile interne de care vorbesc. Istoria României este impregnată de contactele pozitive sau negative cu țările vecine. Este probabil că avem mult mai multe informații despre istoria românilor la Lvov, la Kiev, la Budapesta sau la Istanbul decât avem în România. În România arhivele s-au distrus adesea, atitudinea istorică specifică sau nespecifică, nu știu, a românilor față de memoria documentară este o atitudine mai degrabă neglijentă. Trebuie să căutăm surse externe ca să ne cunoaștem propria istorie. Am fost frapat când discutam cu prieteni maghiari cât de bine își cunosc ei istoria. Din două motive: unul, pentru că nu puteau să o învețe la școală și, deci, au fost interesați să o învețe în afara cadrului legal, pentru că în România populația maghiară nu avea acces organizat la istoria lor, pentru că se învăța istoria României dar de fapt doar a românilor. Situație ridicolă și pernicioasă. Românii trebuie să cunoască istoria maghiarilor sau a sașilor ca să știu cine sunt ei. Ei îmi vorbesc adesea limba, iar eu nu le cunosc nici istoria și nici limba. E anormal. Să presupunem că suntem dușmani. Dacă nu cunoști limba dușmanului ești de două ori mai slab, nu? Deci, ori suntem dușmani și atunci oricum trebuie să cunosc cultura și istoria dușmanului, ori nu suntem dușmani și avem o șansă în plus să construim o relație de parteneriat. Îi spuneam unui ziarist ungar chiar aici, zilele trecute în cadrul unui interviu, că statul ungar a ratat o mare șansă de colaborare cu România atunci când în loc să extindă așa-zisa comunitate la Vișegrad spre România s-au închis în așa-zisul cerc al Europei centrale. Ori ar fi trebuit să își aducă aminte ei, politicienii ungurii, de proiectele foarte interesante pe care le discutau inclusiv literații, oameni de bine din Ungaria, de pildă, Németh László, despre uniunea statelor dunărene. Anumiți români consideră această uniune a statelor dunărene un pericol. Ar fi o șansă în afara sistemelor actuale

care încearcă să ne separe. Ungaria ar fi avut nevoie ca România să intre în această comunitate la Vișegrad, să o numim comunitatea statelor danubiene, mai degrabă. Am fi intrat într-un sistem împreună cu Austria până la Dunăre, până la Sulina. Ori unii lideri ai Ungariei, din orgoliu, din egocentrism, dintr-un anumit dispreț față de nația română (care nu e nou și nu e descoperit de mine) au refuzat orice apropiere reală. Greșeală fundamentală! La ora asta am fi avut o comunitate care ar fi avut aproape aceeași forță ca fostul imperiu și ar fi putut să asigure o anumită autonomie internă a acestei comunități față de importurile din exteriorul ei. Deci, nici impactul negativ al crizei pe care o trăim acum nu ar fi fost așa de mare, dacă am fi avut o piață internă suficient de mare ca producția noastră să poată fi interschimbată, nu? În această direcție a demonstrației aș introduce aspectul industrial-agrar. La un moment dat, așa-zisa declarație din aprilie era o reacție împotriva zonării pe care voiau să o impună sovieticii. Dar între o zonare impusă de ruși și o zonare autoimpusă e o mare diferență. Dacă în cadrul unui astfel de concept al statelor danubiene, Slovacia ar fi rămas – pentru că e o zonă montană – cu o specializare agricolă, Austria cu una industrială, Cehia cu una industrială – fiindcă au tradiții industriale puternice – și o parte din industria română ar fi continuat să funcționeze în loc să fie vândută la fier vechi, cealaltă parte a acestei comunități ar fi putut fi orientată spre agricultură. Existau bazele, inclusive irigațiile din sudul României, pentru a transforma această zonă într-o zonă de autosuficiență alimentară. Una din problemele care ne așteaptă în viitorul apropiat este chestiunea lipsei independenței alimentare a acestor țări. Noi suntem practic în dependență alimentară față de marii exportatori supranaționali, care caută să acapareze terenuri agricole. Uitați-vă la produsele vândute în magazinele de rețea, acelea mari, să vedeți de unde vin produsele. Am auzit că se importă carne de vită din Brazilia. Dar de ce? Nu avem destule terenuri pe care se pot crește vite aici, care nu sunt folosite la nimic?

Moderator: Terenurile sunt împărțite, am renunțat la sistemul cooperatist, acum terenurile sunt parcelate, fiecare lucrează în limita posibilităților și noi nu avem o agricultură gândită și o strategie pe termen mediu și lung.

Dan Culcer: Păi tocmai asta spuneam. De aia statul ar trebui să existe și asta ar fi funcția statului. Să construiască planuri de genul acesta, Comitetul Planificării care exista pe vremuri era o instituție foarte bună. Am aruncat cu apa murdară și copilul din copaie... asta s-a întâmplat în România după '90. Structurile existente puteau să fie folosite în sensul pozitiv (și nu negativ, al deciziilor ultracentralizate ale epocii lui

Ceaușescu). Existau structuri organizatorice care trebuiau folosite în mod normal, inclusiv cooperația, gospodăriile agricole de stat, smt-urile, toate acestea erau lucruri bine gândite, cu condiția să le folosim bine. Ele au fost prost folosite la un moment dat, dar asta e o altă chestiune. În zona Luna, pe unde am trecut la un moment dat, după informațiile mele în '90 s-au păstrat gospodăriile agricole. Era un inginer agronom care i-a convins pe oameni să rămână împreună. Era și un SMT acolo și afacerile agriculturii din zona Luna merg foarte bine. Acolo s-au specializat în agricultură intensivă și toți câștigă foarte bine. O dovadă că ar trebui refăcut conceptul de cooperație pe alte baze, dar cooperație, unire, efort comun; existența pe o parcelă de teren a unui cal sau a unui om care merge cu sapa nu e același lucru cu faptul că există un SMT capabil să asigure arătura planificată, corectă și rapidă a unei mari zone. Oamenii care au obținut pe un teren minuscul o bună recoltă se vor trezi cu venituri reduse din cauza supraproducției și nu există niciun sistem care să le asigure exportul. În schimb, se aduc ardei din Israel sau nu știu de unde.

Moderator: Vă rog să îmi explicați un concept, cel de paradox al prizonierului.

Dan Culcer: Da, asta este un concept al psihologiei care arată că într-o situație în care două persoane pasibile de a fi condamnate pentru fapte penale, în contra legii, dacă nu au încredere reciprocă, unul în celălalt, vor încasa de două ori mai mare pedeapsă decât dacă ar fi avut încredere. Adică, pornesc de la premisa că celălalt va turna și că, deci, în cazul acesta eu trebuie să îl torn pe celălalt ca să scap. Ei bine, dacă fac această greșală, atunci se alege cu pedeapsa maximă amândoi. Vorbeam de comunități, de aceste vecinătăți interioare. Dacă relațiile între noi nu se bazează pe cunoașterea consecințelor paradoxului prizonierului, lipsa de încredere va avea efecte catastrofale. Singura soluție este să încercăm să integrăm intelectual această fabulă, acest paradox al prizonierului. Să încetăm să ne prezentăm unul în fața celuilalt mereu cu pumnul strâns, adică cu semnul neîncrederii. Semnul salutului când se întâlneau două triburi inteligente era semnul păcii, mâna cu palma deschisă, fără armă. Suntem prieteni. Asta ar trebui să fie atitudinea fundamentală. Asta nu înseamnă să fim naivi și să credem că totul merge bine, dar să pornim de la premisa încrederii. Pentru că fără încredere nu se face nici comerț, nici schimb de idei, nimic nu merge fără încredere. Deci, aș folosi printre cursurile de bază ale activității de management, pentru toate comunitățile și pentru toate națiunile acest concept, respectiv această formulă magică a paradoxului prizonierilor,

pentru că numai așa putem să integrăm formula de bază : câștigăm prin încredere.

Moderator: Cât timp ar trebui să mai treacă pentru a restaura această încredere în noi, în comunitate, în România? pentru că a fost zdrobită tocmai de perioada comunistă.

Dan Culcer: Nu știu. Nu am capacități de prevedere de genul acesta. Mama pomenea adesea de Mafalda. Mafalda se pare că era o persoană care prezicea viitorul. N-am calități de Mafalda. Singurele mele calități sunt cele ale unui om de dialog. Dialogul este întotdeauna riscant, riscant pentru că riști să te dezvălui. Ceea ce am spus astăzi este un mod de a mă dezvălui. Încă o dată spun: nu mi-e frică de nimic. Unul dintre lucrurile pe care le-am învățat înainte de '89 a fost să nu-mi mai fie frică. Deși când am plecat, am plecat cumva și de frică, adică de frica consecinței imprevizibile. Nu știam ce se va întâmpla cu mine, dacă continui pe aceeași linie a împotrivirii. În relațiile cu securistul nostru de serviciu, cu Grama, sau cu Partidul, am încercat să depășesc frica. Vă dau un exemplu ca să încheiem: m-au convocat o dată, între plecarea nevastei mele în '86 august și plecarea mea în '87 octombrie. M-au chemat la miliție. Nu mi s-a spus de ce, am fost convocat la colonelul nu știu care. Am crezut că e vorba de serviciul pașapoarte. Am intrat în local dinspre miliție, dar am ajuns la Securitate. Deci, ei mă convocaseră de fapt. Am intrat la etajul 2 și am fost îndrumat spre o cameră unde ere o masă din aia unde se iau amprente, cu o platformă oblică, un rulou, o suprafață impregnată cu cerneală tipografică și un ofițer. Pe birou erau vreo 30-40 de buletine puse unul lângă altul și un registru în care insul scria numele celor care soseau. Am întrebat despre ce e vorba. Păi, zice, dați-mi buletinul. I-am dat buletinul. Zice: mergeți și puneți-vă degetele acolo să vă iau amprente. Zic: poftim? De ce amprente? Păi, zice, ăsta îi ordinul. Care ordin? Ordinul cui? Păi, domnule, zic, nu dau niciun fel de amprente. Sunt acuzat de ceva? Care e chestia? Bine, dacă nu, zice, stați aici și vă mai gândiți. Păi nu stau, zic, plec. Cum să plecați? Păi, plec. Stați, stați și a dat un telefon și a venit un ins, ofițer, nu știu cine era. M-au poftit într-o altă cameră. Eram singur: Mi-a spus: domnule Culcer, vă rog să îmi dați o declarație în legătură cu data de 20 nu știu cât ale lunii acum un an. Ce ați făcut la București la data respectivă? Păi, în primul rând nu știu dacă am fost la București în data respectivă. Păi, zice, să vă amintiți. Zic eu: nu pot să îmi amintesc, e pierdere de vreme. Spuneți-mi despre ce e vorba. Am făcut ceva la data respectivă care e ilegal? Nu, nu, nu, doamne ferește, dar facem o anchetă. Ce anchetă? Înțelegi, deci eu nu am lăsat o frază a lui necomentată. Nu m-am supus acestei

logici a integrării în logica supunerii. Zice: au fost niște evenimente la București și am vrea să știm ce s-a întâmplat. Ce evenimente? În primul rând de unde știți că eram în București? A, asta vrem să verificăm. Bun, atunci mergeți la redacție, eu am plecat cu delegație, sunt ziarist, dacă am fost la București în delegație trebuie să existe urme, alte drumuri neoficiale nu am făcut. Bine, zice, rămâneți aici și dați o declarație pe tema asta. Nu dau nicio declarație. Atunci rămâneți aici și vă mai gândiți. Dați-mi buletinul. Nu pot. Peste cinci minute au băgat un altul, i-au cerut exact același lucru ca mie. Ăla s-a supus, a început să scrie. Peste alte câteva minute a fost introdus un individ care s-a pus lângă sobă și căruia i s-a ordonat să stea într-un picior, ca în anii '50. Cu mâinile pe ceafă și într-un picior. Un tânăr. Eu eram din ce în ce mai contrariat. Am stat vreo 10 minute și am văzut că ăla stă 10 minute fără să crâcnească într-un picior. Și atunci mi-am zis: ce-o fi o fi, plec. M-am dus la ofițerul din biroul de vizavi, unde mi-era buletinul. I-am spus: îmi dați buletinul? Cum vă numiți? Culcer. Nu vi-l putem da. Atunci vă salut și am plecat. Nu m-a întrebat de atunci nimeni niciodată ceva, a venit securistul Grama și mi-a adus buletinul. Asta e tot. Nu mă laud. E o situație. După părerea mea, tânărul care stătea într-un picior era un ofițer de securitate în civil, care a fost adus acolo să ne impresioneze, ca să ne arate că dacă nu facem declarații asta ni se va întâmpla, să stăm într-un picior acolo.

Moderator: Ați lăsat buletinul acolo. Dar ce ați făcut cu, respectiv, carnetul de partid? Spuneți la un moment dat că dacă l-ați mai avea...

Dan Culcer: Nu. Carnetul de partid mi l-au luat în '87, după ce am depus cererea de plecare în străinătate, deci de întregire a familiei, în cadrul unei ședințe de partid, în care majoritatea colegilor au ținut niște discursuri scurte și fără nicio importanță, adică nu negative. Răposatul Radu Ceonța, care a devenit după 1989 mare activist naționalist, a produs un discurs foarte *pe linie*, în numele partidului comunist, spunând că este foarte clar că tovarășul nu înțelege importanța construirii socialismului; culmea, un discurs scris, probabil la indicațiile Securității. A scos din buzunar câteva fițuici și le-a citit acolo. Și a terminat prin ceea ce v-am relatat anul trecut, prin a zice că, dacă nu vreau eu să plătesc cotizația P.C.R. restantă pe luna respectivă, pe care mi-o cerea tovarășul Hermanovski Béla, activistul de la municipiu, atunci plătește el cotizația în locul meu. Și atunci l-am băgat în pizda măsii și i-am spus că îi sparg capul cu scrumiera sau călimara, dacă nu iese imediat din redacție. Și a ieșit iar înainte de a închide ușa a zis: păi, vedeți, nici nu a plecat din România și este deja contra noastră. Contra cui? Contra lui, a partidului comunist?

Moderator: Am lăsat la final această întrebare: ați regretat vreodată faptul că ați plecat din România în 1987?

Dan Culcer: Am regretat și regret doar din punctul de vedere al faptului că nu mă pot întoarce. Sunt prea legat acum de Franța, relațiile de familie, soția mea, care-i franțuzoaică, și nu mai pot să vin să stau în România pentru perioade lungi, să mai fac ceva concret, să mai particip la o acțiune precisă. A trecut timpul, dar în rest nu, nu am de ce să regret. M-a întrebat profesorul Zăciu dacă nu regret că nu m-a reținut el la Cluj când am terminat facultatea. Spunea că el regretă că m-a repartizat la Târgu-Mureș, era în comisia de repartitie. Și i-am spus, domn' profesor, eu nu regret nimic din ce mi s-a întâmplat. E o experiență care are sensul ei, problema e să o valorifici, și eu încerc să o valorific în mod pozitiv.

Am să citesc un soi de mesaj, un poem pe care l-am scris în Franța și care se cheamă „Homerid”. Face referință la Homer, poetul care a inventat poezia și vorbește de fapt despre ceea ce cred eu că poate să fie și puterea cuvântului, a poeziei :

Homerid

Cu ochii albi, senini, stă drept, între șuvițele albe, între drumuri
de fier,
șoptind printre dinți cuvinte, șuierând cântece aflate,
cunoscute acum doar de el, învățate de la bătrâni.
Pe drumul de fier, în gara Sfântului Gheorghe,
în centrul luminii, în centrul lumii,
locomotiva năpustită se oprește blând, fornăind,
ca un balaur, sub pod,
pe drumul de fier, un descântec.
Stăpân e poetul pe timp, pe balauri, pe drumuri de fier,
doar păsările, fără cântec, pier.

*„Un cântăreț orb, rătăcit noaptea între șinele unei gări de triaj,
scapă de moarte fiindcă locomotiva se oprește singură, înainte de a-l
strivi. Nimeni nu pricepe de ce. Știre din ziare.”*

Interviurile Familiei

Mihai Olos

„Vreau să mă trag
cătă casă”

– *Petru Comarnescu ?*

– Mentorul meu - a fost și este, fiindcă mereu îl visez : când mă apuc de o lucrare, când pregătesc o expoziție, când fac ce-i place - uneori mă și ceartă...

– *Visezi des?*

– Visurile îmi dublează viața. Nu mi-o dublează - mi-o ridică la putere! Fericirile mele sunt vinul și visul.

– *Femeile, nu?*

– Detest prostituția. Am prietene de o viață la care m-am culcat, dar cu care nu m-am culcat. De aceea au și durat prietenii. Iar nevestele prietenilor mei sunt soțiile lor și nu amantele mele.

– *Așadar, știi să te frânezi...*

– Frâna este o nevoie naturală. Unii artiști, atunci când încep o linie, nu mai ajung s-o și sfârșească. Aceștia sînt diletanții.

– *Dumitru V. Neagoie?*

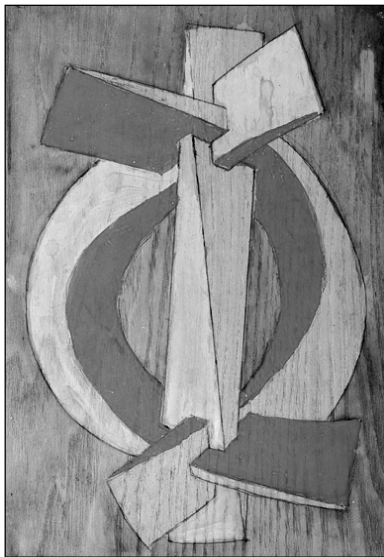
– Știi că a fost învățătorul meu. Cincizeci de ani a dăscălit în Ardihat. Mă gândesc de multe ori la el, cu multă recunoștință. De pildă, atunci când ascut un creion, că el m-a învățat. Sau atunci când îmi apar scame de piele la degete - el m-a învățat cum să-mi împing pielea de peste unghii.

– *Poiana Codrului?*

– Leagănul copilăriei mele. Am refuzat multe expoziții, dar în Poiană am vrut să fac una și-am făcut-o în șura unui văr.

– *Germania ?*

– Așa de iute mă fugărești acolo? Germania a fost un vis. S-a împlinit și m-aș trage cătă casă. În Germania nu m-am dus de buiac, ci amenințat de securitate. Am căpătat, ziua pe stradă, o lovitură de carate de categoria 4,5 - 5, mortală, în splină, cu parola „mai scrie poezii”. Un brâu lat de piele și un jerseu gros, de lână, dedesubt, au atenuat lovitura. Și securitatea precedentului guvern m-a amenințat. E drept, numai cu vorba. Mergeam singur pe stradă, ziua, și a trecut pe lângă mine un om care arăta în toată firea și mi-a suflat în ureche amenințarea că am s-o pătesc. Nu le plăceau, nici lor, țâpuriturile mele...

Mihai Olos - Modernism

– *Cum să le placă, dacă spuneai: „Du-te Năstase-năinte/ Și-i fă loc la președinte/ Să-i sepe groapa-n pătrat/ Să-nca-pă și din Senat*

– Nu trebuie murdărite țâpuriturile cu nume proprii.

– *Am auzit și că nici nu te-ai dus când te-a chemat ex-premierul, cu propunerea de a-ți cumpăra lucrări.*

– El tocmai semnase pactul cu Uniunea Sovietică redusă la ruși. Rușine pe care nu vreau să i-o împărtășesc.

– *Totuși, domnului Iliescu te simți dator cu recunoștință...*

– Drept!, el m-a lăsat să mă duc la expo Osaka, în Japonia. Mi-a făcut impresia unui om cinstit. Dar când m-am întors, n-am simțit nevoia să-i mulțumesc.

– *Oare de ce ?*

– Fiindcă adjunctul lui, Fejes Iuliu - fostul meu coleg de liceu, Ghiusi - ăla de împreună cu Ceaușescu au „unificat” universitățile din Cluj - n-a vrut să capăt viza, pretinzând că nu mă voi mai întoarce. Mi-e silă și să-mi aduc aminte...Japonezii sunt oameni ca noi, ca maramureșenii, ca oșenii. Cu cântec în inimi și-n guri. Cântă mereu, la bucurie și la tristețe - cu bucurie. La cântările lor subtile, pline de frumusețe, am vrut să răspund cu o țâpuritură. Acel nemernic mi-a pus palma pe gură. Trebuia să-i rump mâna pe loc. Nu știu ce-ar fi ieșit acolo, dar și astăzi, după treizeci și cinci de ani, îmi pare rău că nu l-am zdrobit. Iartă-mă! Iertați-mă! Și-n preajma precedentului președinte al țării au stat mereu acel fel de oameni. Securiști, activiști și mineri care astupau gurile oamenilor. Deseori cu pământ.

„Vreau să mă trag câtă casă”

– *Te-ai așteptat la actuala schimbare ?*

– Trebuia să explodeze o schimbare. Dar și schimbările, dacă nu-s făcute cu cap, e vai de picioare. De pildă, în arealul nostru, a fost schimbat prefectul, un profesionist al administrației, cu doamna Nimeni. La Cluj, pe Poantă n-ai cu cine-l înlocui valabil... L-ai schimbat la Sătmar pe independenul Valer Marian, un mare jurist, și vrei să-l schimbi de la cultură pe Vulturescu, autorul celei mai frumoase reviste de poezie din lume. Multe partide se fac mafii și găști și în zvârdonul lor n-ai a te prinde. În rotațiile comunismului se schimbau proști cu mai proști, recentele puteri schimbă oameni deștepți cu veleitari. Dar de ce mă bagi în politică ? Cum spunea tatăl lui Bellu: „Cine lucră politic, azi îi om, mâni nimic”.

– *Tatăl tău ?*

– Pe tătuca l-am iubit foarte mult. El nu făcea politică, numai că nu s-a băgat în colectiv. Din '49, când s-a început colectivul și până în '73, când l-am lăsat în pământ, tătuca a rezistat să nu se „scrie”. A trebuit să vin din Roma, lăsându-mi expoziția abia deschisă, că tătuchii îi înscenaseră proces, să-l bage la închisoare și datorită faptului că mă credeau pe mine rămas. „Lasă-i să mă bage – mi-a spus – că ăla nu-i om care nu suferă de la tâlharii iștea”. Totuși, față de tătuca am avut un reproș: că n-a fost acasă când a murit măicuța. Într-o seară, doctorul Pop, de la TBC, mă sună : „Mă Mnihai, am o literă de horincă bună, is de servici pe noapte, n-am nici un caz grav, hai s-o bem împreună”. Am trecut strada, cu doctorul mai era un om care nu beia și n-a grăit toată noaptea. Nimic! Numai din când în când îl auzai sușcînd. Noi am petrecut cum ne-o plăcut. Când s-o gătat horinca și s-o deschis zorile și am dat să plec, omul acela a prins glas: „ Domnule, dumneata ai fost cel mai mare dușman al meu. Că nu te-am cunoscut. Tatăl dumitale a fost cel mai frumos om pe care l-am văzut eu în lumea asta. Și tare suferea că nu-l căutai niciodată. Dar acum, că te cunosc, te iert! Nu știi cine a fost acel om – dacă i se întâmplă să citească aceste spuneri, îl rog să mă caute, că am și eu, de mulți ani, păstrată, o literă de horincă – bună ! – s-o bem împreună și să horim hori de-a tătuchii...”

– *Mama?*

– Subiect sfânt. Încă tot n-am putere să-l spun.

Interviu realizat de
Stefan JURCĂ
Baia Mare, 26 februarie 2005

Memoria

Ioan Silaghi

A început „Bătaia”

Cuvânt înainte

În 2002, pornind de la manuscrisele tatălui meu, Ioan Silaghi, publicam la editura Mediamira din Cluj-Napoca volumul „Satul bihorean la începutul secolului XX”. Era ceea ce prefațatoarea cărții, regretata cercetătoare Maria Bucșe, numea „o înduioșătoare etnografie sentimentală, dar încărcată de informații extrem de exacte și de valoare”. Ajuns la anii senectuții (între 1975-1980 când redactase aceste pagini), autorul ne uimește nu numai printr-o memorie prodigioasă, dar și prin bucuria de a reînvia, cu deplin respect al adevărului, viața unei numeroase și sărace familii împovărate de grija fiecărei zile, destinul ei fiind proiectat pe un fundal cuprinzător, lumea satului transilvănean tradițional. Recitind manuscrisele foarte numeroase, nevalorificate în volumul amintit (care s-a bucurat la apariție de o bună primire), am considerat că e potrivit ca anumite pagini absente acolo să vadă lumina tiparului.

Prin ochii copilului de odinioară, sunt reînviați anii primului război mondial. Satul natal al tatălui meu, Nojorid, astăzi, prin extensie, la tot mi puțini kilometri de Oradea, aparținea, pe atunci, imperiului austro-ungar și, până la împlinirea visului nostru național de a se realiza România Mare, Ardealul alături mai multe etnii, populația românească fiind copleșitor preponderentă. Că procesul de deznaționalizare fusese îndelung se va vedea foarte clar în primul rând în limbă. Dramatică zbatere de a supraviețui! În deschiderea volumul amintit comentez existența a trei nivele de adâncime a limbajului: 1. Dialogul și monologul membrilor familiei, foarte adesea cu unii termeni de origine maghiară „românizați” prin terminații diferite de cele ale limbii de proveniență sau prin mutarea accentului; 2. Inserarea, în exprimarea autorului, solidar și contaminat cu și de lumea evocată, a aceluiași limbaj „de acasă”; 3. rostirea celui care, la o vârstă înaintată, având nu numai cele șase clase de școală satească (1912-1918) și anul de studii la Școala de subofițeri din Brașov (1931-1932) dar,

în primul rând, „învățătura vieții” are o exprimare proprie, destul de îngrijită, sobră, cu destul de puține ornamente stilistice. Textul, cred eu, prin anumite stângăcii și naivități are un farmec aparte, de icoană pe stilă, de tulburătoare vibrație emoțională. Ceea ce reliefează este leit-motivul „îmi aduc aminte”. Când relatarea luminează fapte istorice cărora copilul de atunci nu le cunoștea semnificația, autorul nu recurge la explicații suplimentare, pentru că se mulțumește cu ceea ce se vede, se face sau se aude în sat, unde ajung și ecouri din Oradea sau din Bucureștii acelor ani.

Sunt conștientă că există anumite dificultăți în înțelegerea textului, mai ales de cei din afara Transilvaniei, poate chiar și de ardeleni. Dar efortul de a apela, în timpul lecturii, la glosarul din final va fi – cred cu tărie – răsplătit cu prisosință.

Silvia TOMUȘ

* * *

Într-o dimineață, toate clopotele din *torombul* bisericii din sat au început să tragă a jale. Cineva, în uliță, a tras cu pușca; în acel moment, vecina Sfârlea Eva a intrat în *ocolul* nostru și a strigat cu glas tare:

– A început bătaia, oameni buni, și noi durmim și nu știm nimica. Vivat mândră ca o stea / Vivat, țara mea!

– Ce vorovești tu, muiere, că doar n-ai băut așa de dimineață pălincă și te-ai îmbătat!? i-a răspuns tata.

– Dară tu nu auzi, omule, cum trag clopotele în torombul bisericii noastre?

Nană Evă se scula întotdeauna tare devreme și ieșea în uliță unde găsea alte muieri. Oprea pe câte o fată care venea cu apă de băut de la arteziana de lângă biserică și o trăgea de limbă, să afle noutățile de peste noapte de pe la șezători.

A avut dreptate acum, cu trasul clopotelor. Curând s-a ivit și dobașul satului care, oprindu-și bătaia tobei, a început a striga:

– Poporeni! La Casa satului s-o primit ordin că toți oamenii și feciorii care or făcut *cotunoșagul* și au la ei *hopșit* să se *ielentilească mintenaș* la *tăniarul* lui Moskovici de unde or mere cu *cociile* gata de drum la Orade. Să nu uite *straița* cu merinde, să le ajungă pe tri zile.

Clopotele, după cum spusese nană Evă, aduseseră mare tulburare în tot satul. Nici cele două școli nu au scăpat. Unul din cei doi dascăli, cel mai tânăr, cu numele de Salca, a fost trimis în bătaie, iar școala a fost închisă o vreme. *Iscolașii* au fost dați mai apoi în grija dascălului Pop

Ioan, bărbat mai în etate, care i-a cuprins pe toți, de la clasa întâi, până la a patra.

În sat, erau familii din care plecaseră tata și unul sau doi feciori. Gospodăria trebuia condusă mai departe, pământul lucrat și vitele hrănite. Cei mai mulți dintre elevii lui Salcă nu mai dădeau zile întregi pe la școală fiind de folos pe la casele lor.

Când prin sunetele clopotelor și prin baterea tobei se aflase că începuse războiul, lumea vorbea că bătaia nu va ține mai mult de trei luni. Dar realitatea era alta. Mereu, noi și noi contingente erau chemate de acasă și trimise pe diferite fronturi. Nană Floare, sora noastră cea mai mare, măritată cu baciul Flore, plecat încă din primele zile în bătaie, s-a mutat împreună cu fetița la noi acasă și celor șase câți eram acasă, li s-au mai adăugat două guri de hrănit, dar bătrânii erau bucuroși să le sară în ajutor.

După câteva luni, omul ei, fiind rănit la un picior pe frontul din Galiția, a ajuns la *Csapat Korhaz* din Oradea. Nici n-a apucat a i se închide rana, că a și fost trimis din nou pe frontul rusesc unde a fost făcut prizonier și a murit într-un lagăr de prizoneri din Rusia, ceea ce ne-a îndurerat pe toți. Cel care ne-a adus vestea avea la el și obiectele aflate asupra celui decedat: un ceas de buzunar, un portmoneu și acte.

La începutul războiului, poșta ajungea la Primăria satului Nojorid prin oficiul poștal al satului Leș, unde era și centrală telefonică. La noi, *postas mester* era domnișoara Berta, una din fiicele învățătorului Pop Ioan. *Chișbirăul* din satul nostru aducea în fiecare zi corespondența din Leș, o preda domnișoarei care, după ce aplica ștampila de sosire, o înmâna iar chișbirăului. Acesta, prin una din ferestrele primăriei, o transmitea celor de afară, după adresa de pe plic ori de pe cartea poștală. La umbră, acolo așteptau câte 2-3 persoane din fiecare uliță. Printre ei mă găseam și eu, zilnic, în afară de duminică, zi în care nu se distribuia poșta, și devenisem astfel poștașul de pe ulița *Toltișului*. Nu era zi în care să nu aduc scrisori. Numai din cele patru familii ale Brădeștilor, locuitori în „sectorul” meu, erau plecați zece bărbați pe front. Poșta și scrisorile le interesau mai mult pe femeile ai căror soți sau feciori erau duși în bătaie. Printre acestea, multe erau neștiutoare de carte. Erau mai ales fete care știau citi ori scrie. Când mă vedeau pe *toltiș*, năvăleau asupra mea.

— Noi n-avem nimică?

— Nu, nană Mărie, astăzi n-aveți.

Ioanele lui Hever, adică eu, trebuia *musai* să le spun cine și de la cine o căpătat *carte*, ce scria și de unde venea. Se întâmpla să aduc vești

de la poștă la câte o vecină care nu trecuse prin școală. Îmi amintesc că, într-un rând, Ilca Petrii Cristii mi-a spus:

– Pruncul meu! Tare bine ai face dacă mi-ai ceti cartea asta, să aud ce scrie Petrea meu, săracul, din bătaie.

În vreme ce îi citeam scrisoarea, nană Ilcă prindea colțul *zadie*, îl întorcea pe dos și suspinând își ștergea cu el lacrimile de pe obraz. În urmă, după ce Ioana citea de câte 2-3 ori cartea, nană Ilcă se tânguia:

– Dragul meu, Petrea meu, cum îmi spune el mie să ar și să samăn pământurile, să nu rămână *pârloguri*, de răsul satului. Să am grije de *iosag* și de *cileghiu*.

În jurul ei se adunaseră mai multe femei, care îi ascultau vorbele și plânsul.

– Îi tare greu fără cap de om la casă mare și cu atâta avere cu care m-o lăsat pe mine omul meu, se jeluia femeia.

Atunci Ghiuloaie, văduvă de mai mulți ani, i-a spus:

– Și pe mine m-o lăsat Ghiula meu văduoaie cu două fete și ba cu ajutor de aici, ba de colo am făcut ce mi-o ajutat bunul Dumnezeu și iacă trăiesc și eu și *cileghiul* meu. De ce te plângi că nu are cine-ți lucra pământurile, când la Orade îs atâția *prinsoneri* care știu să lucre. La urma urmei, și ei îs oameni ca și noi. Între timp a sosit și moașa, Măria Păunii, care, știind ea câte ceva, a zis:

– În *tâniarul* lui Moskovici lucrează mai mult ca o sută de *hoadi fogoi muscani* și sârbi. *Găzdăcoii* de aci vreau să-și aducă de la Orade, în locul slujilor care îs duse în bătaie, oameni la lucru și cu ei să-și lucre, cu plată, pământurile.

– *Tulvai!* Doamne, nu mă lăsa să fac eu lucrul acela, să aduc străini de nația mea în *olatele* mele, s-a mîniat Ilca Petrii Cristii.

Venită mai târziu, dar vrând să potolească muierile, a intervenit Ciortin Maria, poreclită Pirca:

– Care ați fost la biserică în ziua Paștelor? Ce ziceți? Ați auzit ce *mândru* or cîntat *fogoi* în limba lor? Peste câteva zile om avea și noi în sat, la lucru, câțiva. I-am cerut și eu *birăului* să mă înscrie cu unul – a încheiat moașa.

Nană Ilcă a Petrii și-a amintit într-un târziu de Ioana, care i-o adus și i-o citit cartea. Voia să-i spună că i-o lua *țucur* când o avea drum la Oradea.

Într-o zi, poștașul uliții a primit de la *chișbirău* un *boritec* închis, pe care era scris Pop Ana a Martii Micului. Luându-l în mână, simțea că în el s-ar afla ceva mai tare decât hârtia de scris. Pe Ana a găsit-o acasă, în *cohea* de vară. Bucuroasă, l-a îndemnat:

– Şezi pe scaun şi citeşte-mi, dar să nu spui la alte fete, că li-i ciudă pe mine, că-mi scrie Nuţu.

Scrisoarea suna cam în felul următor:

„*Chedveşe* mea Anucă,

Mai întâi şi la început te cuprind şi te sărut. În acest *boritec* îţi trimit un *chip* în care m-am închipuit cu mai mulţi *honveţi*. Io is ăla care stau culcat pe *dobă* şi am lângă mine *dobozul* cu *duhan*. Mai departe, prin puţinele mele rânduri, vei şti despre mine că până la facerea acestei mici epistole mă aflu, har Domnului, bine şi sănătos. Mi-i tare-tare dor de tine şi aş vrea tare mult să te văd. Mă gândesc şi ziua şi noaptea la tine cu dor. Ca să crezi că te iubesc, citeşte celea ce îţi scriu mai jos, din fundul *irimii* mele :

Eu departe, tu departe,
Două dealuri ne desparte.
Două dealuri si-o pădure
Şi-o grădiniţa cu mure.
Dealurile le-om surpa,
Murele le om mânca.
Complimente cu vagonul,
Sărutări cu milionul.

Închei aceste puţine rânduri şi-ţi mai spun că te sărut prin carte, că cu gura is departe. Pa...pa.....pa...”

Ana, neînţelegând ce înseamnă ultimele vorbe, poşttaşul a lămurit-o, spunându-i că așa se salută domnii de la oraş.

– Feciorul care îmi scrie o învăţat cismărie la Orade. Îi din Miersig şi tată-său îi verişor de-al măicuţii. Ştii că de când o plecat tata în America, să lucre acolo şi să ne aducă bani să ne luăm pământ, mama *chiugereşte* cu ce poate, umblă prin multe târguri şi ți-o aduce şi ție *oarecete*. Ioane se tot întreba ce va fi fiind, oare, acel oarecete, care n-a fost niciodată altceva decât nimic. Ce îl făcea pe băiatul de 10-11 ani să aştepte poştă sub *obloacele* Casei satului câte 2-3 ore pe zi era foarte important: În primăvara anului 1917, fratele lui cel mai mare, Petrea, cu încă 16 feciori din sat au fost chemaţi la *şoroslaş*. Plecarea cu câteva cocii o fost din faţa crâşmii. În prima cocie era Moga T., birăul Nojoridului, cu doi *highighişi*. Tinerii, în celelalte, erau cu toţii cu *clopurile* împodobite cu pene de fazan şi cu *prime* de diferite culori. Dintre cei 17, nu au fost găsiţi *Alkalmas mint hadserek** decât şapte, printre care şi Petre Silaghi, a lui Hever, fratele cel mai mare, după cele patru

*Expresiile în limba maghiară au fost păstrate cu grafia din manuscris

fete ale familiei. După câteva luni, cei șapte găsiți ați au primit câte un *behivo* pentru Moskovici *laktanyar*. De acolo, au fost trimiși în diferite țări, unde era bătaia.

La 15 septembrie 1918, s-a primit de la Petrea nost o vedere (*levelezokep*), pe care erau tipărite în mai multe limbi, printre care și româna, următoarele cuvinte: „Sunt sănătos și îmi merge bine.” Adresa era scrisă de mâna expeditorului. Într-o scrisoare primită mai târziu de familie Petrea spunea:

„După mai multe lupte grele la care am luat și eu parte în Munții Tirolului din Italia, am fost retrași și organizați în batalionul de marș. În felul acesta făceam *ghiokorlot*, așteptând zi și noapte, cu tot *mondirul* pe noi, să intrăm din nou în linia de luptă. Într-o dimineață ne-am urcat în mai multe vagoane, fără să ni se spună nimic. Când am ajuns în Salonta, am știut că trebuie să trecem prin Oradea. Am scris iute o *tidulă*, cu gândul s-o arunc pe *oblac*, când oi crede. Când am ajuns cu *ghezeșul* în hotarul comunei Nojorid, din vagonul de *marhă* în care eram am putut vedea torombul bisericii noastre și câțiva oameni la muncile câmpului, departe de *ștrec*. Ce mult aș fi dat ca cel puțin atâta să le pot spune la ai mei că sunt în viață!” – ne scria Petrea.

Într-alt rând, poștașul uliții a intrat în ocol la ei acasă, având în mână mai multe cărți. Arătând una Iulișchii – cea mai mică dintre cele patru surori, i-a spus cu bucurie că-i de la Petrea și că n-a *bonțolit-o*. Scrisă cu *pleivasul*, Iulișca a citit-o cu glas tare. El ne scria:

„Dragi părinți, surori și frați, până la facerea acestei mici epistole, mă aflu bine și sănătos, care sănătate vă doresc la toți, mai întâi de la bunul și înduratul Dumnezeu și apoi de la mine. Din Italia, am ajuns în părțile *Brașeului* și aici îi mult mai bine decât de unde v-am trimis *Levelezo Lapul Nyomdalit*. Am nădejdea că dacă mi-o ajuta Domnul, oi merge și eu, în permisie, acasă. Cât am fost acolo, tare m-am temut să nu-mi putrezească *cioantele* pe crestele munților Tirolului, cum le-or putrezi la cei mai mulți. Ne adunam câteodată câte 2-3 și *câtingan*, cu lacrimi în ochi, *horind*, ne puneam întrebarea:

Ki asameg a siromat
A Tiroli hegy oldalon?
Szerbusz, gyerekek
Isten veletek, leanyok!

În traducere:

Cine-mi va săpa groapa
La poalele munților Tirolului?

Servus, copii,
Dumnezeu cu voi, fetelor! ”

În anul 1919, înainte de sărbătorile Paștelui, fratele meu a venit acasă pe *săbăciag* o lună de zile, cu *ciloagele* cusute pe gulerul *zobunului*. Înainte de a i se găta permisia, s-a gătat și războiul. Petrea a rămas acasă, îmbrăcat în hainele militare, cum venise din bătaie. Ioana își amintește că într-o după-amiază a început să se scurgă pe șosea, venind dinspre Oradea, cu direcția Salonta, coloane de mașini încărcate cu militari de toate gradele. Zgomotul a durat până în zorii zilei următoare. Cei rămași în viață se întorceau acasă încă în vechea ținută, dar fără armament. Odată cu aceștia, a venit și Baci Nuț – poreclit Bughea – soțul celei mai mari surori, nană Marișcă. A adus cu sine un chip în care era închipuit cu un prieten.

– Când s-o auzit că s-o gătat bătaia, eram amândoi într-o școală de căprari pe care nu am gătat-o și așa nu mi s-o dat *roangul*.

– Bine or făcut, a sărit cu gura nană Marișcă, nevasta. Că în sat la noi îi căprar la caprele noastre batrânul Naiului.

– Să stii, muierea mea, căprăria de la sat pe care o face Naiul nu-i totuna cu cea de la *cotunășag*.

Odată ce Petrea și baci Nuț veniseră acasă, poștașul uliții nu mai avea ce căuta sub oblacul Casei satului.

Între comuna Nojorid și Oradea, cam la 2 kilometri de sat, se afla ferma Bodo-Tanyar, care dispunea de câteva sute de hectare, pământ arător. Acesta era lucrat cu utilajele fermei iar în timpul zilei cu *nop-samăși* care erau bărbați, femei și copii, din satele Nojorid și Chișirid.

În timpul primului război, proprietarul pământurilor a adus în fermă prizonieri de război, care lucrau separat de zilierii din cele două sate. Ultimii mergeau acasă în fiecare seară, în vreme ce prizonierii aveau amenajat un șopron mare, în fermă. Pe lângă munca prestată, străinii de sat se ocupau și cu confecționarea unor obiecte, precum pălării de paie, inele și cingători/ brâuri .

În prima zi de Paști, un grup de prizonieri a venit de la fermă la biserica din sat, să asiste la slujba Învierii Domnului. Unul dintre ei a cerut voie preotului ca la sfârșitul slujbei să cânte și amărății de ei câteva cântece religioase, în limba lor. Au fost ascuțați cu mirare și mulțumire de săteni. După ieșirea din biserică, *uspătoii* au fost poftiți de unii gospodari din sat pe la casele lor, ca de sărbători. Adunați în curtea bisericii, și noi, pruncii, îi priveam ca pe niște ciudățenii. La un moment dat, nană Raveică a unchiului Ghiurcă a zis:

– Eu am auzit că rușii îs tătari cu capul de câine.

La auzul acestor vorbe, unul dintre prizonieri a spus românește:

– Noi, mătușă, nu suntem tătari, suntem sârbi și ruși.

– Da *dumeta* de unde știi vorbi *rămânește* dacă ești muscan? I-a întrebat nană Raveică.

– Sunt român basarabean, i-a răspuns prizonierul.

În timpul acela, în sat nu se făcea atâta geografie, ca să se înțeleagă ce e aceea Basarabia. Aceasta o cunoșteau, sigur, dascălul, popa și notarășul. Prezența prizonierilor la biserică și discuțiile avute cu sătenii au făcut cunoscut felul în care cei interesați pot primi de la Oradea oameni pentru muncile câmpului. Astfel, într-o zi, birăul satului a venit acasă, din oraș, cu câteva cocii în care adusese mai mulți prizonieri ruși și sârbi. Câteva familii din sat făcuseră cerere de angajare a acestora la muncile agrare, în locul slujilor care plecaseră pe front. Printre aceștia era și Ciortin Maria, poreclită Pirca. I s-a repartizat un rus, Ivan, căruia îi cam plăcea băutura. Cum nici Pirca nu se dădea în lături de la așa ceva, se înțelegeau tare bine. Cu sticluta în *jebul* rochiei, sub *zadie*, femeia trecea *toltișul* la crâșmărița Iuli lui Mozoc, care-i umplea *ieguta* cu pălincă. Se mai întâmpla s-o întâlnească acolo uneori pe Măria bunii, moașa satului. Într-un rând, Pirca i-a spus moașei că are la lucru un *muscan*, Ivan, un fecioraș tânăr, tare de treabă.

– Veniți dăsară amândoi la noi, să vă primim ca pe niște *uspătoi*, a îmbiat-o Măria.

Ea era văduvă, avea un fecior care era plecat pe front și o fată, Rouza, nemăritată, cu care locuia. Începând cu această dintâi poftire, Ivan era văzut mai ales seara, singur sau împreună cu Pirca, la casa celor două. Dacă moașa nu era acasă, o găseau pe Rouza mea, cum îi zicea mamă-sa. În scurtă vreme, Ivan a devenit un obișnuit al casei.

Creț Mihai, poreclit Mihaiul Zahului, își luase un prizonier sârb, pe nume Petre. În casa Zahului umbla la lucru Lina Goambii, o fată săracă și cam înaintată în vârstă. Petre începuse să vorbească *rămânește*. Era om harnic și credincios. Intrând în vorbă cu Lina, i-a spus că acasă în Sârbie nu mai are ce căuta, că nu-l așteaptă nimeni. Lina avea o casuță mică și un pic de grădină lângă soru-sa. În acea grădină îl puteai vedea tot mai des pe Petre, ajutând-o pe Lina la lucru. Într-o zi, nană Mărie – moașa – a fost chemată la casa Linei, „să-i scoată un prunc din apă” – cum zicea ea la naștere. Prunc și-a dorit Lina, prunc i-o adus pe lume moașa.

În tot timpul cât au stat prizonierii în sat, au ținut legătura cu Comandamentul lagărului de prizonieri din Oradea, unde, la anumite

date, se prezentau prizonierii și apoi se înapoiau la locurile lor de muncă. Într-o zi, birăul satului a plecat la Oradea, ducând în câteva căruțe prizonierii, iar spre seară, s-a întors cu cociile goale. La depărtarea lui Ivan, acesta se despărțea numai de *haziaica* Marusia și de *barișnea* Rouza, femeile vărsând câteva lacrimi. Nu la fel a fost cu plecarea lui Petre, care o lăsa în urma lui pe Lina, cu pruncul în brațe, plângând amarnic și ștergându-și lacrimile cu colțul zadiei. În sat, copiilor care se nășteau fără a li se cunoaște tatăl, poporenii le spuneau bitangi sau copii din flori. Întrucât pruncul Linei avusese tată, sătenii l-au numit (co)Pilul Goambii. Când cineva vorbea că Petrea Linii Goambii a plecat în țara lui și a lăsat-o pe femeie cu pruncul micuț în brațe, tata spunea:

– Măi! Cine poate face pasărele călătoare să nu plece în alte țări, când le vine vremea? că ele trăbă să meargă. Vai de cea care nu pot zbură, că rămân și le apucă iarna pe aici. Fie pita cât de rea, *Tăt* mai bine-n țara mea – încheia tata.

În timpul primului război mondial, tata, înaintat în vârstă, n-a fost mobilizat și a rămas acasă. Sătul de atâta trudă și alergare, cum spunea dumnealui, n-a mai lucrat la *eclejia* dascălului, nici la pământurile luate în arendă de la domnul Balogh, mulțumindu-se cu grădina noastră, care avea 4,200 metri pătrați și pe care tot timpul virtuții sale a săpat-o singur. Mai avea *iogul* primit de mama, tare târziu- ca zestre. O vreme, aveam în gospodărie doi cai și o vacă. Viața devenea din ce în ce mai grea. Pâinea, făina, zahărul erau raționalizate și se primeau numai pe bază de cartele. În special celor bogați, li se rechiziționaseră de către nemți grâul, porumbul, slănina, chiar și șuncile afumate din pod. Jandarmii, însoțiți de soldați și de primarul satului intrau din casă în casă și ridicau tot ce găseau ca alimente. Toamna, din lipsă de fân și de-ale gurii pentru cele șapte guri de hrănit – devenite, la un moment dat nouă – tata a fost nevoit să vândă cei doi cai, cu speranța că la primăvară ne va cumpăra alții. A trecut o iarnă, o primăvară și o vară, timp în care nu aveam în gospodărie decât câteva *galite* – unele ouătoare – și două capete de *iosag*: o vacă și o capră. Tata ofta mereu și știam fiecare de ce. El, care în nopțile lungi de iarnă după cum singur spunea că nu era noapte lăsată de bunul Dumnezeu în care să nu se scoale din pat, să meargă la *istalău* să vadă dacă nu cumva s-o întâmplat ceva cu iosagurile ălea și să le dea ceva să mănânce, acum n-avea de ce se scula. Prețul celor doi cai s-a dus pe pâine, pe aratul ogrăzii și a iogului, bucata de pământ primită de mama de la numeroasa ei familie. Mereu ofta tata și-l auzeam spunându-i mamei:

– Lasă, bătrână, că și asta o trece. Or fost ele altele și mai grele și ele or trecut.

– Trec, bătrânule, spunea mama, dar trec tare cu greu.

Alimentele, chiar raționalizate, se distribuiau foarte rar și de multe ori nu erau de nicio treabă. Făina de grâu era amestecată cu tot felul de tărațe iar cea de mălai era foarte des mucegăită. Îmi aduc aminte cum, în acele vremuri, 6-7 vecine veneau să coacă *pită* la noi, în cuptor. Aducea fiecare, într-o *coșeruță* sau într-un blid mai mare, puținul aluat făcut din făina primită de la Casa satului pe cartelă, după numărul de persoane care erau în familie. Cu tot ce aduceau vecinele la copt, era departe de a se umple cuptorul. De două ori pe săptămână, mama – Dumnezeu să o odihnească! – făcea drumul pe jos, dus-întors, până la Oradea, ca să ne aducă pită. Dar nici orașenii nu stăteau mai bine decât sătenii. Unii dădeau pâine- și aceea uscată- în schimbul laptelui sau al ouălor. Noi aveam noroc cu vaca și cu puținele găini care nu muriseră. Cu câtă nerăbdare o așteptam pe mama, să vedem ce putea să ne aducă! Ajunsă acasă, mama uita de cei 16 kilometri pe care-i făcuse cu picioarele goale prin pietriș și colb, uneori prin *tină*, până la Oradea. Uitase de oboseală, văzându-ne pe toți în jurul ei. Punea pe masă straița și *coșara de brâncă*, spunându-i tatei: „Bătrânule, tu să faci foc, că îndată ne-om face o oală de *croampe* cu *zamă*, în care om pune la înmuiet din *dăraburile* ălea de *pită* uscată”. Ai mei nu erau singurii din sat care duceau o astfel de viață.

Într-o zi, unchiul Maghiar a venit în permisie din bătaie. În drum, din Oradea spre Nojorid, a întâlnit o mulțime de femei grăbite. Nu știa ce să creadă, că doar nu era zi de târg. Pe care le-a întrebat i-au spus necazul, că merg după pită la oraș. A venit și la noi, să se lămurească. „Noi, spunea unchiul, pe unde luptăm, nu știm nimica de ce se întâmplă pe aici, pe acasă.” Îmi mai aduc aminte cum pentru pregătirea mâncării ori pentru coptul pâinii aduceam lemne în spate din pădurea satului. Fără cai, degeaba aveam căruță – ne-a fost tare greu. Pădurea era cam la 3 kilometri departe de casa noastră; nu aveam voie să aducem decât vreascuri uscate găsite pe jos ori rupte cu cârligul din copaci. Împreună cu mama, sora Catiță și cele două fete a Costii, porneam după lemne. Plecarea de acasă la pădure de cele mai multe ori era după ce mâncam de amiază și veneam înapoi după lăsatul umbrelor. Erau și zile în care mama fusese la Oradea de dimineață, după pită. Numai ce o auzeam: „Ce ziceți, pruncii mei, n-ar fi bine ca până dăsară să aducem *tare lemne din pădure?*”. Mișca Micului era *cios* la pădurea satului și la câmp. Când ne întâlneam, ne controla să nu avem la noi vreo secure –

Ioan Silaghi

ca să-i facem lui rușine – spunea el. De acasă, duceam cu noi fiecare câte o funie, cu care legam vreascurile pentru cărat în spate. Mai aveam și un cârlig de fier pe care îl legam în vârful unei prăjini lungi, cu care rupeam uscăturile din copaci. Câteodată mă suiam în câte un stejar, din care alegeam câte o creangă mai groasă pe care o rupeam și o ascundeam între celelalte de jos. Mama se uita în sus la mine și parcă o aud și azi cum zicea: „Ai grije, Ioanea meu, să nu pici de acolo și să-ți rupi tare brâncă ori picior, să-mi fie dat *baiul* cu tine.” Sărmana mamă nu știa că pruncul se urca mult mai sus pe stejari, în alte rânduri, când, împreună cu *hortacii*, căutau ouă de cioară ori de sarcă.

În acel timp, fratele Petre era dus în bătaie. Tata lucra în grădină și când soseam noi cu lemnele în spinare, ne deschidea larg *căputurile* și cu voie bună spunea că „vin carăle Iancului.” Atunci nu înțelegeam ce vrea să fie asta până târziu, când am aflat de la tata că „rămânii” au un cântec pe care nu-i voie să-l cânte și care, așa cum l-am auzit eu pe atunci, suna cam așa:

Pe dealu' Feleacului
Trec carăle Iancului.
Bои-s cu coarne de spume
Om ca Iancu nu-i în lume.
Bои-s cu coarne de ceară
Om ca Iancu nu-i în țară.

Fiindcă tata era neștiutor de carte, prea puține ne putea el spune despre Iancu. Zicea numai că e un om mare, de-al nostru, „rămân”. Sora Iulișca nu venea niciodată cu noi sau cu alții după lemne, socotindu-l un lucru înjositor și rușinos. Poate că nu greșea, dar războiul, cu toate necazurile lui, ne adusese nu numai pe noi, dar și pe alții în această situație. Cum și când se putea da voie, totuși, să aducem acasă lemne mari din pădurea satului? Când murea cineva, capul familiei îndurerate se ducea la primarul satului care îl chema pe *cios*, spunându-i să-l lase pe cel cu necazul să taie un stejar din care s-o face o cruce. Omul aducea lemnul acasă, unde era chemat meșterul. Pe crucea făcută din *fețan*, se țintuia crucea cumpărată odată cu *gropișeul*. Unii, pentru ca să fie mai arătoasă crucea, îi puneau un cui făcut de fierarul satului în formă de floare, pe care îl vopsea cu lac negru. Începând de deasupra crucii și pe fiecare braț în parte, în formă de acoperiș, se băteau în cuie două șipci din lemn sau tablă. Dacă decedata a fost fată mare sau aproape de a se mărita, prietenele îi făceau *laslău*, confecționat din bucăți colorate de pânză, suprapuse, cam de 20-30 centimetri. Bățul pe care era fixat stegulețul se introducea într-o gaură făcută pe unul din brațele crucii. Îmi amintesc bine toate acestea, trăindu-le cu durere chiar în mijlocul familiei mele. La începutul primului război mondial, cea mai mică dintre surorile mele, Iulișca, avea 18 ani. Era tare frumoasă și înzestrată cu darul povestirii și nouă, fraților mai mici, ne era drag s-o ascultăm povestind. Avea întotdeauna o ținută foarte îngrijită, fiind cea mai mare dușmană a *pisocului* și a neorânduiei. Trăia cu speranța că își va putea întemeia un cămin în care să domnească bucuria și buna înțelegere. Îi plăcea mai ales când veneau la noi sora Floare, cu bărbatul ei, baciul Flore, care, glumind, îi tot spunea tinerei cumnate: „Lasă, Iulișca noastră, că ți-oi aduce eu un fecior *mândru* cu care ti-i lua când ți-o veni vremea măritişului”. Toate acestea au fost spulberate de războiul care a durat mai bine de 5 ani. Dintre cei întorși de pe front, Iulișca nu și-a găsit pe niciunul care să îi fi fost pe plac. Acela în care își pusese nădejdea rămăsese să putrezească în pământ străin, departe de fata care-l aștepta. Îmi aduc aminte cum îi spunea mama:

— Iulișca mea, ce ai zice tu de ... cutare? Nu-i cu mult mai bătrân ca tine, are casă și iosag și nu i-or rămas prunci de la nevasta dintîi, care s-o prăpădit.

Fata se uita lung la mama, după care îi răspundea:

— Dumeta, fată tânără, te-ai măritat după un văduoi mai în vrâstă și ați umplut casa cu prunci. Io asta n-o fac. Decât să mă mărit cu unul de care nu-mi place, mai bine să mă ia Dumnezeu. Îi plăcea să cânte,

Ioan Silaghi

avea un glas tare frumos. Din toate cântecele ei, mi-a rămas în minte unul, pe care-l cânta cu jale:

Doamne, Doamne, mult zic Doamne,
Bag samă că Dumnezeu doarme
Cu capul pe mănăstire
Șide mine n-are știre.
Cu capul la scăpătat
Și de mine o uitat.

Așa să fi fost? În anul 1919, după terminarea războiului, a apărut o boală cumplită, *tifusul* - cum o numeau cu spaimă oamenii, boală care îi lovea mai ales pe tineri. Începea prin aceea că bolnavul nu mai avea poftă de mâncare, apoi încet-încet slăbea în puteri, trăgea la pat și după câteva zile i se prindea glasul, cădea în comă și murea.

La terminarea războiului, fratele Petre venise sănătos acasă, tata cumpăraseră cai, din banii la care avusese dreptul ca militar fratele, trăiam cu speranța în mai bine. Într-o zi, Iulișca noastră s-a îmbolnăvit. Fiind robustă, o vreme s-a luptat cu boala care, după câteva săptămâni, a doborât-o la pat. În familia noastră veniseră supărarea și întristarea. Tata plângea ascuns după stogul de fân, mama prin colțuri, să nu-i vedem noi, ceilalți. Bolnava nu se plângea de dureri, dar se topea văzând cu ochii. Într-o seară s-a dus, și noi, strânși în jurul patului, priveam neputincioși la lumina care se stinsese pentru totdeauna și la alta, care ardea și din care cădeau lacrimi de ceară pe așternutul unde zăcea corpul acum neînsuflăit al aceleia care fusese fiica celor doi părinți, sora celor trei fete - Marișca, Floarea și Catița - și a celor trei frați, Petre, Ioan și Gavril, rămași nemângâiați. S-a stins în 1919, cum săpase pe crucea de lemn Petrea, cel mai mare dintre feciorii lui Hever, tatăl nostru.

Înainte de primul război mondial, în turnul bisericii din Nojorid se aflau patru clopote. Când murea în sat vreun copil, se trăgea numai clopotul cel mic. Când *se pustiau* un bărbat, vreo femeie, vreun fecior ori vreo fată, *sfătul* trăgea toate clopotele și atunci se forma și se auzea un sunet puternic și foarte frumos. Noi, copiii, spuneam: „gândești că ne-ar grăi „croampe gombili, croampe gombili” ceea ce însemna cartofi fierți în coajă.

Când se îndreptau spre sat norii grei, clopotarul urmat de alți săteni se urca în fuga mare în torombul bisericii și trăgeau toate clopotele „să se *împroaște* norii” - ziceau ei. Când izbucnea câte un incendiu, se trăgea un singur clopot „într-o ureche” sau „într-o dungă” adică nu de frânghie, ci se prindea cu mâna limba clopotului și se lovea

de marginea lui, puternic și continuu. Atunci oamenii, cu mic cu mare, ieșeau îndată să vadă ce s-a întâmplat și să sară în ajutor. Îmi amintesc cum, copil fiind, m-am suit prima dată în turn și baci Petre mi-a dat în mână funia clopotului celui mic și mi-a arătat cum se trage de ea. Bucuria mea cea mare a fost când am putut citi rânduri întregi scrise românește pe clopote. Coborând, am trecut pe lângă o ușă și am deschis-o puțin. Era podul bisericii și baci Petre mi-a spus că acolo sunt lilioci. Mama ne povestise mai demult că liliocii au fost cândva șoareci și că, dacă un șoarece mănâncă prescură, se face liliac. Noi, copiii, mai și descântam seara, vara, când obișnuiau să zboare iar noi aruncam cu pietre după ei strigând:

Liliac, liliac,
Vină sara la oblac
Că ți-o da mama colac
Dacă nu ti-i sătura,
Te-om lovi cu mătura.

Îmi mai aduc aminte că în timpul războiului au venit și la noi în sat nemții, care au spart clopotul cel mare ca să-l poată coborî, iar bucățile mai mici le-au aruncat din turn jos, pe fereastra bisericii. Mare jale a fost în tot satul, multă vreme. După ce s-a gătat bătaia, cei întorși acasă povesteau că au văzut prin stații grămezi de clopote puse în vagoane și se vorbea că nemții le duc în țara lor, să facă din ele *agheauă*, adică obuze. Când auzeau aceste vorbe, femeile mai bătrâne se tânguiau: „Ne-or luat și ne-or lipsit și de clopotele de la sfânta biserică! Bunul Dumnezeu îi va bate pă păcătoșii și păgânii dă ei”.

La terminarea războiului, tot satul se bucura pentru cei ai căror părinți, bărbați ori feciori le veniseră acasă. Unii erau însă nemângâiați. Treceau zile, săptămâni, chiar luni și ai lor tot nu se întorceau. Dacă aflau că cineva ar fi scris – de pildă – că în companie cu el este și Mihaiul Martii din Betfia – un sat vecin cu al nostru, sărmana mamă sau nevastă mergea *surgos* până acolo, să-l afle pe acel Mihai, poate îi va spune noutăți despre al lor. ?tiu de o astfel de vecină care, găsindu-l pe acela în care își punea speranța, acesta i-a spus: „Eu am fost rănit, dar până la acea luptă am știut unul de altul. Apoi, eu am ajuns în *corhaz* și amu de asta-s acasă, ca *hoadi pocant*. Amărâta îi povestea mamei, plângând, iar mama o sfătuia să nu-si piardă nădejdea în Dumnezeu și în Maica Domnului – „că mare-i puterea lor și poate că l-or vedea pe cel dus când cu gândul nu gândești, intrând în ocol”.

Cu câteva zile înainte de a veni fratele Petre acasă, în *săbăceag*, mama l-a visat că erau amândoi în casă și că Petrea avea cămașa ruptă în

spate. În familie s-a talmăcit visul în fel și chip. Nu primiserăm de câteva săptămâni nicio știre de la el, iar în ultima „carte” – *o tabor leveletez lap* – pe o față era scrisă cu mâna lui adresa noastră, iar pe verso era tipărit în mai multe limbi, printre care și în limba română: „sunt sănătos și îmi merge bine”. Când a ajuns acasă, ne-am strâns fericiți toți în jurul lui și prima întrebare a mamei a fost dacă îi *ipen*, că l-a visat și „chimeșa ta era *tătă* ruptă în spate”. Fratele și-a dat jos *zubonul* și i-a răspuns mamei, râzând: „N-am nimic, numai cămeșa mi-i toată putredă în spate. Pă front am avut păduchi, dar venind încoace, în multe *alămașuri* ne-or *chiclăzât* de ei”. El venise din Italia, din linia întâi a frontului, unde luptase mai multe luni de-a rândul, și acum era în permisie pe o lună.

Statul austro-ungar începuse să se clatine și să se destrame. Cei veniți în concediu, văzând ce se întâmplă, nu s-au mai înapoiat la unități, rămânând acasă, cu hainele militare asupra lor și fără muniție. Într-o după masă, a început să se scurgă dinspre Oradea cu direcția Salonta coloane de mașini încărcate cu militari de toate gradele. Cei rămași în viață de pe diferitele fronturi se înapoiau la casele lor. Se aflase că în Franța și Italia din prizonierii români aflați în diferite lagăre se organizaseră unități de voluntari sub comanda unor ofițeri, prizonieri și ei. Se mai știa că fusese împușcat și primul ministru maghiar, Tisza Istvan¹.

Mai mulți români din străinătate, în vremea aceasta, lucrau pentru unirea Transilvaniei cu Patria-mamă. Se mai auzea că unii dintre cei de la putere, din București, ar încerca, prin orice mijloace, să împiedice realizarea României Mari.

O parte din muncitori – dincoace – credea că a sosit momentul să se instaleze și aici un regim la fel cu cel care se impusese în Rusia – bolșevismul. Ideea pornise dinspre meseriașii de la orașe. La Oradea, printre principalii conducători se afla și Ciuciulica din Nojorid, *hortacul din pruncie* al fratelui Petre, și Achimea, fratele cumnatului Bughea. Primul era lăcătuș, celălalt – zidar. Acești așa ziși „komunista” ocupaseră câteva camere din palatul Episcopiei Greco-catolice din Oradea, cea din „piața mică”. Episcop român unit era Dumitru Radu² care – după cum se vorbea pe atunci – era mai mult pe la Alba Iulia, iar la Oradea rămăsesse fratele său, canonicul Iacob Radu.

Nici statul austro-ungar nu stătea degeaba în apărarea propriilor interese. Începuseră prin a recruta voluntari dintre cei veniți „la vatră” de pe diferitele fronturi. În unele cazărmi din Oradea, luaseră ființă câteva centre militare. Cei care se prezentau ca voluntari erau complet echipați cu uniforme noi, primeau o sumă de bani și erau trimiși pe frontul de la Ciucea. Foarte puțini ajungeau însă la destinație. După ce

primeau îmbrăcămintea și banii, în drum spre Ciucea dispăreau, pentru ca după câteva zile să se prezinte, civil, la un alt centru de recrutare, pentru înrolare. Așa zisul front Erdeyer (pentru Ardeal) a durat foarte puțin. Inițiala era scrisă pe o panglică cu „Magyar nemzet szin ” (roșu, alb, verde, culorile naționale maghiare) și cusută pe partea dreaptă a capelei voluntarului. Unii civili sau militari purtau la butonieră câte un nasture mai mare, învelit în material roșu. Alții câte o banderolă roșie pe braț. Aceștia se numeau „Veres garda” – Garda roșie. Băiat de 12-13 ani, într-o zi mi-am confecționat și eu un bumb roșu pe care, văzându-l, fratele meu Petre l-a luat în mână și, nervos, mi-a poruncit: „Să nu te mai văd că umbli cu prostii din astea!”. El știa mult mai multe decât mine.

Odată cu sărbătorile Paștelui, frontul de la Ciucea se destrăma văzând cu ochii. „A vitez hanvedek” (honvezii cei viteji) erau siliți să se retragă în dezordine iar unii au plecat pe la familiile lor. Nu mai erau aceia care, cu câteva săptămâni în urmă, mergând spre gara din Oradea, cântau:

*Komunista elso a vilagon
Ha el indul, ha el indul
A csatabul, a csatabul
Fut az olah, fut az olah.*

Adică, în traducere:

Comuniștii sunt primii în lume
Când pornesc, când pornesc.
Din cetate, din cetate
Fug valahii, fug valahii.

Honvezii au fost siliți să audă în loc de : „Elöre, fiuk, csak elöre” (Înainte băieți, numai înaintel!) cum li se ordona nu de mult, câte un : „Hatra, gyerekek, csak hatra” (Înapoi, copii, numai înapoi). Cu patru zile înainte de Paști au început să treacă și pe la noi prin sat, în grupuri de câte 4-5, în câte o căruță țărănească, astfel de „viteji”, având asupra lor armament. În Nojorid se afla pe atunci un locotenent cu numele de Ioan Creț zis Nuțul Zahului, Pop Francisc un fost plutonier-major (Feri dascălului cel bătrân) și Pop Petru (Dragul Raței). Aceștia și alții făcuseră parte din armata austro-ungară, luaseră parte la mai multe lupte, pe diferite fronturi. Și se înapoiaseră acasă. Într-o dimineață, Pop Petru stătea de vorbă în uliță cu fratele meu, Petre, care avusese gradul de caporal. Împreună au hotărât să adune și să formeze un nucleu de oameni, în special din aceia veniți acasă de pe fronturi și să-i dezarmeze pe toți militarii aflați în retragere care vor trece prin comună. Totodată, li se va pune în vedere că, după predarea armamentului și a muniției pe

care o aveau în căruțe și asupra lor, vor rămâne liberi și își pot continua drumul, însă numai în direcția satului Leș și spre Salonta, nicidecum spre Oradea. La apariția primei căruțe cu cinci honvezi, planul celor doi „rămâni” a și fost pus în aplicare. Li s-au adăugat, curând, și alți cetățeni din sat iar eu, împreună cu alți *ciovargăi* – cum ne spunea adeseori tata – căscam gura la ce se întâmplă pe uliță.

În timpul legitimării celor din cocii, unul dintre honvezi a spus că se numește Rozsa Sandor. Se vorbea că înainte de război acesta ar fi fost căpetenia unei cete de tâlhari, care făceau prăpăd pe unde treceau. Tata ne spunea că băgaseră spaima nu numai în grofi și baroni, ci și în „jendarii unguri, cu penele lor de cocoș negru la clop”. În cele 4-5 zile cât a durat dezarmarea honvezilor lui Kun Bela³, au fost depuse la Casa satului 60-70 de arme și mai multe lăzi cu muniții.

Locotenentul Creț Ioan și plutonierul major Pop Francisc țineau legătura cu intelectualii români din Oradea, care le transmiteau anumite informații. La îndemnul acestor neînfricați români, s-a organizat în Nojorid „Garda Națională Română”, compusă din ostași veniți de pe front. Printre ei se afla și fratele nostru mai mare, Petre Silaghi care, în lucrarea sa tipărită în 1927, intitulată „Cauzele celui dintâi război mondial”, prezintă detaliat felul în care s-au desfășurat toate aceste evenimente.

Îmi mai aduc aminte de câteva întâmplări din vremea aceea și anume:

Într-o seară, întors de la Casa satului, „Petrea nost” a adus cu el o *primă* în trei culori, roșu, galben și albastru, pe care ne-a arătat-o spunându-ne: „S-o gătat de amu cu Magyar nemzet lobogo – steagul națiunii maghiare. Noi om avea *lobogăul* nost, cu culorile ăstea. Amu seara or fost la Casa satului trei „rămâni” călări pe cai și care or întreat dacă mai is în sat soldați unguri. Nu or stat multă vreme și or plecat mai departe, către Leș.”. Încă în acea noapte, au sosit în sat câteva tunuri care au fost instalate în *velgiu*, având observatori în turnul bisericii. În prima zi de Paște, un tren blindat a încercat să iasă din gara Leș și să vină spre Oradea. Cele 2-3 tunuri din velgiu au tras câteva proiectile și trenul a plecat înapoi. După 2-3 zile, tunurile au dispărut și ele. Le-au urmat care trase de boi, ce făceau mici popasuri în comună. Ne spuneam unii altora că „or vinit rămânii”. Ne cereau chibrite, noi le spuneam „moșine”. Ei ziceau pâine, noi – „pită”. Ei – slănină, – noi „clisă”; denumiri pe care și azi le folosesc mai ales cei de la sate, dar și aceia de curând mutați la oraș.

A sosit și ziua mult așteptată, în care s-a pus capăt unui crâncen război, care durase atât de mult și despre care, la izbucnirea lui, se tot

spunea că nu va ține mai mult de trei luni. După 18 luni petrecute pe front, a venit acasă și Petrea nost. În absența feciorului celui mai mare din cei trei, tatei nu i s-a dat, așa cum se cuvenea, ajutorul de război. Sosit acasă și făcând reclamație, i s-au plătit din urmă toate drepturile, începând cu data plecării pe front. Aici a fost salvarea noastră din greutățile mari prin care trecuserăm. Cu banii primiți, tata ne-a cumpărat doi cai. A urmat împărțirea pământurilor luate de la boieri, urmată de improprietărire. Noi, deși săraci, n-am primit nimic, deoarece capul familiei, fiind prea bătrân, nu luase parte la „bătaie”. Fratele, ca fost militar, a primit un loc de casă în Oradea și 10 holde de pământ arabil în satul Macea, la mare distanță de Nojorid. Locul nu era însă productiv, că nu-l înguinoiase nimeni ani în șir, așa încât l-a vândut foarte curând.

După venirea acasă din război a fratelui și după încheierea păcii, tata credea că feciorul cel mare va rămâne la plugărit și îl tot îndemna să se însoare, mai ales că rămăseseră multe tinere văduve, pierzându-și bărbații în război. Tata zicea, de pildă, despre cutare că „să traje din neam bun și nu-i lipsește decât bărbatul să ducă mai departe treburile familiei. Nu i-or rămas nici prunci, că n-o apucat să-i facă după căsătoria dintâi. Are de toate pe lângă casă, îi harnică și cinstită, învățată cu lucrul și tu nu-i avea alta de făcut decât să iei zbicul în brâncă, să te sui în cocie și să dai zbicul la cai”. „Toate îs bune, tată, răspundea Petrea râzând, numa că eu am alte planuri”.

Adevărat. Nu mult după aceea, în toamna anului 1920, a intrat ca voluntar în armata română, cu gradul de caporal, pe care îl avusese în fosta armată austro-ungară. După obținerea gradului de sergent, ca furier la Divizia a 17-a Oradea, s-a reangajat pe doi ani, ca sergent-instructor, dar foarte curând a primit onorific gradul de plutonier iar după doi ani a fost avansat plutonier-major. La data înființării noului grad de plutonier-major adjunct, a fost printre cei dintâi care l-a obținut. Era un om foarte conștiincios în serviciu și de o cinste exemplară, fapt pentru care a fost apreciat de toți șefii lui ierarhici, la a căror propunere a obținut toate decorațiile care se puteau acorda, în timp de pace, unui subofițer. An de an, în memoriul original, i s-a specificat că „merită cu prisosință să fie avansat la gradul de sublocotenent în rezervă”. În timpul celui de al doilea război mondial, deși pensionat pentru limită de vârstă, s-a reintegrat ca voluntar în armată, luând parte la luptele date de Divizia a 3-a Vânători de munte, în Caucaz. A fost o experiență traumatizantă, cu consecințe grave. Bolnav, cu nervii zdruncinați, a fost internat întâi la spitalul din Arad, apoi la cel din Oradea, unde a încetat din viață, în 1948, la numai 50 de ani. Nu pot să nu subliniez rolul hotărâtor și exemplar

pe care l-a avut în îndrumarea și în alegerea propriilor drumuri în viață ale celor doi frați mai mici, Ioan – adică eu – și Gavril. Militari de carieră până la pensionare, am fost mânați de vremurile furtunoase, pe front, și spre răsărit, și spre apus.

Dacă vecina din copilăria mea, din speranță și nu din clarviziune strigase într-o îndepărtată dimineață, ieșind în uliță: „Vivat mândră ca o stea, Vivat țara mea!”, tot ce a urmat, începând cu realizarea României Mari, stă sub semnul acelorași împliniri și aspirații de continuitate.

NOTE

1. TISZA ISTVAN (1861- 1918)

Om politic, prim ministru ungar, membru al Parlamentului și al Academiei maghiare. A susținut menținerea sistemului dualist austro-ungar, a monarhiei Habsburg-Lorena, fiind reprezentantul consensului liber-conservator. După mai multe tentative de asasinat eșuate, a sfârșit ucis de soldații lui Mihaly Karoly. Nu sunt străini de acest fapt agenții bolșevici din agentura maghiară.

2. RADU DEMETRIU (DIMITRIE; DUMITRU uneori)

Episcop greco-catolic între 1903-1920. A avut un rol important în pregătirea adunării pentru Unire. Împreună cu I. Papp, episcopul ortodox al Aradului și cu Gheorghe Pop de Băsești a prezidat Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918. Nu s-a putut întoarce la scaunul episcopal din Oradea decât în mai 1919, după ce armata română a cucerit Bihorul de la bolșevicii lui Kun Bela. A murit în 8 decembrie 1920, după atentatul cu bombă pusă la Senat de anarhistul Goldstein. Tot atunci a căzut victimă și ministrul Dumitru Greceanu. Li s-au făcut funeralii naționale.

3. KUN BELA

După ce în 28 iulie 1914 izbucnește primul război mondial, Austro-Ungaria declară război Serbiei. Tânărul se înrolează voluntar în armată, pleacă în Galiția cu primul eșalon, ajunge în linia întâi a frontului, fiind decorat și avansat ofițer. În 1916 este luat prizonier de ruși și internat într-un lagăr siberian din Tomsk. Sub influența bolșevicilor lui Lenin, infiltrați în toate lagărele de prizonieri unde, în urma adevizării, li se promite închișilor libertatea, după 7 noiembrie 1917, când începe revoluția bolșevică rusă, este adus de Lenin la Moscova și pus la dispoziția Internaționalei comuniste. Militează pentru extinderea acestei revoluții și în Ungaria. Va lupta pentru instaurarea sovietelor acolo și în Transilvania. După ce în 3 noiembrie 1918 are loc declararea independenței Ungariei față de Austria, inițiază înființarea Gărzilor roșii, având drept scop lupta lor cu caracter pronunțat naționalist, pentru integritatea teritorială a Ungariei. În ianuarie 1919 își infiltrează elemente în armata budapestană, spre îndemna militarii la nesupunere și răscoală. Instaurază dictatura proletariatului și propaganda extremismului naționalist. Ia măsuri dras-

tice pentru recuperarea Transilvaniei și a Slovaciei. Se autointitulează „mentorul Ungariei Mari”. Este înfrânt, urmând înăbușirea revoluției.

GLOSAR

A

alkalmas mint hadsereg - apt pentru încorporare

agheu/ agheauă - tun, tunuri

alămaș - gară

B

bai - necaz, supărare

baci, bace - nene

barișnea - domnișoară

bătaie - război, luptă

behivo - ordin de chemare

Beiciu-Viena

birău - primar

bitang - derbedeu; copil din flori

bonțoli (a) - a deschide, a șifona, a boți

boritec - plic

Brașeu - Brașov

C

carte - scrisoare

Casa satului - primărie

câtingan - încet, pe îndelete

chedveș - drag

chiclăzi (a) - a curăți, dar și a scăpa de...

chip - fotografie

chișbirău - om de serviciu la primărie

chiuger - samsar, neguțător, precupeț

chiugeri (a) - a vinde ceva mai scump decât l-ai cumpărat

cileghiu - membrii familiei

ciloage - stele, dar și însemne pentru grade militare

cioante - oase

ciovargăi - haimanale, derbedei

clop, clop de paie - pălărie

cocie - căruța

cohe - bucătărie

coșară - coș

coșară de brâncă - coș de mână

coșeruță - coșuleț

croampe - cartofi

croampe gombili - cartofi noi fierți în coajă

D

dărăburi - bucăți

dobaș - toboșar

dobă - tobă, dar și burtă, abdomen

doboz - cutie

Ioan Silaghi

duhan - tutun

dumeta - dumneata

E

eclejie - lot de pământ dat de stat spre folosință preoților și învățătorilor

F

fățan - fazan

fetan - stejar

fogoi - prinși, prizonieri

G

galițe - orătării, păsări de curte

gazdă - stăpân, dar și bogat

găzdăcoi - oameni avuți, bogătași

ghezeș - tren

ghiocorlat - instrucție, exerciții

H

haziaica - gospodină, stăpână, femeie

honveți/honvezi - infanteriști maghiari

higheghe - vioară

highighiși - lăutari, violoniști

hopșit - livret militar

(a)hori - a cânta

hoadi pocant - invalid de război

I

(a se)ielentli - a se prezenta

iagă, ieguță - sticlă, sticluță

iosag - animale, vite

ipen - sănătos, întreg, integru

irimă - inimă

ișcolași - școlari, elevi

iștalău - grajd

J

jașcău - pungă, pachet

jeb - buzunar

K

korhaz - spital

L

levelezo lapul nyomdolit - carte poștală tipărită

levelezo kep - ilustrată

lobogău - steag

M

marhă - vită

mândru - frumos

mintenaș - de îndată, acum degrabă

mondir - manta, din echipamentul militar

musai - obligatoriu, neapărat

N

niugdie - pensie

nopsamăși - zilieri (angajați cu ziua)

O

oarecete - ceva
oblac - fereastră
ocol - curte

P

pisoc - murdărie
pită - pâine
pleivas - creion, condei
poștaş meșter - funcționar la poștă
primă - panglică
prinsonieri - prizonieri
prunc - copil, dar și băiat
a se pustii - a muri

R

rămân - român
rămânește - românește
roang - rang (aici grad militar)

S

săbăciag - permisie , concediu
straiță - traistă

Ș

șoroslaș - recrutare
ștrec - linie ferată

T

tare - foarte(superlativ), dar și cu valoare de niște (articol nehotărît)
tăniar - fermă , conac
tăt - tot
tină - noroi
toltiș - șosea
toromb - turn, clopotniță

Ț

țidulă - bilet
țucur - bomboane, dar și zahăr

U

uspăț - ospăț
uspătoi - musafiri, oaspeți

V

vădu(v)oi, vădu(v)oaie - văduv, văduvă
velgiu - coastă de deal
(a)vorovi -a vorbi

Z

zadie - șorț
zamá - supă
zbici - bici
zobun - veston

Proza

Radu Țuculescu

Ina, mlaștina Asfodelei și inima de stejar

– Iarăși văd că ne-a cuprins plictiseala pe amîndoi, bombăni Pit, ieșind din căsuța lui și fixînd-o pe Ina cu ochi întrebători.

– Cam știu eu ce ai de gînd, chicoti Ina și-l privi cu drag pe ariciul cel alb.

– Chiar știi? se prefăcu Pit că nu pricepe.

– Chiar...

– Atunci spune.

– Ba spune tu, îl tachină Ina.

– Ce, crezi că nu am curajul? se burzului Pit. Uite că am...

– Ai!

– Să vedem pe unde a mai umblat bunicul tău. E mai bine decît să ne plictisim la televizor sau la calculator.

– E o idee bună, zîmbi Ina. Să fiu sinceră, și eu îmi doresc...

– Atunci, dă-i drumul!

Se treziră pe o cîmpie. Ici - colo cîte un arbust destul de uscat. Cîteva petece de iarbă. Doi - trei copaci. Și cerul deasupra, parțial acoperit de nori albi. Mici și dodoloți.

– Hai să mergem, deja zăresc un drum, zise Pit.

O porni cu pași mărunți și repezi. Ina îl urmă, fără comentarii. Curiozitatea și emoția puseră stăpînire pe ea.

Era un drum de țară prăfuit, cu șanțuri pe margini, năpădite de bălării. Se vedea cum șerpuia printre două dealuri golașe, îngustîndu-se tot mai mult, pînă ce dispărea undeva la marginea cerului albastru.

– E o imagine plictisitoare, mormăi Pit. Să trecem la următoarea, pe aici nu-i nimic interesant...

– Taci, îl întrerupse Ina. Se aude ceva...

Ascultară cîteva clipe.

Ina, mlaștina Asfodelei și inima de stejar

– Nu se aude nimic, ți se pare, zise Pit.

– Ba da, aud, îl contrazise Ina. Ca niște lovituri înfundate...

– Da, s-ar putea ca tu să auzi, spuse Pit cu o ușoară ironie în glas.

Dar și auzul meu e foarte bun!

Ina tăcu. Poate se înșela. Și totuși, erau niște lovituri înfundate, surde, egale, venind de undeva de sub pământ ori de dincolo de dealuri. Ori din înaltul cerului?

– Atenție să nu ne calci! se auzi un glas subțire și speriat.

Ina privi în jos. Descoperi, în praful drumului, două vietăți destul de ciudate. Una arăta ca o combinație năstrușnică între o căpușă și o rădașcă, iar cealaltă, incredibil, era leit un... căluț de mare!

– De unde ați mai răsărit și voi? întrebă Pit, întinzându-și botul ascuțit spre cele două apariții.

– Noi sîntem de aici, zise căpușa-rădașcă.

– Dar cum s-a rătăcit pe-aici un... căluț de mare? întrebă Ina.

– Pe vremuri, a fost mare pe aici. Se găsesc și scoici pietrificate, zise căpușa-rădașcă.

– Adică, vrei să spui că micuțul ăla e bătrîn... de nici nu-i putem număra anii?, mîrîi Pit întrebarea.

– Chiar așa, confirmă căpușa-rădașcă, e aproape orb și abia se mișcă, mai mult îl car eu în spate.

– Unde mergeți? întrebă Ina.

– La apă...

– Ce apă?

– În cealaltă imagine e un lac enorm, poate e chiar marea...

– L-ai cunoscut pe bunicul meu? întrebă Ina.

– L-am văzut cînd a fotografiat drumul, zise căpușa-rădașcă, dar el nu ne-a văzut, eram amîndoi acoperiți de praf.

– Ne luați cu voi ca să ajungem mai repede? se auzi, pentru prima oară, glasul aproape stins al căluțului de mare.

– Bineînțeles, zise Ina, Pit se poate mișca foarte repede cînd vrea.

Ina scoase căpușa-rădașcă și căluțul de mare din praful drumului de țară. Erau atît de mici încît îi încăpeau în palmă. Pit nu se arăta prea încîntat că aveau companie, dar nu zise nimic, se mulțumi să mormăie nedeslușit cîteva clipe, apoi o porni, rapid, pe mijlocului drumului.

Începură să simtă briza răcoroasă. În depărtare se zărea întinderea albastră de apă, unindu-se cu cerul.

Cu cît se apropiau de apa cea mare, cu atît căluțul parcă se trezea la viață. Deschise ochii larg, iar trupul începu să i se înzdrăvenească.

Ajunși la malul apei, căluțul de mare sări din palma Inei în nisipul fin și auriu. Deveni plin de vigoare și începu să crească, în timp ce se apropia de valurile înspumate.

– Ia te uită la el! exclamă Pit parcă invidios pe transformarea căluțului.

– Ce mă bucur! exclamă Ina, a întinerit și... crește!

– Așa și trebuie, zise căpușa-rădașcă. Să vă poată trece dincolo.

– De ce să ne treacă dincolo? întrebă Pit, mirat.

– Pentru că trebuie... răspuse căpușa-rădașcă.

– De parcă ne-ați fi așteptat, bombăni Pit.

Inei situația i se părea amuzantă. Dacă tot au ajuns pînă aici, vor merge mai departe, fără teamă.

– E mult pînă pe celălalt mal? întrebă Ina.

– Nu, răspuse căpușa-rădașcă. În apă, căluțul se mișcă repede.

– Și eu mă mișc repede, zise Pit, zburbindu-și țepii.

– E prima oară cînd călăresc, zise Ina entuziasmată. Și nu oricum.

Ci... pe un căluț de mare!

Pit mormăi ceva nedeslușit. Intrat în apa albastră, căluțul de mare ajunsese de mărimea unui cal adevărat. Sălta, fericit, și numai aripile îi lipseau ca să-și ia zborul. Căpușa-rădașcă arătă spre cer.

– Voi auziți? întrebă ea

– Ce? N-auzim nimic... doar valurile, slab, recunosc Ina.

– Priviți cu atenție!

– Tu întrebi dacă auzim ori... dacă vedem? se răsti Pit la căpușa-rădașcă. Hotărăște-te!

Ina rîse în timp ce-și lăsă capul pe spate, iscodind cu privirile cerul senin, lipsit de orice urmă de nor. Deodată, desluși în văzduhul albastrii ceva ce semăna cu o sferă. Aproape transparentă, pe suprafața ei aluneceau diverse culori, ca pe un balon de săpun. Cobora lent.

– Se vede ceva, acolo sus, ca o minge, exclamă Ina înălțînd brațul drept.

– Aha! zise Pit privind în direcția arătată de Ina. E o... sferă mititică...

– E Sunetul, zise căpușa-rădașcă.

– Sunetul? se miră Ina.

– Da. Ascultați cu atenție.

Ascultară. Într-adevăr, se auzea, vag, un sunet. Ca o tînguire blîndă, ca o chemare.

– El are să vă arate drumul, mai zise căpușa-rădașcă și dintr-odată se făcu nevăzută.

- Mie nu mi se pare în regulă, bombăni Pit.
 - Ce nu ți se pare în regulă, Pit dragă? întrebă Ina.
 - A dispărut și ne-a lăsat cu ochii în soare, zise Pit.
 - A spus să traversăm apa cu căluțul de mare, zise Ina.
 - Ea de ce nu vine cu noi? continuă Pit cu întrebările.
 - Asta n-am de unde să mai știu, zîmbi Ina. Poate are altceva de făcut.
 - Iar noi trebuie să avem încredere în căluț? întrebă Pit.
 - Trebuie, nu avem de ales.
 - Ne putem întoarce... bîlbîi Pit.
 - Chiar vrei să ne întoarcem? întrebă Ina. Atunci, hai să nu mai tot vorbim atît și să ne întoarcem.
- Pit tăcu cîteva secunde. Pricepu că-l luase gura pe dinainte.
- De fapt, nu am vrut să spun asta, recunosc el. Doar că nu prea am încredere în căluț...
 - Fără încredere, nu putem merge mai departe.
 - Așa-i...
- Urcară pe spinarea căluțului de mare. Acesta o porni lin și fără ezitări, ca o corabie care a străbătut mările și oceanele în lung și-n lat.
- Ina se simțea în siguranță. Cu tot curajul său, Pit preferă să tacă, pînă vor pune piciorul pe pămînt.
- Stropi de apă îi atingeau Inei obraji și buzele. În fața lor se rostogolea Sunetul, arătîndu-le calea.
- Pești zburători săltau în jur, într-o hîrjoană plină de stropi spumoși.
- Doi delfini își arătau, din cînd în cînd, spinările lucioase și boturile zîmbitoare. Făceau cercuri în jurul căluțului de mare, spre încîntarea Inei.
- Soarele strălucea, vesel, pe cerul de cristal. Razele sale pipăiau, cu căldură, suprafața apei, luminîndu-i adîncurile.
- Se zăreau plante verzui, crescute printre corali roșii.
- În adîncul apei respira o lume plină de culori și umbre.
- Călătoria nu a durat mult. După ce Ina și Pit coborîră pe mal, căluțul de mare se scufundă și dispăru fără să scoată o vorbă.
- Ei, cum te-ai simțit? întrebă Ina
 - Bine, bine, mormăi Pit, scuturîndu-și țepii.
- Faleza era înaltă și plină de pietre.
- Va trebui să ne cățărăm pînă sus, zise Ina.
 - Normal! replică Pit și o porni cu avînt să escaladeze bolovanii.
- Ina îl urmă, atentă să nu alunece pe suprafețele ascuțite. Era mirată cît de bine se descurcă ariciul cel alb, cum saltă de pe o piatră pe alta cu piciorușele lui mici.

Pit a ajuns primul sus. Și-a înălțat capul lunguiet și a scos un țipăt scurt, de uimire. Când Ina s-a oprit lângă el, nu i-a venit să-și creadă ochilor.

Priveliștea de dincolo de faleză era ca de pe o altă lume.

Un ținut întunecat, acoperit de umbre. Cenușiu și miłos. Ca și cum pământul a fost împărțit, brusc, în două părți complet diferite. Nu mai strălucea soarele.

Pe cerul întunecat se zărea o lună neagră, subțire cât o seceră.

Contrastul era tulburător. De o parte, marea întindere de apă scaldată în razele strălucitoare, iar de partea cealaltă, o mlaștină întunecată, cu o lună neagră spînzurînd deasupra ei.

Siluate ciudate se zăreau ici colo, îngropate pe jumătate în mîl.

Erau trunchiuri de copaci, de diferite forme. Trunchiuri de stejari. Fără crengi, doar cu cîte un ciot bubos. În jurul lor se înălțau mirosuri înțepătoare.

Apa groasă și neagră, bolborosea făcînd bulbuci.

Sunetul se oprise și el, balansîndu-se ușor în aer. Tînguirea se auzea acum mai clar, mai intens.

– După cum se vede, zise Pit pe-un ton grav, mai departe nu avem cum merge. Și nici nu este prea... atrăgător.

– E chiar înfricoșător, zise Ina. Am nimerit pe-un tărîm al nopții...

– Întrebarea este... cum ne întoarcem? Căluțul de mare ne-a lăsat cu buzele umflate. A dispărut ca un nesimțit. Nici nu și-a luat rămas bun!

– Nu vă întoarceți... se auzi un glas subțirel.

Ina și Pit priviră în jur, încercînd să descopere proprietarul acelei voci neobrazate. Auziră cîteva sughituri scurte, ca niște chițcăituri de șoricel.

– Ia te uită, exclamă amuzat Pit, ce apariție!

Doar la cîteva palme de ariciul cel alb, Ina văzu ceva ce semăna cu o rîmă verzuie înaripată!

– Un vierme cu aripi, se miră ea.

– Nu sînt nici un fel de vierme! replică micuța apariție. Sînt un dragon!

La auzul acestei afirmații, Pit începu să rîdă în hohote de i se cutremurără țepii albi ca răscoliți de vînt.

– Dragon? Tu îți bați joc de noi.

– Nu-mi bat joc! Sînt ultimul dragon de pe pămînt, mărturisi dragonul, și chiar cel mai mic posibil.

Ina întinse palma, iar dragonul zbură și i se așeză în mijlocul ei. Sughită de cîteva ori apoi își umflă obrăjorii, încercînd să devină fioros, și scuipe două firișoare de foc.

Ina, mlaștina Asfodelei și inima de stejar

– Ha ha, sînt mai mici decît flacăra unui chibrit, zise Pit. Pe cine sperii cu focșorul ăsta?

– Pe nimeni. Pe deasupra, mai și sughit.

– Halal dragon! mai zise Pit.

– Dar e tare drăgălaș, zise Ina. Cum te numești?

– Habar n-am, răspunse prompt dragonul. În sute de ani... mi-am uitat numele.

– Atunci o să-ți spunem... Micul Drago, propuse Ina.

– Sînt de acord.

– Micuțule Drago, zise Pit, tu nu poți crește, precum căluțul de mare? Să ne urci în spinare și să ne duci înapoi. Prin mizeria aia de mlaștină, neagră și urît mirositoare, n-am chef să merg. Mă voi murdări ca un porc.

– Nu mă pot face mare... chiar dacă-mi doresc asta de cînd m-am născut, spuse Micul Drago. Iar voi trebuie să mergeți mai departe!

– De ce trebuie? întrebă Ina.

– Ne-a promis bunicul tău... zise Micul Drago, parcă speriat de propriile sale cuvinte.

– Ce a promis? întrebă, mirată, Ina.

Micul Drago sughiță, scurt și ascuțit, de cîteva ori. Inspiră adînc și ținu aerul în piept, pînă ce ochii i se umeziră. Apoi îi dădu drumul, cu un șuierat plăpînd. Pilpîură cîteva flăcări minuscule.

– Să vă povestesc, pe scurt, zise Micul Drago. Aici a fost odată o pădure bogată, care avea păsări cîntătoare, vulpi, iepuri și căprioare... Cum îi stă bine unei păduri frumoase să aibă. Dincolo de marginea pădurii, nici prea departe dar nici prea aproape, creștea un stejar mîndru și falnic. Oarecum izolat de copacii din pădure, și totuși, la vedere. Mă primea, întotdeauna, pe crengile sale. Era gros, noduros, vînjos. Ca o catedrală. Iar într-o noapte fără lună, răsări nu știu cum și de unde, în pădure, Asfodela.

– Asfodela? se mirară, într-un glas, Ina și Pit.

– Vrajitoarea cea neagră și urît mirositoare, zise Micul Drago și sughiță, de cîteva ori, speriat. Are un chip de smoală și un singur sîn. Ca un vreasc uscat. Luna neagră de pe cer a răsărit odată cu apariția Asfodelei. Din gură îi ies miasme otrăvitoare. De la brîu în jos e un trunchi de copac noroios și bubos. Îi jurul ei bîzîie, mereu, niște muște grase aducătoare de boli și molime. Așa, în scurt timp, vrăjitoarea a transformat totul într-o mlaștină puturoasă, a morții. Au dispărut toate păsările, toate viețuitoarele. Din copaci, după cum vedeți, au rămas doar trunchiuri negre și urîte. Numai stejarul, în singurătatea lui, i-a rezistat.

Nu a reușit să-l scufunde în mlaștină. Dar l-a făcut prizonier într-un turn de castel...

– Cum? se miră Pit. De unde turn...?

– Nu știu, sughiță Micul Drago. Într-o dimineață, am văzut turnul răsărit pe locul stejarului, iar pe el l-am descoperit captiv în interiorul lui. Turnul are o singură fereastră, mai mult o gaură înnegrită. Ziduri groase din piatră și un acoperiș solid. O fi zburat prin aer, dus de muștele grase ale vrăjitoarei. L-au așezat peste stejar, să-l sufoce...

– Grozave muște! mormăi, ironic, Pit.

– Fără lumină și fără aer, se va stinge, continuă Micul Drago printre sughițuri. I se scurg, încet, puterile. I-au mai rămas doar două crengi mari...

– Și care-i rostul nostru în toată povestea asta? se răsti Pit.

– Al Inei... zise Micul Drago.

– De unde-mi știi numele? se minună Ina.

– De la bunicul tău... mărturisi Micul Drago. A ajuns și el aici și a aflat totul. Asfodela nu le poate face rău oamenilor. Ei se pot, însă, scufunda în mlaștină pentru totdeauna ori se pot îmbolnăvi. El ne-a spus că tu îndrăgești copacii și, mai ales, stejarii.

– Așa e, recunosc Ina. Mergeam cu bunicul în excursii prin păduri de stejar. Am și sădit unul împreună.

– Doar o fetiță cu inima curată îl poate salva pe stejar, zise repede Micul Drago. Dacă el o va putea îmbrățișa, totul va reveni la loc, cum a fost înainte...

– Și cum vom ajunge pînă acolo? întrebă, încruntat, Pit. O să ne scufundăm după primii pași...

– Voi zbura înainte voastră și vă arăt pe unde să călcați, explică Micul Drago. Și Sunetul cunoaște drumul, dar mai mult pe deasupra, prin văzduh. E chemarea stejarului.

– Cine? întrebă Ina.

– Sfera aceea, zise Micul Drago, înălțându-și capul spre sfera care plutea, legănat, deasupra lor, ca și cum aștepta să pornească.

– Cu tot ajutorul tău, îi mărturisi Pit dragonului, eu nu voi putea merge. Sînt prea mic pentru mlaștina asta și prea... alb.

– Te iau în brațe, nu-ți fă griji, zise Ina, zîmbind.

– Așa se mai poate... bombăni Pit.

Ina îl luă în brațe și o porni, fără grabă, atentă la fiecare pas, după Micul Drago. Puțină teamă i se strecură în suflet. Se străduia să nu se observe, să nu-l sperie și mai tare pe ariciul alb. Îl simțea cum tremură.

Mlaștina avea insulițe ici colo, acoperite și ele de-un strat subțire, negru și mîlos. Picioarele fetiței se scufundau, uneori pînă la glezne, în

noroiul cleios. În jur plesneau, din când în când, bulbucii cenușii, înălțînd miasme puturoase. Siluetele negre ale trunchiurilor de copaci semănau cu niște făpturi ciudate.

Monștrii captivi ai mocirlei în care-i scufundase Asfodela.

O siluetă de războinic cu un picior ca o țepușă.

Doi ochi crescuți de-o parte și de alta a capului, într-o poziție destul de comică. Pit nu se putu abține și pufni într-un rîs scurt.

– Rîzi, murmură războinicul, că așa a ajuns întreaga pădure. De tot rîsul și... de tot plînsul. Altădată am fost și eu un copac falnic.

– Te rog să mă scuzi, zise Pit, n-am vrut să te supăr.

– Nu mă supăr, îl asigură războinicul.

Lîngă trunchiul cu înfățișare de războinic, decoperiră o floare decapitată. Micul Drago zbură în jurul ei de cîteva ori, sughițînd subțirel.

– Asfodela i-a tăiat capul cu secera ei ucigătoare, explică războinicul cu voce obosită.

– O nemernică, conchise Pit revoltat, distruge tot, nimic nu mai rămîne în picioare...

– Doar stejarul singuratic, replică trunchiul cu aspect de războinic, pe care vrăjitoarea l-a făcut captiv între zidurile unui turn. Trebuie să ajungeți, neapărat, la el...

– La el mergem, zise Ina, ne conduce Micul Drago și Sunetul...

– Grăbiți-vă, mai șopti războinicul și închise ochii, ca și cum ar fi fost copleșit de oboseală.

Porniră mai departe. Micul Drago în față, apoi Ina cu ariciul alb în brațe. Deasupra lor, Sunetul, săltînd domol. Singura pată colorată din tot acel ținut întunecat. Ca un curcubeu făcut ghem, înfășurat pe-o sferă.

Cu cît înaintau, aerul devenea tot mai dens, mai greu de respirat.

Luna neagră vărsa doar întuneric peste ei.

Micul Drago scotea, din când în când, flăcări subțiri pe nări, pentru ca Ina să nu se rătăcească. Să pășească pe unde nu există, încă, pericolul de a se scufunda fără scăpare.

Deslușiră alte siluete ciudate.

Un Om-frunză, cenușiu și subțire, tremurînd continuu. Își pierduse și graiul. Mai avea puțin pînă-l înghițea, definitiv, mlaștina.

Apoi, un trunchi de forma unei pensule negre. Parcă ar fi fost înmuiată-n smoală. Printre fire, mișunau monștri minusculi.

După o vreme, Ina simți oboseală în picioare. Trebuia să facă o scurtă pauză. Se opriră pe-o insuliță de cîteva metri. Pe ea locuia Omul-scorbură.

– Odihnește-te, îi zise acesta Inei. Sînteți la mijlocul drumului. Și tare mi-e frică...

Tăcu. Ina se sprijini de el. Îi amortiseră brațele, așa că-l puse pe Pit în scorbură.

– De ce îți este frică? întrebă Ina.

– Că... nu veți mai putea continua, șopti Omul-scorbură.

– Asta ar fi culmea! exclamă Pit, scuturîndu-și țepii. Dacă tot am ajuns pînă aici, vom merge mai departe!

Ina zîmbi, auzind vorbele lui Pit rostite ca și cum el ar purta-o pe ea în brațe. Îi era tare drag, ariciul cel alb.

Micul Drago poposi pe umerii Inei, să-și odihnească și el zborul.

Atunci se dezlănțui vuietul.

Ieșea din adîncurile mlaștinii. Luna cea neagră începu să picure stropi de cenușă umedă. Apele mîloase se zbăteau în valuri mici și dense, improșcînd cu spumă de culoarea smoalei. Dar, ciudat, în rest nu se mișca nimic, ca și cum însăși aerul ar fi încremenit de spaimă!

Ina se lipise de trunchiul Omului-scorbură. Doar Micul Drago nu se arătă deloc speriat.

– Așa își anunță ea sosirea, sughiță el subțirel. Mult zgomot și multă agitație.

Din adîncurile întunecate își făcu apariția Asfodela. Avea o față lungă și mîloasă, ochi intrați adînc în orbite, atît de adînc încît abia i se zăreau. Părul i se scurgea, ca niște firicele de lavă neagră, pe gîtul gros. Nasul ei semăna cu o broască rîioasă. Brațele ei lungi arătau ca niște crengi uscate. Unghiile de la sdegete, în formă de seceră, sclipeau amenințător.

Rînjea.

Printre dinții rari și negri, țîșneau stropi de noroi.

De la brîu în jos era, și ea, un trunchi de copac cu scoarța puternic crăpată. Niște șanțuri prin care colcăiau mici tîritoare de culoarea putregaiului.

Cum ieși din mlaștină, în jurul capului său apăru un roi de muște grase. Ca o coroană mișcătoare și plină de scuipat.

– Pînă aici ți-a fost, fetiță inconștientă! hohoti Asfodela, înălțîndu-și brațele spre luna cea neagră. Avea două brațe ca niște crengi descăr-nate.

– Să nu vă speriați de amenințările babei, zise Micul Drago.

– Hahaha! Uite-l și pe amărîtul de vierme cu aripi! hohoti Asfodela. El te-a adus, lui să-i mulțumești că aici o să-ți lași oasele! Și animalul acela caraghios de alb, cu țepi, la fel!

Ina, mlaștina Asfodelei și inima de stejar

– Mă mai și jighește, mormăi Pit, iar țepii îi tremurau vizibil.

– Ai ajuns pînă în acest loc, pentru că așa am vrut eu, continuă Asfodela să rîdă gîlgîit, împrôșcînd noroi în jurul ei. Te-am lăsat să ajungi, ca o nesocotită ce ești, pînă în inima mlaștinei. Acum nu mai ai nici o scăpare. În jurul vostru este doar mlaștină adîncă. Oriunde ai pași, te vei scufunda. Încet și pentru totdeauna. Viermișorul cu aripi care-și face neamul de dragoni de rîs nu va putea să-ți mai arate nici un drum spre turnul unde am prins stejarul. Hahaha! Și nu se va mai auzi nici tînguirea stejarului adunată-n sfera aceea subțirică. Va plesni în curînd, iar glasul plîngăcios se va îneca în mlaștina mea. Unde o să-ți găsești și tu, Ina, sfîrșitul. Hahaha!

Rîsul Asfodelei răscoli adîncurile mlaștinoase. Secera ucigătoare sălta amenințătoare. Arăta ca o soră mai mică a lunei negre de pe cer. Mai mică, dar mai înfricoșătoare.

– Eu am speranță... șopti Ina.

– Iar eu nu-ți permit să mă jighești, babă nebună ce ești! șuiera Micul Drago. Îți arăt eu ție!

Ca o săgeată, se repezi asupra Asfodelei, care nu contenea să hohotească bațjocoritor.

Întră, precum un glonte, în roiul de muște. Începu să împrăștie flăcări subțiri pe nări, cu repeziciune.

Asfodela, stăpîna mlaștinei, nu apucă să încheie seria de hohote, cînd aripile muștelor din jurul capului său luară foc. Cădeau, una cîte una. Atunci, furioasă, Asfodela își agită unghiile tăioase în toate părțile, încercînd să-i ia viața Micului Drago. Dar zbaterea sa fu zadarnică. Secera șuiera și ea prin aer, fără a-l atinge pe dragon.

Cînd ultima muscă ajunsese, sfîrșind, în mlaștină, se auzi vocea amenințătoare a vrăjitoarei:

– Tot n-o să scapi de mine, vierme cu aripi! Flăcările tale sînt bune... pentru muște. Iar muștelor le cresc aripile la loc!

Hohotind din nou, Asfodela se scufundă, încet, în adîncurile negre de unde ieșise.

După dispariția ei, se lăsă liniștea și nemișcarea peste mlaștină. Abia acum, Ina descoperi că în jurul lor nu se mai zărea silueta niciunui trunchi. Doar suprafața încremenită a mlaștinei.

Un pustiu negru.

Încercă să pășească, ba într-o parte, ba în alta. Pricepu că nu se putea merge mai departe. S-ar fi scufundat complet, după primii pași.

Se întoarse lîngă Pit rămas în scorbură.

– Cum e? întrebă ariciul, cu voce moale.

– Cum a spus Asfodela, șopti Ina, nu mai ai unde călca. În jurul nostru e doar mlaștină...

– O să ne putrezească oasele pe aici, bombăni Pit.

– Nu cred, zise Omul-scorbură în surdină, parcă temător să nu-i audă vorbele vrăjitoarea. Să așteptăm.

Ina își dădu seama că Micul Drago dispăruse. Doar Sunetul se legăna deasupra lor, ca limba unui ceas. Acum, tînguirea adunată în sferă se auzea mai bine. O chemare venind de dincolo de mlaștină. Nu semăna a plîns, nici a jelanie, ci mai degrabă a rugă.

– Oare unde a dispărut Micul Drago? se întrebă Ina.

– Asta-i culmea! exclamă Pit. A întins-o, ne-a lăsat să crăpăm singuri. Comportament de dragon. Tipic!

– Nu v-a lăsat, șopti Omul-scorbură. Să așteptăm cu răbdare...

– De parcă am avea altceva mai bun de făcut. bombăni Pit și se adună într-un ghem de țepi albi.

Aerul era tot mai umed.

Ina se lipi, cu spatele, de scoarța trunchiului. Era caldă, semn că încă pulsa viața în ea.

Luna de pe cer arăta ca un rînjete negru.

Nu bătea niciun firicel de vînt.

Totul încremenise, brusc, în nemișcare. Din străfundurile mlaștinei se auzeau bolboroseli înăbușite.

Ina începu să se simtă apăsată de o oboseală grea, cenușie, mîloasă. Fără să vrea, i se închideau ochii. Începu să alunece, încet, pe scoarța călduță a trunchiului. Odată ajunsă jos, știa că va adormi.

– Hei, nu cumva să adormi! se auzi, brusc, glasul sughițat al Micului Drago. Avem treabă.

– Vai, ce bine că ai apărut! exclamă, bucuroasă, Ina și bătu din palme, alungîndu-și somnul.

– Mă și mir, zise Pit ironic, după ce-și scoase botul la iveală.

– Am fost după Taranti, explică Micul Drago.

– Bănuiam eu, zise Omul-scorbură.

– Taranti? Țsta cine mai e? întrebă Pit, ridicîndu-se pe piciorale sale scurte.

– Păianjenul...

– Ce? Un păianjen? izbucni Pit. Păi, eu sînt insectivor, mănînc și păianjeni...

– Ba, să stai blînd! îl apostrofă Micul Drago pe arici. Taranti e un păianjen cît tine de mare și el vă va ajuta să scăpați de aici și să ajungeți la Stejar.

Ina, mlaștina Asfodelei și inima de stejar

– Adică, ne vom sui călare pe-un păianjen? hohoti Pit. Voi fi de tot rîsul. Un arici cărat în spate de-un păianjen. Noroc că n-o să mă vadă nimeni...

– Nici vorbă de cărat în spate, zise Micul Drago și sughiță de câteva ori. Taranti țese chiar acum o pînză deasupra mlaștinei. Eu am adus un capăt de fir. Trebuie să-l leg, undeva sus să nu ajungă Asfodela.

– De ce naiba să-l legi? izbucni Pit.

– Te ajut eu, zise Omul-scorbură, încă mai am puteri, nu mi le-a supt pe toate mlaștina.

– La tine m-am și gîndit, zise Micul Drago.

Omul-scorbură începu să își adune toate puterile.

Pit sări din scorbura.

Scoarța trunchiului se porni să vibreze, ca și cînd urma să se dezlănțuie un cutremur. Din el începu să crească o creangă noduroasă, fără frunze. Se înălța drept spre cerul întunecat. Cînd nu i se mai zări vîrf, Omul-scorbură șopti:

– Atîta am putut.

– E foarte bine, zise Micul Drago, am zburat să leg firul. Voi începeți să urcați. Nu cumva să apară Asfodela. Pînă ajungeți sus, Taranti va fi aici. E rapid ca un fulger.

– Eu pornesc primul, zise Pit către Ina, care tocmai se întreba cum îl va urca pe arici, în copac mă pot cătara și singur, vei vedea.

Ariciul cel alb o porni pe creangă în sus, mișcîndu-și cu agilitate lăbuțele. Ina îl urmă, agățîndu-se de noduri.

Cînd ajunseră în vîrf, unde Micul Drago legase firul, păianjenul Taranti tocmai țesea ultimii metri de pînză deasă. Era un păianjen mare cît Pit, negru și cu ochi bulbucați. Zîmbea, privindu-l chiorîș pe arici.

– Salut, zise Pit, te anunț că sînt un insectivor!

– E treaba ta. Nu avem timp de pierdut, zise păianjenul Taranti, luați-o cît mai repede la picior după dragon. Eu vin alături de voi, vrăjitoarea va încerca să ajungă la pînză și s-o taie.

Ina o porni înainte, iar Pit se luă după ea.

Sunetul făcu câteva rotiri, ca și cum s-ar fi asigurat că totul este în ordine, apoi își luă zborul dispărînd în zarea întunecoasă, acolo unde se afla celălalt capăt al pînzei de păianjen.

La început, Ina făcu cîtiva pași cu precauție, pînă cînd pricepu că Taranti țesuse temeinic și cu măiestrie. Atunci începu să fugă.

Chiar dacă era mic și alb, ariciul Pit putea să fugă cu repeziciune. Se afla mereu doar la un pas în urma Inei.

Din adîncurile mocirloase, izbucni, iarăși vuietul. Se iscară valuri puturoase și își făcu apariția Asfodela, turbată de mînie.

– Pun eu secera și ghearele pe voi, nenorociților! urlă ea, înălțînd brațele și săltîndu-și sînul cu sfircul ucigător.

Suprafața mlaștinei începu să se frămînte în valuri cu spumă neagră și urît mirositoare.

Asfodela sălta deasupra valurilor puturoase, răcnind fioros, încercînd să ajungă la pînză. Uneori reușea să o împungă cu vîrfurile unghiilor sale de smoală ori cu vîrfurile secerei ascuțite. Atunci apărea o ruptură în pînză, o gaură spre care se repezeau muștele vrăjitoare. Dar păianjenul Taranti țesea imediat ruptura, astupîndu-le calea. De fiecare dată cînd termina, blestemele Asfodelei se înteteau, declanșînd urgii.

– Să nu te oprești cînd eu repar rupturile, îi zise Inei păianjenul Taranti. Vă ajung din urmă.

– Ești un păianjen curajos, remarcă Pit, nici nu aș fi crezut asta din partea unei insecte.

– Hahahooo! lansă Asfodela un urlet triumfător. Vă vin eu de hac, neputincioșilor! În mlaștina mea or să vă putrezească trupurile și sufletele!

Renunță la încercările de a spinteca pînză de păianjen.

Începu să se îndrepte spre Omul-scorbură, aruncîndu-i priviri ucigătoare. Înainta, însă, încet prin apa mîloasă, folosindu-se doar de brațele-i descarnate. Nu putea ieși, de tot, din mlaștină, ca să zboare spre locul unde respira Omul-scorbură. Puterile Asfodelei erau hrănite de mlaștină, de adîncurile ei întunecate.

– Fugiți cît puteți de repede! strigă Omul-scorbură, eu încerc să rezist...

Vrăjitoarea începu să lovească în trunchiul Omului-scorbură.

Țîpînd răgușit, se încerca să nimerească mai ales creanga noduroasă proaspăt crescută, în vîrfurile căreia era legată plasa păianjenului Taranti. Pînă la urmă, Asfodela va reușit să taie creanga. Omul-scorbură știa asta. Dar avea spera ca pentru ea să fie prea tîrziu...

Ina își înteeți fuga.

Ariciul Pit de asemenea.

În fața lor zbura Micul Drago, scoțînd flăcări printre sughițuri. Le arăta arăta calea. Păianjenul Taranti ținea și el pasul alături de Ina. Nu mai trebuia să se oprească pentru a țese rupturile.

Ariciul Pit bombănea, ca de obicei:

– Văd că nu mai găurește pînză, nemernica de babă. Oare cei trece prin minte?

– Taie creanga, îl lămuri păianjenul Taranti.

– Atunci... adio soare! conchise Pit. Ne vom scufunda în adîncuri pentru totdeauna!

Ina, mlaștina Asfodelei și inima de stejar

– Nu trebuie să ne pierdem speranța, dragă Pit, zise Ina printre gîfîituri.

– Poate ne pierde ea pe noi, mai mormăi Pit.

– Se vede turnul! anunță, fericit, Micul Drago. Încă puțin și am scăpat...

Într-adevăr, Ina zări silueta cenușie a turnului de castel cu o singură fereastră. De acolo începuse Taranti să-și întindă pînza.

Ariciul nu mai îndrăzni să comenteze. Emoția îl copleșise.

Urletele Asfodelei năuceau aerul gros, bîntuit de miasme.

Exact cînd cei trei ajunseră pe pervazul gol al ferestrei, vrăjitoarea reuși să taie creanga.

Pînza țesută de Taranti se lăsă peste mlaștină, ca o mantie.

Dar pe suprafața ei nu se mai afla nimeni.

Și-atunci Asfodela pricepu că vine sfîrșitul. Bolborosind vorbe de neînțeles, se scufundă trăgînd după ea și pînza de păianjen.

La început, Ina nu desluși nimic în întunericul din interiorul turnului. Micul Drago scotea flăcări dese printre sughituri, luminîndu-le calea.

Încet, ochii fetiței descoperiră silueta masivă a stejarului. Avea doar două crengi groase, ca două brațe larg desfăcute. Una dintre crengi ajungea pînă lîngă fereastră.

– Știam că vei reuși, fetiço, se auzi glasul gros și obosit al stejarului. Coboriți pe creangă...

Așa făcură fetița Ina, ariciul alb Pit și păianjenul Taranti.

Micul Drago zbura, bucuros, în jurul lor, sugițînd des și subțire.

Între brațele stejarului, Sunetul se balansa lent. O sferă în culori vesele, de curcubeu plin de lumini strălucitoare.

Ajunseră jos, la baza trunchiului. Era atît de gros încît aproape ocupa toată sala rotundă a turnului. Scoarța puternic ridată emana căldură.

– Iți mulțumesc, Ina, că ai mers pînă la capăt și nu ți-a fost teamă...

– De unde știi cum mă cheamă? se miră Ina.

– De la bunicul tău, răspunse Stejarul.

– Nici nu mă mir, zise Pit. De la el ni se trag toate...

– Datorită lui am îndrăgit pădurea și stejarii, recunosc Ina.

– Și eu te iubesc, Ina, mărturisi Stejarul.

Ina se lipi, cu duioșie, de trunchi său.

Cele două crengi trosniră puternic, apoi se adunară, cuprinzînd-o într-o largă îmbrățișare.

Respirația Stejarului mirosea a pădure verde, a iarbă înaltă, a ciuperci, a cuiburi de păsări pline de ouă, a vizuini în care se hîrjoneau puii animalelor.

În clipa aceea, zidurile turnului explodară. Se sfărâmițară dispărînd ca și cînd nici nu ar fi fost vreodată. Și totul fu copleșit de lumina scînteietoare a soarelui.

Razele calde îi mîngîiară chipul.

Deschise ochii.

La început, aproape o orbi strălucirea care năvălea prin fereastra largă. Patul îi era scăldat în lumină.

În pricepu ca dormise cam mult. Se întinse, căscă de cîteva ori apoi privi în jur.

Pit dormea frumusețel în cușca lui. Aparatul de fotografiat al bunicului stătea nemișcat la locul său.

În zîmbi. Am avut un vis frumos, și-a zis ea, hotărîtă să nu mai le-nevească în pat.

Cînd vru să coboare, văzu ceva pe pernă.

Întinse mîna, uimită.

Era o ghindă.

O ghindă mare, sub formă de inimă.

Din volumul
*Ina și ariciul Pit. Aventuri în aparatul
de fotografiat al bunicului* (Cartea a doua),
în curs de apariție la editura Corint

Plastica

Aurel Chiriac

BIOGRAFII COMUNE

SALONUL MUNICIPAL DE
ARTE VIZUALE, ORADEA,
2017

Pe lângă biografiile artistice individuale, lumea vizualului a propus dintotdeauna și *biografii comune*, în care singularitățile se întrepatrund subtil, completându-se, ori se neagă tranșant, direct, dar contribuind, dincolo de raporturi, apropieri sau despărțiri stilistice, la o restituire a adevărului plastic – un adevăr al locului și al timpului. Aproape șaizeci de artiști orădeni expun la ediția din acest an a Salonului Municipal de Artă Plastică: o „antologie” vizuală, o biografie comună de o consistență aparte, dovedind, dacă mai era nevoie, faptul că de zeci de ani Oradea rămâne unul dintre importantele centre ale culturii vizuale din România. Acest lucru este susținut de calitatea majorității lucrărilor, iar când dominanta calității este dublată și de cantitate, când majoritatea artiștilor rămân fideli asumării *calității plastice* și a

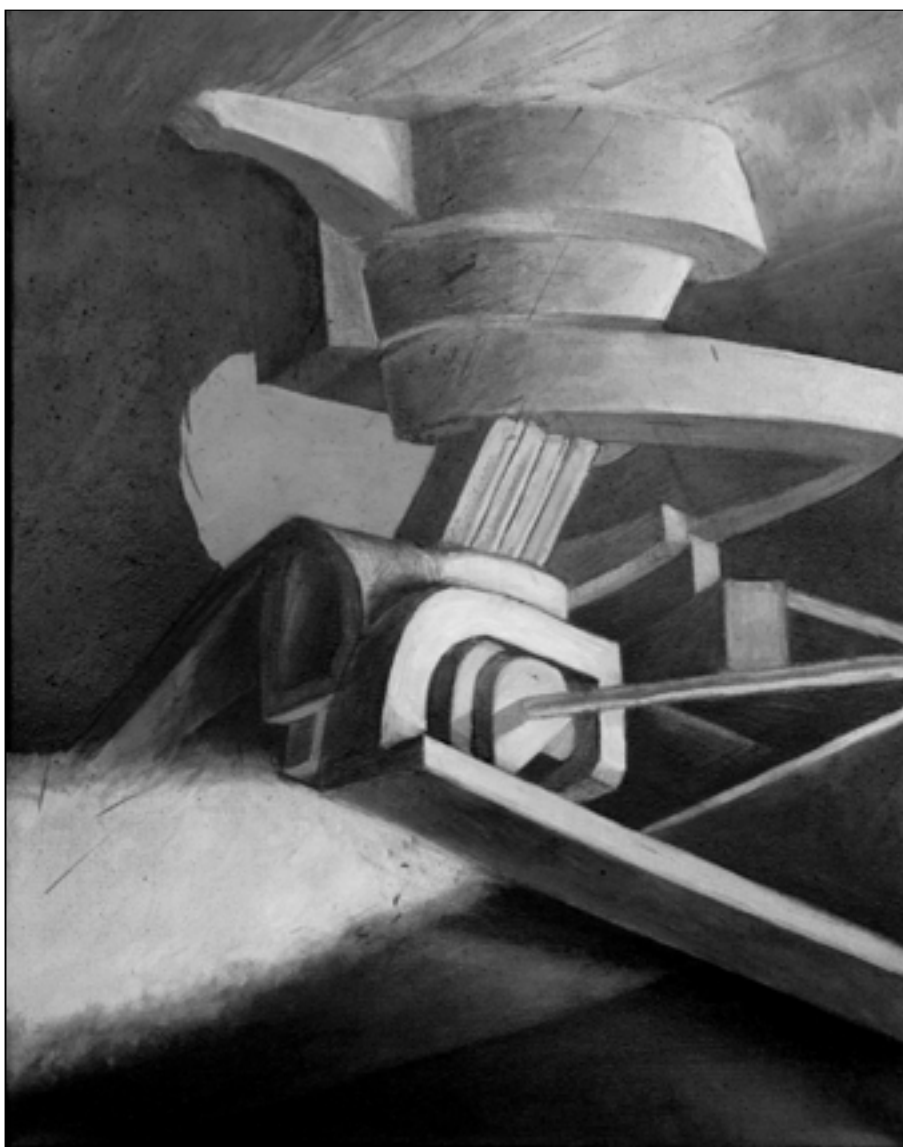

Florina Silva Iepure, Darius Martin, Dates Cîmpeanu, Maria Bologa, Eva Murany, Maria Bront, Iulia Filip Schreier, Gabriela Diana Bohnstedt Gavrilas, Ioan Mihele, Iulian Anghel, Ștefan Lipot, Radu Pământ, Ovi Pascu, Radu Tîrnovean, Ioana Scurt, Teodor Pantea, Angela Szabo, Alina Broizan, Marius Vesa, Doina Tătar, Vasilica Roma, Ovidiu Budurean, Kinga Hollo, Adrian Peter, Matza Mihaly Muranyi, Tiberiu Zsoldi, Jako Szep Noemi, Jakob Ingrid, Gabriela Petică Bodiș, Bihari Barnabas, Aurel Bica, Simona Derecichei, Maria Braun Klosowski, Mariana Pădurean, Hollo Barna, Mihaela Tătulescu, Claudia Elena Peter, Eugenia Mangra, Horea Sălăgean, Ovidiu Sălăgean, Tudor Frîncu, Maria Pirtea, Corina Andor, Nada Panait, Paul Blânda, Antony Flagello, Eva Muranyi, Terez Matza Muranyi, Vioara Bara, Ioan Augustin Pop, Remus Ilisie, Angyal Olivia, Raluca Avrămuț, Dorel Găină, Laszlo Ujvarossy, Gyonghyi Kerekes

adevărului lucid dar febril al operei de artă, putem spune că *Salonul* dă măsura unei adevărate stări de spirit. Mai mult – apropierea geografică de vestul continental, dublată de o apropiere spirituală oarecum aparte față de occident i-au împins pe plasticienii orădeni să rezoneze printre primii la schimbările de climat cultural din Europa. Din acest „antrenament” european – idee, stiluri, tehnici, meditație plastică – a rezultat un dialog organic, structural, între plasticienii orădeni și arta europeană. Nerefuzînd niciodată buna tradiție a artei românești, ei s-au confruntat întotdeauna – aproape concomitent – și cu deschiderile și fascinațiile continentale ori trans-oceanice, reușind să părăsească granițele limitative ale lui *acum* și *aici*. Acest Salon orădean putea fi vernisat oriunde în lume, fără să lase senzația de ruptură ori de retard al expresiei și ideii. Dincolo de *biografia comună* pe care o reprezintă expoziția, privind lucrările care o alcătuiesc ne dăm seama că avem de-a face cu tot atâtea universuri cîți artiști sunt prezenți la acest Salon. Geografiile plastice de o complexitate aproape sufocantă fac nu doar riscantă, ci de-a dreptul imposibilă prezentarea lor în doar cîteva cuvinte rezumative. De aceea mă voi feri de obsesia exactității explicației, tocmai pentru a nu rata *înțelegerea profundă* a acestor creații artistice, luate separat dar mai cu seamă ca plurivers cum ni se propun ele însele strînse la un loc. Mă voi feri, de asemenea, să înșir numele celor care au fost acceptați după jurizare și care nume se află în dreptul lucrării

expuse sau în catalog. Două sunt motivele acestei decizii. Primul, pentru că nu putem pune semnul egal între calitatea lucrărilor celor care expun, iar, al doilea, deoarece dincolo de evidentele departajări de viziune creatoare, a susține artiștii plastici orădeni, în general, este o datorie de onoare a noastră. Rămâne ca toți care vor vizita expoziția să își stabilească ierarhiile, subiective, de regulă.

Arta vie, arta care „respiră” ridică înaintea celui care încearcă să vorbească despre ea un obstacol greu de depășit: la fiecare privire pare alta. Are această abilitate de a se sustrage oricărei instanțe, de a refuza orice îngrădire interpretativă. Facem parte tot mai mult dintr-o cultură globalizată iar răspunsurile culturale la evenimentele globale, unele năucitoare, pe care le trăim îmbracă forme de o diversitate covârșitoare, de o instabilitate afectivă greu de prins între limitele unui discurs. Aproape toate „definițiile” contemporaneității pot fi regăsite în expoziția aceasta. De la postcontemporaneitate la metamodernism, de la neoexpresionism la neopopart, de la pictura spontană la realismul crud. Vocabularul plastic utilizat este unul variat, îmbrățișând tehnici și stiluri diferite, dezvoltând un discurs estetic care uneori se așează limpede în continuitatea unei tradiții de zeci de ani, alteori negînd, formal și conceptual, însăși istoria vizuală. Coreografiile spațiale, expresionismul abstract, minimalismul, totul ne împinge, privind lucrările de pe simeze, spre definiția artei ca „pluralism artistic” – surse, intenții, stiluri, materiale, tip de gândire –, spre înțelegerea artei ca „proces” în continuă desfășurare, rezultatul constituindu-se nu într-o imagine, într-o formă, într-o structură, ci într-un „eveniment”. Tehnica mixtă, intervenția digitatului, materialele compozite, toate acestea demonstrează că semnele (și suprafețele) au ca sunet secund *sensul* – fiecare lucrare în parte și toate ca întreg punînd în discuție chiar conceptele clasicizate ale domeniului. Sunt acestea dovezi ale reușitului racord la frământările artei contemporane și la zbaterele lumii de azi. O expoziție a contemporaneității, o galerie de lucrări care mai mult pun întrebări decît încearcă să dea răspunsuri. Cînd Salonul se va închide, toți cei care se înscriu acum într-o biografie comună își vor urma drumurile, destinele individuale. Se vor despărți, fără totuși să se despartă. Pînă atunci aș ieși din sfera comentariului strict și aș folosi o comparație celebră. Orice operă de artă este înainte de toate un „eveniment al adevărului”. Și această expoziție reprezintă – punînd unul lîngă altul atîția plasticieni – tot un „eveniment al adevărului”. Iar adevărul plastic e cel mai puțin normativ și cel mai deschis: e o dublare a adevărului lăuntric cu marile adevăruri ale lumii.

Darius Martin, *Possible object*
ulei pe pânză

Ștefan Lipot, *Senzualitate*
gips patinat

Radu Pământ, *The Rythm*
ulei pe pânză

Ioana Scurt, *Jocul seducției*
ulei pe pânză

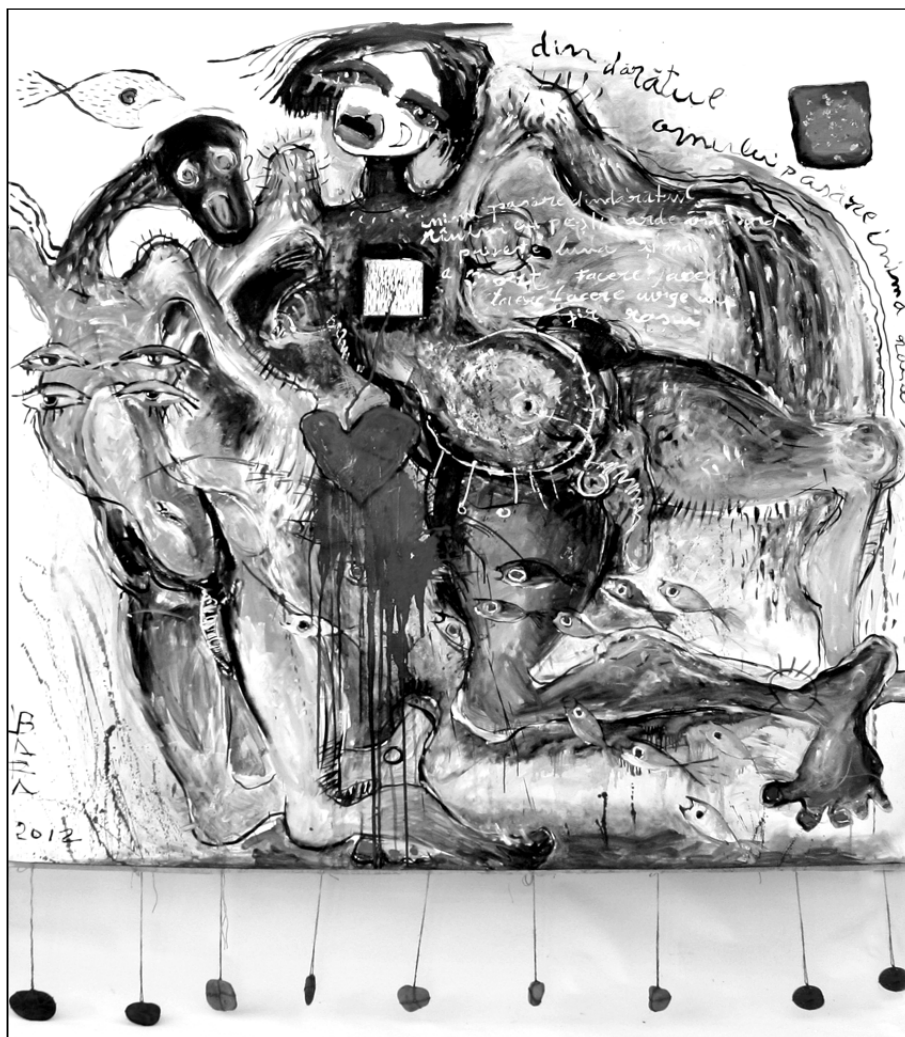
Angela Szabo, *Honeymoon*
ulei pe pânză

Doina Tătar, *Dialog*
lemn și metal

Tiberiu Zsoldi, *Portretul lui Dorian Gray*
ulei pe pânză

Vioara Bara, *Dindărătul omului-pasăre - inima roșie*
ulei pe pânză

Close-up

Marius Mihet

Între două călătorii și un rămas bun. Despre Gheorghe Mocuța

Dacă ceva trebuie să ne împovăreze mereu destinul, atunci Gheorghe Mocuța a primit de la soartă mai mult decât alții. Pe orice cântar al vieții ar fi evaluat o problemă de viață sau literatură, totdeauna, aparent de nicăieri, apăsa o greutate în plus, care îi dereglă așteptările. Sau le făcea inutile. Nu m-ar surprinde ca apropiații să mărturisească cum el ar fi adoptat, fără regret, un tip de resemnare ce-l adăpostea de evenimentele neprielnice. Nu altfel am simțit jurnalul lui parizian, care m-a impresionat, alături de cealaltă poezie, testamentară.

Întrebându-ne acum care dintre preocupările și profesiile lui triumfă, numaidecât trebuie să răspundem, fără urmă de nesiguranță: poetul. Chiar dacă s-a dovedit un scriitor polivalent. Pentru critica literară, el a arătat mereu un soi de mefiență, știind că activitatea are două extensii - practice, amândouă: să scrie despre autori locali pentru „Arca” (în primul rând) și despre cărțile față de care nutrește admirație. Critica literară a fost pentru el o formă de igienizare culturală și exercițiu empatic. Nimic în plus. Apoi, aventura politicianului (1990-1992) arată profilul unui eșec social din perspectiva puterii și debutul altei resemnări. Naiv, ca mulți alții cu sufletul treaz după 1989, Gheorghe Mocuța credea cu tărie că intelectualul trebuie să se implice, altminteri nu schimbă nimic în jur. Firește că, în loc de mulțumiri sau de aprecieri pentru onestitatea lui, a fost cadorsit cu dușmăni și adversități din te miri ce direcții. Impostura și amoralitatea unei lumi înstrăinate le vede, decenii la rând, de la catedră și din postura directorului care nu are încotro, dar trebuie să reziste cumva agresiunilor indiferenței. Profesor, primar, critic literar, poet, prozator, publicist, eseist, memorialist, traducător? Doar poet. Cu toate că, mărturisea el cu admirație când vorbea despre alegerea fiului, și-ar fi dorit să se implice în „genul total”, cum numea

Între două călătorii și un rămas bun. Despre Gheorghe Mocuța proza. Doar că nu a avut niciodată disponibilitatea interioară. Nici nu avea cum. Tot ce se petrecea cu educația lui spirituală mergea în direcția poeziei. Deloc întâmplător, el face din experiența civică și de autoritate publică tot poezie. Una cu accente ironice și autoironice, satirizând cu umor și arătând bunăvoință numai unui mister al cotidianului.

Există o căutare a unei taine reconfortante în poezia lui Gheorghe Mocuța. Cauză și efect totodată.

Privind în urmă, se poate spune că Gheorghe Mocuța și-a lăsat lumea în ordine. *Literatura vestului apropiat* – Dicționarul biobibliografic al membrilor Uniunii Scriitorilor din România, filiala Arad (2014) aduce la zi partea de țară literară. Dincolo, în familie, un fiu talentat care deja a confirmat. Despre sine vorbește parcă cel mai intim în interviul testamentar cu Titus Crișciu. Aici aflăm, reluate altfel, cele mai semnificative borne biobibliografice ale lui Gheorghe Mocuța. Pe scurt, după diverse munci necalificate, studentia timișoreană și cenaclurile îl instalează pe orbita literaturii și pe cea a individului care învață să admire și să fie recunoscător. Niciodată nu s-a dezis de profesorii și de scriitorii bănățeni. Indiferent de seismele sociale și politice.

Despre creația lui, acoperind genuri diferite, spune că a avut un singur sens: să folosească trilogiei formată din *Pregătiri pentru marea călătorie* (2002), *Călătorie/exil* (2007) și *Salutări din Piața Reconcilierii* (2016). Nici nu știu cum am putea să citim acum temele mari ale poeziei lui, reținând aceste trei titluri. Poate numai într-un singur fel:

Între două călătorii și un rămas bun, iată povestea literaturii lui Gheorghe Mocuța. Poate chiar a vieții.

O tristețe lucidă.

Poetul are de partea lui mereu cu ce să hrănească melancolia, căreia i-a rezistat exemplar. Încă de la naștere, el trăiește cu semnul fatalității pe frunte: „în trupul meu curgea sângele unui alt eu” (*Zodiac*). Nu doar semnul zodiacal al gemenilor, ci al individului care descoperă poetul dinăuntru foarte devreme. De aceea, spune poetul, „s-a înălțat văzduhul”. Chiar dacă în multe poeme el avantajează cotidianul și satira socială în piruete postmoderniste, el rămâne funciar un poet al extaticului.

Gheorghe Mocuța se arată, în poezia lui cea mai valoroasă, tulburat de invadarea lumilor, dar mai ales de reciprocitatea lor.

Greu mai pot fi desprinse imagini puternice când „decorul e de plută” și „citorul orb” (*Spleen*). În acest registru contondent se derulează poezia lui ultimă: O adevărată „apocalipsă a poezilor” se desfășoară, nu o dată, însă toate conflictele se pierd lângă un pahar, „spre viața fără moarte a berii” (*Bardezi*). Nu bețivii sunt victorioși, ci tâmpiții;

americani nu aduc nimic, doar iau (*cum în cer, așa și pe pământ*), Aradul e confiscat politic și economic (*Robespierre, O mie de ani de pace*), România la fel (*descriptio romaniae*), toate sensurile se compromit, cum, de pildă, a trăi are noimă doar prin furt (*să furi/să nu furi*), evadarea din știrile zilei se face oniric (*exit*); nimic, din cotidianul invadat de realități compromise nu-l încurajează: „privesc cu jale oglinda retrovizoare/ a secolului”, spune în Șapte vaci slabe, ca un veritabil coleg de generație cu Ion Caraion & Geo Dumitrescu. Nici ideea reclusiunii nu

rezistă mult: liniștea satului e iluzorie, falsă retragere, căci se vede „capul otrăvit al ratării” unei memorii inchizitoriale (*viața la țară*). Cred că acest poem, *Viața la țară*, este unul dintre cele mai frumoase scrise de Gheorghe Mocuța. Început sub semnul eșecului social și al iluziei reclusiunii, poemul se desface în imagini expresioniste ce organizează doze de flash extatic. Nu e niciun exces, nicio degenerare. Nicio apocalipsă. Nicio energie. Doar despărțire lentă; sau, cum spune Doinaș, „fuziunea extatică a sufletului cu lumea” nu se mai realizează. Merită a-mintit întregul poem:

„credeai că viața la țară/te va salva de spaima și nebunie/ de trecerea timpului/ și îți va aduce pe o tavă de argint/ capul otrăvit al ratării/. nu mai scriu versuri noaptea/nici frescele bisericii/în care ai citit revelația/nu îți spun nimic. /aștepți zadarnic șoapta/îngerul a murit în tine/zadarnic umblă doctorii/prin trup/subiectele nu-și găsesc predicția/zadarnic un diavol îți dă târcoale/și te îndeamnă să scrii/tu privești în gol/ca în vizuina unui animal fugărit:/ dar e ceva acolo în măruntaie în creier/ce seamănă cu mersul șerpuit al fiecărei/ zile/ cu freamătul mulțimii/ care între Baraba și Isus/ îl alege pe Isus/ să se răstignească” (*viața la țară*).

Totul, în acest poem, comunică și se armonizează într-o stare testamentară topită în intuiția unei transcendențe tainice. Gheorghe Mocuța e spectaculos când oferă imagini din fața cărora nu te poți desprinde: „tu privești în gol/ca în vizuina unui animal fugărit”. E în comparația aceasta ceva de sufocare existențială, când măsura vieții se îngustează și totul devine angoasă. Poate alienare. Așa cum arată finalul

Între două călătorii și un rămas bun. Despre Gheorghe Mocuța poemului, în dinamitarea lumii, Gheorghe Mocuța salvează ceva imperceptibil: o semnalizare sublimă ce este tezurizată ambiguu. Cu alte cuvinte, el caută un palpabil al inexistenței, prin concretul unei intimități cu moartea, dar nenumită ca atare. Gheorghe Mocuța compromite derizoriul și privilegiază interogația extaticului.

Adeseori, poezia lui surprinde un poet vibrant, care face orice să rămână prizonierul unor imagini memorabile, chiar dacă decorul e nesemnificativ pentru viață. Căci „supraviețuirea e cel mai nobil instinct” (*ziua ce va veni*) și „oamenii treceau pe lângă mine ca și cum/ar trăi veșnic” (*Ibidem*). Masochism indiferent, sfidare autocrată, autoironie, alienare, confesiune regenerantă. Mai mult decât atât. În versurile lui Gheorghe Mocuța, biograficul se travestește în experiență poetică ca și cum orice sfârșit nu se poate împlini fără un martor-poet. Ar putea să inițieze un dialog, ca Rilke, cu sufletul conectat la boala celorlalți și a lui, numai că prizonierul bolilor din jur și din el nu renunță. El caută, cum spune Freud, „poetul care a fost înaintea mea”, și vrea să o ia de la capăt, dar cu alte păcate (*ororile sălbatice ale copilăriei*). Există - se poate lesne închipui - o religiozitate camuflată în întuneric difuz și oniric, prinsă în singurătatea din care nu se poate salva și nici nu dorește evadarea. Gheorghe Mocuța vrea să înțeleagă, să devină specialistul unei, cum spune Irina Petraș, „științe a morții”. Doar că, repet, moartea e întotdeauna altceva: naufragiu, himeră, vis în vis, memorie capricioasă, socialul apocaliptic, netrăitul... Când o face, ceva ludic sau autoironic detensionează fără rest: „Am visat c-am murit, cititorule/ și m-am cutremurat în somn/ dar de mă voi scula pre mulți/am să bântui și eu, cititorule” (*strigoi*).

Se pot spune multe despre poezia lui Gheorghe Mocuța. Fără îndoială, un scriitor pe care trebuie să-l redescoperim, în totalitatea lui. Ca om, atât cât l-am cunoscut la evenimentele revistei „Familia”, avea o modestie senină și adeseori un fel de candoare elegiacă. Știam istoria cu boala fiului, nu și a lui. Dialoga cu decența celui ce se ferește de epatare, căuta zona de confort a celui alt și exprima o sinceritate lipsită de efort. Nu profita de avansul celui care nu are nimic de pierdut. Dimpotrivă. Mi-a lăsat întotdeauna impresia plăcută a timidului care nu poate spune altceva decât adevărul. Care păstrează uneori numai pentru el taine în derulare. Probabil că, în public, el era deopotrivă critic și poet. În ambele ipostaze, știa să tacă frumos sau să traducă esențialul fără reziduuri. Încolo, blând și cu ochii triști. Infinit de triști, cum sunt ai poezilor care au văzut și știu mai multe decât noi.

Eseul

Ioan F. Pop

Fenomenalismul morții

Rupți iremediabil între „două eternități”, ne consolăm cu ideea că vom putea stăpîni timpul, curgerea domoală a clipelor. Numai că timpul nostru a pierdut orice eternitate, lăsîndu-ne în consolarea cîtorva clipe. Căci „eternul e mai vechi decît temporalul”, după o aserțiune kierkegaardiană. Tot timpul se poate concentra într-o singură clipă, după cum o clipă poate conține tot timpul. Eternitatea leagă doar două clipe. Moartea ne plasează într-o eternitate golită de timp. Ea abolește timpul ca durată, îl returnează propriei inexistențe. Moartea mută timpul în afara oricărui spațiu. Viața ne face restanțierii morții. Fascinația scurtă a vieții este *maculată* iremediabil de eternitatea vidă a morții. Viața pare o *pedeapsă* pentru faptul că putem muri. Trebuie să plătim cu ceva pentru *avantajul* de a avea oricînd moartea la îndemînă. Moartea ne *oferă* o singură viață. În constatarea că doar din interiorul vieții putem vorbi despre moarte nu este valabilă și reciprocă. Căci din interiorul morții nu a vorbit nimeni despre viață. Nu există un limbaj al morții pe înțelesul vieții. Viața conține doar un singur adevăr – moartea ei. Filosofia și teologia vorbesc despre moarte doar de pe marginea vieții. Cu toate că, după o afirmație schopenhaueriană, „... greu s-ar filsofa dacă n-ar fi moartea”. Curios cum cel mai profund lucru, moartea, nu se învață nicăieri. Cu toate acestea, ea ne reușește tuturor în mod absolut. Nimeni nu a reușit să o rateze. Deși a progresat enorm în privința posibilităților vieții, orice om moare (ionescian vorbind) de parca ar fi primul om. Totuși, noi scoatem maximul morții din minimul existenței.

Ne-ar trebui cel puțin două vieți: una în care să învățăm să trăim și alta în care să *învățăm* să murim. În una singură, le ratăm pe amîndouă. Moartea nu poate fi înțeleasă cu datele vieții, ci doar cu non-datele sale. Moartea este prezentă cu o imensă absență. Ea este singura posibilitate

de a putea să nu mai fim. Ne *ajută* să nu mai fim pentru totdeauna. Noi putem trăi viața doar dacă putem *trăi* cât de cât și moartea. Fără aceasta din urmă viața nu este întreagă. Căci viața poate fi trăită doar în perspectiva morții. Aceasta face parte din viață chiar prin faptul că îi stabilește limita. Un drum are sens doar dacă are o finalitate. *Drumul* vieții este indicat de propriul sfârșit. Viața este prilejul temporar de a evidenția perenitatea morții. Moartea se naște odată cu noi, perspectiva vieții își naște și propria limită. De fapt, moartea nu *vine* din afară, ea apare chiar din posibilitatea noastră de a fi. Căci *a fi* înseamnă a fi muritor – *sum muribundus*. „Moartea nu este un eveniment al vieții. Moartea nu se trăiește” (L. Wittgenstein) tocmai pentru că ea face organic parte din viață, din constituția oricărei ființe. Ceea ce nu moare nu ființează, ci doar există. Paradoxul existențial face ca să ne fie frică de ceva inexistent, adică de moarte, și nu de imprevizibilitatea vieții. Ne este frică de o certitudine tanatologică, și nu de incertitudinea apăsătoare a faptului de a fi. Moartea nu poate fi *învinșă* prin înțelegere, nici prin filosofare pe marginea ei. Ea poate fi acceptată doar dacă facem din ea o condiție de posibilitate a vieții, dacă îi contrapunem perspectiva imposibilă a nemuririi. Numai că, în ipostaza de nemuritori, i-am ridicat temple putinței de a muri. Omul poate visa la nemurire tocmai pentru faptul că poate să moară. Trupul muritor își delegează sufletul nemuritor în periplul veșniciei. Miracolul vieții dă mâna cu de-ne-înțelesul morții. Cea mai înaltă și mai tragică aspirație umană e cea a deducerii eternității sale din propria dispariție. Căci ce este mai tragic și mai redemptoriu în același timp decât să-ți cauți nemurirea în brațele morții? Ce poate depăși în fantezie faptul de a introduce moartea în propria perpetuitate? „Dacă nu ne-ar fi frică de moarte, nu cred că ideea nemuririi s-ar fi înfiripat vreodată” (B. Russell). Pozitiv, în moarte, e chiar faptul stupefiant că putem muri. Fapt ce poate fi evidențiat doar de perspectiva cutremurătoare a imposibilității lui. Conștiința apăsătoare a morții este prețul plătit pentru inconștiența totală a nașterii. Despre moarte se poate doar *tăcea* în mod înțelegător. Ca atare, acceptăm că „și noi vom muri”, dar fără să credem prea mult în acest fapt. Propriul sfârșit ne rămâne inconceptibil. Moartea ne *naște* în brațele altui nimic, căci „moartea e sîpetul nimicului”, cu o alegație heideggeriană. Ne așează în golul unei tăceri disleptice. Așterne peste noi o rece veșnicie. Ne îndeamnă să in-existăm pînă la o altă venire... Nu se poate vorbi din efemeritatea vieții despre eternitatea morții. Se pot *formula* doar cîteva mirări relative. „Dacă ai fi văzut cînd s-a ivit din nimic, ai fi știut și cînd s-a reîntors în nimic” (Tertulian). Moartea este actul fundamental al vieții pentru care nu trebuie făcut nimic. Trebuie doar să-i

așteptăm cutremurați neprevăzutul. Moartea nu caută pe nimeni. Ea ne găsește chiar în efortul nostru de a o evita. Pentru că ea este întotdeauna cu un pas înaintea vieții. (Problema e că moartea ne găsește chiar înainte de a ne căuta). Viața calcă cu exactitate în urmele morții. Ca atare, nu ne rămâne decât să ne trăim viața și să ne murim moartea. Căci „a muri moartea înseamnă a trăi, a proba trăind faptul de a muri” (S. Kierkegaard). Viața – prilejul unic ca materia spiritualizată să-și deplîngă efemera-i soartă, moartea de care nu se știe folosi. Pentru a putea muri, avem neapărat nevoie de cel puțin o... viață. Viața ne-a fost dată ca să avem, la nevoie, cu ce muri. Nu putem muri chiar din nimic. Viața ne scoate puțin din eternitate. Moartea ne introduce, politicoasă, la loc.

Nu există înțelegere care să ne *mîntuiască* de actul propriu de a muri și, din păcate, nici salvare. Despre moartea mea nu știu nimic de la mine însumi, ci doar din exemple colaterale. Moartea este alteritatea supremă cuibărită în propriul eu, intimitatea cea mai străină. Despre moarte se poate vorbi în general, dar nu se poate spune nimic în particularitatea sa unică. Moartea este *trăirea* propriei imposibilități de a crede că vom muri. Cea mai mare nedreptate ontologică - să putem muri doar prin intermediul vieții. Moartea *trăiește* doar la viitor. Nimeni nu poate percepe prezentul efectiv al morții, ci doar viitorul ei anticipat. Clipa în care nu mai sîntem s-a golit de orice prezent. Prin moarte, ca fapt, viitorul nu-și mai așteaptă prezentul. Moartea întoarce temporalitatea, mai exact *echi-temporalitatea*, în imposibilitatea ei primordială. Nașterea este prima posibilitate a morții, chemarea ei din cețurile intemporalității. Ea ne pre-destinează necondiționat morții. Viața este o continuă naștere și moarte. „*Dasein*-ul factic există născîndu-se mereu și născîndu-se el deopotrivă moare deja, în sensul că ființa sa este ființă întru moarte” (M. Heidegger). În înțelegerea morții putem înainta doar atît cît am înaintat în înțelegerea vieții. Căci ele se descoperă doar împreună, anulîndu-se. Nu poate exista o analitică a morții în afara ontologiei vieții, una din care fenomenalitatea sa a fost evacuată. Afară de situația în care ea evoluează conceptual într-un eter fenomenologic. A muri – oricum am conota ontic și ontologic acest fapt – înseamnă a părăsi o viață, un trup. De aceea *Dasein*-ul heideggerian poate muri doar în cuvinte, din care, ontologic, s-a și născut... În registru ontic, nu putem muri decât prin intermediul organelor trupului. Doar în gînd putem trăi ca muribunzi toată viața. Ființa este parțial posibilitate realizată și posibilitate posibilă. Existența ei este mereu concretitudine și posibilitate *în mers*, ea este mereu de încheiat și de îndeplinit. Moartea așteaptă undeva pe drum, în posibilitatea posibilă, acolo unde chiar și gîndul pătrunde cu greu. Gîndirea

morții este maximul oricărei gândiri. Ea gândește chiar din neputința propriei limite, pe măsură ce se anulează. Putem doar gândi moartea în de-neînțelesul fenomenalismului ei. Oricât am încerca să trăim, trăim aproximativ, și oricât am evita să murim, reușim să murim perfect. Căci existența ființei se „întregește” în indefinitul morții. Moartea încheie ceea ce a început nașterea, face sinteza dintre nou-născut și cadavru. „Să ne ferim să spunem că moartea este opusă vieții. Viața este numai o varietate a morții, o varietate foarte rară” (F. Nietzsche). Moartea nu este un răspuns la o mare incertitudine, ci este normalitatea incognoscibilă a faptului de a fi. Intimă vieții, moartea îi rămâne acesteia total străină. Moartea se folosește impecabil de viață, și-o asumă în mod absolut. Născuți în ignoranță, știm sigur doar faptul – mai exact, desfăptuirea – că vom muri. Ne-am născut pentru a avea de unde muri. Nașterea este *vinovată* pentru moartea noastră, pentru avalanșa apriorică a *de ce*-urilor ultimative. Ne naștem pentru a-i da morții de lucru, pentru a-i oferi materia inefabilă pe care o transformă cu atîta precizie în nimic. Ne naștem pentru a prelungi moartea cu încă o viață.

Cum poate o viață efemeră să producă o moarte eternă? Dintr-o naștere întâmplătoare, reușim o moarte exactă, absolută. *Reușim* să murim doar cu datele nașterii, cu toate limitele puse în ea. Viața nu știe să iasă din ea însăși decât prin intermediul morții. Fără acest *ajutor*, ea ar exista intemporal. Moartea este pre-condiția de posibilitate a oricărei vieți. Ne putem naște tocmai în virtutea faptului că putem muri. Murim, în mod personal, prin intermediul unei impersonalități, a unui fenomen straniu. Murim cu datele unei absurdități. Exterioară aparent vieții, moartea se poate *mișca* doar în limitele acesteia. În afara vieții nu s-ar putea ști că poate exista moartea, nici măcar nu s-ar putea presupune. Viața este primul pas indeniabil spre moarte, garanția de nezdruccinat a acesteia. Prin moarte nu trecem dintr-un moment temporal în altul, ci ne de-cuplăm pentru totdeauna de la *curgerea* temporalității. O lăsăm mai liberă cu o determinare. Lipsa oricărei sondări empirice a morții, precum și imposibilitatea sa intuitivă, rațională, face din ea o proiecție cognitivă în imposibil, o speculație bazată mai mult pe acrobațiile semantice ale cuvîntului. Căci subiectul morții rămîne viața. Promptă, exactă, punctuală – moartea ne semnează tuturor *transferul* în neant. Ne garantează pentru totdeauna inexistența. Când e vorba de viață, ține punctul de trecere deschis non-stop. Moartea – o *idee* cu care putem conviețui toată viața. Doar plinul vieții poate naște golul morții, doar o incertitudine poate produce un non-sens, doar un extaz inutil poate produce un delir absolut. Moartea ne conduce de mîină prin viață, ne așterne hazardul la

picioare. Se pare că doar prin inutilitatea totală a vieții putem face și moartea inutilă. Treptat, pentru a scăpa de obsesia ei, trebuie să ne debarasăm de orice element activ al vieții. Deveniți *nimic*, încă din timpul vieții, moartea nu mai are ce să ne facă. Moartea nu trebuie să ne găsească în viața pe care poate să o anihileze. De fapt, moartea ne *trăiește* toată viața, doar la sfârșit ne lasă total liberi. Problema e că moartea ne *găsește* deja trecuți, ea neavînd decît misiunea de a oficializa acest fapt, de a-i da caracterul irefragabil al certitudinii.

Ar trebui să trăim veșnic, ca să nu-i mai lăsăm morții spațiu și timp de manifestare, să-i ocupăm toată inconsistența. Ar trebui să-i trăim pînă la capăt non-actualitatea, s-o expurgăm în afara oricărei temporalități. Prin moartea proprie, viața mea se închide definitiv în propria dispariție, dar viața, ca posibilitate, continuă să dăinuiască. Eu mor doar în propriul fapt unic de a fi, sfîrșesc propria-mi posibilitate epuizată. Există o singură moarte, moartea propriului *ego*, pe care o murim fiecare fără rest. Cunoașterea, înțelegerea sînt excluse dintr-o experiență care își anihilează chiar modul de a fi. Moartea – o experiență imposibil de trăit și o „idee închisă”. Un gînd care sfîrșește în propria-i anihilare. Singura reacție ontică validă în fața implacabilului morții, dincolo de aventurile teoretizării, ar putea fi aceea, conform lui Sartre, „să ne abținem de la moarte”, să nu-i hrănim imprevizibilitatea, să nu-i dăm, naivi, viața pe mîna. Chiar și morții trebuie să-i sustragem o bună parte din viață, trebuie să-i lăsăm doar resturile, partea ei neutilizabilă. Ar trebui să murim cu o viață de rezervă, cu una care nu folosește la nimic. Moartea este singura libertate absolută cu care nu știm ce să facem. „Nu există decît o singură libertate, aceea de-a te împăca cu moartea” (A. Camus). O știință absolut inutilă: știința indenegabilă a faptului că vom muri. Am fi mult mai cîștigați dacă, în acest domeniu, am fi total ignoranți. Moartea nu este nimic. Dar tocmai din cauza acestui fapt poate ea des-face fenomenul care se cheamă viață. Căci, dacă ar fi ceva concret, s-ar adăuga mai degrabă vieții. Aflăm că am avut de trăit o viață abia cînd sîntem gata să o pierdem. După cum avem de murit o moarte chiar din prima clipă a vieții. Nu am făcut decît un mic semn pe nisipul temporalității. Moartea ne scade eternitatea cu o viață. Ne aruncă iremediabil în hăul intemporal. Noi încercăm să *învățăm* a muri de la celălalt, prin intermediul morții lui. Singuri, nu am avea de unde ști că există ceva de ordinul morții. Căci din moartea proprie nu apucăm să înțelegem ceva, urmînd „alterologia” lévinasiană. Moartea celuilalt ne plasează cît de cît în *știința* vieții. Moartea proprie ne așază confortabil în inutilitatea oricărui adevăr. Căci nu e posibil nici un adevăr într-o filosofie de muritori. Putem conchide, apoftegmatic,

odată cu sentența heideggeriană: „moartea ca posibilitate a imposibilității existenței”. Sau ca singura posibilitate de a nu mai fi, de a ieși din fortuitatea existenței.

Preocupați prea mult cu această *indeletnicire* epuizantă de a vieții, de a ne *practica* existarea, de a umple, pînă la refuz, clipele cu propriile trăiri, nu lăsăm un rest și pentru momentul final, cînd o să devenim actanții principali ai inexistenței. „Meseria de a trăi” se învață doar pe marginea non-existenței, pe limita ademenitoare a neantului. Moartea presupune *practicarea* obligatorie a vieții, a cursului existențial prin care învățăm pe de rost să nu mai fim. Viața este singurul *loc* în care ne poate găsi moartea. Deși este marea certitudine a vieții, moartea constituie pentru fiecare o surpriză, căci *meseria* de a muri nu vrea să o învețe nimeni. De fapt, moartea nu se *învață* – ca în oda eminesciană –, moartea se *cucerește* cu tot ceea ce nu mai putem fi. Oricît am încerca să trăim, trăim aproximativ, și oricît am evita să murim, reușim să murim perfect. Viața este mult prea scurtă pentru a învăța să trăim. Ne ajunge doar pentru a *reuși* să murim. Ne obișnuim să murim doar pe măsura neînțelegerii actului morții. Moartea nu se repetă, moartea ne repetă fiecăruia partitura individuală, făcîndu-ne părtași intimi la cea mai mare anomalie existențială. Moartea este ultimul strigăt tăcut al vieții, ultima replică fără nici o adresă. O respirație oprită între două necuprinderi. Punctul tare al morții nu este inevitabilitatea, ci punctualitatea. Din cauza ei, toți murim la timp, indiferent de vîrstă. Moartea nu cere antrenament, repetiție, ci doar puțină... răbdare. Întotdeauna moartea ne *trăiește* mult prea repede. Nu apucăm să ne deslușim. *Viața* morții este așa de scurtă că nici nu apucăm s-o trăim. Abia o pot povesti alții. Poate că, pînă la urmă, moartea este cu adevărat singurul nostru moment poetic. Pentru mulți, moartea rămîne singura realizare a vieții, singurul moment semnificativ. Viața și moartea sînt două drumuri care nu se întîlnesc niciodată, nici chiar pe marginea gropii. Ne naștem fără nici un merit și murim fără nici o vină. Ne naștem și murim ca să certificăm o absurditate. Să trăiești doar pînă mori? Ce non-sens metafizic! Numai că, dacă am trăi veșnic, moartea ar deveni singurul scop al vieții. Poate că, în momentul morții, nu părăsim viața, ci părăsim – cioranian vorbind - neantul. Căci nu putem părăsi ceea ce ne iluzionăm că am avut. Viața este un miracol doar pentru că este mărginită de moarte. Prezentul morții ne face să visăm eternitatea vieții. Cu o promptitudine și politețe insuportabile, moartea este tot timpul la dispoziția noastră. Mă mir că ea nu ne demobilizează pînă la a nu mai face nimic. Căci, oricum, ea ne face identici cu non-existența ei. Viața face din moarte un experiment de neînțeles. Nu știm ce este, deși

cu toții o experimentăm. Ne naștem din viața altora, dar murim din propriile resurse. De unde ne știe moartea la fiecare adresa? Dar „ora exactă”? Moartea este singurul *dar* pe care nu îl merităm. Ea nu are nevoie de îndrumări, prolegomene; știe viața pe de rost. Toată imperfecțiunea materiei se mobilizează pentru a crea perfecțiunea morții.

La cât de scurtă e viața, moartea trebuie să fie eternă. Mare privilegiu ontologic e totuși acela că putem muri din condiția de om. Apoi, mare lucru să putem muri pentru totdeauna, fără nici o repetiție. Faptul de a putea muri e un *lux* al existenței, nu un neajuns, așa cum eronat se crede. Moartea ar trebui să ne învețe să nu facem nimic peste măsură. Dar moartea altora nu ne învață nimic, pentru că, în realitate, există doar o singură moarte, cea individuală. Din a cărei pedagogie nu apucăm să tragem vreo concluzie. Cum poate face viața din moarte o promisiune? Căci moartea nu se poate promite decât pe ea însăși. Faptul că nu putem conștientiza cu adevărat gravitatea actului morții constituie un triumf al vieții. Ce rost are să știm ceea ce nu putem înțelege? Moartea ne reduce la un singur cuvânt, la o singură tăcere. Nu că murim este problema. Ci faptul că ea abuzează în mod nerușinat de noi. Ne confiscă toate singurătățile. Ne ține ascunși o veșnicie. Ne convinge mult prea ușor să fim iarăși nimic. De unde știe fiecare viață să ducă exact în punctul de cotitură al morții? Cum de nimeni nu a greșit ratînd această întîlnire? Cine *urcă* în viață trebuie să *coboare* prin moarte. Amănuntele le stabilește aceasta din urmă. Moartea – ultima *nebunie* a vieții. Viața este *obstacolul* pe care îl întîlnește orice viețuitoare în drumul ei spre moarte, prima condiție a finitudinii. Moartea este singurul proces pentru care nu trebuie făcut nimic. Așteptarea este suficientă. Dacă tot ne-a dăruit viața, de ce are nevoie divinitatea de moartea noastră? De dragul omului, după o invocatie ionesciană, Dumnezeu trebuia să abroge chiar și moartea. Oricum, ea nu a rezolvat și nu va rezolva nimic din perspectiva sensului. Moartea este un subiect pe care nu-l pot epuiza toate viețile. Non-nașterea este soluția radicală împotriva morții. Numai așa îi poate fi interzis chiar și numele. Viața pare doar un experiment al morții, pe care trebuie să-l verificăm fiecare, deși știm concluziile. Moartea este singura regulă *gramaticală* a vieții. „Eu voi muri” – singura propoziție adevărată. O viață e totuși mult prea puțin pentru câtă moarte ne așteaptă. Ne naștem, aparent, cu toate libertățile și cu o singură obligație: aceea de a muri.

Historia

Blaga Mihoc

Medici și tratamente medicale în Roma Antică

Nu sunt puțini oamenii din zilele noastre obișnuiți să trăiască fără a consulta vreodată un medic. Și aceasta desigur doar până nu-i atinge o *suferință*, dintre cele legate de regulă de alimentația bazată pe produse tratate cu chimicale, cu aditivi sporitori de gust, dar dăunători sănătății. Se știe, de exemplu, că marele filozof Immanuel Kant (1724-1804) se situa printre cei amintiți mai sus, căci avea oroare să meargă la medic, pe motiv că orice contact cu serviciile acestuia i-ar fi putut dăuna și nu folosi, cum socoteau mulți dintre cunoscuții săi. El le-ar fi spus acestora că în orașul său, de unde se știe că n-a ieșit decât de câteva ori, se afla o piatră funerară inscripționată astfel ; „Sub piatra asta zace Heinz, care a fost un om sănătos. El se află aici pentru că a vrut să fie și mai sănătos”, ducându-se, se subînțelege, la doctor, unde se poate presupune că i s-ar fi făcut o *operație*, de pe urma căreia *a dat ortu popii*. Această *inconștiență* a celor care refuză contactul cu medicii ține de fapt de starea bună a sănătății lor, dar și, în cazul celor săraci, de lipsa banilor, fără de care nu îndrăznesc să se apropie de vreun cabinet medical. Strămoșii popoarelor romanice nu au avut, în *Urbea* lor, multă vreme niciun medic, tratându-se secole de-a rândul cu *leacuri populare*, acelea pe care Marcus Porcius Cato sau Cato cel Bătrân (234-142 î.Hr.) le înșiră în scrierea sa *De agricultura (Despre agricultură)*. Ideea de bază a rețetarului prezentat în această carte este aceea că varza de orice fel, cu frunze mai groase sau mai subțiri, mai mici sau mai mari, constituie, și trebuie să concedem că nu fără oarecare temei, un panaceu universal pentru tratarea mai multor boli, de la răni și furuncule, până la afecțiuni reumatice, sau suferințe ale organelor interne. Fiartă pe jumătate, precizează Cato și amestecată cu sare, miere și chimion, vindecă

pe consumator de constipație, în timp ce, în același amestec, dres cu izmă, coriandru, untdelemn, oțet și vin negru, scapă pe bolnavi de colici, de dureri de cap, de ochi, de urechi, de insomnie și de *melancolie*, iar crudă sau pisată, aplicată sau presărată pe corpul bolnavului, îi va „curăți toate buboaiile și i le va deschide”, îi va vindeca toate „rănilor infecțioase (...), care nu se vindecă cu alte leacuri”. Austerul roman, care se lăuda cu vigozitatea sa păstrată până la adânci bătrânețe, spunând că n-a fost niciodată la doctor, indică, în aceeași lucrare, folosirea, la îmbăierea bolnavilor, a urinei recoltate de la persoanele care au mâncat varză. „Dacă sunt spălați cu această urină, spunea el, copiii debili se vor face voinici pentru totdeauna” și, *horibile dictu*, „cei cu vederea slăbită vor vedea mai bine”. Pentru „a menține liber tubul digestiv”, el recomandă bolnavilor să ia repetat, pe cale bucală, porțiuni mici, obținute din fierberea „unui os de șuncă râncedă sau, în lipsă, chiar șuncă foarte slabă”, împreună cu „doi coceni de varză, două sfecle cu rădăcinile lor, câteva ferigi, câteva fire de brei (...), două livre de mușchi (livra romană era egală cu 324 de grame și se compunea din 12 uncii, fiecare dintre acestea însemnând 27 de grame n.n.), un mormoloc, o *scorpie* (sepie n.n.), șase melci și o mână de linte”. E greu de știut ce efect ar avea astăzi asupra unui bolnav dornic de a-și menține „liber tubul digestiv”, dacă ar consuma ceea ce recomanda, în acest loc, Cato cel Bătrân. În Roma, însă, el era ascultat de majoritatea locuitorilor, ca să nu mai vorbim de restul Italiei, unde tratamentele indicate în lucrarea sa erau urmate de toată lumea. Lipsa doctorilor în Statul roman a fost multă vreme o realitate indubitabilă. Se trăia atunci, așa cum spune Plinius cel Bătrân (mort la erupția vulcanului Vezuviu în anul 69 d.Hr.) *fără medici, dar nu și fără medicină*. Și tratamentele includeau, pe lângă folosirea unor plante, și pe cea a diferitelor substanțe, organice sau minerale. Cel amintit mai sus considera, de exemplu, că pâinea făcută din făină fină are calități vindecătoare și că o rășină (în latinește *laser*), extrasă dintr-o plantă denumită *laserpicium*, socotită de el unul dintre cele mai prețioase daruri făcute omului din partea naturii, vindecă o mulțime de *sufărințe* (furuncule, dureri de gât, astm, hidropizie, icter, pleurezie etc.), în afara celor stomatologice. Și pentru exemplificare menționează că un ins pe care îl dureau dinții s-a tratat odată cu rășină extrasă din planta amintită mai sus, iar ca efect durerile i s-au accentuat atât de tare, încât l-au determinat să se sinucidă, aruncându-se cu capul în jos de la o mare înălțime. Pe lângă plantele vindecătoare indicate în scrierile lui Cato și Pliniu, la îndemâna bolnavilor se mai aflau și altele, cum ar fi urzica și muștarul (despre care se credea că anihilează veninul ciupercilor mâncate de pacienți), sau rădăcinile de crini, cu ajutorul cărora se tratau arsurile,

rănilor purulente și bolile de ochi. Utilizarea acestor plante în tratament se făcea de obicei în familie, sub supravegherea taților, și ea trebuia însoțită de anumite descântece sau vrăji, moștenite de la vechii etrusci. Și tot de la aceștia s-au preluat și modalitățile de tratare a cariilor dentare, ba chiar *îmbrăcarea* în aur a dinților bolnavi, sau punerea de punți dentare din același metal. În legile Celor Douăsprezece Table, din anul 440 î.Hr. se preciza că pe viitor se interzice așezarea în morminte a obiectelor de aur, în afară de punți dentare. Acestea se puneau de către *vindecători*, într-o vreme în care medicii specializați lipseau. Lipsa acestora și bineînțeles inexistența unor școli de pregătire a lor a făcut să apară mulți șarlatani, care s-au declarat *tămăduitori*. Fabulistul Fedru (Caius Julius Phaedrus, 15 î. Hr. – cca 50 d. Hr.) *pune pe scenă* un cizmar nepriceput, căruia, zice el, din acest motiv, oamenii se fereau să-i ofere picioarele ca să le execute încălțăminte, și că acesta s-a apucat să facă pe medicul, câștigându-și, prin vorbărie zgomotoasă, mulți pacienți, dintre refuzatorii amintiți, care de astă dată îi ofereau *pielea*, corpul și în fond viața. Bolnavii însănătoșiți cu ajutorul *vindecătorilor*, sau ajutați de *știința ierburilor (scientia herbarum)*, asemenea celor prezentate mai sus, se adunau din timpuri străvechi la Roma, într-un templu de dimensiuni mici, dedicat zeiței Frigurilor sau paludismului, unde se lăudau, în fața mulțimilor, spunând cum și ce medicație au folosit pentru a-și recăpăta sănătatea, după care se rugau la picioarele statuii acelei divinități, promițând să-i aducă o jertfă, sau să-i facă un dar. Promisiunile și eventualele cereri de ajutor pentru menținerea sănătății și le scriau pe niște tăblițe de lemn sau de piatră, pe care le lipeau cu ceară de genunchii sau de coapsele statuii. *Emanciparea* locuitorilor din Roma, prin contactul cu Grecia, în special, i-a învățat să fie mai exigenți, mai pretențioși în ceea ce privește tratarea bolilor. Ca urmare, în 219 î. Hr., aproape de momentul în care între romani și cartaginezi se declanșa cel de-al doilea război punic (218-201 î.Hr.), la Roma apare primul medic, sosit din Peloponez, numit Archagathas. Inteligent, șiret și priceput în meserie, el a devenit în scurtă vreme renumit, vizitat de o clientelă numeroasă, comparabilă, *mutatis mutandis*, cu cea pe care o va avea, peste mai bine de două mii de ani, un *doctor* din Țara Românească, pe nume Ludovic Drasch. În scurtă vreme Archagathas a primit dreptul de cetățenie romană, ceea ce pe atunci nu era prea ușor, ba mai mult statul i-a oferit gratuit un *cabinet* situat lângă piața de uleiuri, pentru a-și exercita profesiunea. Și trebuie să spunem că și-a exercitat-o foarte bine, reușind să facă mici intervenții chirurgicale, care cereau multă îndemânare, și prin aceasta să-și câștige numele de *vindecătorul de răni*. Mulți dintre romani, în special dintre cei conservatori sau tradiționaliști,

îl priveau, însă, pe acesta cu ochi răi, mai ales că după el la Roma au sosit și alți *doctores* și tot de origine grecească. Unul dintre cei mai mari dușmani ai acestora, amintitul Cato cel Bătrân, promotorul unei vieți austere, care se lăuda că hrănindu-se după rețete proprii cu multă cumpătate, a ajuns la o vârstă înaintată și într-o stare de sănătate excelentă, spunea, într-o scrisoare adresată fiului său următoarele : „Grecii sunt un neam rău și greu de condus. Un oracol vorbește prin gura mea când îți spun că ori de câte ori neamul acesta ne va aduce ceva din știința sa, va strica tot, și va fi și mai rău dacă ne trimite doctorii săi. Grecii s-au jurat să-i ucidă pe toți barbarii cu ajutorul medicinei și ne cuprind și pe noi în această denumire de barbari. Dacă ne cer plată ca să ne îngrijească, o fac să ne inspire mai multă încredere și să ne piardă mai sigur. Odată pentru totdeauna nu-ți dau voie să te cauți cu doctorii.”. E de prisos să spunem că aceste vorbe sunt pur și simplu niște gogorițe, chiar dacă în alte privințe autorul lor s-a dovedit un om inteligent și sincer. Cu timpul, însă, au apărut medici și din rândul romanilor. În general, și la începuturi, aceștia își practicau meseria în cabinete sărăcăcioase, alături de frizerii sau de spelunci. Ei știau să extragă *proiectilele* sau săgețile din răni, să vindece fracturi, ba chiar să facă operații de vezică sau de hernie. Cu ce rezultate, însă, nu este cazul să discutăm, căci decese în aceste situații erau numeroase. Poate tocmai de aceea dictatorul Lucius Cornelius Sulla (138-78 î.Hr.) a dat o lege prin care pedepsea cu strășnicie, cu surghiunul sau cu moartea, greșelile medicilor, respectiv malpraxisul medical. Dictatorul Caius Iulius Cezar (100-44 î.Hr.), a acordat, totuși, tuturor medicilor din teritoriile stăpânite de romani, dreptul de cetățenie romană. Cu toate acestea Cicero (Marcus Tullius 106-43 î.Hr.) îi disprețuia, punându-i pe picior de egalitate cu arhitecții și învățătorii, iar Marcus Terentius Varro (116-27 î.Hr.) alături de „vopsitori și alți meșteșugari”. Familiile romane bogate au ajuns cu timpul să aibă fiecare câte un doctor, recrutat de regulă dintre sclavii sau libertii lor. Pentru a-și practica meseria, la început medicilor nu li se cerea niciun act care să le ateste calificarea. Ei soseau în capitală sau în alte orașe și se apuau de treabă, tratându-și pacienții cum și unde voiau. Abia la începutul secolului I î.Hr. la Roma se stabilește un medic și filozof numit Asclepiade din Prusa, celebru nu doar prin știința sa, ci și prin ținuta impunătoare și prin farmecul vorbirii, care întemeiază o *școală de medicină*, unde pregătea cadre medicale. La ea au fost invitați să predea dascăli din toate țările cucerite de romani, și prelegerile se țineau în limba greacă. Cu timpul au apărut medici militari, *diseminați* pe ramuri medicale, în funcție de nevoie, pentru gladiatori (angajați de *lanști*, adică de proprietarii școlilor unde cei dintâi se instruiau), pentru a-i trata după lupte și a se îngriji

de dieta sau alimentația lor, medici de femei, recrutați din rândul sexului frumos, sau medici ai împăraților, aceștia fiind desigur foarte bine plătiți. O specializare și mai îngustă a medicilor are loc în vremea Imperiului, când unii tratau bolile de gât, de urechi, de dinți, de ochi (făcând inclusiv operații de cataractă) etc. De la aceștia s-au păstrat peceti de piatră, cu numele și specialitatea avută. Urma unei astfel de peceti s-a descoperit la Pompei, imprimată pe un unguent solidificat, și ea a aparținut unui medic oculist, numit Caius Titus, care trata *supurarea* din ochi, cu un colir special din smirnă și șofran. Medicii își preparau singuri medicamentele, după rețete secrete, folosind plante aromatice aduse de obicei din Orient, și substanțe procurate de la negustori specializați în acest fel de comerț. Uneori, însă, *leacurile* erau preparate chiar de către aceștia din urmă, numiți, în documente, *unguentari* (adică făcători de unguente) *aromatari* sau *pigmentari*. În trecut fie spus, ei vindeau și produse cosmetice, uleiuri, alifii parfumate de trandafir, de mirt, de chiparos etc., căutate de matroanele romane, dar câteodată și de către bărbați. Medicamentele erau ambalate în cutii de lemn sau de os, pe care era scris numele medicului, denumirea medicamentului, boala pe care o *vindeca*, precum și cuvinte adjectivate, menite să facă reclamă (*neîntrecut, regesc, divin* etc.). Pentru a-și spori faima și a-și atrage clientela, medicii nu cruțau niciun mijloc. Ei căutau să se înconjoare de cât mai mulți ucenici, pe care, spre a-și impresiona pacienții (și publicul), îi luau cu ei la vizitele făcute bolnavilor, chiar dacă nu-i însărcinau să facă ceva, prezența acestora fiind menită, așa cum scria istoricul francez Dezobry, doar să „arunce praf în ochii lumii” (vezi L. Ștefănescu și I. Teodorescu, *Din viața romanilor*, București, fără an, p.142). Scriitorul Marțial (Marcus Valerius Martialis) zugrăvește cu măiestrie o astfel de consultație, la care el însuși s-ar fi supus : „Nu mă simțeam bine, scrie el, dar iată că imediat (medicul n.n.) Symachus vine să mă viziteze, însoțit fiind de 100 de discipoli ; am fost palpat de o sută de mâini (...) reci ca gheața. Nu aveam febră, dar după aceasta am!”. Medicii romani căutau să se distingă printre concetățenii lor prin felul de a vorbi și a se îmbrăca, imitându-i pe cei mai distinși dintre aristocrați, de tipul cunoscutului scriitor epicureu Petronius (Caius Petronius Arbiter), acel *arbitru al eleganței*, dătător de ton în ale vestimentației elegante din vremea împăraților Claudius și Nero. Între aceștia se numără, pe lângă sus-pomenitul Asclepiade, cunoscutul medic Celsus Aulus Cornelius (trăitor în timpul împăratului Tiberius 42 î.Hr.-37 d.Hr.), autor al unui manual *complex* de medicină. În acele vremuri doctorii din Roma se străduiau să descopere noi medicamente pentru bolnavi, între remediile propuse de ei existând deosebiri considerabile, astfel încât erau cazuri când, pentru

aceeași boală se recomanda de către unul băile de apă rece, de către altul cele de aburi, și în fine de către al treilea „o dietă pe bază de (...) vin”. Cu toate acestea câștigurile lor erau consistente și deci, așa cum spune tot Plinius cel Bătrân, *meseria* de medic era la Roma cea mai rentabilă dintre toate. S-au păstrat câteva nume de medici romani, cu câștigurile pe care le obțineau. Astfel, se știe că Quintus Stertinus câștiga pe an, în secolul I d.Hr., 600 000 de sesterți (un sesterț socotit, la moneda europeană de astăzi, valoarea 2 euro), că un medic aflat în serviciul împăratului Claudius, primea de la acesta anual 360 000 de sesterți, că așa cum spune același Pliniu cel Bătrân, un alt medic a lăsat la moarte urmașilor săi 1 040 000 de sesterți, iar alți doi, frați de astă dată, au reușit să adune împreună 33 600 000 de sesterți. Trebuie să precizăm că în Roma antică marea prosperitate economică, adusă între altele de cucerirea Daciei, survenită în urma războiului din anul 105-106 d. Hr., a făcut posibilă întemeierea unui *Colegiu de asistență medicală*, compus din 14 medici (câte unul pentru fiecare dintre regiunile orașului) plătiți de stat pentru a consulta gratuit populația săracă. Membrii acestuia făceau, atunci când era nevoie, tot felul de intervenții chirurgicale, cu ajutorul unui instrumentar, din care nu lipseau acele, scalpetele, sondele, forcepsurile, pensele, ventuzele, copcile metalice etc. Medicina cunoaște cea mai mare dezvoltare la sfârșitul secolului al II-lea d.Hr., odată cu sosirea la Roma a celebrului Galienus din Pergam. Acesta era de fapt medicul personal al împăratului Comodus, care îl retribuia, pentru serviciile sale, foarte bine. De la el s-a păstrat o *Sinteză a teoriilor medicale din școlile de medicină ale vremii*. Se înțelege că o vizită la cabinetul acestuia trebuia să coste foarte mult. Oamenii sănătoși, care nu aveau nevoie să meargă la doctori, se puteau socoti fericiți, căci erau scutiți de cheltuieli uriașe. Dintre ei a făcut parte cu siguranță romanul Thesalus (pe mormântul său urmașii i-au așezat o inscripție, în care era numit *latronic*, adică *învingător al doctorilor*, pentru că nu le-a dat acestora niciodată vreun ban), dar și un altul, la căpătâiul căruia s-a așezat, la cerea sa desigur, următoarea inscripție: „Pe mine m-au omorât marele număr de doctori care m-au tratat”.

Era această inscripție parcă o anticipare a ce s-a scris, cum am văzut, peste mai bine de 17 secole, pe piatra funerară a aceluși Heinz din orașul filozofului amintit mai sus, care obișnuia să spună că suprema plăcere pentru el este să stea liniștit și singur, așezat pe fotoliul în camera lui, ca să se poată gândi.

Hermetica

Alexandru Pop

O poveste alchimică despre Suflet și Spirit

Departate de a fi știință, dar ascunzând în ea semințele științei, alchimia a tentat și a fascinat prin promisiunile ei, categoriile cele mai diverse ale societății : meseriași și negustori, medici și spîteri, teologi și juriști, militari și nobili scăpătați, până la capete încoronate...

Înseși izvoarele ei teoretice - filosofia greacă, magia, astrologia, mistica - o alimentau cu povești ce depășeau realitatea, revărsându-se într-o lume onirică, fantastică, metafizică.

Nu este de mirare că noțiunile manipulate de alchimie erau diafane, mai mult intuite și prea puțin definite, așa cum ar cere un spirit științific. Mai vechile noțiuni de *suflet și spirit*, intrate în alchimie sub forma de *anima și animus* fac parte și azi din mentalul oamenilor, fiind noțiuni fundamentale în diverse discipline, fără a fi însă clar definite... Anima este denumirea latină a *sufletului* (androgen), considerat purtător al calităților senzitive și afective ale ființelor. Alchimic, *anima* reprezintă natura feminină, pasivă, nocturnă, lunară, învăluindu-l pe *animus*, partea masculină, rațională, activă, solară, pură și spirituală a sufletului, spre a-l feri de contactul cu corpul fizic (materie impură).

Este *sufletul* o entitate simplă sau compusă? Dar *spiritul*? Există diferențe între *spirit* și *suflet*? Care sunt acestea?-

Atotcuprinzătoarele sfere ale teologiei, filosofiei și psihologiei - să nu le enumerăm decât pe cele mai importante - au abordat enigmele și misterele legate de suflet și spirit, dar, până în prezent, definirea acestora pare imposibilă, poate inutilă, întrucât orice definire înseamnă o îngrădire, o limitare, o finitudine.

Nici gândirea *nomistă** (nomos /gr./ = lege) prin filtrul căreia încercăm să abordăm povestea noastră alchimică, nu definește spiritul, dar îl „încadrează” între noțiuni echivalente: infinit, unicitate, nemișcare. Aceste „dimensiuni” conturează spiritul în sfera conștiinței, caracterizată prin aceleași „nomise” (categorii ale nomismului) și pe care Sfântul Toma d’Aquino le recunoaște în Dumnezeu: Infinit, Unic, Spirit și Nemișcat. Urmându-l pe Aristotel, Dumnezeu este Motorul Prim care pune totul în mișcare, El Însuși fiind nemișcat.

Infinitatea nu se măsoară în timp și spațiu. Ceea ce este infinit este deopotrivă viu și mort. Mișcarea aparține exclusiv realului, de aceea orice manifestare reală se desfășoară în timp și spațiu.

Dacă spiritul este infinit și nemișcat, el este mereu același, este ubicuu (se află pretutindeni și ca atare nu e nevoie să se miște), fiind în consecință, *universal* și *nemuritor*.

Fiind *unic*, spiritul este simplu, el poate forma „ceva”, dar în alcătuirea sa intră doar el însuși! („întregul” este egal cu „partea”).

Cum stăm cu sufletul? Sufletul echivalează cu grecescul „psyche”. O salbă de discipline vechi și moderne se ocupă de „psyche”: psihologia, psihiatria, psihanaliza, psihedelismul, psihoenergetica, psihagogia, psihofizica, psihotronica, psihomanția, psihopatia... pshi...

De suflet ne vorbesc toate teologiile, filosofiele, artele, etc. De pildă, în creștinismul trinitar se cinstește Sf. Spirit sau Sf. Duh, ca a treia Persoană a Sfintei Treimi și nu Sf. Suflet. Pe de altă parte, se spune că sufletul nostru este nemuritor...

Speculația nomistă, în spirit alchimic, presupune că materia, superior organizată sub formă de cod genetic „captează” prezența ubicuă a spiritului și, conform speciei sale, în continuă schimbare, îl asimilează așa cum este natura materiei (mișcătoare). Psihicul materiei vii, având cel mai înalt grad cunoscut în psihicul uman, formează împreună cu spiritul „captat”, sufletul uman. Celula vie, asemenea unui „radar” ultramicroscopic și hipersensibil poate că emite și recepționează semnale în și din mediul exterior, îmbibat de prezența infinită a spiritului (asemenea ideilor lui Platon). Cu cât „radarul” nostru este mai performant (înțelegem mai „educat”), performanțele spirituale sunt mai înalte...

Așadar, pe măsura specificului individual al psihicului, spiritul captat „se formează” (ia formă individuală) alcătuind sufletul persoanei.

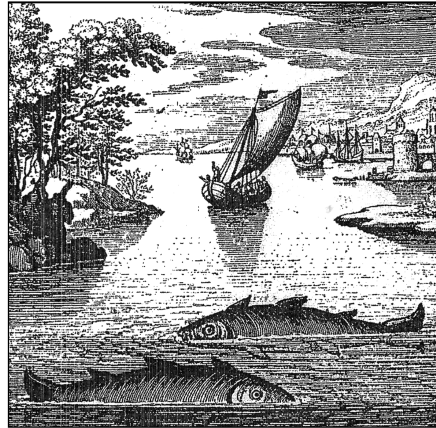
*Vezi lucrarea noastră: „Libellus nomisticus” (Mic tratat de nomism), Ed. Biblioteca Revistei „Familia”, Oradea, 1997

Prin urmare, *sufletul este compus din psihic (personal și vremelnic) și spirit (universal și nemuritor).*

Când se spune că sufletul este nemuritor, de fapt, nominalismul are în vedere „partea nemuritoare” a sufletului, care este spiritul. Moartea înseamnă nu numai despărțirea sufletului de trup (care pe care îl părăsește?), cum se spune în mod obișnuit, ci despărțirea psihicului vremelnic (muritor), de spiritul său nemuritor.

Miracole sunt deopotrivă și sufletul și spiritul.

Gravuri alchimice după Lamb Sprinck:
„De lapide philosophico”, Francfort, 1625.

Marea simbolizeaza corpul, iar cei doi pești spiritul și sufletul.

Pădurea reprezintă corpul, licornul (unicornul) spiritul, iar cerbul, sufletul.

Cartea interferențelor inefabile

Deși îmi erau cunoscute, cu două excepții, din lecturi minuțioase făcute la vremea apariției lor în revista *Vatra*, cele douăzeci de eseuri cuprinse de Simona-Grazia Dima în volumul *Micelii solare** (titlului rubricii, *Micelii*, fiindu-i ulterior aglutinat acest adjectiv luminos, sugerând parcă limanul la care autoarea simte că ajunge în urma demersului lămuritor de sine) dobândesc semnificații cu totul noi și amplificate în noua structură. Comprehensiv așezate într-o ordine care urmărește exact parcurgerea acestui itinerar, ele propun un mod de abordare a delicatei teme a creației lirice, neobosit controversată, mereu abandonată și reluată de la o epocă la alta. S-a născut, astfel, o carte în care autoarea încearcă imposibilul: să clarifice pentru sine, dar și pentru cititor, dacă se poate, într-o măsură oricât de infimă, dar sensibilă, ce este poezia, ce simte, crede, intuiește ea că ar fi acest fel indefinibil de a ne situa în realitatea umană. Oricât de straniu ar părea, fiecare tentativă de a o defini, de a o sugera, de a o transforma în obiect al simțurilor e o reușită, tocmai pentru că, prin fiecare, ca și prin cumulul tuturor, reprezintă tot atâtea posibilități de apropiere a unui domeniu care scapă oricărei științe exacte, cu excepția științei de-a-fi-în-lume, dacă ne îngăduim să împrumutăm în mod „retușat” o formulă nietzscheană și să considerăm filosofia o tehnică de scăpărare a unei scânteii în acest spațiu imens. O carte de confesiune, așadar, „*despre poezie în relația ei cu propria istorie, cu religiosul, cu misticul, cu sacrul, cu metafizicul*”, cum observă Magda Cârnelci în a doua prefață a cărții, prima fiind semnată de Ion Pop.

Micelii solare reprezintă deci o călătorie în douăzeci de etape inițiatice având ca țintă revelarea consistenței de altă natură a ființei umane, care-i permite autoarei, după un periplu cultural rătăcitor, să

Simona-Grazia Dima,
Micelii solare,
Editura Tracus Arte,
București, 2014

postuleze că existența nu-i numai chimie și, chiar mai mult, cu o disimulare admirabilă, să ne conducă încet spre convingerea copleșitor răsturnată că ea reprezintă doar vehiculul unui rost mult mai înalt. Finalitatea acestui demers trebuie să ducă la o schimbare de perspectivă a omului occidental asupra modalităților sale de cunoaștere, risipite în direcții radiale de când atenția sa a fost îndreptată preponderent spre un exterior, pierzând obișnuința de a se concentra asupra sinelui, asupra lăuntrului său. În ajutor este chemat, la modul peremptoriu, și maestrul oriental Sri Ramana Maharshi, cu îndemnul necurmat la parcurgerea aceluiași drum pentru cunoașterea sinelui („Sub orice formă ți-ai urma investigația, trebuie să ajungi în cele din urmă la unicul Eu, Sinele. Doar *Supremul Eu* există. A gândi altfel înseamnă să te înșeli pe tine însuși.”) și dobândirea singurei modalități de împăcare cu propria condiție, descoperită și de Eugène Ionesco și contrasă în formula „bucuria și dorința de a trăi”. „Îmi reinnoiesc neîncetat iubirea față de poezie, fiindcă ea este o tentativă, mereu reluată, de a ne aduce aminte să fim noi înșine”, mărturisește Simona-Grazia Dima în încheierea eseului *Cuvântul iluminatoriu*, punctând *memento*-ul poeziei ca un alt fel, autentic, de investigare a naturii noastre.

Eseurile constituie și un nedisimulat exercițiu de admirație și empatie; multe dintre reperatele culturale dominante evocate cu aceste sentimente, gânditori și poeți precum Platon, Paul Valéry, Borges, Kavafis, Heidegger, al-Hallâd, Sri Ramana Maharshi, Mircea Eliade, Sf. Ioan al Crucii, Meister Eckhart și mulți alții, invocați prin trimiteri frecvente, ilustrează cu o cromatică vie cadrul în care poeta se mișcă familiar, participant și deictic. Întărirea unor sensuri, semnificații ori sugestivități se face atât în beneficiu propriu, cât și al cititorului. Într-o

lume a confuziilor de toate felurile, marcată de abrutizarea prin ideologie și isterizată de goana după consumul de bunăstare materială și psihică, clarificările sunt tot mai greu de atins, travaliul necesar pentru dobândirea lor nelăsând timp pentru „odihna în spirit”, concluzie la care ajunge Dima după ce meditează asupra unor pasaje ale lui Ionesco din *Prezent trecut, trecut prezent*, notate de el în jurul anului 1940: „Marcel era un supraom ratat. Să fie doar om nu-i ajungea. (...) E adevărat că cel ce n-a pierdut de tot amintirea, chiar obscură, a paradisului, va suferi fără încetare. El se va simți chemat de lumea esențială, de această voce care vine de atât de departe, încât nu-i poate cunoaște direcția, care nu poate să-l conducă. Unii, purtați de o nostalgie fără nume, își imaginează că e vorba de un teritoriu de aici de pe pământ, pe care trebuie să-l descopere. Conchistadorii rătăcind pe oceane, la capătul cărora erau Indiile și Americile, plecau, de fapt, în căutarea paradisului. Ei nu știau că nu căutau Indiile, nu știau că voiau lumea absolută. Revoluționarii cred că realizează societatea ideală, depășirea economiei și a istoriei. Ei nu îndrăznesc să-și conștientizeze gândul că, de fapt, caută paradisul” („*Eu sunt, totul este*”).

Copleșitor este gândul, resimțit acut de Simona-Grazia Dima, că ambiguitatea, confuzia s-a amplificat în mentalul omului de azi până-ntr-acolo încât nici el nu se mai poate orienta după un glas venind din vreun misterios Eldorado, lumea a rămas același spațiu neliniștitor și veșnic surprinzător în care paradisul e pe cont propriu, fiecare își caută propriul paradis sau îl caută la modul personal, în timp ce paradisul căutat în grup, ca popoare, națiuni, secte, religii pare inaccesibil. E terifiant să afli că nimeni nu te poate suplini, nimeni nu explorează în locul tău, că nu există scurtături, nici damnați, nici privilegiați. Autoarea apelează tot la Ionesco pentru a evidenția faptul că „singura preocupare care-l ridică pe om peste el însuși este preocuparea pentru absolut (...) când omul nu se mai preocupă de problemele cauzelor ultime, când îl interesează doar destinul unei națiuni politice, al economiei, când marile probleme metafizice nu-l mai fac să sufere, îl lasă indiferent, umanitatea e degradată, devine bestială”. Și totul se datorează unei identificări greșite, unei confuzii nominaliste, cu consecințe care împing la exasperare, la eșecul judecății.

Chiar dacă la prima vedere pare să existe o tendință de a cumpăni între sensibil și rațional, ne dăm seama foarte curând că talgerul este puternic înclinat spre intuiție, spre cunoașterea (supra)sensibilă care nu ține seama de definiții constrângătoare, de elemente de ordine socială, politică, gândire sistematizată, de limitări și delimitări raționale. Doar ea,

intuiția, îi poate procura eului o realitate esențială, ca să cităm din nou din cugetările lui Ionesco: „o bucurie imensă și senină, ceea ce aș putea numi stupefacția de a fi, certitudinea de a fi (...) senzația, siguranța că sunt”. Aceeași intuiție profundă se regăsește și în spusele lui Sri Ramana Maharshi, când consideră că „starea de a fi în lume” generează o confuzie de identificare: „Ești Sinele chiar și în clipa aceasta. Dar îți iei ego-ul drept conștiința absolută. Această identificare greșită se datorează ignoranței. Ignoranța dispare odată cu ego-ul. Uciderea ego-ului este singurul lucru ce trebuie îndeplinit”. Trebuie alungat, nimic deci constructorul de îngrădiri, obstacole, ziduri, izolare, cel ce-și arogă attribute care dau impresia că el reprezintă calea spre împlinire, iluzia că lumea se întemeiază pe nisipul său. Același lucru afirmă și Pedro Salinas: „Acesta e destinul tău: să te trăiești pe tine. Nu trebuie să faci nimic altceva. Tu ești propria ta împlinire”. Dar și propria ta ratare, am putea adăuga. Mai cu seamă dacă nu știi să lupți cu determinare pentru a o evita. Ratarea nu-ți cere efort, doar nepăsare, superficialitate, prostie, gogomanie. Și nu de puține ori și trufie, aroganță de soi rău. Despre evitarea acestui ego este vorba aici. Despre evitarea acestor capcane vorbește Simona-Grazia Dima.

Deși parcurge cu determinare un tulburător drum al cunoașterii, al descoperirii de sine, Simona afirmă aparent surprinzător la un moment dat: „Am devenit însă tot mai sceptică la ideea drumului inițiativ. Nu cumva este, și aceasta, tot o frumoasă metaforă? Deplinătatea spiritului este aici, în toată frumusețea ei. Are drumul o existență obiectivă sau este doar expresia neputinței temporare de a percepe esența? Ce ar putea comunica, de pildă, cărțile divinatorii, figurând, și ele, o luptă pentru elevarea spirituală, una treptată, pe o cale plină de simboluri? Mă tem că mai nimic... Ce legătură are ea cu poezia? Una de credință. Căci poezia este și un act de credință”. Descoperă aici un „traiect ezoteric” inevitabil, despre a cărui parcurgere a vorbit Paul Valéry însuși, cel care s-a ocupat de nașterea poeziei, fiind „foarte subtil atunci când afirmă că poezia se face cu cuvinte”, legitimând ceea ce dadaistii proclamau ca program; mulți l-au înțeles în sens strict, dând naștere la confuzii, neținând cont de faptul că poezia „folosește cuvintele ca un suport indispensabil al diafanității sale suverane”, că ele nu sunt decât vehiculul „inefabilului”, care, cu spusele lui Freud, nu întrunește întotdeauna aprobarea intelectului, „erijat în cenzor”. Numai că această instanță este ulterioară „bălăcirii în nenăscut”, cum indică Lao Tze percepția care atinge spațiul din care țâșnește poezia. Dacă mai rămânem puțin la Valéry, ca să ne reîmprospătăm sensurile date de el poieticii și poeticii,

bănuim la ce se referă susceptibilitatea autoarei: pentru ea nu-i deloc sigur faptul că starea de intuiție pură s-ar afla, garantat, la capătul unui drum inițiativ lesne de parcurs de oricine. *Poesis*-ul nu este accesibil numai prin cunoaștere – pentru atingerea lui mai este necesar un *ceva* ce nu se dobândește prin studiu. Prin studiu se poate dobândi numai abilitatea de a produce un text, asta spune Simona pe ocolite.

Pentru Simona-Grazia Dima, scrisul pune în discuție, neconținut, o problemă de identitate, adică de conștiință trează (ceea ce înseamnă că „sursa lăuntrică, ascunsă, de lumină, a ființării, e aprinsă, de veghe” – *Exactitatea poeziei*), stare în care sinele își stabilește reperele și-și definește „esențele subtile ale ființării”, „aflate mai presus de gândire” în cazul poeziei, când identitatea evadează din chingile codului numeric și devine libertate în sine. Această ruptură existențială, posibilă numai în momentele de intuiție profundă, seamănă cu refacerea în sens invers a drumului spre paradisul pierdut, o călătorie în nostalgie, spre absolut. O revenire în punctul de plecare, considerat ideal. Tocmai de aceea, orice îndepărtare temporală de momentul *acelei* rupturi are reverberații dramatice și stârnește tentative de frânare a îndepărtării, confesiune contrasă într-o formulare memorabilă: „meritul poeziei mi s-a părut, din totdeauna, a fi acela de a încetini existența și, astfel, de a îndemna la cunoașterea de sine adevărată” (*O caritate a tăcerii și a somnului*). Crediința într-o asemenea putere a poeziei rezolvă în parte dilema identitară și reușește să anuleze în momentele de grație tarele lumii fizice, trecând dincolo de dramele, suferințele, sfâșierile, disperările, traumele specifice omului confuz al zilelor noastre, pătrunzând în delta copleșitor de liniștită, spre a dobândi „starea de relaxare lăuntrică”.

Poeta nu deplânge drama cuvântului, mai precis a poetului constrâns să se limiteze la acest instrumentar precar, chiar dacă sugerează uneori neputința lui de a duce o mai mare încărcătură de sugestivitate. Poetul este și trebuie să fie conștient că stă în puterea lui cât sens și câtă trăire poate să vehiculeze prin cuvânt, cât mister poate crea, ce profunzimi poate deschide. Oricât de șubrede, palide și sărace, ele reprezintă singurul material de construcție și mereu reluată reconstrucție, rezidire, reșezare a splendidului edificiu al poeziei. Reproșul ar fi lipsit de sens. Reproșul e o îndreptare spre exterior. Poezia reclamă însă tâlcul, sensul *celălalt*.

Mă opresc puțin mai mult la eseul *Taine la vedere* din două motive: o dată pentru că vorbește despre o povestire „halucinantă”, care i-a marcat profund o perioadă crucială a vieții (revenirea la ea constituie o dovadă în plus), proză pe care ezită s-o treacă în rândul narațiunilor fan-

tastice, de aceea, caută s-o așeze sub umbrela semantică a ezoterismului, adică a lucrurilor a căror înțelegere necesită o inițiere prealabilă; și a doua oară pentru că eseul clarifică într-un mod neechivoc relația poetei cu „realitatea tangibilă a sacralului, neatinsă de timp și transmisă în chip de moștenire a neuitării”, concentrată în cuvânt. Dacă punem cele două aspecte într-o singură înlănțuire logică, descoperim resorturile lăuntrice profunde ale poeziei Simonei. Ceva mai înainte, într-un alt loc (*Pornind de la un poem de Kavafis...*), Simona-Grazia Dima chema în ajutor acuitatea lui I.P. Culianu când încearcă să clarifice, să pună în lumină o particularitate încă surprinzătoare a creatorului de la noi. Referindu-se la Culianu, eseista observă că el „intuia, axiomatic, faptul că toate științele și artele – generic, toate produsele spiritului uman, converg în absolut...; idei care coincid cu propria-mi intuiție din copilărie, aceea că omului îi este absolut necesară activitatea fantasmatică, fără de care este nedeplin (așa cum omul european al Renașterii, armonios fiindcă era nu doar umanist, ci și *magician* (subl. mea, K.F.), a fost amputat mai târziu de Reformă și Contrareformă, cum arată același Culianu scăpărat... și, de atunci, se naște, vine în lume, din aceeași pricină, «impuținat», schilod... poate noi, românii, mai păstrăm, cu toată modestia noastră, ceva din bogăția originară, nedespărțită, a fantasmelor, încât mai uimim Occidentul cu Brâncuși, Eliade, Ionesco, Cioran și alți mari artiști ori fascinanți esești-sofiști”.

Eseul *Taine la vedere* reactualizează și resemantizează povestirea lui Ionel Pop, *Văpaia*, tocmai prin înțelegerea raporturilor tainice, magice, sacre dintre lucruri și acțiuni – în univers nimic nu este atât de izolat încât să nu producă nici o influență. Este vorba aici despre capacitatea omului de a se „dezgoli” de sinele material, de a deveni spirit, de a se revela ca „o vastă întindere” (Ramana Maharshi), de a transcende condiția drastic limitativă a existenței. Atingerea acestui nivel de esențializare îl plasează pe om în pragul miracolului, al magicului sau al sacralului, nici nu mai contează cum îl numim, este vorba despre „firescul” altei stări, nimic nu ne mai surprinde, nu mai avem nici măcar vreo urmă de suspiciune, readucem realitatea în basm: „relatarea lui Bartimeu ni-l înfățișează urcând singur pe munte, să asculte cântecul unei păsări numite scățiaș (despre care se zicea că are cuibul atât de sus încât nimeni nu i-l putea zări), dorindu-și să vadă acel intangibil cuib și puii din el, serviți de părintele zburător cu o muscă, și, deodată, desprinzându-se de corp și urcând până acolo de-adevărat (dar, cu știință de prozator, autorul îl pune să se întrebe dacă nu e cumva un vis). «Nici nu pășeam; alunecam; nici nu alunecam; mă ridicam ca o mărgea de aer,

printr-o apă lină și clară. N-am ferit nicio cetină a bradului stufos și nici n-am atins-o. Treceam printre ele? Treceam prin ele? S-a rărit în jurul meu cetina, am răzbit deasupra; sub mine, ca un câmp cu ierburi uriașe, pădurea – deasupra nu cer și soare, ci un gol imens, nemărginit, simțit. N-aveam trup și mâini cu care aș fi putut mângâia capul scățiașului. Stătea tot pe creanga lui, îi vedeam acum și creștetul negru. Eram nu lângă el, ci oarecum împrejurul lui, îl cuprindeam în ceea ce eram (nu știi ce eram!)»”. Adică Sine, fără nimic altceva. Esență. Este starea fastă a poeziei. Simona-Grazia Dima nu se ferește, iată, să sugereze și să afirme lucruri pe care alții le-au trecut la pasivul istoriei poetice. Nu curajul, ci credința impresionează. Sigur că într-o lume ca a noastră, în care miraculosul este „erodat” de scepticismul beneficiarilor tehnicii moderne, se creează un reflex de respingere, care nu face decât să-l îndepărteze și mai mult pe om de propriul sine, să-i accentueze angoasele și sentimentul zădărnicii. Eserile poetei sunt o tentativă de „încetinire” a acestei deplasări spre risipire.

Impresionează la Simona-Grazia Dima travaliul intelectual și cultural ireproșabil înglobat în aceste eseuri de o empatie și implicare afectivă admirabile. Sunt de remarcat la fiecare pagină dezinvoltura, siguranța, amprenta scriiturii, elasticitatea frazei și suplețea argumentelor, filigranul liniilor de forță care țes într-un tot aceste bijuterii confesive despre rostul și rolul poeziei.

Dezinvoltură și plăcere

Măcelăria Kennedy, cel mai recent roman semnat de Radu Țuculescu, are un subtitlu care, deși este pus în paranteză, nu cred că trebuie trecut prea ușor cu vederea: (*efectele tandre ale încălzirii globale*). Și în Evul Mediu, Europa de Nord a înregistrat mai întâi, la începutul mileniului doi, aproximativ trei sute de ani, o perioadă de climă caldă, denumită „optimă” (este „epoca expansiunii vikingilor”, urmată de o „mică glaciațiune” care a durat pînă spre sfîrșitul mileniului, o epocă de „îngheț” și întuneric). Nu mă hazardez să spun, luînd aminte la această juxtapunere, că romanul lui Radu Țuculescu este unul *profetic*. Mai degrabă, este unul extrem de „sofisticat” de „istorie recentă”, „rescriind” cu elementele realului cotidian din zilele noastre trei zile și două nopți de „carnaval” scos din timp, dezlănțuit într-o lume „sublunară” (în mica localitate *Luna de Jos*), care deși e bîntuită de „îngerăși”, se dovedește, în final, stăpînită de „drăcușori roșii”. Într-o altă „cheie” și schimbînd timpul narațiunii, Radu Țuculescu se instalează, cu acest roman, în care „nu mai plouă de mii de ani”, într-o relație simetrică dacă nu și polemică, *stilistic*, cu romanul regretatului prozator Alexandru Vlad, *Ploile amare*. În același timp, dezvoltă, ca în „boleroul” lui Ravel, pînă la epuizare, „teme” din *Caravana cinematografică*, a lui Ioan Groșan. Un „triumphi” romanesc „optzecist” exemplar!

Să luăm aminte că la origine, „carnavalul” delimita perioada de dinaintea postului Paștelor, chiar numele *carne vale* (rămas bun, carne!) arată că în acea săptămînă se făceau petreceri, ca un fel de adio de la carne: un fel de Lăsatasecului. Titlul cărții, așadar, ne dezvăluie o posibilă încălcare a „normei”, a „legii”, „măcelăria” fiind superlativul absolut al opusului postului. Asocierea cu numele *Kennedy* (ca și localizarea lui pe Strada Cimitirului) tocmai asta ne spune, adică ne

Radu Țuculescu,
Măcelăria Kennedy,
Editura Polirom, 2017

dezvăluie *hybrisul* care va conduce la comiterea unei crime justițiare (ca în dramaturgie, unde dacă ai o armă pe scenă în primul act, poți fi sigur că se va trage cu ea pînă în ultimul). Dar, ca tot ceea ce se întîmplă în *această* lume, nici *crima* nu va fi una împlinită. (Ca și cum ar fi vrut să-și asigure un *alibi*, Flavius Măcelarul își ia ca ajutor un... poet vegetarian!) Desigur, explicația personajului proprietar al măcelăriei în legătură cu opțiunea pentru acest nume de „firmă” nu face decît să mascheze simbolistica acestei asocieri, dar asta doar din cauza plăcerii cu care Radu Țuculescu a scris acest roman. Pentru că, cel puțin mie, mi se pare că în acest roman autorul a scris cu o dezinvoltură și plăcere pe care doar parțial le-am simțit în alte romane ale sale. Totul gravitează în jurul unui eveniment ce ia, în forma derizoriului, dimensiuni cosmice. Este vorba despre „deschiderea” festivă și cu fast, în prezența oficialităților locale și a trimișilor speciali ai presei regionale, a mult promovatei, pe căi orale, *Măcelării Kennedy*. Romanul e construit în jurul acestui eveniment, o construcție perfectă: durata acțiunii românești, trei zile și două nopți, e împărțită cu strictețe după „calendar”, avînd structura unei *opere bufe*, fără „uvertură” dar cu „prologuri” scurte, „interpretate” de o familie de berze care au rolul de a „profeți” actul următor. Aceste secvențe au semnificația unor „*mise en abîme*”:- „Cortegiul” personajelor care se agită fără odihnă în acest spațiu care se încarcă, în cele din urmă, cu o atmosferă „magică” (și malefică), trec, ca într-un carusel multicolor, purtînd *măști* și *costumații* din cele mai felurite (a se citi statusuri sociale și duplicități mai mult sau mai puțin vinovate), prin „grădina de vară”, evident *noaptea*.

De la primarul Lunei de Jos, pînă la reporterul aflat în documentare, de la cuplul de

amanți adulterini pînă la „profetul” așteptat cu mare interes să le vorbească localnicilor („Grăind în ceață”, este titlul conferinței sale, drept pentru care se pune la punct o mașină de făcut ceață!), de la surorile gemene care își organizează o repetiție de înmormîntare pînă la fotografia care cade victimă acestei înscenări și pînă la formația de muzică („Muscamor”) invitată la evenimentul inaugurării măcelăriei – totul ia parte, într-un fel sau altul, grotesc, burlesc, comic, absurd la acest *carne vale*. Toți sunt *însemnați*, au ticuri (de pildă, Primarul *fluieră*, așa cum alții sforăie sau sughiță), defecte, obsesii, viziuni, spaime, frustrări, aspirații, talente ascunse, biografii secrete... (Nu chiar atît de „secrete” pentru cititorii din Cluj încît să nu poată fi recunoscute „modelele” care l-au inspirat pe autor, dar acest nivel al lecturii n-are nici o relevanță pentru estetica romanului.) O „hermeneutizare psihanalitică” a numelor personajelor ar fi și ea de folos, acestea – Epaminonda, Melpomena, Munteaurit (Goldenberg), gemenele Roberta-Rozalia (aluzie la... „povestea piticilor” din Rozavlea?), Avram, Anton, Heike, Kasian, Viviana, Coșoiu, Stîngaciu, Ciocio, Cezara, Marele Petric – accentuînd, prin contrast cu diminutivarea „sipuritelor” locului, dimensiunea comică-satirică a romanului. Din acest decalaj se naște atmosfera fantastică, „magică”, în care personajele par (cuvîntul e al autorului) niște *zombi*.

Și, pentru că spuneam că mi se pare că Radu Țuculescu a scris acest roman cu cea mai mare *plăcere*, o plăcere care se transmite fără rest la lectură, am să citez un fragment memorabil prin umorul său, în care arta narativă impecabilă a autorului transformă în *aur expresiv*, una dintre cele mai *vulgare* expresii uzuale ale unei anumite categorii etnice (este vorba de „transcrierea” unui dialog dintre „o pacientă” și o „domnișoară doctor”):

„– Să ai parte numa de bucurii, donșoară doctor, că și io mi-aș dori numa bucurii, ca tot omul, țucu-ți pizda, da' nu merge treaba întotdeauna cum vrea omul; bărbatul meu ascultă de mine fără să crîcnească, nici mîc nu zice, da' soarta își face dă cap, țucu-ți ochii, face ce vrea, io i-am turnat bărbatului cîțiva plozi să se liniștească, fete și băieți, toți întregi, unii se descurcă singuri, da' locuim împreună, înghesuială pă cînste, țucu-ți pizda, nu avem multe camere, ca omul sărac, da' cînștiți, nu sîntem dîn ăia iuți dă mîna și nici nu întindem mîna la pomană, muncim cu ciocan și tablă și ne ocupăm de vînzări și cumpărări io cu fetele, poate cumperi și tu o jachetă, e tare mîndră, ți-ar sta prima, țucu-ți ochii, afaceri cînștite, nu umblăm cu înșelătorii, sîntem doamne, țucu-ți pizda, acuma am venit pentru ăla mic, ultimul, că altul nu mai fac, i-am zis bărbatului, am închis robinetul, bolește de

trei zile săracul, e în clasa a doua, copil bun, da' cam palid, trebuie motivare la școală de la medicu' dă familie, țucu-ți pizda, ăia nu te cred fără hîrtie și semnătură, l-a lovit răceala că-i plin dă viruși în toată lumea și l-am ținut sub pătură pînă azi, da' mîine merge la școală și trebuie dovadă, am venit să mi-o dai, doar nu crezi că l-am ținut acasă trei zile ca proasta, să-mi stea pe cap degeaba, țucu-ți..."

Nu pot încheia aceste cîteva note de lectură fără a numi *personajul principal* al romanului, *martorul tăcut* al acestei compoziții pe care risc s-o numesc *parodic wagnerian-mozartiană*: *Matilda*, soția lui Flavius Kasian, proprietarul nou inauguratei *măcelării Kennedy*, care *doarme* în tot acest timp, „indiferentă la marile și micile probleme ale lumii”, ignorînd *detașată* toată agitația celor trei zile și două nopți în care „cerul” sublunar din Luna de Jos a fost „plin de surprize, nu totdeauna plăcute” (are loc chiar și o eclipsă de soare!). Deși agitația și zgomotul sunt cele care apar în prim-planul acțiunii din *Pădurea Pătrată*, *somnul* neîntrerupt, doar constatat ritmic, al Matildei e *leitmotivul* întregii „partituri”, pîrînd să semnifice „somnul rațiunii” în această comunitate invadată de „moștri”!

Sau, poate, toată „povestea” nu e altceva decît „visul” ei? Visul unor nopți de vară...

Un alchimist al (i)realului

Un poet discret nu poate fi decât unul stăpân pe sine și pe poezia sa, cineva pentru care rigoarea și introspecția, autocenzura/ autoevaluarea și exigența sunt tot atâtea repere ale propriei axiologii culturale, înălțate la rang de *ars poetica* personală, deși, la urma urmei, discreția nu este chiar calitatea definitorie performanțelor unui poet. Un asemenea poet de o retractilitate verificată (din care și-a făcut, probabil, o profesiune de credință), prezență rarisimă în paginile revistelor literare, cu un număr de cărți de poezie editate la distanțe temporale apreciabile (doar două și un roman, în intervalul 1995 - 2012, dar și trei de eseuri) este clujeanul Ștefan Melancu. În acest an, poetul revine din propria-i claustrare cu un volum de versuri intitulat *Despre irealul din lucruri*, având pe clapeta primă o extrem de parcimonioasă prezentare biografică, din care aflăm că autorul a absolvit Universitatea Babeș-Bolyai în anul 1985, și aparține grupării revistei *Echinox*, iar pe clapeta ultimă două referințe critice semnate de Ion Bălu și Gheorghe Grigurcu.

Poate provocat de *Rondelul lucrurilor* al lui Macedonski („*Oh! lucrurile cum vorbesc, / Și-n pace nu vor să te lase*”), Ștefan Melancu se lasă sedus de o materialitate obiectuală conturată, uneori și eterată, (pre)dispusă a incita impulsuri poetice cu formele și structurile sale, cu geometriile și diformitățile sale, hidoase pe alocuri („*Lucrurile se ascund în zarea cea mare/ limba lor împuiază golul/ nimicul-nimic destrămările*”), survolate când de la joasă înălțime și fără a păstra distanța vizuală necesară, când sondate/disecate în visceralitatea lor denudată de detalii și nuanțe, relevată de impresii, stări, empatii, evaziuni, idiosincrazii de tot felul. Spirit baroc în scriere și viziune, poetul pare obsedat de lucrurile care îi constrâng spațiul vital, dar numai de acelea care prin emergența lor iradiantă pun în mișcare mecanismele senzații-

Ștefan Melancu

lor și angrenajele percepțiilor, într-un compoșitum aseptice, vidat de aluviunile cotidianului abia schițat (se detașează, totuși, „*bd eroilor*”, ori superba imagine cu „*o lună plină de someș*”, care face trimitere nevoalată la orașul lui Blaga), evanescent până la totala lui disoluție ori anantizare. Totuși, parcă pentru a ne contrazice, poetul delimitează cu bisturiul său imaginar hiperrealul dorit („*Și tot astfel în hiperreal stăm*”, amintind *Hipermatéria* Magdei Cârnelci) de irealul înfiripat sub ochii lui, trasând adânc în imaginație, *no man's land*-ul său inconfundabil și misterios, hieratic și monocord, sub „*un cer lăptos psihedelic*”, gata să se prăbușească peste o lume oximoronică, născută moartă, aparent vie, dominată de „*frigul ce intră-n noi/ dintr-un alt frig*”.

Între acest amalgam de lucruri și această visceralitate de ființe, onticul agonizează în vertijuri precipitate, dacă tensiunea clipei o cere, și de cele mai multe ori o cere; dacă nu, se lasă expandat dincolo de limita orizontului care, asemenea undelor seismice, concentrează tribulațiile eului în așa-zise *puncte* (nu degeaba una dintre secțiunile cărții se intitulează „*înmultitorul de puncte*”), ale unei lumi pe care autorul nici nu o demonizează, nici nu o escamotează, dar o transfigurează sub forma corespondenței după chipul și asemănarea sa, ca ultim refugiu și palidă consolare: „*Într-o zi am vrut să stăm/ doar în noi în creierul nostru/ cu cerul/ deasupra. Ca să auzim luna cum umblă/ sau cum se învește dragostea/ unică. Ca să murim apoi liniștiți și neînvățați -/ cum într-o clipă a tristeții tinere/ șoptind-o/ și încă să ne amintim.*”.

A contempla un lucru, un obiect, o formă, devine pentru poet un viciu de procedură cotidian, ce îi limpezește introspecția dând impresia unor vizualizări ori focalizări lirice ce pro-

duc acel aliaj monolitic între reflectant și reflectat sinonim celui dintre obiectul privit și ochiul care privește. Chinurile, dar și plăcerile ascunse ale facerii poeziei țin de o gramatică alta decât cea acceptată (o secțiune a cărții se intitulează „o altă gramatică”), în care verbele, substantivele, adjectivele, vocalele sunt consubstanțiale efervescenței creatoare de text viu doar în momentul lecturii, după care, constată resemnat poetul, „*vechea naștere/ va deveni apropiata moarte/ și că într-o zi se vor suprapune perfect*”. Ceea ce ar însemna că viul și amorful se suprapun în mentalul scormonitor prin materia mai mult *ireală* decât concretă. Timpul poetic este și unul abstract, inclasificabil și indivizibil, propice rătăcirilor labirintice printr-un spațiu încremenit în propria anistorie, o anume transcendență ca formă de salvare din fața unei distopii răvășitoare.

Trăirile sunt predominant cerebrale, atinse de tenebra conștiinței unei existențe hamletiene, în care singurătatea, misterul, umbra, autoexilul în poezia pură, sunt tot atâtea motive de clamare a îndoielii, reticienței, respingerii lumii/lucrurilor reale și refugiului în una virtuală, utopică, halucinogenă, în care amăgirea poate fi aditivul propice glisării acolo unde „*irealul împinge/ lucrurile în umbra lor densă*”.

Poezie (și) a solilocviului bine temperat, dialogul se întrezărește/intuiește arar printre rânduri, sub forma interogațiilor aluzive adresate unei iubite deopotrivă prezentă și absentă, dorință și negație în peisajul mai mult obscur al exultanțelor minimalizate lucid, suficiente în a bulversa eul poetic prin calitatea tensiunilor iradiante și cantitatea intensităților terifiante: „*În miezul tău dragoste în miezul cârnii tale/ viețuind./ Limba ta veche sexul tău lichid salută/ noaptea. Apele tale astupă frigul fața lui Dumnezeu/ întoarsă/ truda ta-i ca o lacrimă în place pigalle. ?i formele tale/ ca o lună plină de someș*”.

O viziune esoterică, asemănătoare într-un fel cu cea a lui Dan Damaschin, predomină ultima secțiune a cărții (intitulată *adenda la poemul lui ra*), prin resuscitarea antichității orientale și evocarea monumentalității sale specifice, poetul șarjând printre zeități închipuite, concepte și tărâmurile apuse în care autorul se afundă cu speranța reînvierii aceluia „*tărâm ascuns în el însuși*”.

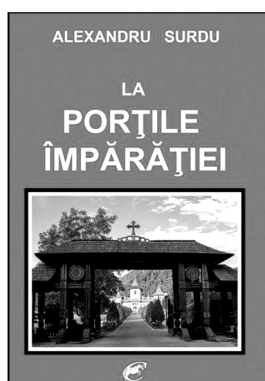
Analitic și antimetaforic, poetul visează cu ochii deschiși prin acest desigur depozitar de afinități spirituale, deștelenind taine și miracole prin interstițiile unui prezent paradoxal mult mai îndepărtat și mai himeric decât acela căruia ar dori să-i cartografieze esența sapiențială și să-i scaneze existența providențială.

„Scăpări” ale magistrului

În recenta sa carte, *La Porțile Împărăției*, comentată favorabil de Gheorghe Grigurcu și Sorin Lavric în numerele 20-21 și, respectiv, 38 din *România Literară*, venerabilul vicepreședinte al Academiei Române, prof.dr. Alexandru Surdu, oferă o antologie de 15 eseuri docte, sprințare, savuroase și bine articulate, care, inițial, au devenit publice sub forma unor conferințe susținute cu varii ocazii și în varii locuri, conferințe ce seamănă izbitor cu cunoscutele prelegeri academice ale lui Nae Ionescu, Nicolae Iorga ș.a.

Cu toate că, tematic, textele reunite în acest volum par a fi eterogene, ele confirmă încă o dată, dacă mai era nevoie, profunzimea reflecțiilor, altitudinea spiritului și anvergura intelectuală incontestabilă a autorului. Parcurgându-le, regăsești aici atât fibra neaoșă a unui spirit speculativ, cât și urzeala meticolos-rafinată a pedagogului care, de pildă, vorbind despre economia politică, *New Age ori Apocalipsă, despre Miorița, Dumnezeu și Transcendență*, ori despre teoria „ondulațiunii” universale a lui Conta și matricea stilistică a lui Blaga ș.a.m.d., izbutește să-și seducă învățăceii (cititorii) și cu ajutorul unor etimologii subtile, a unor citate grecești și latinești din Heraclit, Parmenide, Platon, din Vechiul și Noul Testament etc., a unor ilustrări adecvate din zilele noastre, dar și prin inedita sa... *dialectică pentadică*.

Și în aceste eseuri, ca în cele din cărțile anterioare, autorul *Pentamorfozei artei* analizează fenomenele și procesele după o schemă speculativă articulată pe „*cinci supercategorii*”, pe care o numește *metodă pentadică*. Or, ca „părinte” incontestabil al acestui model hermeneutic, autorul are antecesorii iluștri. E vorba, firește, de Hegel, cu celebra sa triadă (teză-antiteză-sinteză) și de Noica, cu mai puțin cunoscuta sa tetradă (temă-antitemă-teză-temă). Dar mai are și succesori nu la

Alexandru Surdu,
La Porțile Împărăției,
Editura Contemporanul,
București, 2016

fel de notorii, cum ar fi logicianul și filosoful ieșean, prof. dr. Petru Ioan, care propune o paradigmă hermeneutică bazată pe structură hexadică. Numai că, spre deosebire de predecesorii săi care nu numai că și-au ilustrat cu exemple, dar au și dat nume elementelor ce alcătuiesc tiparul lor analitic, Alexandru Surdu a ales să-și illustreze modelul pentadic exclusiv cu ajutorul unor exemple din cele mai diverse. Bunăoară, în *La Porțile Împărăției* autorul identifică această structură pentadică, printre altele, în filozofia lui Platon, articulată pe cinci genuri supreme – *Ființă, Același, Altul, Mișcarea și Repausul* – (p.75), în matricea stilistică a lui Blaga, care are în compoziția sa orizonturile spațiale, temporale, atitudinea anabasic-catabasică, accentul axiologic și năzuința formativă, dar și în *Miorița* ori în spiritualitatea creștină...

În opinia autorului, virtuțile filosofice și hermeneutice ale acestei metode sunt incontestabile, ajutându-te să găsești *piatra filosofală*: „Pentada e numărul de aur al dreptei filosofării, iar creștinismul se bazează pe cele cinci credințe: Buna Vestire, Nașterea, Faptele lui Isus Hristos, Răstignirea și Învierea.”(p.149) Mai mult, de pe aceeași pagină aflăm că „dialectica speculativă pentadică e superioară celei triadice” de factură hegeliano-maxistă, „fiindcă tot ceea ce este mai elevat stă sub semnul pentadei”. Și dacă poți fi convins de adevărul acestor afirmații, după ce ai parcurs volumul, n-ai nicio șansă să te dumirești dacă aprecierea e valabilă, de exemplu, și în raport cu schema tetrică noicasică ori cu cea propusă de universitarul ieșean. Care o fi motivul? Să fi fost o „scăpare” epistemică a autorului? Nu sunt sigur și cred că nici nu contează. Însă, dacă mă raportează exclusiv la ultimele două eseuri ale acestui volum, *La sediul cavalerilor marmațieni* și *La Porțile Împărăției*, fără a fi cârcotaș ori a căuta nod în

papură, îndrăznesc să afirm că în ele s-au strecurat trei-patru „scăpări” epistemice care, deși neintenționate, alterează percepția adevărată a lucrurilor. Mai întâi, evocând întrunirea de la Vișeu de Sus, cu ocazia lansării *Enciclopediei Familiilor Nobile Maramureșene de Origine Română*, scrisă de istoricul Alexandru Filipașcu, autorul ne informează că „... în Rotonda Magna a Castelului Marmațian, (...) sala era plină de urmașii Nobilimii Maramureșene care ne salutau cu mâinile ridicate: Părintele Stareț Sofronie Peța de Ieud, a cărui familie descinde din Dumitru de Ieud, fiul voievodul Balc...” (p.224). Or, starețul la care se referă distinsul academician n-are nicio legătură cu Ieudul, ci eventual cu Mănăstirea Sfântul Ilie din Dragomirești, unde viețuiește și astăzi un stareț cu acest nume, dar care nu-și are obârșiile în Ieud. De altfel, în Ieud, deși există o mănăstire, de mai bine de două decenii, în ea nu viețuiesc călugări, ci doar sporadic câte una-două călugărițe.

Apoi, vorbind despre istoricul acestei *Enciclopedii*, Alexandru Surdu ne informează că această capodoperă a lui Filipașcu a fost precedată de *Diplomele maramureșene* ale lui Ioan Mihaly de Apșa, membru corespondent al Academiei Române, și de studiile lui „*Ioan cavalier de Pușcariu (Date istorice privitoare la familiile nobile române, vol.I și vol.II, Sibiu, 1892,1895), membru de onoare din 1977 și titular al Academiei Române din 1900*” (p.225-226). Din acest fragment, cititorul poate înțelege că Ioan Pușcariu a fost mai întâi membru al Academiei Române, în 1900, și abia apoi, la peste șapte decenii, a devenit membru de onoare! Așa o fi! Câtă vreme omul trăiește, el are șansa să fie membru titular, iar abia după ce trece la cele veșnice, el poate obține și titlul de membru onorific al Academiei Române! Asta o fi ordinea logică și cronologică de acordare a titlurilor în cel mai înalt for științific al țării? Dar cu membrii post-mortem cum stăm?

În al treilea rând, din același eseu mai aflăm că, în istoria Maramureșului, alături de actele fondatoare a le lui Dragoș și Bogdan, de-a lungul timpului au existat și cazuri de răzvrătire, participări la răscoale ori conflicte armate....” *La răscoala lui Rakoczi au participat 800 de cavaleri marmațieni (nobili maramureșeni, n.m.) și 400 de pedestrași conduși de Pinte de Borșa, care după înăbușirea răscoalei devine haiduc sub numele de Pinte Viteazu*” (p.233). În treacăt fie spus, pentru a respecta adevărul istoric, despre acest personaj real și legendar orice moroșan cu o brumă de carte știe că Pinte n-a avut nicio tangență cu Borșa, necălcând niciodată pe acele meleaguri! Pe numele său adevărat, Cupșa Gligor sau Grigore, supranumit Pinte Viteazu, s-a născut în satul Măgoaja din străvechea Țară a Lăpușului, iar faptele lui vitejii s-au

petrecut în cu totul alte zone și localități – din Chioar, Lăpuș, Gutâi, Budești, Baia Mare etc. – decât cea menționată de academicianul Alexandru Surdu.

În fine, ultima confuzie o regăsim în debutul eseului *La Porțile Împărăției*: „Dinspre Ardeal, drumul spre Nord ajunge pe o culme căreia i se spunea «predel» în limba veche sau cumpăna apelor, de unde se desparte și curge fiecare spre matricea ei, spre Mara unele, și altele spre Mureș. Aici la cumpănă, nehotărâte încă, la obârșie, Mara și Mureșul sunt una...”(p.237). Indiscutabil, sub aspect poetic-literar, aceste rânduri sunt fermecătoare, numai că, logic vorbind, cititorul poate înțelege, printre altele, și că afluenții râului Mara, care izvorăște din Munții Gutâi, și cei ai Mureșului, care izvorăște din Munții Hășmașu Mare, au același... izvod: Carpații!

Cât privește tema eseului *Vremea judecătorilor*, neîndoielnic, ea este în consonanță cu actuala percepție a opiniei publice din țara noastră pe tema justiției. ?i dacă e adevărat ce se spune în *Cartea Judecătorilor*, adevăr pe care ni-l reamintește domnul Alexandru Surdu, cum că judecata judecătorilor care judecau cele 12 seminții a le lui Israel „o făcea Dumnezeu”(p.159), e la fel de adevărat că acest adevăr biblic nu-i prescris și că, la Judecata de pe Urmă, toți oamenii, deci și judecătorii noștri, dojeniți părintește de autor în acest eseu, vor fi judecați de Același Bun și Drept Judecător, chiar dacă „după căderea comunismului n-a fost judecat nici un judecător, iar aripa tânără a judecătorimii socialiste participă cu tot elanul la stârpirea corupției post-decembriste... ca prin anii de început ai dictaturii comuniste ... ” (p. 160-161).

Iar despre semnificațiile simbolice ale numărului fiarei, 666, despre metamorfozele și avatarurile sale actuale – codul de bare de pe produsele comercializate în magazine, @ sau coada de maimuță din adresa oricărui utilizator al poștei electronice, pașapoartele și cărțile de identitate cu date biometrice, abrevierea www etc. (vezi p. 198-199), analizate cu mult umor și rafinament de autor în *Simularea Apocalipsei*, semne care anunță... *Sfârșitul*, îndrăznesc să cred că, dacă le luăm în serios, nu ne rămân decât două alternative: fie vom trăi și vom vedea, fie nu vom trăi și nu vom vedea dacă ele se confirmă ori ba!

Firește, cititorul acestor rânduri poate spune că „scăpările” semnalate sunt irelevante, că ele sunt detalii mărunte ce nu pot umbri sub nicio formă autoritatea științifică a distinsului autor octogenar. Și-atunci *cui prodest?* Poate fiecăruia dintre noi, întrucât observațiile de mai sus pot reprezenta un motiv serios de reflecție pe tema relației dintre autoritate și responsabilitate, relație care nu numai că e echivalentă, ci

Ioan Țiplea

și direct proporțională, mai cu seamă în știință și educație, întrucât atunci când crește autoritatea și încrederea de care beneficiază dascălul ori savantul, la fel de mult ar trebui să crească și responsabilitatea acestuia, inclusiv în ceea ce spune și ... scrie. Așa că dictonul scolastic, *magister dixit*, o formulă ce exprimă emblematic sofismul *ad veracundiam* – argumentul autorității – , trebuie luat *cum grano salis*, căci adesea el se dovedește a fi păgubos pentru ... dezvoltarea noastră intelectuală.

TOMA GRIGORIE

O *Țiganiadă* altfel

O problemă spinoasă și perenă în arealul societății românești și nu numai este aceea a integrării țiganilor sau romilor, cum opinează să fie numiți majoritatea etniei, în scopul atenuării sensului peiorativ al denominației. Noțiunea de *țigan* era asimilată în vechime cu aceea de *scav*, de rob, de aceea pare îndreptățită doleanța lor de a se denumi romi, fiindcă *rom* în limba romani înseamnă *om, bărbat, soț*.

Dacă celebra *Țiganiada* a lui Ion Budau-Deleanu este „*un poemation eroi-comico-satiric*”, cea a lui Florin Logreșteanu este o descriere obiectivă și dramatică a vieții etniei mult urgisite și discriminate, o întreprindere literară lipsită de vreo intenție comico-satirică.

Cu evidentă empatie se apropie de condamnată rasă umană romancierul craiovean, în noul său roman (al șaptelea, dacă nu mă înșel) pornind de la un titlu metaforic și simbolic, *Negru profund, noian de negru* (Editura Ideea Europeană, 2016).

Trebuie spus *ab initio* că este un roman social, dar poate fi receptat și în grilă politică. Drama existențială a acestei etnii este luată în serios, localizată chiar transparent în zona Craiovei și a localității de periferie, Popoveni. Protagonist și narator este

tânăra Mianda, rămasă orfană de mică, pentru că „mama și tata au mierlit-o amândoi într-o săptămână după o neînțelegere între clanurile noastre pe când aveam trei anișori.” Cele șase fete rămân sub tutela surorii mai mari, Caracatița, care „ea singură muncește pentru toți; de fapt, fură în piețele Craiovei, cerșește de zilele orașului și-n sărbătorile religioase și e dispusă, când i se cere să smulgă afișele electorale de pe panouri, indiferent la solicitarea cărui șmecher” politic, trebuie să se înțeleagă..

Autorul nu-i stigmatizează pe acești încă oropsiți ai sorții și ai societății, chiar dacă dezrobirea lor a avut loc acum vreo 160 de ani, ci îi pune sub lumina adevărului crud al vieții lor actuale. Scrierea poate primi și calificativul de *bildungsroman*. Mianda este urmărită în evoluția ei din copilărie și până la tinerețe ca reprezentat tipic al etniei și ca militant european autorizat al apărării și integrării acesteia. E bine decodat și explicat sensul vieții protagonistei și scenariul romanesc, pe coperta a patra: „Aflată într-o închisoare italiană, pentru o crimă ipotetică, o tânără de etnie romă, Mianda, își rememorează trecutul dintr-o dublă perspectivă: realistă, parcurgând evenimente din copilărie, adolescență și tinerețe, și mitică, reconstituind mituri, eresuri, care prefigurează un destin tragic.” Precum un totem al etniei este prezent în viața

Miandei acel șarpe negru din vintre. Regimul dur al pușcării este descris pastelat, cu discriminarea rasială, cu opresiunile jandarmerești, dar și cu conflictele dintre deținuți și cu lesbianismul specific spațiilor de detenție.

O zbatere continuă a Miandei, fizică și imaginară, între vis și realitate, transpune veridicitatea într-un film al groazei și al înjosirii în care împreună cu Caracatița și surorile mai mici sunt supuse continuu la munci sau acte reprobabile pentru câștigarea coltucului zilnic de pâine.

Expunerea nu e liniară și cronologică, autorul mânuiește bine devansarea și revenirea la faptele sau artefactele abominabile ale exponenților acestei țiganiade moderne și actuale, dar și o oarecare tentă fantasmatică și onirică a existenței lor.

Cu toate aceste trucuri postmoderne (suprapunere de planuri temporale și spațiale, devansări și reluări, fragmentări, fracturări, deconstrucții), se poate urmări și deduce, cu oarecare dificultate totuși, firul acțiunii și al devenirii caracteriale a protagonistei, Mianda, care trece prin toate furcile caudine ale neamului său de culoare. La vârste fragede trebuie să cerșească, să se prostitueze, să fure, sub îndrumarea Caracatiței sau a altor personaje interlope.

Sunt prezentate episoade din școala primară de la Popoveni. Ajunge mai târziu într-un orfelinat, un cămin-școală, de la periferia Bucureștiului, cu elevi provenind din familii dezorganizate de români, țigani, sași, maghiari. Aici, împreună cu prietena ei, Pandemia, trece prin multe peripeții, îndură persecuții din

cauza lipsei de educație și a limbajului lor argotic țigănesc (*bulangiu, ciordeală, haleală, bengă, mișto*) pe care-l folosesc în școală și intră în conflict cu educatorii și profesorii.

Fug împreună din orfelinat, escaladează muntele de gunoi amintindu-le de cel din locurile lor de baștină ca fiind sursa principală de hrană; de aventurile din explorarea grotelor săpate în muntele dizgrațios, sub amenințarea aceluși simbolic și mitic șarpe negru. Se reîntorc spășite după mici aventuri.

Școala primește vizita unor reprezentanți ai etniei care vorbesc despre integrarea romilor în societatea civilă.

Mianda, după concubinaje mai mult sau mai puțin reușite, va ajunge să activeze, în plan european, în Internaționala Romilor amăgită și inițiată de spaniolul Juan sau apoi în Fundația Europeană pentru integrarea romilor. Va încheia însă dezamăgită această luptă zadarnică cu false promisiuni neonorate, în pofida fondurilor primite și delapidate în parte de unii membri ai etniei. Povestea incitantă este extinsă pe cele 423 de pagini ale romanului și merită citită.

Demn de remarcat este felul în care Florin Logreșteanu se documentează asupra specificului vieții țigănești folosindu-le nu numai argoul, dar chiar și limba romani de unde preia numeralul pe care îl pune în fața capitolelor cu dublura românească: UNU/IEKH, DOI/DUI, TREI/TRIN ș.a.m.d. Împrumută cuvinte sau chiar propoziții și fraze pentru a accentua veridicitatea narațiunii, însoțindu-le cu traducerea de

rigoare: „*Sar buşhos tu şoorîte?*” (Cum te numeşti, tu fată?): „*Me buşoau au Mianda.*” (Mă numesc Mianda.); „*Ci khames te les mon-mon?*” (Nu vrei să fii nevasta mea?). Cine vrea o scurtă introducere în limba romani, găseşte aici unele noţiuni. O onomastică caracteristică şi delectabilă, reală sau inventată, neironizată, vine să măsoare pătrunderea veridică a autorului în specificitatea dramatică a existenţei ţigăneşti: *Caracatiţa, Grofu, Fonfu, Teleop, Viagra, Hudubaia, Stafida, Flaşneta, Machit, Betoniera, Păstaia, Boccia etc.* Sunt şi nume cunoscute: *Traian şi Maria Bănescu, Cioabă, Guţă, Vijelie* ş.a., odată cu unele aspecte politice şi culturale, naţionale şi etnice. Pasajele fantasmatică sau onirice, realizate profesionist în spaţiile, reale sau mitice, în care deambulează Mianda, plasează romanul la fruntariile simbolice şi metaforice ale realismului magic, accentuându-i valoarea literar-stilistică pe care o merită cu certitudine.

* * *

Florin ARDELEAN

Remus Paul – debut de Halloween

Prozator sub 25 de ani, iată o situaţie rarisimă. Tinerii îşi încearcă anvergura aripilor zburând temerar, şi cel mai adesea epigonal, în azurul poetic. Remus Paul contrazice habitudinea. Absolvent al Colegiului Naţional „Mihai Eminescu” din Oradea, cu studii academice în psi-

hologie la Cluj, autorul volumului *Coşmaruri umblătoare* nu are de gând să stea prea mult în holul literaturii, drept pentru care, după un debut în revista *Familia* (nr. 11-12/2016), iată-l în volum, cu cinci povestiri menite să pună la încercare inimile celor păstoriţi de ingeri slabi. Ceea ce ne propune autorul ţine de o literatură de nişă, genul *horror*, incitând imaginarul coşmaresc la virtuozităţi şi ghiduşii, „menu” completat cu nuanţe de roman gotic, ceea ce devoalează o apetenţă pentru autori precum Edgar Allan Poe, Dino Buzzati sau E.T.A. Hoffmann, pentru a invoca doar numele cele mai sonore.

Tânărul prozator, cu lecturi asidue din autori de gen, români sau străini, vizibile în textura povestirilor, fără a deranja însă printr-o intenţie de-a epata, eventual de-a atenua nesigurările începuturilor, dezvoltă un tip de ficţiune ce duce cu gândul la toposul unui film ce a marcat istoria cinematografului, *Twin Peaks*, identificând în „sălaşul negru” un pandemoniu modern, spaţiu de geneză al spaimelor, al delirului psihotic, al Răului ce poate ameninţa lumea normalităţii caline, pentru gustul celor mulţi şi inutili. Lipseşte „sălaşul alb”, celălalt versant, menit să contracareze impetuozităţile maligne, să reechilibreze o balanţă fragilă, părelnică. Ceea ce se petrece în prozele propuse aici de Remus Paul este oarecum natural, din clipa în care acceptăm convenţia, deloc nătângă, că existăm cu adevăra abia din momentul în care admitem că ni se poate întâmpla orice. Personajele propuse sunt atent construite, credi-

bile și eficiente în raport cu gesturile pe care le întreprind, prinse, este adevărat, într-o țesătură a evenimentelor care, de regulă, dictează consecințele peste capul lor, într-o logică a transcendentului terifiant. Moartea, forțele malefice ale întunericului, fatalitatea destinului, blestemul, locul bântuit, ființele arondate unui infern terestru – iată motivele în spuză cărora se desfășoară *story*-urile. Nicio lumină nu pare să fie capabilă să destrame vraja sordidă, angajamentul implacabil al sorții damnate. Dimpotrivă, rațiunea suficientă a prozelor lui Remus Paul stăruie exclusiv în arealul unei stranietăți frisonante, fapt care asigură parcursului diegetic o coerență care poate dispăcea cititorului dornic, poate, să vadă lumina de la capătul tunelului. Ea nu există, pentru că tunelul groazei nici nu are un capăt, ci doar un debut. Intri și constăți că ți-ai pierdut capacitatea de control și de negociere a alternativelor. Forțe adesea invizibile, stăruitoare și apte de-a te strivi în orice clipă întră în acțiune, te pândesc, te hăituiesc, iar în cele din urmă se întâmplă ceea ce spunem atât de banal că e inevitabilul.

Stilistic, volumul este o reușită.

Cromatică adoptată, cu mult, foarte mult galben, dar un galben bolnav, care ni-l aduce în memorie pe Georg Trakl și expresionismul poeziei lui, este în consonanță cu temele, coagulând un decor armonios.

Pentru un tânăr ademenit de proză poate fi cu adevărat surprinzător (și) faptul că în niciuna dintre cele cinci piese din volum – *Fantomele lui Octombrie, Creatura din mormânt,*

Ploaia interioară, TEROARE!!! și *Probleme cu spiritele* – nu întâlnim un strop de erotism. Se poate spune că proza lui Remus Paul este vidă de pasionalitate. Posibilele voluptăți care incendiază, de regulă, mentalul creativ lipsesc, sugerând o inapetență extremă, poate chiar un oprobriu. Emoțiile, trăirile personajelor, reacțiile lor afective nu au nimic de-a face cu iubirea, cu dragostea, cu intriga de tip amoroasă. Totul se consumă în zona morbidului, pentru că totul este dedicat întunericului. Nimeni nu este angoșat, dar toți par resemnați în fața violenței care vine, implacabilă și până la urmă izbăvitoare, din partea unor ființe ale tenebrelor, ale unui abis feroce, capabile să se sustragă oricăror tentative de îmblânzire (doar totemul, într-o anumită situație, pare a avea o forță soteriologică).

Un volum omogen, fără sincope sau rateuri, cu o tehnică neașteptat de bine pusă la punct în ceea ce privește evoluția personajelor și ținerea în frâu a situațiilor. Nu e de colea să știi să administrezi, fără a cădea în poncife sau în desuet, o stranietate macabră, atât de des utilizată de maeștri idolatrizați de către cohorte nefârșite de fani. Dacă aș încheia acest text pretinzând să sper că semnele au fost de bun augur, aș cădea în ridicol (cum să cutezi a invoca augurii într-un context explicit al simbolisticii demoniace?). Pot, totuși, spera că tânărul prozator va ști să depășească inhibițiile și vanitățile provocate de receptarea primului volum și va izbuti să pună în expresie o viziune și un imaginar ce merită toată atenția noastră.

Save as...

Magda Danciu

City Breaks în secolul al XIX-lea: București și Londra

Site-ul DespreTot. Info dă următoarea definiție pentru un city break, importantă pentru orice turist chibzuit, anume, „*City break* este un termen ce provine din limba engleză, acesta definind *excursie scurtă*, efectuată între perioadele de concediu, în scopul relaxării într-un *oraș turistic european*, oraș în care se poate ajunge cu avionul în maxim *4 ore de zbor efectiv*.”(, accesat în 12 nov.2017). Ceea ce vă propun eu corespunde parțial definiției, în sensul că este o excursie livrescă (dura ta ei depinde de viteza de lectură a participantului); de asemenea, mă îndoiesc că lectura cărților discutate se va petrece în concediu sau că va fi relaxantă (nu am aplicat acest criteriu de selecție), și nu se zboară cu nici o cursă, nici măcar low cost, ci se stă la masa de studiu... Nu cred că sună prea convingător, dar o privire asupra celor două orașe din perspectiva celor două prozatoare alese de mine acum, anume, Ioana Pârvulescu și Kate Williams, poate fi o provocare așa cum este pentru mine. Nu cred că autoarele se cunosc (s-ar putea, totuși: au studii umanistice și sunt aplecate asupra secolului al XIX-lea în țările, respectiv capitalele țărilor lor) dar aceste două cărți ale lor au apărut simultan în viața mea de cititor: cartea Ioanei Pârvulescu mi-a fost aleasă de fostul meu student Radu D. din rafturile Bibliotecii publice, iar cartea lui Kate Williams a fost o ofertă de nerespins (știți, acel preț magic de 9,99 lei) la Librăria Humanitas și le-am citit aproape în paralel, fascinată fiind de similitudinea alegerilor lor tematice și a situărilor temporale (a doua jumătate a secolului al XIX-lea).

ORAȘUL ÎNTRE SPAȚIU ȘI LOC

În studiul despre fenomenologia peisajului (1994), Christopher Tilley supune atenției cercetătorilor câteva rezultate ale observațiilor lui asupra conceptelor de spațiu și loc; în viziunea sa, spațiul este privit acum ca un mijloc de acțiune, ceva implicat în acțiune și strâns legat de ea, ceva ce nu poate exista fără evenimente și activități pentru că el este produs pe cale socială, este umanizat de acțiune, este constituit de experiența și participarea oamenilor. (vezi Tilley, 1994: p. 10). Spațiul are o semnificație relațională creată prin interconectarea oamenilor și a locurilor, căci locurile sunt spații purtătoare de sensuri umane, manifestate și exprimate în experiențele și conștiința existenței de zi cu zi a oamenilor într-o anumită zonă a lumii; el este o expresie analizabilă fenomenologic din perspectiva relației dintre ființă și ființa-în-lume (vezi p.12). În opinia autorului, spațiul reprezintă contextul situațional al locului, fiind determinat prin particularitatea locului însuși, în timp ce locurile sunt contexte pentru experiențe umane, create în mișcare, în memorie, prin descoperire sau prin asociere (vezi p.15). De asemenea, locul este esențial în determinarea identității și acțiunii omului, fiind o dimensiune atât internă cât și externă a existenței individului.

Orașul poate fi văzut atât ca un spațiu social constituit din experiențe și implicații umane care ulterior îi conferă semnificații, cât și ca un loc de juxtapunere a mai multor elemente, cum ar fi utilizarea terenurilor, existența grupurilor sociale și a diversității de clasă, prezența unui consum colectiv și asigurarea de către stat a unor bunuri sociale menite să ușureze funcționarea orașului, cum ar fi sistemul de transport în comun, educația, asistența medicală, locuințe (vezi Hall, Barrett, 2012 : 104).

Experiența, respectiv, experimentarea orașului se desfășoară pe anumite paliere în ambele volume, cum ar fi cel social, cel politic, cel mediatic, cel emoțional, cel artistic etc., dezvăluind componentele care alcătuiesc sistemul de susținere și de activitate a unui peisaj urban de asemenea natură. Deși aparțin unor spații diferite, descrise de Tilley ca fiind unul occidental/capitalist (Londra), iar celălalt non-occidental/precapitalist (București), cele două capitale sunt văzute prin străzi și clădiri, populate de oameni care relaționează la nivel cotidian: „Neculai Procopiu [director la *Universul*] alerga pe străzile care sunt pline de lume, privea galantarele prăvăliilor, uneori mai intra la cafenea, la Boulevard, și cerea mereu *un capușiner mai alb*, îl sorbea pe-ndelete, cu ochii după oamenii publici. Azi umblase mult prin oraș, cu tramvaiul, în căutarea unui subiect bun, de la Episcopie la Sfântu Gheorghe, apoi

până-n Moșilor, și de-acolo pe Bulevardul Elisabeta până la stația Cișmigiu. Din stație venea pe jos, pe lângă grădină (...), apoi cotea la dreapta pe Brezoianu și iată-l ajuns [la redacție].”(Pârvulescu, 2013:126-7); involuntar protagoniștii celor două romane participă la re/crearea orașului în fiecare zi.” Cartierul Mayfair și lumea nouă ce se desfășura înaintea mea [Catherine Sorgeiul], cu magazine ale căror vitrine și uși erau acoperite cu scânduri, cerșetori în jurul focurilor în fața bisericii St James, plăcintari pierzând vremea, o trăsură răsturnată și neatinsă lângă Pulteneys, la colț, și buruieni care se ițesc din gropile din drum.” (Williams, 2012: 50), ajungând să perceapă orașul ca un spațiu tangibil și vizibil al existenței lor: „Întreaga Londră îmi stă la dispoziție (...) Tânjiseam(...) după libertate iar acum o aveam, însă nicăieri nu eram în siguranță. Puteam căuta în St James o bibliotecă unde să stau liniștită. Sau aș fi putut sta în Trafalgar Square, să-i privesc pe cei care construiau coloana lui Nelson și apoi să merg până la noua Galerie Națională, cu toți studenții la Arte de alături.”(316).

Viața urbană chiar și în secolul al XIX-lea era dinamică și schimbătoare, diversitatea ei însemnând oportunități, împrejurări neașteptate, dezvoltate în acest sistem cu o masivă influență asupra individului, mai ales a celui nou-venit ca în textul Ioanei Pârvulescu, „Otto, zidarul din Cislădioara, a ajuns după-amiaza în Capitala României, pe inserat, la Wilhelm (un local-hotel în apropiere de bulevardul Elisabeta), a trecut pe o stradă lungă, dar cam îngustă, *Galea Victoriei*, apoi a trecut de Palatul regal, era ca un hotel de mare, cât a fost în armată a văzut Viena și putea să compare, și a ajuns la un bulevard cu lumină electrică și tramvaie, a luat-o la dreapta și-apoi pe o străduță scurtă de lângă parc.”(Pârvulescu, 2013: 103), sau a celui relocat, ca în cazul eroinei lui Williams, „Casa noastră [a unchiului Catherinei, acum și a ei] avea trei etaje, era veche de peste o sută de ani și se afla pe Princess Street, în partea de est a Londrei. În cele mai multe din celelalte clădiri trăiau înghesuie familii, câte treizeci poate chiar patruzeci de trupuri în aceeași casă, croitori, oameni care făceau mobilă și țesători care vorbeau o franceză de neînțeles pentru mine și care țineau lumânări aprinse în fereastră toată noaptea. (...) nu reușeam deloc să mă obișnuiesc cu gălăgia. Toată ziua și toată noaptea, strigăte de bărbați, plâsete de copil, urlete ale câinilor și zăngănit și bocănit de lemn și metal. Mă asaltau miasele de canal, mirosurile de legume putrezite, trupuri murdare și câini, care se insinuau în camera mea.”(Williams, 2012: 16).

CHESTIUNEA ZILEI

Pentru un citadin get-gebet (este și cazul meu), viața orașului este urmărită sub mai multe aspecte, cum ar fi elementele de urbanism, așa cum apar conturate de viața cotidiană: în Bucureștii de sfârșit de secol XIX, unde „albul, care se întindea de la un capăt la altul al orașului, de la Palatul Cotroceni la mahalaua Obor și de la cimitirul Șerban Vodă până la rondurile de la Șosea și-apoi mai departe, în cele patru zări, se topea în soarele amiezii. (...) Străzile erau destul de animate, cum sunt mereu în zilele dinaintea Crăciunului.”(Pârvulescu, 2013: 13), respectiv, într-un sector al Londrei, Spitalfields, descris la capătul unei zile tipice, când „noaptea se lasă târziu peste Piața Spitalfields, dincolo de maidanul din spatele ei, unde neguțătorii aruncă resturile de legume stricate și lăzile rupte. Tarabagiii își strâng merele și verzele, adună hălțile de carne, stridiile și pungile cu pește, uneltele uzate și hainele ieftine, dau pe gât drojdia de pe fundul sticlei de bere neagră și, ținându-se de după gât, se îndreaptă spre cârciuma lui Lely care luminează complice din colțul străzii.”(Williams, 2012: 5).

Existența și funcționalitatea urbană sunt adecvat conturate în presa curentă care, la fel ca în zilele noastre, trăiește succesul paginii întâi care aduce senzaționalul la rang de element coagulant al societății în ansamblul ei, așa cum se întâmplă în familia lui Catherine, abonată la mai multe gazete: „Unchiul citea ziarele și le lăsa grămadă în sala de mese, așa că erau peste tot pagini din *The Times*, *Chronicle* și chiar reviste, *Revista domnilor*, dar și *Revista doamnelor*; de două ori am găsit și *Companionul domestic al femeii engleze*.”(Williams: 2012:33-4), pentru că ziarele ofereau povești care se adresau întregii națiuni: „Am citit în ziarele de luna asta că de-acum încolo vom fi din ce în ce mai săraci din cauza crizei (...) că până și băncile au nevoie de bani de la stat (...) că America ne-o va lua înainte, citisem în *Times*. Imperiul britanic se stinge în focul mocnit al propriei puteri.”(35). Aceeași intenție de reflectare asupra evenimentelor cotidiene apar consemnate și în presa națională românească: „Dl. Procopiu citi titlurile cu verzale și începutul știrilor, și anunțurile cele mai importante. *PROIECTUL CONTRA DUELULUI. NAUFRAGIEREA BRICULLUI OTOMAN TALY în Marea Neagră. Întâmplări din capitală. O escrocherie a la Andronic... Știri judiciare. Starea civilă. Adânc mișcată de nenorocirea... A.S.R. Principesa Maria. Declarații de căsătorii. DIN ITALIA. DIN LONDRA. Din Buzău. Teatre. Astă-seară, la Teatrul Național... Operă. Dra Olimpia Mărculescu și Dl. în Rigoletto. Anunț. „S-a pierdut un portmoneu din piele*

de căprioară în zona Teilor-Clemenței. A se adresa...” (Pârvulescu, 2013: 30).

Metropola este văzută și ca un spațiu cognitiv care inspiră conceptualizarea fenomenelor generate de conflictele și evenimentele inerente unui loc care se dezvoltă după un tipar general. Din acest tipar al complexității sociale ale unui mare oraș nu lipsesc tragediile mediatizate cu atenție de presa vremii, cum este cel al găsirii unei crime în afara Bucureștilor, „Petre găsește un trup care zăcea pe spate. (...) un bărbat cu chip tânăr, blond, cu barbă îngrijită și cu o rană mai jos de umăr. (...) un costum elegant (...) care părea nou-nouț, și cizme înalte, negre, bine lustruite. Alături era o pălărie alunecată într-o parte. (...) respira.”(35-6), un caz de *breaking news* pentru edițiile de dimineață și seară ale ziarelor bucureștene: „*Un tânăr aristocrat ucis lângă pădurea Băneasa. Gazeta noastră [Universul] a publicat în numărul de vineri, 19 decembrie, știrea despre un tânăr necunoscut care a fost găsit împușcat, dar încă în viață, în apropiere de pădurea Băneasa. (...) tânărul, aflat în agonie, a fost dus la Casa de Sănătate a acestuia, unde s-au depus toate diligențele pentru a fi ajutat. Cu toate acestea, sâmbătă la ora 18 și 11 minute, tânărul și-a dat ultima suflare.*” (Pârvulescu, 2013: 99-100).

Protagonista lui Kate Williams trăiește teama indusă de seria de tinere ucise noaptea în Londra anului 1860, care a fost serios comentată de publicațiile vremii : „Au găsit-o lângă maidanul de gunoi de la Piața Spitalfields. Ucisă. (...) Foarte ciopârțită. (...) *Ziarele l-au poreclit bărbatul-corb.* „Se spune că va omori din nou” (Williams, 2012: 45), crime anunțate în presă, dar fără efect din cauza suspiciunii cu privire la seriozitatea publicațiilor: „În luna premergătoare crimelor, au apărut două ziare noi. *London Daily* și *Whitechapel News* scriau doar despre partea de Est a Londrei. Se doreau concurență pentru *Criminal News of London*. *The Time* și *Morning Chronicle* le declarau pe amândouă nutreț pentru servitoarele de la bucătărie care stau și se încălzesc la foc și pentru băieții de la trăsuri care pierd vremea prin fața sălilor de teatru.”(176). E un gând reconfortant să vezi măsura în care gazetele (adică presa scrisă) domină spațiul public într-o măsură considerabilă, antrenând un interes crescând pentru rezolvarea crimelor, cum ar fi spectacolul de magie de la Sala Egipteană unde „Prințul de Aur își făcea numărul. (...) spectacolul era considerat foarte înfricoșător. (...) se folosea magia pentru aflarea adevărului despre moartea lui Abigail (...) Pentru reconstituirea crimei, magicianul alege o fată din public, Millicent Wood care locuiește lângă Chiswick, are două surori mai mici și tocmai s-a întors acasă de la școală din Surrey.” (171).

Felul în care se prezintă cele două capitale inspiră un exercițiu de lectură ca palimpseste ce pot reflecta influențe, conexiuni, existențe diurne, practici cotidiene așa cum sunt înțelese ele azi din perspectiva globală și locală, fiind parte a unui sistem coerent în timp ce își afirmă puternic valorile autentice și deosebirile consacrate.

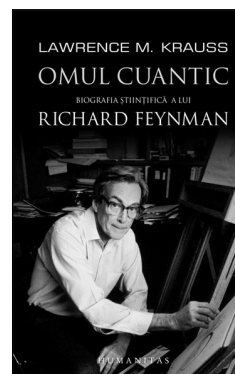
Referințe

- Hall, Tim, Barrett, Heather, 2012, *Urban Geography*, London: Routledge
Pârvulescu, Ioana, 2013, *Viața începe vineri*, București: Humanitas
Tilley, Christopher, 1994, *A Phenomenology of Landscape*, Oxford: Berg
Williams, Kate, 2012 (2011), *Plăcerile bărbaților*, Iași: Polirom. Proză XXI
(trad. Miruna Voiculescu)

Peisajul metaontic

Horia Al. Căbuți

Clarobscurul din adâncuri

Lawrence M. Krauss,
*Omul cuantic, Biografia științifică a
lui Richard Feynman,*
Humanitas, 2015

Nu se putea o incursiune în lumea cărților, ideilor și personalităților științifice fără un popas în preajma pitorescului Richard Feynman (1918-1988). Mai ales că generația sa, căreia i-a fost, chiar dacă el personal detesta astfel de ierarhizări, un fel de căpitan de echipă formată din numeroși cercetători, majoritatea laureați *Nobel*, precum Hans Bethe, Robert Oppenheimer, John Wheeler, Julian Schwinger, Freeman Dyson ori mai tânărul dar genialul Murray Gell-Mann, descoperitorul cuarcilor, a mutat greutatea cercetării științifice, după ascensiunea nazismului, de pe bătrânul continent înspre America. Tărâm nerăvășit de dezastrele războiului, unde interesul și finanțările pentru breasla fizicienilor nu se poticneau în tot felul de restricții legate de cheltuieli de război, apoi de refacere. Unde s-au construit primele ciclotroane și acceleratoare de particule ce-au permis experimentatorilor descoperiri uluitoare și confirmări certe ale predicțiilor vizionarului „lot” european interbelic (Bohr, Heisenberg, Schrödinger, Pauli, Dirac etc.) ce n-avuseseră la dispoziție decât mințile lor de excepție, baze teoretice imbatabile și intuiții ce stârnesc și acum admirația succesorilor. Volumul lui Lawrence Krauss (n. 1954), cercetător și el dar nu de anvergura podiumului campionilor, cunoscut mai ales prin cărți de popularizare și documentare TV de profil, face o analiză detaliată a întregului fenomen. Este o carte plină de fizică povestită, pe alocuri abstractă și elitistă, însă pigmentată cu întâmplări picante din viața tumultuoasă a fizicianului american ce-și împărțea existența între amante și universități, între descoperiri ori re-descoperiri prin metode proprii și căsnicii sortite eșecului (cu excepția celei de-a treia), între proiectul bombei atomi-

ce și prelungite „chefuri cu bere”, între teoreme sofisticate și tobele *bongo* ale muzicii braziliene, găsind soluțiile întortocheatelor ecuații diferențiale pe măsuțele cluburilor de *striptease* și detestând orice fel de autoritate, până la a-și da demisia din Academie ori mai-mai să refuze premiul *Nobel*.

Dar să vedem cam care era peisajul fizicii cuantice în 1939, când Feynman intra în focul luptei cu particulele ca tânăr asistent la Princeton. După ce europenii stabiliseră principiile bizare de care ascultă componentele subatomice în mișcarea lor, comportându-se simultan și precum corpusculii, și ca undele, americanii tocmai își începuseră aproape secularele strădăni de a integra relativitatea einsteiniană în mecanica cuantică. Primul pas: electromagnetismul, asupra căruia Feynman s-a aplecat împreună cu profesorul și conducătorul său de catedră, John Wheeler, punând bazele așa-numitei electrodinamici cuantice. Un lucru câtuși de puțin simplu: analiza relativistă a electronilor zămislea complicații de ordin matematic în ce privește energia acestora, care în anumite situații genera valori infinite, extrem de dificil de gestionat. Însă zgubiliticii electroni mai aveau și meteahna de a emite sau absorbi în mod imprevizibil fotoni, ceea ce transforma proximitatea lor într-un soi de halou de intitulate *particule virtuale* nedeterminabile ce derutau suplimentar, pentru că orice măsurătoare dădea rezultate ambigue ce nu mai reflectau doar caracteristicile electronului respectiv, ca atare „atunci când ne gândim la mișcarea unui electron, trebuie să ne gândim la un obiect destul de complicat, înconjurat de un nor de particule virtuale” (p. 37). Acest galantar virtual era încă relativ accesibil, întrucât conținea doar fotoni de diferite frecvențe și energii. Însă lucrurile urmau să se complice suplimentar după descoperirea antimateriei de către Paul Dirac, respectiv după extragerea din calcule pur teoretice (confirmate experimental după puțină vreme) a existenței *pozitronului*, o structură identică cu a electronului însă de sarcină contrară, pozitivă. E drept, având o viață extrem de scurtă, ciocnindu-se după timpi inimaginabili de mici cu câte un opus al său, generând o șarjă de fotoni și permițând de asemenea și procesul revers prin care un foton se sparge spontan într-o pereche electron-positron. Compoziția galantarului se complica și întreg spațiul vid dintre particulele subatomice devenea în felul acesta o nebunie, o agitație de existențe inexistente, o „mare infinită” de fantasme punctiforme neverosimile a cărei gestionare matematică, în lipsa calculatoarelor de putere contemporane, necesita batalioane de truditari înarmați cu creioane, teancuri de hârtie, rigle și răbdare (ah, iarăși!) infinită, săptămâni sau luni întregi – ca element picant, această corvoadă era îndeobște încredințată soțiilor cercetătorilor!

Această derută era exact ceea ce-i trebuia unei minți sclipitoare cu o capacitate de concentrare și tenacitate demiurgice, adesea veghind zeci de

ore neîntrerupt asupra unei chestiuni, neabandonând-o până nu smulgea o soluție. Cu o intuiție mirobolantă și-a dat seama că, matematic, comportamentul pozitronului este identic cu cel al unui electron care se deplasează invers în timp! Pe baza acestei scăpărări putea reduce tonele de ecuații și calcule laborioase la niște grafice simple cu săgeți drepte pentru particule și șerpuite pentru fotoni, mâzgăleli ce se apropiau, se împreunau, se divizau, se depărtau, interacționau cu alte trasee sau își vedeau solitare de drum, alcătuiind niște desene parcă de copil, însă care dădeau o soluție geometrică uimitor de simplă și eficace. Marea tăcută și fremătătoare de particule reale și virtuale ce sporeau de la an la an, cu fiecare experiment la energie înaltă, devenea deodată frecventabilă. Un coleg mai tânăr de-al său, Murray Slotnick, pe când revistele de profil vuiiau despre descoperirea unor noi corpusculi, *mezonii*, afirma uluit că „pierduse aproape doi ani cu calculul pe care Feynman l-a făcut într-o singură după-amiază” (p. 138). *Diagramele Feynman* aveau să se fixeze în istoria științei și sunt utilizate cu brio și în ziua de azi în toate domeniile fizicii.

Însă *diagramele* erau doar niște proceduri, niște modalități de calcul esențial necesare, dar nu reprezentau cu adevărat descoperiri de fenomene noi, de aspecte inovatoare ale mecanismelor materiei și cosmosului. „Feynman simțea că metodele sale erau doar utile, nu și profunde. El nu dezvăluisese noi proprietăți fundamentale ale naturii” (p. 141), ne spune Krauss, ceea ce îi tempera uneori continua și tonica sa veselie. Fapt ce l-a purtat prin nenumărate cotloane ale fizicii și ale altor domenii conexe, peste tot având rezultate remarcabile în privința clarificării unor fenomene, a schimbărilor benefice de algoritmi, a ușurării deducerilor cantitative ori a prognozării pe-atunci abracadabrante de utilități ce se pot realiza în câte un domeniu, confirmate însă în marea lor majoritate peste câțiva ani. De la electrodinamica cuantică a sărit la tehnologia bombei atomice, apoi la fizica materiei condensate unde a constatat că nucleonii atomici aduși la temperaturi din preajma lui zero absolut (-273°C) capătă comportament de bosoni și pot fi analizați prin ecuațiile mecanicii cuantice. Dar și aceasta era tot numai o metodă. Apoi s-a dedicat ani în șir tratării gravitației în termenii cuanticii, postulând parametrii ipoteticului graviton, echivalentul fotonului din electrodinamică. Însă o teorie consistentă în domeniul acesta nu s-a formulat nici în ziua de azi, rămânând în continuare „nuca tare” în demersul de fundamentare a unei legi unice de explicare a naturii. La scurtă vreme, prin anii '50 se descoperise cea de-a patra forță naturală numită *forța nucleară slabă* care era răspunzătoare pentru fenomenul radioactivității. Domeniu incitant pentru a cărui descifrare era nevoie de multă tenacitate matematică. Aici a colaborat cu Gell-Mann, la

celebrul institut californian *Caltech*, începând cu 1954. Asemănători ca scriitor și bagaj intelectual, cei doi se deosebeau fundamental ca personalități: Feynman era histrionic și ducea o viață dezordonată, lipsit de interes pentru orice nu ținea de știință și nestatornic, în timp ce Gell-Mann era riguros, echilibrat și cu înclinații lingvistice și culturale. Diferențe care l-au îndepărtat încă o dată de visul său de a descoperi ceva fundamental. În 1957, după publicarea rezultatelor muncii lor ce au făcut senzație în lumea fizicii, Feynman a plecat la Pasadena lăsându-l pe Gell-Mann să aibe singur revelația finală a căutărilor comune și să i se atribuie doar lui descoperirea cuarcilor ce avea să schimbe radical teoria atomică. Fapt care nu l-a destabilizat sub nicio formă, întrucât „când ideile lui erau preluate de altcineva, îl interesa dacă avusesse sau nu dreptate, iar nu cine e creditat ca descoperitor” (p. 176). A mai făcut cercetări în nanotehnologie (vezi scrierea Enciclopediei Britanice pe o suprafață cât vârful de ac), în genetică ori în informatică unde lansase ideea pe atunci fantezistă a conceperii unui calculator cuantic ce utilizează în locul circuitelor clasice parametrii subcomponentelor atomice (de exemplul spinul electronului) ca purtător al bitului elementar de informație 0 sau 1, lucru ce ar duce la miniaturizarea extremă a suportului memoriei și la viteze de calcul fabuloase.

Însă cea mai stranie construcție teoretică a sa e sintetizată prin sintagmele destul de laconice *integrala drumurilor* sau *suma după drumuri*. Aici volumul lui Krauss este destul de zgârcit în detalii. Într-un fel motivat, întrucât comportamentul sub-atomic postulat de Feynman este atât de diferit de percepțiile și coordonatele noastre mentale încât e destul de dificil de trecut peste integrale, funcții și simboluri analitice și de expus în termeni epici, oricât de abstracti ar fi ei. În esență, plecând tot de la dualismul undă-particulă din universul cuantic și de la faptul că, având și calitatea de undă, un corpuscul nu se deplasează între două puncte A și B pe o traiectorie liniară, ci pe suprafața integrală ocupată de undă, fizicianul american ne spune că, în fapt, *drumul între cele două puncte este o însumare a tuturor drumurilor posibile dintre A și B*. Ca atare, un electron de pe bancul de experiment, în deplasarea sa de la tunul generator către ecranul receptor aflat la câțiva metri, se mișcă pe linia directă, dar simultan apucă și căile ocolitoare, unele strâns apropiate de cea scurtă, altele din ce în ce mai îndepărtate, anumite rute chiar deviind „ușor” către la marginea galaxiei și revenind cuminte la destinație. Cu precizarea suplimentară, dacă mai e cazul, că e vorba de un singur electron, nu de o șarjă ce năpădește ca o armată de ocupație întregul teritoriu. Fiecare dintre drumuri este înzestrat cu o anumită probabilitate ca la un moment dat, t , electronul să se situeze pe firul lui. Evident, probabilitățile mari caracterizează

traseele cele mai directe, ele scăzând cu cât itinerariul este mai „exotic”. Dar probabilitatea nu este altceva decât șansa ca un eveniment să se producă, iar pe tărâmul neverosimil al cuanticii, spre deosebire de lumea vizibilă, tot ceea ce are șanse să se întâmple se și întâmplă chiar atunci. Ce motivează această aparentă elucubrație? Faptul că pe ecranul fotosensibil apar dungii de interferență, deci sub-particula, la sosire, interacționează cu ea însăși! Probabilitatea ca atare nu este altceva decât legătura (mai bine zis compromisul teoretic) între universul nostru macro, unde mișcările corpurilor compuse sunt clare, univoce și cel sub-atomic în care ubicuitatea, straniețatea comportamentelor sunt fapte de-acum certificate și nu țin nicidecum de vreo ficțiune. O numim probabilitate dintr-un soi de lașitate intelectuală, de neînțelegere sau cel mult una fundamental lacunară a unei lumi ce nu se ghidează după precizia rece și rigidă a coordonatelor noastre spațio-temporale, ci mai degrabă după niște abscise fluide, întretesute amorf, asemeni ceții ce se insinuează în unduirile apei. Probabilitatea apare și e definită în universul nostru grosier unde un zar poate cădea pe fața 4, celelalte rămânând categoric inexistente pentru acel eveniment. În adâncul dimensiunilor Planck însă apar nuanțele. Toate celelalte fețe se întrezăresc și ele, dar într-un grad mai mare sau mai mic de claritate. Asemeni unui clarobscur botticellian ce nu e nici fundal, nici corp, ci amândouă la un loc. Poate mai degrabă ar trebui să se numească *difuzie*, chiar dacă îi păstrăm expresia matematică. Tot o probabilitate, dar ascunsă în împrăștierea neîngrădită a tuturor chipurilor sale. Însă în clipa în care încercăm să măsurăm fizic un asemenea eveniment cuantic și vrem să ni-l apropiem survine declinul. Un detector interpus pe trasee pulverizează totul. Corpusculul nu suportă instrumentul, renunțând brusc la fascinanta libertate de a hălădui pe toate cărările ce i se deschid. Lumea noastră rudimentară se năpustește nimicitor asupra subtilității lumii lui iar suma tuturor fabuloaselor drumuri simultane pe care o apucase adineauri se surpă dezarmant în unicitatea banalului traseu direct, toate celelalte stingându-și pâlpâirile firave, metaempirice, în bezna dezagreabilă a probabilității zero. Aici sălășluiește esența, pilonul filosofic indestructibil al teoriei cuantice. Asta intuim că a simțit neștiut Feynman, însă a știut să exprime inechivoc în ecuații cu integrale complexe ce au stupefiat o întreagă lume a fizicii. Inclusiv pe noi, ca observatori diletanți.

amic de tipar

Radu Țuculescu

De-a șotronul, printre
plete, umbre, sentimente...

Violeta Anciu are douăzecișisase de ani, ochi mari străbătuți de luminițe vesele dar și de neliniști, ca niște scurte fulgere înainte de ploaie, are un zîmbet larg, darnic, care, adesea, e doar schițat, subțire și enigmatic, precum cel al Monei Lisa și mai are plete. Și o umbră cu care intră, din cînd în cînd, în dialog. Și scrie poezie, de aceea am încercat să-mi încep rîndurile cît mai poetic!

A debutat recent la editura Grinta cu volumul intitulat *Alte mașini și-un fotograf amator*. Încă de la bun început, declară franc, discret autoironic (ceea ce mi-a plăcut și m-a convins să continui lectura) : „*nu știi și nu am înțeles ce este poezia / doar să o trăiesc / lăsînd-o să mă trăiască / să mă consume / și să mă transforme.*” Dezarmantă sinceritate. Paradoxal, declarația aceasta a ei conține urme vizibile de...poezie!

Cîteva cuvinte, ale căror conotații se schimbă mereu, apar adesea în versurile sale, ca un *ostinato* mai mult ori mai puțin temperat, creînd atmosferă și modelînd un spațiu poetic străbătut de contraste. Acestea sînt: părul (pletele), umbra, întunericul și moartea, ca o prelungire a acestuia. Cîteva exemple: „*...sub unghii fiecare umbră / apucată cînd / întinzi mîna spre părul meu blajin / fără să te văd...*” , „*...iar caii se a-dapă la umbra mea.*” , „*iar mama n-a vrut să mă nască / pînă nu și-a spălat părul...*” , „*pe umbra mea se așează praful.*” , „*unii își țin umbrele/ pe trotuar în coji de semințe.*” , „*i se ofiliseră părul și mîinile/ pînă aproape de alb.*” , „*...am auzit de-o vale adîncă/ unde vine moartea să bea un pahar/ după ce termină programul.*” , „*ce dor mi-era de trecătorii mei/ cînd purtau moartea pe umeri.*” , „*cuvintele ră-puse/ căzînd lichide și prea strînse-n păr / umbră dumnezeiască ruptă-n apă...și-ntunericul îți vorbește prin unghii*”.

Se crede că, aidoma unghiilor sau membrelor, pletele omului păstrează relații intime cu acesta, chiar după separarea lor de trup. Pletele reprezintă, de cele mai multe ori, anume virtuți sau anume putințe ale omului, ca de pilda puterea, virilitatea (vezi mitul lui Samson). Părul este o legătură, ceea ce face din el unul dintre simbolurile magice de apropiere, ba chiar de identificare, cum lesne se poate descifra în multe din versurile Violetei Anciu. În unele părți ale lumii, părul este considerat drept sediul sufletului sau al unui suflet iar sfântul Ioan al Crucii, reluând expresia paulină : *dragostea care este legătura desăvârșirii* - consideră că firul de păr al soției *ce leagă virtuțile sufletului* este voința și iubirea.

Si acum iată o poezie *da capo al fine* semnată de tînăra noastră debutantă care se potrivește, în unele privințe, cu cele scrise mai sus: „*dacă ar ști să-ți păstreze vocea/ cuvintele căzute din păr!/ seara îl despletesc/ să-mi acopere singurătățile/ nu țin cont și nu înlocuiesc nimic/ vorbele noastre, pletele mele/ sărace și bolnave,/ o inimă flămîndă nu cere niciodată,/ rabdă și ascultă, iubito/ nu știi în care seară/ la masa ta/ Dumnezeu va întinde o palmă!*”

Poezia Violetei Anciu e un soi de șotron straniu, misterios, uneori criptic, jucat printre fire de păr, umbre și sentimente contradictorii, sub obloanele lumii, la umbra unor ziduri, la marginea întunericului. Un dans pe sîrmă, periculos dar , adesea, spectaculos. O piruetă pe buza prăpastiei făcută cu îndrăzneală, fără teama de a aluneca în ea. O poetă care are toate șansele să își definitiveze personalitatea creatoare prin volumele viitoare. Și, firesc, voi încheia acum cu un scurt poem: „*o, Doamne, cît de frumos/ ochii Tăi s-au așezat,/ cu uitătură cu tot,/ în această prelungă/ ascultare!*”

Teatru scurt

Crista Bilciu

Sub-soul*

SCENA 1

(O încăpere goală, un fel de beci. Deasupra pâlâie un bec chior, gata-gata să se ardă. Se aude un hureit surd, zgomot de țevi. Din când în când, foșnete și fojgăieli. Pauză.)

ĂLA MARE: Cine-i acolo? Am eu leac de colții tăi! Cine-i acolo?

ĂLA MIC: Om bun.

(pauză)

ĂLA MARE: Ai ceva de mâncare?

ĂLA MIC: Nu...

ĂLA MARE: Cine te-a trimis?

ĂLA MIC: Nimeni.

(pauză.)

ĂLA MARE: Ai auzit?

ĂLA MIC: Ce?

ĂLA MARE: Nimic... *(Pauză. ĂLA MARE icnește)*

ĂLA MIC: Plângi?

ĂLA MARE: Nu plâng!

ĂLA MIC: Dar ce faci?

ĂLA MARE: Gem!

ĂLA MIC: De ce gemi?

ĂLA MARE: De frig! De foame! Ție nu ți-e foame?

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: Ai mâncare...

*Textul a primit Premiul pentru *Cea mai bună Piesă Scurtă* la Concursul de Creație Dramatică din cadrul Festivalului Internațional de Teatru Oradea, 2017

ĂLA MIC: N-am și nici nu mi-e foame.

ĂLA MARE: Înseamnă că ești cu ei!

ĂLA MIC: Cine sunt ei?

ĂLA MARE: Ce vrei de la mine???

ĂLA MIC: Cine sunt ei?

ĂLA MARE: De ce te-au trimis, mă, la mine?

ĂLA MIC: Nu m-a trimis nimeni.

ĂLA MARE: Atunci ce cauți aici?

ĂLA MIC (*îl doare capul*): Nu-mi amintesc.

ĂLA MARE: Poate... te-ai născut și ai crescut... aici!?

ĂLA MIC: ...Cred că da.

ĂLA MARE: Crezi?

ĂLA MIC: Nu-mi amintesc exact. Și totuși, de vreme ce știu că există
“afară”...

ĂLA MARE: Și pe mine de ce m-au adus aici?

ĂLA MIC: Cine te-a adus?

ĂLA MARE: Nu știu! Tu să-mi spui cine!

ĂLA MIC: În afara ta n-am văzut niciodată pe nimeni.

(pauză)

ĂLA MARE: Chiar nu ești cu ei?

ĂLA MIC: Ți-am spus...

ĂLA MARE: Ce faci acolo?

ĂLA MIC: Citesc.

ĂLA MARE: Citești?

ĂLA MIC: Nu vezi?!?

ĂLA MARE: Ba văd.

ĂLA MIC: Dacă vezi, de ce întrebi?

(pauză)

ĂLA MARE: ...Ai auzit?

ĂLA MIC: Ce?

ĂLA MARE: Un șobolan! E undeva pe-aici un nenorocit de șobolan.

ĂLA MIC: Nu aud nimic...

ĂLA MARE: Roade. Îl aud cum roade prin pereți. Auzi?

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: Macină. Halește.

ĂLA MIC: Ce “halește”?

ĂLA MARE: Naiba știe ce halește. Zidul.

ĂLA MIC: De ce ar mânca un șobolan ziduri?

ĂLA MARE: Ca să ajungă la mâncare.

ĂLA MIC: Ce mâncare?

ĂLA MARE: Noi! Noi suntem mâncarea!

ĂLA MIC: Eu nu aud nimic.

ĂLA MARE: Cum să n-auzi? Ticăie ca un ceas. Totul în jur tremură, pârâie și se transformă în movilițe de rumeguș.

ĂLA MIC (ascultă): Îl mai auzi și acum?

ĂLA MARE (ascultă și el): Acum nu. Își ține respirația, nenorocitul. *(pauză în care ascultă amândoi)* E șmecher rău. În armată aveam un comandant exact ca el, șmecher. Ne pândea. Ne trezea noaptea din somn pe neașteptate. Găsea pe câte unul mai slab și ăluia îi lua mâncarea. Ne percheziona, scotocea peste tot, să nu ascundem nicio firimitură. Dar eu eram învățat. Cu mine făcuse taică-miu acasă instrucție! Cu mine și cu frati-miu. Ce ne mai bătea... Pe tine te bătea?

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: Da' și noi, făceam tâmpenii o grămadă, ne cotonogeam între noi ca chiorii, ne-au dat și la ziar, vrei să vezi? *(caută prin buzunare)*

ĂLA MIC: Lasă, te cred...

ĂLA MARE: Îl am pe aici pe undeva. Scrie: "Ora 12. În orașelul nostru adie primăvara. Băieții lui Nea Petcu iar se bat!" Așa scrie, jur! "Adie primăvara..." Nu găsesc acum articolul, îl păstram într-un buzunar. S-o fi rupt. "Băieții lui nea Petcu..." - ăștia noi eram, eu și cu frati-miu. Tata avea două fotolii cu cap de leu în spate, pe spătar. Erau sculptate în lemn, stăteau așa, cu gurile căscate. Tata zicea că leii ăia îi spun lui toate tâmpeniile pe care le făceam în lipsa lui, așa că noi, băieții ne-am gândit să-i îmbunăm și le-am băgat în gură câte o bucată de carne crudă. Se crucea pe urmă tata, nu știa de ce pute toată casa, oricât freca biata maică-mea dușumelele, perdelele, covoarele... Da' și ce bătaie a fost când a aflat, cu cureaua cu cataramă. Bine, mai ales pe mine mă bătea, știa că eu mereu furam mâncare de la bucătărie și o doseam prin buzunare, să am provizii. Eram mare mâncău.

(pauză)

ĂLA MIC(deodată): Ce-a fost asta?

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Am auzit ceva!

ĂLA MARE: N-aveai cum, nu mai roade.

ĂLA MIC: Ți spun eu că am auzit ceva.

ĂLA MARE: Ca un fierăstrău, nu?

ĂLA MIC: Mai degrabă sfredeluș.

ĂLA MARE (*încântat*): E șobolanul!

ĂLA MIC (*se răzgândește*): Sau un gândac.

ĂLA MARE: Gândacii nu ronțăie.

ĂLA MIC: Da, dar fojgăie.

(*pauză. Ascultă amândoi*)

ĂLA MARE (*aproape isteric*): Acum! Ai auzit?

ĂLA MIC: Parcă...

ĂLA MARE (*surescitat*): El era!

ĂLA MIC: Cel mult un șoricel.

ĂLA MARE (*nervos*): Ba e ditamai șobolanul.

ĂLA MIC: Eu am auzit ceva mic. Dar nu te contrazic. Or fi mai mulți...

ĂLA MARE: Nu, e unul singur.

ĂLA MIC: Îl auzi demult?

ĂLA MARE: Oho, de luni... de ani de zile... Zeci de ani... Sute... Nu-mi mai amintesc...

ĂLA MIC (*bătând în retragere*): Or fi mai mulți...

ĂLA MARE: Nu-s mai mulți.

ĂLA MIC: Niciun șobolan nu trăiește sute de ani.

ĂLA MARE: Țta trăiește. Are colți de argint.

ĂLA MIC: Ei, asta-i, ca în balada lui Doinaș.

ĂLA MARE: A cui?

ĂLA MIC: Ștefan Augustin Doinaș, un poet.

ĂLA MARE: Scria despre șobolani?

ĂLA MIC: Nu șobolani, mistreți. Are o baladă cu un prinț care vânează un mistreț cu colți de argint.

ĂLA MARE: Mistreți n-am auzit.

(*pauză lungă*)

ĂLA MIC: Crezi că suntem în iad?

ĂLA MARE: Nu m-am gândit niciodată.

ĂLA MIC: Gândește-te acum.

ĂLA MARE: La ce?

ĂLA MIC: Crezi că suntem în iad?

ĂLA MARE: Nu știu.

ĂLA MIC: Halal conversație.

ĂLA MARE: Nu știu, mi-e foame! Ție nu ți-e foame??

ĂLA MIC: Nu!

(pauză lungă)

ĂLA MARE: Dar spui că ești aici demult.

ĂLA MIC: Da.

ĂLA MARE: Uneori mănânci, nu-i așa?

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: Totuși, uneori ți-e foame, nu-i așa?

ĂLA MIC: Da, uneori mi-e foame.

ĂLA MARE: Și ce faci când ți-e foame?

ĂLA MIC: Citesc.

(pauză)

ĂLA MARE: Despre Doinaș?

ĂLA MIC: Ce?

ĂLA MARE: Când ți-e foame, citești din poetul ăla, Doinaș?

ĂLA MIC: Da.

ĂLA MARE: Și despre prințul care vâna mistreți?

ĂLA MIC: Da.

ĂLA MARE: Era închis în subsol?

ĂLA MIC: Cine? Doinaș?

ĂLA MARE: Nu, prințul.

ĂLA MIC: Nu era închis, nu ți-am spus? Vâna prin pădure.

ĂLA MARE: Îi era foame.

ĂLA MIC: Nu... Nu cred.

ĂLA MARE: Ah, am înțeles, când îi era foame, scria poezii cu mistreți.

ĂLA MIC: Nu prințul le scria, ci Doinaș. Prințul e un personaj.

ĂLA MARE: ...?

ĂLA MIC: O poveste pe care o scria Ștefan Augustin Doinaș.

ĂLA MARE: Ca să-i treacă de foame?

ĂLA MIC: Nu!

ĂLA MARE: Eu, când eram mic, eram tare mîncău.

ĂLA MIC: Mi-ai mai spus.

ĂLA MARE: Ai mei spuneau că sunt în stare să mănânc o rudă de salam la o singură masă și chiar eram în stare să mănânc o rudă de salam la o singură masă! Și ai mei erau cam haplea, toți, deși nu eram deloc înstăriți. Obiceiul la noi era așa: de Crăciun, trebuia să întindem o masă care să dureze trei zile. Aveam... da ce n-aveam! Caltaboș, sarmale, slănină cu ceapă, răcitură, bulz fiert cu caș... Și mai ales, salam afumat! Nu era masă de sărbători fără salam afu-

mat, era o tradiție. Da... Și îmi amintesc odată o iarnă foarte grea, iar tata, după ce a adus rudele de salam de la afumătoare, le-a turnat pe toate în ghips, ca să ne învețe să fim cumpătați: "Nimeni nu se atinge de salam până la Crăciun." Stăteam cu zilele și ne holbam la rudele alea de salam în blană de ghips, așa le zicea: salam în blană de ghips! Și alea se roteau greoaie și se bălăngăneau, mă-nțelegi, ca niște fructe răскоapte deasupra farfuriei noastre cu cartofi sleiți... Rânjeau afurisitele, albicioasele alea de salamuri la noi de pe sârmele de uscat rufele, din bucătărie. Ah, ce-aș fi sfărâmat una, dar erau numărate...

ĂLA MIC: Trebuie să ieșim de aici.

ĂLA MARE (*surprins*): Să ieșim?

ĂLA MIC: Vrei să rămâi aici?

ĂLA MARE (*nesigur*): Să rămân?

ĂLA MIC (*exasperat*): Vrei să rămâi aici pe vecie? Până mori??

ĂLA MARE: Nu!

ĂLA MIC: Atunci hai să ieșim.

ĂLA MARE: Cum?

ĂLA MIC: Prin chepeng.

ĂLA MARE: Ce...? (*se uită în sus*) Până acum nu era acolo!

ĂLA MIC: Ba era!

ĂLA MARE: Înainte să vii tu, nu era niciun chepeng!

ĂLA MIC: De unde știi? Tu nu erai aici!

ĂLA MARE: Eram! Tu ai venit pe urmă!

ĂLA MIC: Ba tu ai venit pe urmă! Eu am fost aici cu mult înainte și mă uitam mereu la chepeng.

ĂLA MARE: De ce nu l-ai deschis?

ĂLA MIC: Nu ajungeam la el.

ĂLA MARE: Miști! Acolo nu era niciun chepeng.

ĂLA MIC: Dar ce era?

ĂLA MARE: Nu știu... nu m-am uitat niciodată în sus...

ĂLA MIC: Nici măcar la rudele de salam ale lui taică-tu? Alea care se bălăngăneau ca niște...

ĂLA MARE: Știi ce iarnă a fost aia? Să-ți povestesc?

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: Numai să termin povestea. Crăpau pietrele, mă-nțelegi? Și noi nu aveam decât un sac cu cartofi și o cutie cu sare, cinci suflete, că mai era și bună-mea. Am îndurat de foame o jumătate de iarnă, când a venit, în sfârșit, Crăciunul și ne-am adunat în fața rudelor de salam ca în fața sfintelor moaște. Alea atârneau de

sârmele de uscat rufe ca niște țurțuri mari și vârtoși, unul și unul...

ĂLA MIC: Nu mai atârnav ca niște fructe?

ĂLA MARE: Ba da. Fructe, țurțuri, țurțuroaie. Ce mă tot întrerupi? Și când l-a desfăcut tata pe primul...

ĂLA MIC: Cum l-a desfăcut?

ĂLA MARE: Cu ciocanul.

ĂLA MIC: Ei...

ĂLA MARE (încântat): Jur, cu ciocanul. Știi ce era înăuntru?

ĂLA MIC (fără entuziasm): Salam?

ĂLA MARE: Da, salam, firește. Dar cum: în ditamai mantoul de ghips, un degețel de salam!! Se micșorase acolo, încarcerat în ghips, se ofilise și, în loc de cogeamite rudoaiele, aveam acum niște fofârlici micuțe și scofâlcite, ca niște puțisoare de îngerăși din ăia, cum le zice, copiii cărlionțați cu aripioare din picturile alea... În fine, puțisoare de salam, mă-nțelegi? Puțisoare...

ĂLA MIC: Putti...

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: "Putti". Așa le spune îngerășilor... din picturile renașcentiste. *(mică pauză)* Deci, nu vrei să ieși.

ĂLA MARE: De ce să ies?

ĂLA MIC: Spuneai că ți-e frig.

ĂLA MARE: Și?

ĂLA MIC: Spuneai că ți-e foame.

ĂLA MARE: Și? Afară n-o să-mi fie foame?

ĂLA MIC: Poate că afară există mâncare.

ĂLA MARE: Și mistreți.

ĂLA MIC: Ți-e frică de mistreți?

ĂLA MARE: Nu de mistreți.

ĂLA MIC: Dar de cine?

ĂLA MARE: Afară e șobolanul ăla. Aici e un zid între mine și el.

ĂLA MIC: Deci, nu ieși...

ĂLA MARE: Nu ies.

ĂLA MIC: Dar ce faci?

ĂLA MARE: Dorm.

(ĂLA MARE se întinde pe jos. Pauză lungă)

ĂLA MIC (mormăie înfundat un cântec)

ĂLA MARE (enervat): Hei! Ce naiba faci?

ĂLA MIC: Mă uit la chepeng.

ĂLA MARE: E tot acolo?

ĂLA MIC: Nu, l-au mutat în timpul nopții!

ĂLA MARE: Ce isteț ești! Nu cumva ești de-ăla, filosof.

ĂLA MIC: De fapt, sunt profesor de română. Sau...asta eram înainte să
ajung aici... demult. Exact, profesor la liceu.

ĂLA MARE: I-auzi! Păi, să știi că mie mi-a cam plăcut cartea.

ĂLA MIC: Se vede...

ĂLA MARE: Serios.

ĂLA MIC: Se vede după cum povestești.

ĂLA MARE (*mândru*): Toată biblioteca lui taică-miu am citit-o încă de
pe clasa a patra. Am început cu romanele polițiste, apoi cu roma-
nele alea, știi tu, cu femeii pe copertă, numai în combinezon. Apoi,
printra doișpea, am ajuns și la povești, la "O mie și una de nopți".

ĂLA MIC: E un parcurs firesc.

ĂLA MARE: Numai poeziile nu mi-au plăcut niciodată... Dar pe urmă,
oricum, nu m-am mai ținut de carte, m-a dat tata la măcelărie, m-
am făcut măcelar. O vreme. Apoi m-am lăsat. Visam că mă urmă-
resc toate animalele pe care le-am tăiat, dar știi: porci, vaci, capre,
gâște, viței, cai, mă alergau toată noaptea, încolonați, tropăiau
după mine prin glod, peste câmpii, până în zori. Mi-a părut rău.
Dar tata se gândise să mă facă măcelar pentru că toată viața mi-a
cam plăcut să...

ĂLA MIC: ...să mănânci.

ĂLA MARE: Da. Numai că mie, acum, îmi pare rău pentru toate ani-
malele alea. Porci, cai, viței... Mistreți n-am tăiat...

ĂLA MIC: Auzi, dacă afară e soare?

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Soare. Iarbă. Primăvară. Multă mâncare. Fericire!

ĂLA MARE: Fericire?

ĂLA MIC: Da.

ĂLA MARE: Crezi că afară e fericire...

ĂLA MIC: Da! Adică, mă rog, că e mai bine.

ĂLA MARE: Mai bine decât aici?

ĂLA MIC: Da! Da!!

ĂLA MARE: Ești sigur?

ĂLA MIC: Nu știu... Ajută-mă.

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Ajută-mă să ajung la chepeng.

ĂLA MARE: Ce spui, nici nu mă gândesc!

ĂLA MIC: Trebuie să mă urc pe ceva, sunt prea scund.

ĂLA MARE: Lasă-mă în pace!

ĂLA MIC: Trebuie să ajung sus!

ĂLA MARE: De ce?

ĂLA MIC: Să văd dacă se deschide.

ĂLA MARE: Să nu-l deschizi!!

ĂLA MIC: Îl deschid numai puțin.

ĂLA MARE: Suficient cât să ne omori pe amândoi!

ĂLA MIC: Cum?

ĂLA MARE: Dacă suntem pe fundul unui bazin cu apă? Deschizi puțin chepengul, apa năvălește și ne înecăm ca doi șobolani.

ĂLA MIC: Apă?

ĂLA MARE: Tone de apă! Un ocean!

ĂLA MIC: Tu crezi că suntem pe fundul unui ocean?

ĂLA MARE: De ce nu? Când eram mic, am fost odată la mare, la Costinești, și era să mă înec. Soarele mă orbea, eu aveam numai vreo patru anișori sau și mai puțin, că mă lăsaseră ai mei să intru în apă fără slip, așa, cu țumburușu' gol... Am și o poză... (*se caută prin buzunare, degeaba*)... pe undeva... În fine, apa era mică, dar erau valuri, m-au dărâmat de pe picioare și m-au măturat într-o groapă și n-am mai atins cu picioarele nisipul. Și strigam! Și mă zbăteam! Ai mei s-au speriat, le dăduse-n cafea o țigăncușă că mor înecat, ăștia din zodii de apă mor tot înecați mor! În fine, până au intrat ei să mă scoată, deja, în chinul meu, depășisem groapa, care era mică-mică, lungă și lată cam cât ușița aia de sus de-i zici tu "chepeng", deja-mi juleam genunchii de fundul apei, dar mi-a fost rușine și m-am făcut că mă înec în continuare, uite așa strigam: săriți, săriți! Și m-a scos un vecin, de moț, el a ajuns primul. Mi-a fost tare rușine. Noroc că apoi ne-a strigat mama la masă și tata mi-a pus în mână un sandviș și mi-a zis: "Așa, umflă-te, că atâta știi! Umflă-te!" Pe urmă, m-am și umflat, că m-a înțepat o albină în deget, ea, proasta, țintise roșia pe care o țineam în mână, zemoasă.

ĂLA MIC (*exasperat*): Dar mai lasă-mă odată cu tata și cu traumele tale din copilărie! De ce să fim pe fundul unei mări și nu în mijlocul unui luminiș plin de soare? Cu floricele... ciupercuțe... frăguțe gustoase?

ĂLA MARE: Nu risc! Nu vreau să mor!

ĂLA MIC: Ți-e frică!

ĂLA MARE: De moarte?? Ție nu ți-e frică??

ĂLA MIC: Nu de moarte, ți-e frică să deschizi chepengul.

ĂLA MARE: Parcă ție nu ți-e frică!

ĂLA MIC: Eu măcar vreau să știu ce e afară.

ĂLA MARE: Aici e cel mai bine.

ĂLA MIC: N-ai de unde știi.

ĂLA MARE: Aici nu e niciun pericol.

ĂLA MIC: Aici nu e NI-MIC!

ĂLA MARE: Mie îmi place nimicul ăsta, mă calmează.

(pauză lungă)

ĂLA MARE: Ce faci?

ĂLA MIC: Citesc.

ĂLA MARE: Mi-e urât.

ĂLA MIC: ...

ĂLA MARE: N-auzi?

ĂLA MIC: Ce?

ĂLA MARE: Că mi-e urât.

ĂLA MIC: Și?

ĂLA MARE: Citește-mi și mie ceva.

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: Ce, crezi că n-aș înțelege?

ĂLA MIC: N-am spus asta.

ĂLA MARE: Numai pentru că am fost măcelar, crezi că n-aș înțelege o poezie. Așa era și tata. Niciodată nu voia să îmi citească nimic și atunci eu...

ĂLA MIC: O, nu! Nu!

ĂLA MARE: În definitiv, de unde ai cartea aia?

ĂLA MIC: Din bibliotecă.

ĂLA MARE: Ce bibliotecă?

ĂLA MIC: Era o bibliotecă...*(confuz)* Pe aici... pe undeva...

ĂLA MARE: Unde?

ĂLA MIC: Nu știu. Mai demult... Pereții erau plini de cărți... Cred. În orice caz, îmi amintesc că am fost într-o încăpere plină de cărți.

ĂLA MARE: Aici n-au fost niciodată cărți.

ĂLA MIC: Înseamnă că am fost în altă încăpere.

ĂLA MARE: Altă încăpere în afară de asta?

ĂLA MIC: Se pare că da, de vreme ce asta nu are cărți.

ĂLA MARE: Și cum ai ajuns acolo?

ĂLA MIC: N-am ajuns, eram acolo.

ĂLA MARE: Dintotdeauna?

ĂLA MIC:...

ĂLA MARE: Și erau cărți?

ĂLA MIC: Sute. Mii de cărți.

ĂLA MARE: Deci, sunt mai multe.

ĂLA MIC: Ce?

ĂLA MARE: Încăperi, sunt mai multe.

ĂLA MIC: Asta e singura explicație. Numai dacă nu cumva...

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Poate eram tot aici și au scos cărțile.

ĂLA MARE: Păi cum arăta încăperea? Semăna cu asta?

ĂLA MIC: Nu știu, erau cărți peste tot, pe pereți, pe podea. Nici nu se vedea zidul.

ĂLA MARE: Dar avea chepeng?

ĂLA MIC: Avea.

ĂLA MARE: Atunci poate era aceeași încăpere.

ĂLA MIC: Poate.

ĂLA MARE: Sau poate nu. În orice caz, se joacă cu noi, înțelegi?

ĂLA MIC: Cine?

ĂLA MARE: Ei! Se joacă! Nici nu m-ar mira ca ușa aia din tavan să fie falsă. Chepengul să fie numai de formă. Vezi, te-ai fi urcat la el degeaba. Poate că nu există nimic în afară de camera asta.

ĂLA MIC: Poate că nu.

ĂLA MARE: Îmi citești?

ĂLA MIC (*se dă bătut și citește*):

*“Un prinț din Levant îndrăgind vânătoarea
prin inimă neagră de codru trecea,
Croindu-și cu greu prin hățșuri cărarea,
cânta dintr-un flaut de os și zicea:*

*– Veniți să vânăm în păduri nepătrunse
mistrețul cu colți de argint, fioros,
ce zilnic își schimbă în scorburi ascunse
copita și blana și ochiul sticlos...*

*– Stăpâne, ziceau servitorii cu goarne,
mistrețul acela nu vine pe-aici.
Mai bine s-abatem vânatul cu coarne,
ori vulpile roșii, ori iepurii mici ...”
(pauză)*

ĂLA MARE (*meditativ*): Frumos...

ĂLA MIC (*preocupat*): Ciudat...

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Tavanul. Mi se pare că e mai jos.

ĂLA MARE: Cum adică mai jos?

ĂLA MIC: Uită-te la el...

ĂLA MARE: Mă uit. Prințul ăla al tău, nu se zice în poezie de ce a plecat să vâneze mistrețul. Mistrețul nu-i făcuse nimic.

ĂLA MIC: E un simbol.

ĂLA MARE: Un simbol...

ĂLA MIC: Un simbol e un...

ĂLA MARE (*enervat*): Știu ce e un simbol! (*nesigur*) ...Cred...

(*pauză*)

ĂLA MIC: Ei?

ĂLA MIC: Ce?

ĂLA MIC (*arată în sus*): Nu e mai jos?

ĂLA MARE: Tu crezi că a coborât tavanul?

ĂLA MIC: Nu știu. (*sărint*) Uite, dacă sar, aproape că ajung cu degetele până la chepeng.

ĂLA MARE: Nu mai sări.

ĂLA MIC: Dar, uite! (*sare din nou*)

ĂLA MARE: Mereu a fost la fel de jos.

ĂLA MIC: Cum poți să spui asta? Nu te apasă pe creier?

ĂLA MARE: Tavanul?

ĂLA MIC: Da, tavanul. Nu te apasă?

ĂLA MARE: Nu. A fost acolo de la bun început. În schimb...

ĂLA MIC (*ironic*): Podeaua? E mai sus?

ĂLA MARE: Pereții.

ĂLA MIC: Ce-i cu ei?

ĂLA MARE: Sunt mai aproape.

ĂLA MIC: Mai dă-o naibii!

ĂLA MARE: Serios, uită-te! Nu sunt mai aproape?

ĂLA MIC: Acuma, că spui... da, parcă.

ĂLA MARE: Crezi că am crescut noi?

ĂLA MIC: În timpul nopții?

ĂLA MARE: Da. Am crescut și ne-a rămas camera mică.

ĂLA MIC: Poate că ne-au pus în alta.

ĂLA MARE: Nu există altă cameră!

ĂLA MIC: Ba da, mai există una. Cu cărți!

ĂLA MARE: Ba nu, e aceeași!

ĂLA MIC: Nu e aceeași! Asta are tavanul mai jos și pereții mai apropiați. Doar nu-și modifică singură mărimea!

ĂLA MARE: Poate că și-o modifică!

ĂLA MIC: Cum să și-o modifice?

ĂLA MARE: Nu știu. Când eram mic, toate lucrurile din jur erau mari. Mi-aduc aminte cât am așteptat să ajung cu creștetul până la clanță. Masa din bucătărie era așa de înaltă încât părea că mâncarea coboară direct din cer. Așa și credeam, că mâncarea rodește acolo pe masă, că e ceva magic. Pe urmă, am mai crescut și am văzut că mama pune mâncarea acolo, că ea o pregătește, pe urmă masa mi-a ajuns până la brâu, pe urmă...

ĂLA MIC: ...până la glezne, știu, spre disperarea lui tăticuțu', care voia să protejeze hrana familiei de băiețelul mândăcios! Nu i-a prea ieșit, nu-i așa?

ĂLA MARE: Ești rău. Nu merit asta.

ĂLA MIC: Iartă-mă. Crezi, deci, că am crescut noi peste noapte, ca voinicii din poveste.

ĂLA MARE: Mai degrabă cred că s-a micșorat camera.

ĂLA MIC (ironic): Așa, fără motiv. Se plictisea și...

ĂLA MARE: Poate că se mărește și se micșorează, în funcție de conținut. Ca un stomac...

ĂLA MIC: Ca un stomac!... Stai puțin, doar nu crezi că e vie! Camera... Ar fi ilogic... La naiba, doar nu crezi că e vie! (*scurtă pauză*) Eu vreau să ies de-aici!

ĂLA MARE: Spuneai că nu e vie.

ĂLA MIC: Nici nu e! Sunt claustrofob... Vreau să ies de aici!!

ĂLA MARE: N-ai decât să ieși, nu? Ziceai că, acum, tavanul e mai jos.

ĂLA MIC: E mai jos, dar nu ajung.

ĂLA MARE: N-ai decât să sari!

ĂLA MIC: Ajută-mă!

ĂLA MARE: De ce?

ĂLA MIC: Ca să ieșim!

ĂLA MARE: Unde?

ĂLA MIC: Vedem când deschidem chepengul.

ĂLA MARE: O să ne îneacă.

ĂLA MIC: Și șobolanul cu colți de argint?

ĂLA MARE: Ce-i cu el?

ĂLA MIC: El de ce nu se îneacă?

ĂLA MARE (după o scurtă pauză): Auzi, dacă te ajut să ieși, mă lași în pace?

ĂLA MIC: Tu nu vii?

ĂLA MARE: Nu!

ĂLA MIC: Cum vrei.

ĂLA MARE: De ce să vin?

ĂLA MIC: Ziceam și eu.

ĂLA MARE: Nu vin.

ĂLA MIC: Stai drept.

ĂLA MARE: Ești greu.

ĂLA MIC: Nu ajung!

ĂLA MARE: Descalță-te!

ĂLA MIC: Dacă mă descalt, o să fiu mai înalt??

ĂLA MARE: Nu, dar n-o să mă mai umpli de vânătași! Ajungi?

ĂLA MIC: Ridică-mă mai sus!

ĂLA MARE: Stau pe vârfuri!

ĂLA MIC: Mai lipsesc două degete.

ĂLA MARE: Ce vrei, să sar?

ĂLA MIC: Întinde-te puțin!

ĂLA MARE: Nu te mai foi!

ĂLA MIC: Aproape am ajuns.

ĂLA MARE: Nu te mai foi!!!

ĂLA MIC: Mi-ar trebui un băț.

ĂLA MARE: De unde băț?

ĂLA MIC: Cartea! Unde am pus cartea? (*Împinge chepengul cu cartea*)
Nu e încuiat!

ĂLA MARE: Ce vezi?

ĂLA MIC: Nu știu, stai drept.

ĂLA MARE: Nu te mai pot ține.

ĂLA MIC: O să împing chepengul cu cartea! (*chepengul se deschide și cad amândoi*)
(*pauză*)

ĂLA MARE (*uitându-se în sus*): Tu vezi ceva?

ĂLA MIC (*idem*): Nimic.

ĂLA MARE: Atunci asta e. Închidem binișor chepengul la loc și îți povestesc o întâmplare faină de tot: odată m-am îndrăgostit de o colegă de bancă, Mona...

ĂLA MIC: Pe tine nu te-au prea iubit părinții când erai mic, nu?

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Nu ți-au acordat suficientă atenție.

ĂLA MARE: E foarte urât ce ai spus.

ĂLA MIC: Scuze.

ĂLA MARE: Foarte, foarte urât.

ĂLA MIC: Iartă-mă.

ĂLA MARE: Și nu voiam decât să îți dăruiesc o poveste. Una personală, intimă. O păstram ca pe un giuvaer. Ca pe ultima îmbucătură din farfurie, cea mai bună. Spuneai că îți plac poveștile mele...

ĂLA MIC: Când am spus eu asta???

ĂLA MARE: Când ai spus?... Aha, am înțeles, e greșeala mea. Mă voi retrage la loc în colțul meu și nu te mai deranjez niciodată.

(pauză)

ĂLA MIC: În regulă, povestește.

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Despre Mona. Voiai să spui o poveste.

ĂLA MARE: Acum nu mai vreau.

ĂLA MIC: ...Atunci nu povesti.

ĂLA MARE: Păi nici nu mai povestesc. Cu toate că era o poveste deosebită.

ĂLA MIC:...

ĂLA MARE: Nu am mai zis-o nimănui...

ĂLA MIC (resemnat): Spune-o.

ĂLA MARE: Crezi?

ĂLA MIC: Te rog să mi-o spui.

ĂLA MARE: Ești sigur?

ĂLA MIC: Sigur. Știu deja pe de rost cartea asta cu poezii pline cu mistreți și simboluri, mi-ar plăcea o poveste nouă...

ĂLA MARE: ...fără simboluri.

ĂLA MIC:...

ĂLA MARE: Fii atent. Odată m-am îndrăgostit de colega mea de bancă, Mona. Eram amândoi pe clasa a doua, dar ea era mai mică decât mine cu un cap, i se spunea "Mini Mona". Și avea Mini-Mona asta două codițe, strungăreață și cele mai bune sandviș-uri cu jambon afumat, cred că părinții ei lucrau la alimentara, el era ceva șef, știi, că nu avea toată lumea pe atunci jambon afumat. Mie mama nici măcar nu îmi punea sendviș, ci îmi dădea în fiecare zi câte o monedă din aia mare, de aluminiu, nu mai știu câți bănuți valora, îmi cumpăram de ea o gogoasă bine rumenită, cu varză, de la chioșcul din curtea școlii. Bună și gogoșa, dar tot pofteam la jambonul Mini-Monei. Și, într-o zi, pe când înfulecam eu țanțoș din gogoșa mea, numai ce o văd pe Mini-Mona țipând, că a încolțit-o câinele portarului.

ĂLA MIC: Poftea și el la jambonul Mini-Monei... Câinele.

ĂLA MARE: Da. Câinele. Era ditamai ciobănescul, cu niște lăboanțe... de

urs! Și atunci eu ce să fac? Ce să fac? Odată mă enervez, îmi lepăd
la pământ gogoșa și sar în apărarea fetei!

ĂLA MIC: Îți “lepezi” gogoșa?

ĂLA MARE: Da!

ĂLA MIC: De ce?!

ĂLA MARE: De furie! De revoltă! Ca să am mâinile libere! Și sar la nami-
la de câine gata să-l sugrum cu mâinile goale, iar potaia se sperie
și fuge! Mini-Mona, de bucurie, mă pupă...

ĂLA MIC: Te pupă?

ĂLA MARE: Da! Pe obraz...

ĂLA MIC: Ia te uită, Don Juan!

ĂLA MARE: Da. Mă pupă și îmi dă ca premiu sendvișul ei cu jambon
afumat! În fiecare zi, timp de o săptămână! Jambon afumat în
fiecare zi! Iar eu, cavaler, îi dau în fiecare zi gogoșa mea cu varză.
Un schimb corect.

ĂLA MIC: Foarte frumos.

ĂLA MARE: Faci mișto?

ĂLA MIC: Ți-ai lepădat tu gogoșa?

ĂLA MARE: Ce e așa de greu de crezut?

ĂLA MIC: Nu e stilul tău.

ĂLA MARE: Stilul meu! Știi tu care e stilul meu...

ĂLA MIC: Pur și simplu am eu așa...un al șaselea simț. Nu cred că ți-ai
lepădat gogoșa.

ĂLA MARE: Mă faci mincinos?

ĂLA MIC: Nu neapărat, dar e ceva putred în toată povestea asta.

ĂLA MARE: Bine, recunosc, a fost nenorocitul ăla de câine! S-a ridicat
în două labe, mi-a smuls gogoșa cu colții și a șters-o. Aveam 7 ani!

ĂLA MIC: Ți-a luat gogoșa.

ĂLA MARE: Da!

ĂLA MIC: Înainte sau după ce a atacat-o pe Mini-Mona?

ĂLA MARE: Păi... n-a atacat-o...

ĂLA MIC: Dar ai fugit, totuși, după câine, să lupți pentru gogoșa ta!

ĂLA MARE: N-am fugit nicăieri. Era ditamai ciobănescul! Aveam 7 ani!

ĂLA MIC: Și ce ai făcut?

ĂLA MARE: M-am așezat pe asfalt și am plâns... cu mucii... Dar restul e
adevărat, să știi.

ĂLA MIC: Care rest?

ĂLA MARE: Mini-Mona mi-a dat sendvișul ei cu jambon.

ĂLA MIC: I-a fost milă de tine?

ĂLA MARE: Îhâm.

ĂLA MIC: Și te-a pupat?

ĂLA MARE: Nu chiar.

ĂLA MIC: Și ce s-a întâmplat pe urmă? Cu tine și Mini-Mona?

ĂLA MARE: A, nimic, că pe urmă ai ei n-au mai lucrat la alimentară. Nui mai puneau sendviș cu jambon...

ĂLA MIC: Aha.

ĂLA MARE: Și a mai venit și Revoluția... Ei, după Revoluție, o vreme a avut toată lumea jambon. Pe urmă, n-am mai avut nimic.

ĂLA MIC: Mda.

ĂLA MARE: Mai ești supărat?

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: Atunci hai să închidem chepengul.

ĂLA MIC: De ce?

ĂLA MARE: Să nu intre șobolanul!

ĂLA MIC: Îl închid eu după ce ies.

ĂLA MARE: Ieși?

ĂLA MIC: Bineînțeles.

ĂLA MARE: Cum?

ĂLA MIC: O să mă urc pe umerii tăi.

ĂLA MARE: O să te... nu!

ĂLA MIC: Mă urc repede și gata, ies. Ai scăpat de mine.

ĂLA MARE: A, nu, nu! Îi știu eu pe ăștia ca tine. Vii aici, îmi tulburi liniștea...

ĂLA MIC: Îți tulbur liniștea! Erai ocupat!...

ĂLA MARE: Da!... Eram liniștit. Vii cu cartea aia a ta, cu mistreții tăi, îl asmuți pe șobolan asupra mea și apoi mi te urci literalmente în cap ca să o ștergi convenabil!

ĂLA MIC: Ies, închid chepengul și te las în liniștea ta.

ĂLA MARE: De unde să știu eu că-l închizi?

ĂLA MIC: De ce nu l-aș închide?

ĂLA MARE: Poate ai venit aici să-l deschizi, nu să-l închizi! Poate ești mână în mână cu Șobolanul ăla... mă rog, gheară în gheară!

ĂLA MIC: E ridicol.

ĂLA MARE: Poate așa lucrați voi, în echipă, să curățați toate celulele una câte una: tu deschizi chepengul, el halește!

ĂLA MIC: Deci, crezi că sunt mai multe camere.

ĂLA MARE: Nu mă interesează!

ĂLA MIC: Mă ajuți să ies?

ĂLA MARE: Nu!

ĂLA MIC: Ușa chepengului e dată pe spate, nici nu pot să o închid dacă nu ies.

ĂLA MARE: Nu mă interesează!

ĂLA MIC: Intră șobolanul...

(pauză. Huruitul crește)

ĂLA MIC: Mă ajuți să ies?

ĂLA MARE: Îți dai jos pantofii.

ĂLA MIC: Îmi dau jos pantofii.

ĂLA MARE: Și închizi chepengul după tine.

ĂLA MIC: Și.

ĂLA MARE: Hai mai repede, vine șobolanu' ăla.

ĂLA MIC: Stai drept!

ĂLA MARE: Stau drept! Stau drept! Hai odată!

ĂLA MIC *(de sus, prin chepeng):* Păi... mi-a părut bine să te cunosc.

ĂLA MARE: Stai așa.

ĂLA MIC: Ce?

ĂLA MARE: Pantofii. *(îi întinde pantofii)*

ĂLA MIC: Mersi... Păi...

ĂLA MARE: Stai așa!

ĂLA MIC: Stau, ce mai e?

ĂLA MARE: Ai auzit?

ĂLA MIC: Ce să aud?

ĂLA MARE: Șobolanul!

ĂLA MIC: N-aud nimic.

ĂLA MARE: E aici jos! L-am auzit!

ĂLA MIC: Un amărât de șoricel...

ĂLA MARE: Are colți de argint!

ĂLA MIC: E doar o poezie.

ĂLA MARE: Nu! Nu mă lăsa aici. O să mă ronțăie ca pe o bucățică de salam.

ĂLA MIC: Păi, dă mâna... Ești greu!

ĂLA MARE: Nu mă lăsa aici!

ĂLA MIC: Nu te las! *(iese și ăla Mare prin tavan)*

SCENA 2

(Exact același decor ca în Scena 1.)

ĂLA MARE: Să fiu al naibii!

ĂLA MIC (*clipind mărunț*): De asta mă temeam.

ĂLA MARE: Suntem tot aici!... Acolo!... Adică aici!

ĂLA MIC (*nesigur*): Hm.

ĂLA MARE: Am ajuns de unde am plecat!

ĂLA MIC: Eu nu m-aș grăbi să trag concluzii...

ĂLA MARE: Uite pereții, chepengul din tavan...

ĂLA MIC: Nu-i același.

ĂLA MARE: De unde știi?

ĂLA MIC: E mai jos. Uite, aproape că ajung la el cu mâna.

ĂLA MARE: Înseamnă că s-a lăsat tavanul.

ĂLA MIC: Și podeaua?

ĂLA MARE (*ironic*): Ce-i cu ea, e mai sus?

ĂLA MIC: Are chepeng. Camera de dinainte nu avea.

ĂLA MARE(*nesigur*): Avea, dar nu l-am văzut noi. (*închide chepengul*)

Uite, când e închis nici nu se cunoaște.

ĂLA MIC: Deschide-l.

ĂLA MARE: De ce?

ĂLA MIC: Vreau să-ți arăt că sub noi e o altă încăpere la fel.

ĂLA MARE: Nu-l deschid, e șobolanul ăla jos!

ĂLA MIC: Deschide-l! (*se aude un huruit puternic*)

ĂLA MARE: Ai auzit?

ĂLA MIC: E doar un șoarece!

ĂLA MARE: E șobolanul!

ĂLA MIC: Dă-te la o parte!

ĂLA MARE: O să ne halească!

ĂLA MIC: Îi dau cu cartea în cap!

ĂLA MARE: Cum??

ĂLA MIC: Tu ridici chepengul, iar eu îi dau cu cartea în cap!

ĂLA MARE: E stupid.

ĂLA MIC: Măcar terminăm odată cu el!

ĂLA MARE: Eu ridic chepengul și...

ĂLA MIC: Când spun eu... Unu, doi, trei...și!

ĂLA MARE (*încearcă*): E încuiat.

ĂLA MIC: Cum e încuiat?

ĂLA MARE(*încearcă din nou*): Nu se deschide!

ĂLA MIC: Adineaori am urcat pe acolo!

ĂLA MARE (*nu prea convins*): Poate că, totuși, n-am...

ĂLA MIC: Ce???

ĂLA MARE (*cu voce mică*): Poate ne-am imaginat numai.

ĂLA MIC: ... (*pauză*) S-o fi înțepenit!

ĂLA MARE(*decis*): Poate am stat mereu în încăperea asta! Da, da, așa a fost.

ĂLA MIC: Tu nu vorbești serios, așa-i?

ĂLA MARE: Atunci, poftim, deschide-l tu. Vezi, nici nu se clintește.

ĂLA MIC: Dar ăla de sus?

ĂLA MARE: Ce??

ĂLA MIC: Chepengul de sus. O fi și ăla încuiat?

ĂLA MARE: Nu mă interesează!

ĂLA MIC: Vreau să știu dacă e încuiat!

ĂLA MARE: NU MĂ INTERESEAZĂ! NU MĂ INTERESEAZĂ! NU MĂ INTERESEAZĂ!(*pauză*)

ĂLA MARE: Îmi mai citești?

ĂLA MIC: Nu!

ĂLA MARE: Ce se întâmplă mai departe?

ĂLA MIC: ...

ĂLA MARE: Cu prințul. Ce se întâmplă cu prințul care vâna simboluri prin pădure... Auzi?

ĂLA MIC: Nu mai vorbesc cu tine.

ĂLA MARE: De ce?

ĂLA MIC: ...

ĂLA MARE: Ți-am făcut eu ceva?

ĂLA MIC: Îmi vine să te strâng de gât!

ĂLA MARE: Pe mine??

ĂLA MIC: Mă ții captiv aici!

ĂLA MARE: Eu? Mă mir sincer... Pe mine m-a închis odată tata în beci. Dar aveam acolo mălai, cartofi, ceapă. Evident, nu le puteam mânca așa, crude, dar m-am culcușit în lada cu mălai și-mi imaginam că înot într-o mămăligă mare, pufoasă, aburindă și-mi era cald și bine. M-a extras de acolo bună-mea, de urechi, că-i murdăresc mălaiul. Iar eu...

ĂLA MIC: Eu! Eu! Eu! Toate poveștile tale încep cu „eu”!

ĂLA MARE (*sincer mirat*): Păi, dacă eu sunt personajul principal al vieții mele...

ĂLA MIC: Ție îți mai pasă și de altcineva în afară de tine?

ĂLA MARE: Desigur...

ĂLA MIC: De cine? Ai prieteni? Ai o iubită? Ai avut vreodată?

ĂLA MARE: Ce, iubită?

ĂLA MIC: Iubită, prieteni, orice! Când a fost ultima dată când ai încercat să ASCULȚI pe cineva?

ĂLA MARE: A, simți că nu îți acord suficientă atenție. Poftim, te ascult.

ĂLA MIC:...

ĂLA MARE: Spune ceva despre tine.

ĂLA MIC: Trebuie să deschid chepengul ăla, mă înțelegi?

ĂLA MARE: Tu ai o fixație.

ĂLA MIC (*il ia de gât*): Trebuie să-l deschid!

ĂLA MARE: E încuiat.

ĂLA MIC: ăla de sus!

ĂLA MARE: E încuiat și ăla.

ĂLA MIC: De unde știi?

ĂLA MARE: Nu știu, bănuiesc.

ĂLA MIC (*bănuitor*): De unde știi tu că e încuiat?

ĂLA MARE: Nu ți-am zis că nu știu? Presupun.

ĂLA MIC (*furios*): Tu ești călăul!

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Am trecut prin chepengul de jos și era descuiat. Apoi tu l-ai închis și acum nu se mai deschide. Și spui că și cel de sus e încuiat.

ĂLA MARE: Poate că nu e.

ĂLA MIC: Ba da, te-ai dat de gol, e încuiat.

ĂLA MARE: Ba nu e!

ĂLA MIC: Cum nu e?

ĂLA MARE: Nu știu dacă e! N-ai decât să-i dai un brânci și să vezi!

ĂLA MIC: Ce urmărești?

ĂLA MARE: Nimic, vreau să dorm! Urcă-te și lasă-mă să dorm!

ĂLA MIC: Nu ajung!

ĂLA MARE: Nu spuneai că s-a lăsat tavanul?

ĂLA MIC: Nu știu!!

ĂLA MARE: Uite, eu, când eram așa, adolescent...

ĂLA MIC: Bine, mă predau. Mă predau! (*Se chircește pe jos, cu mâinile pe cap*)

ĂLA MARE: Nu înțeleg... Ce-am făcut?... Zău dacă înțeleg...
(*pauză lungă*)

ĂLA MARE: Tu nu prea vorbești, nu?

ĂLA MIC: ...

ĂLA MARE: Ție nu îți place să vorbești... despre tine?

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: E un proces firesc atunci când doi oameni se întâlnesc: fiecare vorbește despre el.

ĂLA MIC: Ți-am zis eu ceva despre mine?

ĂLA MARE: Mi-ai zis că ești profesor.

ĂLA MIC(*se apără*): Pentru că m-ai întrebat.

ĂLA MARE: A, e vina mea că nu te întreb. Păi, vorbește-mi despre tine.

ĂLA MIC: ...

ĂLA MARE: Spui?

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: Spui?

ĂLA MIC: Ascultă, ce vrei de la mine?

ĂLA MARE: Să-mi vorbești despre tine.

ĂLA MIC: Nu, în general, ce vrei? De ce nu mă lași în pace?

ĂLA MARE: Eu nu te las? Stăteam cuminte în celula mea. Tu ai venit.

ĂLA MIC: Eu?? Tu ai apărut de nicăieri! Era celula mea!

ĂLA MARE: Iar avem discuția asta. Iar o să-mi spui că te uitai deja de ani de zile la chepengul care nu era acolo.

ĂLA MIC: Tu îți amintești cum ai ajuns în celulă?

ĂLA MARE: Eu zic că n-are importanță cine fost primul.

ĂLA MIC: Lasă asta. Tu îți amintești cum te-au băgat în celulă, momentul în care te-au băgat?

ĂLA MARE (*confuz*): ...Eram acolo.

ĂLA MIC: Exact.

ĂLA MARE: Am apărut pur și simplu acolo!

ĂLA MIC: Exact.

ĂLA MARE: Păi?

ĂLA MIC: Cine ne-a băgat? Când? De ce? E un fel de pedeapsă?

ĂLA MARE: Eu n-am făcut nimic.

ĂLA MIC: Nici eu. Am dus cea mai anostă viață din lume, cu o slujbă mediocră, o nevastă și o pisică într-un apartament de bloc la care aveam de plătit rate până la pensie.

ĂLA MARE: Eu nu. Eu stăteam la casă. A noastră. S-a descurcat până la urmă bătrânul meu după Revoluție, a deschis un butic, apoi o consignație...Ne-am făcut casă. Și aveam o cămară... tu știi ce cămară? Îți imaginezi cum ar arăta căsuța lui Hansel și Gretel dacă ar avea lambriuri numai și numai din caltaboș?

ĂLA MIC: Lasă.

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC... (*face un gest cu mâna a lehamite*)

Crista Bilciu

ĂLA MARE: În regulă, tu vorbeai... Continuă. Casă în rate, nevastă, pisică. Ce fel de pisică?

ĂLA MIC: ...

ĂLA MARE: Siameză?

ĂLA MIC: ...

ĂLA MARE: Spune mai departe.

ĂLA MIC: N-are rost.

ĂLA MARE: Cum să nu. Vreau să știu cu cine îmi împart celula. Ai avut o copilărie nefericită?

ĂLA MIC: Nu.

ĂLA MARE: Te-au iubit părinții?

ĂLA MIC: Foarte tare.

ĂLA MARE: Serios?

ĂLA MIC: Sigur că da. Mama lucra la o librărie mică de cartier. Ea m-a învățat să iubesc cărțile. M-a învățat să citesc înainte să merg la școală.

ĂLA MARE: Și pe mine, tata. Prima carte pe care am citit-o a fost cu un greiere mâncăcios și o zgârcită de furnică, era și o fabulă așa, dar nu, cartea era o poveste despre...

ĂLA MIC: Mda.

ĂLA MARE: Scuză-mă, voiam numai să spun că și eu...

ĂLA MIC:

ĂLA MARE: Era un gest de empatie... Ce, nu ți se întâmplă când cineva îți povestește ceva, să simți că și tu...

ĂL MIC: ...

ĂLA MARE: Continuă, nu te mai întrerup.

ĂLA MIC: ...

ĂLA MARE: Hai, te rog.

ĂLA MIC: Ești, pur și simplu, egocentrist! Nu vezi nimic dincolo de tine.

ĂLA MARE: Ego...centrist... Asta e un fel de boală?

ĂLA MIC: Nu, nu, treaba asta nu merge. Nu merge.

(pauză)

ĂLA MARE: Bine, fie...Urcă-te.

ĂLA MIC: Poftim?

ĂLA MARE: Ca să vedem dacă e deschis.

ĂLA MIC (ironic): Crezi?

ĂLA MARE: Sunt și eu curios. *(Pauză. ăla Mic se cațără în spinarea ăluia Mare)*

ĂLA MARE: Au! Încerci să mă schilodești?

ĂLA MIC: Stai drept! Ce faci, încerci să mă omori?

ĂLA MARE: Ei?

ĂLA MIC: E DESCHIS!!!

ĂLA MARE: Ei, vezi? Acum hai jos și lasă-mă să dorm.

ĂLA MIC: Mă duc dincolo.

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Ridică-mă mai sus, vreau să ies!

ĂLA MARE: Ești nebun?

ĂLA MIC: Stai drept!

ĂLA MARE: Au!

ĂLA MIC: Ce e?

ĂLA MARE: Umărul!

ĂLA MIC: Vii?

ĂLA MARE: Ce e acolo?

ĂLA MIC: Unde?

ĂLA MARE: Acolo sus.

ĂLA MIC (*iese prin chepeng*): ...

ĂLA MARE: Hei! Mă auzi?

ĂLA MIC: Aud.

ĂLA MARE: Ce e acolo?

ĂLA MIC: O încăpere identică.

ĂLA MARE: Aha!

ĂLA MIC: Aha, ce?

ĂLA MARE: Păi, vezi? N-ai ajuns nicăieri.

ĂLA MIC: Cum să nu?

ĂLA MARE: Ai ajuns de unde ai plecat!

ĂLA MIC: Ba nu!

ĂLA MARE: Spui că e identică!

ĂLA MIC: Dar nu e aceeași!

ĂLA MARE: N-ai de unde să știi!

ĂLA MIC: Cum să nu!

ĂLA MARE: Dovedește!

ĂLA MIC: Păi nu ești aici!

ĂLA MARE: Nici tu nu ești aici! Ce înseamnă asta?

ĂLA MIC: Că există două încăperi DI-FE-RI-TE!

ĂLA MARE: Ce folos, dacă sunt I-DEN-TI-CE??

ĂLA MIC: ...Ai și tu dreptate.

ĂLA MARE: Vino jos.

ĂLA MIC: De ce?

ĂLA MARE: Vrei să rămâi acolo sus?

ĂLA MIC: Bineînțeles.

ĂLA MARE: Și ce faci acolo?

ĂLA MIC: Urc.

ĂLA MARE: Unde?

ĂLA MIC: La chepeng.

ĂLA MARE: Tavanul e mult mai jos?

ĂLA MIC: Nu neapărat.

ĂLA MARE: Atunci podeaua e mult mai sus.

ĂLA MIC: ...Nu.

ĂLA MARE: Poate că zidurile sunt atât de apropiate încât te poți cățăra
ținându-te de ele?

ĂLA MIC: Totul e... cred că totul e la fel ca în camera în care ești tu.

ĂLA MARE: Atunci nu poți ajunge la chepeng fără mine...

ĂLA MIC: Nu pot. Vino sus.

ĂLA MARE: Nici nu mă gândesc!

ĂLA MIC: Nu vii?

ĂLA MARE: Nu!

ĂLA MIC: Dar ce faci acolo jos?

ĂLA MARE: Dorm!

(pauză)

(Îl vedem doar pe ĂLA MARE dormind jos.

ĂLA MIC e sus, nevăzut, vedem doar chepengul deschis.

ĂLA MARE sare urlând din somn)

ĂLA MARE: Aaa!

ĂLA MIC: Ce e?

ĂLA MARE: L-am visat.

ĂLA MIC: Pe cine?

ĂLA MARE: Pe Șobolan. Avea niște colți...

ĂLA MIC: ..de argint?

ĂLA MARE: Nu, de oțel. Avea labe imense, parcă erau cupe de excava-
tor. Săpa...

ĂLA MIC: A trecut prin zid?

ĂLA MARE: Nu prin zid, prin mine. Săpa tuneluri prin mine.

ĂLA MIC: Înseamnă că nici nu e așa de mare. Un șoricel.

ĂLA MARE: Era imens. Iar eu eram găurit ca un șvaițer.

ĂLA MIC: Încearcă să dormi.

ĂLA MARE: Nu vreau să dorm.

ĂLA MIC: A fost doar un vis urât. Dormi.

ĂLA MARE: A fost cumplit.

ĂLA MIC: Vii sus?

ĂLA MARE: Ajută-mă.

(Iese și Ala Mare prin tavan. Heblu)

SCENA 3

(Același decor)

ĂLA MARE: Și acum?

ĂLA MIC: Ridică-mă la chepeng.

ĂLA MARE: Și pe urmă? La următorul?

ĂLA MIC: Da.

ĂLA MARE: Până când?

ĂLA MIC: Până când ieșim.

ĂLA MARE: În luminiș?

ĂLA MIC: Oriunde. NU ÎNCHIDE CHEPENGUL!

ĂLA MARE: Te temi să nu se încuie? Poftim, închide-l tu.

ĂLA MIC: Îl lăsăm așa.

ĂLA MARE: Nu-l lăsăm, vine șobolanul.

ĂLA MIC: Și dacă vine, ce?

ĂLA MARE: A, îi dai cu cartea cu mistreți în cap?

ĂLA MIC: Exact!

ĂLA MARE: Mistreți contra șobolan, unu la zero...

ĂLA MIC: De ce nu?

ĂLA MARE: Tu crezi că e un șoricel acolo.

ĂLA MIC: Un biet șobolan.

ĂLA MARE: Un biet șobolan? Păi lasă-mă să-ți spun ceva, prietene. Țta nu e un șobolan oarecare. Îl cheamă Terminus.

ĂLA MIC: Terminus?

ĂLA MARE: Da, ce te miri?

ĂLA MIC: De unde știi cum îl cheamă?

ĂLA MARE: ...Nu știi. Așa l-am botezat eu. Dar nu asta e important. Important este să înțelegi că e regele șobolanilor.

ĂLA MIC: Regele șobolanilor, foarte bine, înțeleg că ai fobie față de rozătoare.

ĂLA MARE: Fobie? Aha, ce simplu! Tot ce nu îți convine la alții, e semn de boală, nu? Află că iubesc rozătoarele, cu dințișorii lor lungi și galbeni. Și mai află, domnule profesor, că, atunci când eram mic, nu-mi doream decât un hamster, unul pufos, cu ochi inteligenți și

rotunzi, ca niște mărgele... Un vecin de-al meu își făcuse o crescătorie în balcon. Cum se mai spălau ei cu lăbuțele, că sunt foarte curați, să știi. Și au pungii de o parte și de alta a botului, unde își ascund mâncare. Tu știi cum arată un hamster cu botul plin de provizii? (*își umflă obrajii ca să exemplifice*) Nu ți-am spus, dar la școală, în generală, mi se spunea "Hamsteru".

ĂLA MIC: Normal.

ĂLA MARE: Am și dinții din față mai mari, vezi? Dar tata nu și nu, fără animale în casă, nu facem grădină zoologică! Abia pe-a opta am avut curajul să-l conving pe tipul ăsta din bloc, Gigi, să-mi dea, pe ascuns, un pui de hamster. Am dat pe el un clasor întreg cu timbre străine, serii. Era hamsterul perfect, mic și negru...

ĂLA MIC: Cu ochișori ca niște mărgeluțe inteligente și cu botișorul uite așa. (*il imită poza*)

ĂLA MARE: Degeaba râzi. Era extrem de inteligent, îi construiam labirinturi din cărți, știi ce bine se orienta? Îi puneam bucățele de morcov pe traseu și, pe urmă, găsea drumul fără bucățele.

ĂLA MIC: I-auzi, labirint din cărți!

ĂLA MARE: Da. Numai că îl țineam într-un borcan și asta mă nemulțumea.

ĂLA MIC: De ce nu i-ai cumpărat un acvariu?

ĂLA MARE: Păi asta e: unde să ascund un acvariu? Și-apoi, nu mi se părea cinstit să îl țin captiv.

ĂLA MIC: I-ai dat drumul?

ĂLA MARE: Prin casă. Mi-am zis, să fie liber și să își trăiască viața cum îi place, înțelege, la adăpost. Adică, ce pericole l-ar fi putut pândi printre mobile, nu? Afară, printre blocuri, cu o grămadă de pisici flămânde și câini agresivi, cu mașinile care oricum nu respectă nici măcar pietonii, nu s-ar fi descurcat. Așa că am decis că acvariul lui va fi toată casa. În fiecare dimineață și seară îl strigam să vină să-i dau de mâncare...

ĂLA MIC: Și venea?

ĂLA MARE: A venit în primele două zile.

ĂLA MIC: Pe urmă nu?

ĂLA MARE: Nu. L-am căutat peste tot.

ĂLA MIC: O fi scăpat pe canalul de scurgere din baie. S-o fi întors la vecinul tău, cu crescătoria.

ĂLA MARE: Așa am crezut și eu. Dar o săptămână mai târziu, l-a găsit mama în cămară, mort, într-un borcan mare, plin cu nuci.

ĂLA MIC: Într-un borcan? A murit într-un borcan?

ĂLA MARE: Da. Plin cu nuci. Înțelegi? Intrase de foame și crăpase acolo de foame, într-un borcan plin cu nuci. Era prea mic să iasă și prea mic să spargă coaja nucilor. Era un pui.

ĂLA MIC: N-a fost vina ta.

ĂLA MARE: Ba a fost.

ĂLA MIC: Ba nu.

ĂLA MARE: Atunci de ce te-ai gândit să-mi spui că n-a fost vina mea? Nu sunt în stare să am grijă nici măcar de mine, darămite de un hamster, nu?...

ĂLA MIC: Ai vrut să faci ce era mai bine pentru el. Nu te mai gândi.

ĂLA MARE: Nu pot să nu mă gândesc. Crezi că Terminus vrea să-l răzbune pe hamsterul ăla...? Nici nume nu am apucat să îi pun...

ĂLA MIC: Pune-i acum.

ĂLA MARE (ascultă): Nu... Acum nu mai e al meu...(*huruit*) Îl auzi? Cred că îi e foame. Mă gândesc că Terminus e un fel de zeu al rozătoarelor și vine după mine să mi-o plătească.

ĂLA MIC: Încearcă să dormi.

ĂLA MARE: Spune-mi o poveste.

ĂLA MIC: Să-ți citesc o poezie?

ĂLA MARE: Nu, vreau o poveste...

ĂLA MIC (nesigur): Păi...

ĂLA MARE: Orice poveste.

ĂLA MIC: Odată, demult... eram într-o bibliotecă. Era...mare, cu mii de rafturi...milioane de rafturi... și lumina se revărsa de sus, liniștită și lentă, ca într-o catedrală. De jur-împrejur erau numai cărți, de toate felurile, cu coperti strălucitoare și titluri scrise aurit. Și era liniște. Cărțile stăteau cuminiți, cotor lângă cotor, un număr nesfârșit de cărți. Și eu eram una dintre ele.

ĂLA MARE: Și?

ĂLA MIC: Nimic, atât. Sunt o carte și stau pe raftul unei biblioteci imense. Țsta e un vis al meu.

ĂLA MARE: Așa poveste proastă n-am mai auzit în viața mea.

ĂLA MIC: Nu-i o poveste, e un vis. L-am visat într-o noapte, când eram adolescent.

ĂLA MARE: E neinteresant.

ĂLA MIC: Dar nu înțelegi simbolul...

ĂLA MARE (batjocoritor): Nu înțeleg "simbolul"!

ĂLA MIC: Dacă după "O mie și una de nopți" ai fi citit și ceva literatură serioasă, ai fi aflat că Borges credea că raiul e o imensă bibliotecă. Așa zicea.

ĂLA MARE: Cine?

ĂLA MIC: Borges. Un scriitor.

ĂLA MARE: E cea mai proastă poveste pe care am auzit-o vreodată. Vii?

ĂLA MIC: Nu înțelegi? E o viziune.

ĂLA MARE: Erai într-o bibliotecă și stăteai acolo. Grozav. Auzi, în bibliotecă sunt și Șobolani?

ĂLA MIC: Taci! Ridică-mă mai sus!

(Iese, apoi întinde mâna și ĂLUIA MARE. Iese și el. Heblu)

SCENA 4

(Evident, același décor. Cei doi sunt culcați pe podea.)

ĂLA MARE *(aproape adormit)*: Auzi, noi suntem prieteni?

ĂLA MIC *(aproape treaz)*: Ce? Lasă-mă să dorm!

ĂLA MARE: Suntem prieteni?

ĂLA MIC: ...Un soi de.

ĂLA MARE: "Un soi de"? Asta nu sună prea bine...

ĂLA MIC: Încearcă să dormi.

ĂLA MARE: Dar ce înseamnă să fim prieteni? Uite, dacă ție îți face plăcere compania mea, dacă îți place să vorbești cu mine...

ĂLA MIC: Nu-mi place, nu în miez de noapte! Hai să dormim.

ĂLA MARE: De unde știi că e miezul nopții?

ĂLA MIC: Sunt obosit.

ĂLA MARE: Și?

ĂLA MIC: Când sunt obosit... e noapte.

ĂLA MARE: Dar eu nu sunt obosit.

ĂLA MIC: Atunci la tine nu e noapte.

ĂLA MARE: Păi, nici nu e. Becul ăsta arde exact la fel, tot timpul.

ĂLA MIC: Și ce, vrei să-l stingi?

ĂLA MARE *(deodată)*: Ar fi o idee.

ĂLA MIC: Ai înnebunit? Cum să-l stingi?

ĂLA MARE: Îl sparg. Arunc cu cartea ta... bine, arunc cu pantoful meu în el. Și se sparge. Și ce crezi că se întâmplă atunci?

ĂLA MIC: Beznă.

ĂLA MARE: Nț! Dacă trimit pe cineva să-l repare?

ĂLA MIC: Spor!

ĂLA MARE: La ce?

ĂLA MIC: Sparge-l.

ĂLA MARE: Crezi?

ĂLA MIC (*căscând*): Îhâm. (*ĂLA MIC se întoarce cu spatele, gata să adoarmă. ĂLA MARE începe să arunce cu pantoful către bec. Nu-l nimereste și nici nu vrea. Repetă mișcarea de câteva ori, spre exasperarea ĂLUIA MIC, deranjat de bocănituri. Pauză.*)

ĂLA MARE (*stă cu pantoful în mână*): Și dacă nu trimit pe nimeni?

ĂLA MIC (*fără chef*): Pe cine să trimită?

ĂLA MARE: Stăm așa, în beznă? Dacă nu trimit pe nimeni...? Nici n-o să văd Șobolanul dacă vine...

ĂLA MIC: Vreau să dorm!

ĂLA MARE: Păi, dormi! Cine nu te lasă?

(*ĂLA MARE se încalță la loc. Pauză*)

ĂLA MARE: Ai adormit?

ĂLA MIC: DA!!

ĂLA MARE: Eu mă tot gândesc la Puchi, nebunul.

ĂLA MIC: La cine?

ĂLA MARE: Nebunul de la mine din cartier. Căra peste tot cu el o colivie goală, n-o lăsa nici mort. "Am avut odată o pasăre", zicea, "a murit demult. Colivia asta mă ajută să nu uit că eu am prins-o. A murit, dar legătura dintre noi, colivia, a rămas."

ĂLA MIC: Poate că nici nu era chiar așa de nebun.

ĂLA MARE: Poate că nu... Ai văzut, povestea asta nu începe cu "Eu"...

ĂLA MIC: Aha.

ĂLA MARE: Și nici nu ți-am spus cum a murit porumbelul. L-a mâncat Puchi!

ĂLA MIC: Dumnezeuule!

ĂLA MARE: Am glumit!

ĂLA MIC: Încearcă să dormi! Sau, cel puțin, taci! Taci! Taci! (*Huruitul crește. ĂLA MARE adoarme. Scurtă pauză.*)

ĂLA MARE: M-am plictisit aici.

ĂLA MIC (*somnoros, exasperat*): Vrei să vizităm altă încăpere?

ĂLA MARE: Cam da.

ĂLA MIC (*în capul oaselor, fără chef*): O aventură nouă!

ĂLA MARE: Ahem.

ĂLA MIC (*ironic*): Mă întreb ce vom găsi acolo.

(*ĂLA MIC se ridică în șezut și se scutură de praf*)

ĂLA MARE: Auzi, n-ai terminat povestea cu copilăria. Cum e să ai o copilărie fericită? Nu-mi imaginez.

ĂLA MIC: Cum să fie, bine.

ĂLA MARE (curios): ... Așa.

ĂLA MIC: Ai mei mă iubeau foarte tare. Mama lucra într-o librărie mică, de cartier. Ea m-a învățat să iubesc cărțile. Îmi cumpăra tot timpul cărți. Citeam atât de repede și atât de mult, încât, după o vreme, mama și-a dat seama că e mai rentabil să mă ia, după ore, cu ea la librărie, așa puteam citi în voie fără să ne coste nimic. A, odată citeam cea mai bună carte când a venit un client și mi-a cumpărat-o din mână, era ultimul exemplar.

ĂLA MARE: Ce era?

ĂLA MIC: Jules Verne, „Copiii căpitanului Grant”.

ĂLA MARE: A, o știi, cu Nautilus!

ĂLA MIC: Nu, aia e „20.000 de leghe sub mări”... În fine, am avut febră o lună întreagă până când s-a aprovizionat din nou librăria și am putut să termin povestea... Așa mi-am petrecut copilăria printre rafturi, acolo mi-am făcut temele, citeam mult și îmi plăcea să stau de vorbă cu clienții fideli, cititorii... Erau câțiva care veneau zilnic, abia așteptau să vorbească despre cărți, ce mai discuții erau! De altfel, părinții mei acolo s-au cunoscut, la librărie.

ĂLA MARE: Frumos. Tot acolo ai cunoscut-o și pe soția ta?

ĂLA MIC: A, nu, la școală, eram deja profesor.

ĂLA MARE: Ai visat de mic să te faci profesor de literatură?

ĂLA MIC: Nu. Voiam să fiu scriitor, scriitorii mi se păreau cei mai grozavi oameni. Acolo, în librăria mamei, mi-am dat seama cât de mult seamănă oamenii cu cărțile. Fiecare carte e un om și fiecare om e o carte.

ĂLA MARE: ăsta e un simbol!

ĂLA MIC: O metaforă.

(pauză scurtă)

ĂLA MARE: Și eu sunt o carte, nu?

ĂLA MIC: ...Da...

ĂLA MARE: Dar tu nu vrei să mă citești!

ĂLA MIC: Nu așa merg lucrurile...

ĂLA MARE: Ba da, ba da, îmi tot flutur paginile și poveștile, viața mea intimă în fața ta și tu mă respingi de parcă ai alunga muște!

ĂLA MIC: Tu ești o carte care îmi sare singură de gât, de pe raft!

ĂLA MARE: Pentru că încerc să mă împrietenesc cu tine!

ĂLA MIC: Tu încerci să te împrietenești?

ĂLA MARE: Da, de când ai apărut. Mereu mi-am dorit să găsesc pe cineva cu care să pot vorbi. Înainte să vii, eram atât de singur că-mi sângerau urechile de atâta liniște, singur ca ultimul cartof scofâlcit din desaga unui sărac. Ca să nu înnebunesc, îmi spuneam singur poveștile cu voce tare, răcneam ca nebunii sau cântam. Uneori băteam cu pantoful în țevi, inventasem un limbaj al meu, un fel de cod morse, speram să îmi răspundă cineva. Ba chiar și pe șobolanul ăla ticălos îl imploram uneori să vină, mi-l imaginam cum se apropia de mine și, în loc să mă înfulece, îi curg cuvinte dintre colții lui de argint. Și-acum tu nu vrei să te împrietenești cu mine, nu sunt destul de intelectual pentru tine!

ĂLA MIC: Tu nu știi ce e aia prietenie. Tu vrei numai pe cineva care să te asculte și să te compătimească.

ĂLA MARE: Și tu ce vrei? Doar pe cineva care să te ridice la chepengul ăla nenorocit!

ĂLA MIC:... Nu e chiar așa.

ĂLA MARE: Serios?

ĂLA MIC: ...

(pauză scurtă)

ĂLA MIC: Te-ai supărat?

ĂLA MARE: Eu? Nî!

ĂLA MIC: Ai dreptate. Avem nevoie unul de celălalt.

ĂLA MARE: Tu ai nevoie! De spinarea mea până la chepeng.

ĂLA MIC: Iar tu ai nevoie de cineva care să te asculte.

ĂLA MARE: Cum poți compara nevoia mea...nobilă de dialog cu dorința ta abjectă de a mă transforma într-un obiect de mobilier?

ĂLA MIC: Abjectă? E servicii contra servicii. Nu?

ĂLA MARE: ...

ĂLA MIC: Vii?

ĂLA MARE: Unde?

ĂLA MIC: Sus.

ĂLA MARE: Nu ziceai că ți-e somn?

ĂLA MIC: Mi-a sărit somnul.

ĂLA MARE: Auzi, te superi dacă mergem dimineață? Eu simt că-mi cad ochii în gură... Noapte bună.

(Heblu.)

SCENA 5

(ĂLA MARE și ĂLA MIC ies prin trapa din podea)

ĂLA MIC: Eu nu mai merg mai departe!

ĂLA MARE: Ce?!?

ĂLA MIC: Nu mai suport!

ĂLA MARE: Da' ce-am făcut iarăși?

ĂLA MIC: Nu e totul din cauza ta! Pur și simplu nu mai suport!

ĂLA MARE: Și acum te-a apucat?

ĂLA MIC: E al 59-lea chepeng prin care trecem!

ĂLA MARE: Exagerezi...

ĂLA MIC: Nu. Am numărat. Am citit odată undeva despre un tip care nu mai suporta să își lege și dezlege în fiecare zi șireturile și s-a spânzurat. Asta a scris în scrisoarea de adio: că nu-și mai suportă șireturile.

ĂLA MARE: S-a spânzurat cu ele?

ĂLA MIC: Cu șireturile? ...Nu știu.

ĂLA MARE: De ce nu și-a luat șlapi?

ĂLA MIC: Cum?

ĂLA MARE: De ce nu a umblat desculț? De ce nu și-a schimbat viața?

ĂLA MIC: Tu mereu înțelegi altceva.

ĂLA MARE: A, era și ăsta un simbol?

ĂLA MIC: Cam da.

ĂLA MARE: Și eu nu înțeleg simbolurile. E semn de boală, nu?

ĂLA MIC: Mai degrabă semn de prostie!

ĂLA MARE: Prostie? Pentru că eu văd soluții acolo unde tu vezi simboluri?

ĂLA MIC: Soluții? Tu vezi soluții?? Dacă era după tine, eram și acum în prima celulă!

ĂLA MARE: Și așa am ajuns tare departe, nu? Am trecut degeaba prin o sută optzeș'... câte? încăperi identice? Cu ce te ajută faptul că tu vezi simboluri când suntem doi proști în aceeași situație de rahat? Halal vizionar! Și mai și spui că eu am o boală!

ĂLA MIC: Eu n-am spus că tu...

ĂLA MARE: Ai gândit-o! Te tot ascunzi după cartea aia a ta cu mistreți și simboluri și predici tot felul de teorii superioare. Din cărți!

ĂLA MIC: Mă ascund?

ĂLA MARE: Mie așa mi se pare.

ĂLA MIC: De tine?

ĂLA MARE: De tot! Și de șobolan! O, da! Și ție ți-e frică de Șobolan!

ĂLA MIC: Nu există niciun șobolan!

ĂLA MARE: Atunci de cine fugi? Te ascunzi! Nu spui mai nimic despre tine, îți smulg poveștile cu forcepsul, le ții ascunse, nu le împarți!

ĂLA MIC: Nu toată lumea are logoree, da? Nu tuturor le place să-și împărtășească fărâmița aia de viața intimă, e și indecent!

ĂLA MARE: Ești prea prețios să te dăruiești?

ĂLA MIC: Nu mă deschid în fața oricui!

ĂLA MARE: A oricui??

ĂLA MIC: Nici nu știu cine ești...

ĂLA MARE: A oricui!?! După ce am trecut împreună prin șaptezeci și nu știu câte...

ĂLA MIC: Cincizeci și nouă.

ĂLA MARE: O sută de încăperi identice nenorocite! Și eu am împărțit cu tine toate amintirile mele, una câte una, te-am hrănit, da, cu amintiri, te-am adăpat ca pe un frate mai mic și tu te ascunzi! Eu, care am venit cu tine peste tot ca un...ca ăla...!

ĂLA MIC: Sancho Panza?

ĂLA MARE: Ce?

ĂLA MIC: Nu contează...

ĂLA MARE: ...Ca un animal de companie, ca un câine. Am venit ca animalele alea, care mă alergau pe mine în vis: porci, vaci, găște...

ĂLA MIC: Ce vrei de la mine?

ĂLA MARE: Vreau ceva în schimb! Îți dăruiesc timpul meu, vreau să-mi dai și tu ceva!

ĂLA MIC: Ce să-ți dau?

ĂLA MARE: Vorbește cu mine! Vreau să știu cine ești!

ĂLA MIC: Cine sunt? Tu crezi că ești cineva? Cum zaci așa în tine, cu toate amintirile astea, ca un drac mare și gras care stă pe vreo comoară. Ia să vedem comoara: ba că ți-a fost foame, ba că ți-a fost frig, ba și foame și frig, ba te-a bătut taticu'! Astea te-au format, nu? Te-au făcut bărbat! Și unde ești tu în tot talmeș-balmeșul ăsta? Unde e viața ta? Unde sunt idealurile? Lumea? Cu ce ești tu util lumii? De tine fug, înțelegi? De ăștia ca tine, cărora nu le pasă. Pe care trebuie să-i car eu mereu în spate. Maică-mea și taică-mio, spălați pe creier de posturi TV de doi bani, niște orbeți care votează cu oricine le promite pensii mai mari. Colegii mei cărora nu le pasă în ce țară trăiesc și numără zilele până la concediu mai ceva ca pușcăriașii. Oamenii de pe stradă, cu ochi goi, mânați în turmă, ca oile și gata să se sfâșie unii pe alții, ca lupii. Zilele una

după alta, la fel. Extemporalele, pixul roșu, clopoțelul. Iar eu, micul funcționar în serviciul statului, crescând mici furnicuțe care nici măcar nu citesc, nu vor naibii să înțeleagă că o poezie nu e un instrument de tortură. Și salariul din care nu-mi pot cumpăra nici un sfert din cărțile pe care mi le doresc și nevastă-mea, care e nemulțumită că dau prea mulți bani pe bibliotecă, dar dă cam tot atâta pe conservele și nisipul pentru litiera pisicii. Și ratele de la bancă! Apoi, iarăși planurile de lecție, iarăși cataloagele cu note și directoarea care îmi cere să pun notă mare sportivului de performanță pe care nu l-am văzut niciodată la vreun curs de-al meu și eu îi pun nota maximă și nu am curajul să îmi dau demisia imediat după asta. Și noaptea, când am insomnii și atacuri de panică și nu cred că mai apuc lumina zilei pentru că am remușcări, da, am remușcări că nu găsesc timp să scriu marele roman pe care îl visez. Ți se pare ridicol, nu? Uite cine îmi dă mie lecții de literatură, măcelarul! Uite cine cascadează și îi curg povești și pe gură și pe nas! Tu nici nu înțelegi nimic din viața din jurul tău, stai și te hrănești din propria ta carne, autofagule! Nici nu trăiești! Dacă nu veneam eu, rămâneai și acum într-o celulă nenorocită, credeai că aia e toată lumea, că tu nici nu reușești să vezi dincolo de propriul tău stomac... Da, poate că n-am talent! Poate că n-o să scriu niciodată romanul ăla. Poate că merit să nici nu-l scriu! Probabil am murit deja. Oho, am murit și locul ăsta e un fel de purgatoriu – sau poate chiar iadul, care, haha, ce ironie, face mișto de viața asta inutilă în care tot ce poți face este să tragi ca boul în jug - zi după zi după zi idioată și identică - și când nu mai suporti, să faci o depresie și să te internezi la boli nervoase. Ah, am fost eu, am fost eu și acolo!

ĂLA MARE: Tu ai fost internat?

ĂLA MIC: Exact. Ce, crezi că e mare lucru, că se întâmplă numai celor aleși, artiști de geniu, Eminescu? Crezi că depresia se distribuie după merit, după operă? Te duci frumos într-un sanatoriu și acolo e plin de oameni ca tine, ți se ia la poartă buletinul și nu te mai lasă să ieși până nu te vindeci. Și te uiți în jur și vezi că și nea Șurubelniță, electricianul și Titi pompierul, zac și ei cu privirea atârnată pe tavan, nu numai tu, marele intelectual, împlânzitorul de cărți. Și-ți dai seama că nu e nimic nobil în depresie, nu ești deloc special. Știi ce mi-a zis psihiatrul? "Mai lăsați cărțile, domnule dragă, împrieteniți-vă și cu oameni vii!" Și uită-te la ei, drăguții oameni vii! Zace fiecare înmormântat în celula lui, înmormântat în

poveștile lui! Oameni și șobolani!

ĂLA MARE: Tu ai fost internat la boli nervoase?

ĂLA MIC: Ce e rău în asta??

ĂLA MARE: Nimic. Dimpotrivă. E prima dată când îmi spui ceva atât de personal despre tine.

ĂLA MIC: Ce mare lucru? M-au internat. M-am vindecat și am ieșit.

ĂLA MARE: Credeam că ești de fier.

ĂLA MIC: Nimeni nu e de fier.

(Scurtă pauză)

ĂLA MARE: Atunci acolo suntem.

ĂLA MIC: Unde?

ĂLA MARE: La... boli nervoase. În vreun sanatoriu.

ĂLA MIC: Nu cred.

ĂLA MARE: De ce?

ĂLA MIC: Un sanatoriu cu 59 de încăperi legate numai prin chepenguri?

ĂLA MARE: Poate ni se pare doar că sunt chepenguri.

ĂLA MIC: Hi?

ĂLA MARE: Poate ne imaginăm. Poate suntem nebuni.

ĂLA MIC: Oricum o fi, nu mă duc mai departe.

ĂLA MARE: A, știi un banc! Să ți-l spun?

ĂLA MIC: Mai bine nu.

ĂLA MARE: Cică doi nebuni încearcă să evadeze dintr-o casă de nebuni înconjurată de 100 de garduri foarte înalte. Și sar ei primul gard, îl sar pe al doilea, apoi pe al treilea, pe al patrulea...

ĂLA MIC: Știi bancul.

ĂLA MARE:... pe al zecelea...

ĂLA MIC: Îl știi.

ĂLA MARE: Pe al douăzecilea, pe al patru's'nouălea, pe al șaizecișioptulea...

ĂLA MIC: Am zis că îl știi.

ĂLA MARE: Când îl sar pe al nouă's'nouălea, unul zice: "Bă, tu mai poți?" "Nu." "Nici eu, hai să ne întoarcem!" "Imediat," zice alalalt, "stai să mă leg la șireturi." Hahahahaha...

ĂLA MIC: ...

ĂLA MARE: Ai înțeles? Să mă leg la șireturi!...

ĂLA MIC: N-ai nici umor.

ĂLA MARE: Cum să nu, e un banc bun. Vii?

ĂLA MIC: Unde?

ĂLA MARE (*măreț*): Spre chepeng. (*Se aude huruitul*) Auzi? Vine...

ĂLA MIC (*își scoate șireturile și se uită la chepeng*): Ai dreptate, e un banc bun. (*Huruitul se repetă*)

ĂLA MARE: Ce faci?

ĂLA MIC (*își încropește un ștreang din șireturi*):...

ĂLA MARE: Hai, serios!

ĂLA MIC: Dă-mi, te rog, șireturile tale.

ĂLA MARE: Nici nu mă gândesc...!

ĂLA MIC: Dă-mi-le! (*se încaieră, ĂLA MIC încearcă să-i ia șireturile, în timp ce huruitul se aude tot mai tare*)

ĂLA MARE (*icnind*): Și cum rămâne cu fericirea de afară?

ĂLA MIC (*tot icnind*): Ți-o las ție pe toată.

ĂLA MARE: Luminișul cu frăguțe? Soarele?

ĂLA MIC: Ți le dăruiesc. (*se luptă în continuare, huruitul crește*)

ĂLA MARE: Să-mi lași și cartea.

ĂLA MIC (*se oprește puțin din încăierare*): Cartea? De ce?

ĂLA MARE: Vreau să văd cum se termină povestea cu prințul.

ĂLA MIC (*iar se opresc*): Sigur, ți-o dau, uite, tot nu mai am ce face cu ea.

ĂLA MARE (*se ridică și se scutură*): A, dacă e la schimb, facem târgul, poftim șireturile.

ĂLA MIC: Mulțumesc, ești generos.

ĂLA MARE (*amabil*): Vrei să țin degetul când faci nod? Să fie sigur...

ĂLA MIC: Mă descurc...

ĂLA MARE (*uitându-se la chepeng*): Bine... Pa!

ĂLA MIC: Ce faci, ieși?

ĂLA MARE: Firește. Doar n-o să stau aici să-l aștept pe mortăciunea aia de Terminus să mă înhațe, e pe aproape. (*huruit*)

ĂLA MIC: O să-l salut din partea ta.

ĂLA MARE: Foarte bine. Ajută-mă.

ĂLA MIC (*moșmondind la șireturi*): Mă tem că nu prea am chef...

ĂLA MARE (*ironic*): De ce, ești deprimat?

ĂLA MIC: Imaginează-ți! Și sunt puțin ocupat cu ceva mult mai important!

ĂLA MARE: Sigur proiectul tău mai poate aștepta un minut.

ĂLA MIC: Ba uite că nu!

ĂLA MARE: Îmi ești dator! De 59 de ori!

ĂLA MIC: Asta cam așa e... Din păcate, va trebui să te descurci pe cont propriu. Te va lumina gândul că m-ai ajutat de 59 de ori fără nicio răsplată. O să ajungi în rai...unde o fi ăla.

ĂLA MARE: Ajută-mă să ies mai întâi și pe urmă promit să îți leg ștreangul trainic de chepeng. O să te legeni lin ca puțisoarele de salam în blană de ghips ale lui taică-miu, amin! Iar eu o să urc singur sus, tot mai sus, chepeng după chepeng, până la lumina aia incandescentă din cămăruța cea mai de sus, care, nu știu dacă știi, e o imensă bibliotecă, așa cum zicea unu', Borges. Acolo toate cărțile foșnesc isteț din pagini și așteaptă pe Marele Cititor, ca să-i picure direct sub frunte înțelepciunea lumii. Ascultă aici:

(citește din carte)

*Dar prințul trecea zâmbitor înaintea
privea printre arbori atent la culori,
lăsând în culcuș căprioara cuminte
și linxul ce râde cu ochi sclipitori.*

*Sub fași el dădea buruiana-ntr-o parte:
— Priviți cum se-nvârte făcându-ne semn
mistrețul cu colți de argint, nu departe:
veniți să-l lovim cu săgeată de lemn!...*

*— Stăpâne, e apa jucând sub copaci,
zicea servitorul privindu-l isteț.
Dar el răspundea întorcându-se: - Taci...
Și apa sclipea ca un colț de mistreț...*

ĂLA MIC: Să știi că ai dreptate!

ĂLA MARE: Cu ce?

ĂLA MIC: Biblioteca! Îmi amintesc! Lumina aia incandescentă... lumina venea de sus, din chepeng. Ultimul chepeng dă afară, biblioteca e ultima cameră!

ĂLA MARE: Nu ziceai că ai visat?

ĂLA MIC: Ce?

ĂLA MARE: Biblioteca!

ĂLA MIC: Cum să visez când am cartea? Dă-mi înapoi cartea!

ĂLA MARE: De ce?

ĂLA MIC: Citești prost.

ĂLA MARE: Citesc prost?

ĂLA MIC: Mda. Și ai niște șireturi de rahat, nu faci nicio treabă cu ele...

(I le dă înapoi.) Ridică-mă!

ĂLA MARE: Nu, de data asta ies eu primul!

ĂLA MIC: Cum vrei.

ĂLA MARE: Ridică-mă! (*Huruitul crește.*) Ce naiba? Ai grijă!
(*Huruitul crește. Încăperea se zguduie și prin chepengul de sus începe să cadă moloz. Lumina se clatină. Poate că prin chepeng intră labele, apoi botul unui Șobolan imens, care îl înhață pe ăla Mare. Sau poate că nu. Becul se stinge.*)

SCENA 6

(*Ăla Mic îl veghează pe ăla Mare, care e întins pe jos.*)

ĂLA MARE: L-ai văzut?

ĂLA MIC: Nu vorbi...

ĂLA MARE: Șobolanul...

ĂLA MIC: Da...

(*pauză*)

ĂLA MARE: Ești supărat pe mine?

ĂLA MIC: Nu, de ce?

ĂLA MARE: Te-am tot enervat cu poveștile mele.

ĂLA MIC: Îmi plac poveștile tale. Țin de foame.

ĂLA MARE: Știi, mă gândesc la bancul cu nebunii, cu gardurile. Noi râdem de ăia pentru că au preferat să sară 99 de garduri pentru a fi închiși, în loc să sară unul singur pentru a fi liberi.

Eu cred că li s-a făcut frică să iasă.

ĂLA MIC: Nu mai vorbi..

ĂLA MARE: Unora le e frică să iasă, altora le e frică să rămână pe loc. Nu știi niciodată cum e mai bine...

ĂLA MIC: Te doare?

ĂLA MARE: ...Poate ai dreptate și e numai un coșmar. Oare dacă mor aici, crezi că o să mă scoată afară?

ĂLA MIC: De ce să mori?

ĂLA MARE: Nu știu... pur și simplu. Crezi că o să ajung acolo, în lumi-niș, printre frăguțe?

ĂLA MIC: Poate.

ĂLA MARE: Poate ajunge fiecare acolo unde dorește. Eu îmi imaginez că Raiul e o cămară uriașă, cu de toate. Cu rude de salam și ceapă roșie împletită în funii și putini cu caltaboș în untdelemn de găscă...

ĂLA MIC: Și jambon afumat.

ĂLA MARE: Neapărat jambon. Și murături asortate, știi ce buni sunt dovleceii murați?...

ĂLA MIC: Și salam în blană de ghips...
(*pauză*)

ĂLA MARE: Auzi, dacă ne confundă ăștia visele? Dacă mă duc pe mine în biblioteca ta... și invers?

ĂLA MIC: Poate că n-ar fi rău.

ĂLA MARE: Poate că nu. O să am o veșnicie să citesc poezii, o să devin un șoarece de bibliotecă...

ĂLA MIC: Odihnește-te puțin.

ĂLA MARE (*vorbește tot mai greu*): Știi că l-am întâlnit odată?

ĂLA MIC: Pe cine?

ĂLA MARE: Pe Terminus. Mai demult, în prima celulă. Aveam o coajă de pâine într-un fund de buzunar. O aveam... nici nu știu de unde... mă liniștea faptul că era acolo, în caz de forță majoră mai aveam o îmbucătură... Într-o noapte, m-am trezit brusc din somn, simțeam că e cineva în încăpere. Și atunci l-am văzut. Era mic, cu ochișori negri. Se uita la mine așa, tâmp, iar coaja nicăieri, numai câteva fărâmițe uscate. O mâncase, nenorocitul!

ĂLA MIC: Ai spus că era mic.

ĂLA MARE: Da, pe atunci era mic.

ĂLA MIC: Și ți-a fost frică?

ĂLA MARE: Nu. Mi-am aruncat haina peste el și l-am prins ca într-o capcană.

ĂLA MIC: L-ai prins pe șobolanul cu colți de argint?

ĂLA MARE: Când era mic.

ĂLA MIC: Și ce ai făcut cu el?

ĂLA MARE: Nimic, i-am dat drumul.

ĂLA MIC: Fai dat drumul?

ĂLA MARE: Da, după o vreme.

ĂLA MIC: De ce?

ĂLA MARE: Ce era să fac cu el?

ĂLA MIC: Ai dreptate.

(*foarte scurtă pauză*)

ĂLA MARE(*sfârșit, se stinge*): Îmi citești?

ĂLA MIC (*citește*):

*“Dar vai! sub luceferii palizi ai bolții
cum stă în amurg, la izvor aplecat,
veni un mistreț uriaș, și cu colții
îl trase sălbatic prin colbul roșcat.*

*– Ce fiară ciudată mă umple de sânge,
oprind vânătoarea mistrețului meu?
Ce pasăre neagră stă-n lună și plânge?
Ce veștedă frunză mă bate mereu?...”*

*(ĂLA MIC se oprește din cîtit, realizând că ĂLA MARE
e mort. Îi lasă alături cartea, apoi urcă prin chepeng,
în timp ce, de undeva se aude...)*

*“ – Stăpâne, mistrețul cu colți ca argintul,
chiar el te-a cuprins, grohăind, sub copaci.
Ascultă cum latră copoii gonindu-l..
Dar prințul răspunse-ntorcându-se: – Taci.*

*Mai bine ia cornul și sună întruna.
Să suni până mor, către cerul senin...
Atunci asfinți după creștete luna
și cornul sună, însă foarte puțin.”*

Heblu

Cartea de teatru

Maria Hulber

Alexandru Tocilescu, omul-spectacol

Toca se povestește, vol. I-II,
Ediție îngrijită de Florica Ichim,
București: Editura Cheiron,
2015-2016.

Într-un interviu acordat în 1984, regizorul Alexandru Tocilescu se definea printr-o formulă surprinzătoare: „*Acum, sunt răspântie*”, păstrând sensul cel mai generos al cuvântului, ca stare de revelație, de trezire a conștiinței și a responsabilității asumate sub semnul culturii autentice, din care se desprinde seva artei dramatice. Textul amintit inaugurează desantul de interviuri, dialoguri, conferințe, mărturii, fotografii și cronici teatrale cu și despre reputatul regizor, ce constituie substanța celor două volume din antologia intitulată *Toca se povestește*, îngrijită de Florica Ichim și publicată recent în seria *Galeria teatrului românesc*, colecția de suplimente ale revistei *Teatrul azi*. Este o inițiativă editorială laborioasă, susținută de Fundația Culturală „Camil Petrescu” și Editura Cheiron, însumând aproape 700 de pagini despre Alexandru Tocilescu, alcătuite din decupaje atent selectate și extrem de valoroase pentru o viitoare istorie a teatrului românesc contemporan.

În *Nota asupra cărții*, Florica Ichim motivează necesitatea acestui demers recuperator, cu extensii biografice și teatrologice, prin finalitatea reconstituirii caleidoscopice a personalității lui Alexandru Tocilescu - omul, regizorul și vocea unei conștiințe civice prin care s-a afirmat, înainte de 1989, o formă aparte de rezistență în fața ideologiei comuniste uniformizatoare și reduționiste axiologic prin intervenția cerberilor aflați în slujba cenzurii: rezistența prin teatru, prin mesajul său percutant, prin expresia metaforică capabilă să deschidă întrebări și dezbateri interioare. Însuși titlul ales încurajează descifrarea unor multiple semnificații. Pe de o parte, în aceste volume *Toca* (așa cum îi plăcea să i se spună) *se povestește pe sine*, se dezvăluie, practică un suplu exer-

cițiu reflexiv, se confesează mai mult sau mai puțin, în funcție de interlocutori, își construiește cu grijă personajul jucat pe scena vieții. Apoi, cu o savoare barocă, opulentă, arcuind mereu o altă fațetă a inepuizabilului său profil uman și artistic, intră în rolul unui narator născut, iar nu făcut, care *povestește* cu dense infuzii afective, reluând cu voluptate, de câte ori i se oferă prilejul, experiențele emblematică ale existenței sale. Textele se rostuiesc în jurul cuvântului rostit de Toca, cu ale sale bucurii și tristeți evocate într-un stil personal de o vervă și o naturalețe cuceritoare. În intervențiile prilejuite de lansarea publică a antologiei, Florica Ichim a invocat imperativul urgenței ce a guvernat convorbirile și actul selecției materialelor publicistice din care s-a constituit cartea. Nefericita suferință fizică provocată de o gravă afecțiune renală, devenită, de altfel, un leitmotiv al cărții, a scurtat timpul dialogului, i-a răpit regizorului ani din viață, dar i-a oferit prilejul unor lungi introspecții, din vâltoarea cărora s-au născut considerații personale de o profunzime nebănuită.

Volumele reprezintă, în sine, opere de artă concepute într-o formă grafică de excepție, pe hârtie velină, cu fotografii în alb-negru de o bună calitate și claritate a imaginii. În armonie cu forma artistică intens căutată, fibra cărții se organizează pe secțiuni, construind fondul specific unei memorări circulare, ce actualizează cu subtilă ritmicitate anumite momente gravate la o temperatură ridicată a emoției artistice. Schițele de portret, interviurile, conferințele nu sunt însă dispuse cronologic. Logica succesiunii lor e secvențială, dictată de variatele unghiuri ce întregesc imaginea artistului.

În loc de prefață, secțiunea introductivă, cuprinde articole publicate între anii 1983 și 1999 în revistele *Ateneu* și *Teatrul azi*, semnate de importanți critici de teatru, esești și critici literari: Dinu Kivu, Carmen Mihalache Popa, Laurențiu Ulici, Ileana Berlogea, Constantin Paraschivescu. Un pentagon critic, deopotrivă simbolic și reprezentativ, din miezul căruia țâșnește o suită eterogenă de crochiuri portretistice relevante la momentul publicării lor, privite ca o sumă a tuturor împlinirilor teatrale ce l-au situat pe Alexandru Tocilescu în avangarda spectacolului modern, a unui teatru al tuturor căutărilor și experimentelor posibile. Există zone comune, ce reunesc diferitele perspective critice, le aglutinează, modelându-i portretul în filigranul adevărului și al esențelor. Temele-obsesii, concentrate în acest spațiu anticipativ, vor fi reluate și dezvoltate în interviurile și conferințele transcrise. Toți autorii conchid asupra impresionantei culturi stăpânite de regizor, un devorator de literatură de mare clasă, de artă orientală și de cine-

matografie japoneză, degustător de finețuri muzicale, de la clasicii ancorați în eternitate până la rock-ul timpurilor sale, introdus în atmosfera montărilor de tinerețe. Pentru el, cultura înseamnă reperul esențial ce orientează direcția unui regizor, reprezintă liantul între energiile teatrului, între membrii întregii echipe artistice. Dinu Kivu îl aseamănă cu personajul Falstaff din musicalul montat în 1978 la Piatra Neamț, după piesa lui William Shakespeare, *Nevestele vesele din Windsor*. Laurențiu Ulici apreciază insolitele sinteze dramatice puse în scenă la Teatrul „Bulandra” din București, realizate prin *spectacolul-coupé* (p. 11) *Tartuffe* de Molière și *Cabala bigoșilor* de Mihail Bulgakov, respectiv prin dipticul românesc *Barbul Văcărescu, vânzătorul țării* de Iordache Golescu și *Occisio Gregorii...*, piesă atribuită lui Samuil Vulcan. Revi-gorând formula teatrului în teatru, Alexandru Tocilescu explorează un prețios filon de artă dramatică românească, ascuns în textele datând din perioada inaugurală a literaturii, și provoacă recuperări muzicale dintr-un fond tradițional arhaic. Nu doar aici, ci și în convorbirile ulterioare, îl vom descoperi în ipostaza unui pasionat arheolog al straturilor muzicale străvechi, rafinat cunoscător al sonorităților orientale, un boem al rarităților pierdute, ce-și dezvăluie tainele doar celor inițiați.

Regizor cu o viziune de certă originalitate și inventivitate, spirit polemic și maioreșcian, iconoclast și burlesc, incisiv și tandru în același timp, atât în teatru, cât și în afara lui, Alexandru Tocilescu incită la ieșirea din tiparele dramatice înrădăcinate în deceniile de aservire a literaturii în fața unor determinări și interdicții ideologice, la dinamitarea vechilor șabloane și poncifuri, la revitalizarea teatrului românesc prin imersiunea sa în actualitate. E unul dintre rarii artiști care-și afirmă public, încă din primii ani de activitate regizorală, o autentică *ars teatralis*, în sensul unui program estetic coerent, puternic afirmat, în ciuda refuzului său constant de a ține caiete de regie. Convins de irepetabila frumusețe a fiecărui spectacol de teatru, considerându-l o creație unică, ce trăiește doar clipa cea repede și efervescentă, Toca montează cu pasiune pentru contemporanii săi. Dar și pentru sine, căci se contopește cu fiecare spectacol propriu, îl posedă până la suprema identificare cu acest organism viu și expresiv, fremătând prin voci, mișcări scenice, decoruri, muzică, dans și lumini. Poate n-am exagera socotind că e unul dintre acei artiști ai scenei care ar putea afirma despre sine, flaubertian: *Le spectacle c'est moi*. Alexandru Tocilescu a iubit teatrul dincolo de orice consecințe și limite inteligibile ale omenescului. De altfel, volumul al doilea aduce sub ochii cititorului, în secțiunea *Also Toca*, un microeseu teatral semnat de regizor, o bijuterie de mare rafinament ideatic,

unde se profilează asemănarea teatrului cu peștera din mitul platonician, întrucât se realizează mai întâi în planul gândirii și abia apoi capătă concretețea spectacolului. O piesă bine făcută e consubstanțială cu poezia și circumscrie al doilea grad al scriiturii: „*Teatrul seamănă cel mai mult cu poezia. Frumusețea vine din metaforă, din imaginea închisă și nu explicată. În general, în teatru, tendința este de a desface, de a lămuri totul. Tentația mea este să re-încifrez textul sub forma unei posibile realități.*” (II, p. 17)

Despre condiția regizorului, empatia și afinitățile cu actorii, conviețuirea în același spațiu sufletec, vegheat de o aleasă cultură, aflăm dintr-un alt capitol al primului volum, *Toca mărturisește (mai mult sau mai puțin)*, ce include unul dintre textele semnate de el însuși, precum și conferința susținută la Teatrul Național în 2011, într-un moment al bilanțului, dar și al unor apăsătoare presimțiri sepulcrale. Textul transcris al conferinței, alăturat unei îndelungate conversații cu Florica Ichim, constituie substanța unor pagini de neocolit ce alcătuiesc miezul biografic și ideatic al primului volum. Incursiunea panoramică într-un trecut personal va fixa câteva jaloane acute, cum ar fi represaliile fostei Securității la refuzul său consecvent de a accepta colaborarea, supravegherea agasantă prin informatorii din teatru și din cercul apropiat de prieteni, dovedită ulterior prin dosarul de urmărire informativă arhivat la CNSAS. Preferința sa pentru satira politică, îndeosebi pentru piesele dramaturgului Tudor Popescu (*Paradis de ocazie, Concurs de frumusețe*) nu e deloc întâmplătoare și trebuie înțeleasă în cadrul mai larg al protestului prin aluzii, prin metafore transparente, menite să ajungă cu ușurință la mintea și sufletul publicului, ocolind ermetismul unui teatru al simbolurilor. Deloc întâmplător, excelenta montare a piesei *Hamlet*, cu Ion Caramitru în rolul titular, a adus pe scenă un spectacol insinuant, în care nu Danemarca reprezenta țara-închisoare, ci România aflată sub teroare comunistă, sub asediul fricii și al abuzurilor de tot felul.

Interviurile selectate în paginile celor două volume survolează anumite nuclee tematice, din care amintim: selecția scenografului, a secretarului literar și a echipei tehnice, alegerea actorilor „*cultivați, polivalenți, implicați în fenomenul artei teatrale, informați în diverse domenii de activitate, aflați în epicentrul vieții, și nu la periferia ei*” (I, p. 47), vizualizarea spațiului scenic, curajul de a lansa actori tineri, mai puțin experimentați, dar foarte naturali și expresivi, libertatea și intuiția regizorului, comunicarea sa cu textul, vizualizarea spațiului scenic, teatrografia personală realizată de-a lungul timpului, concepția estetică

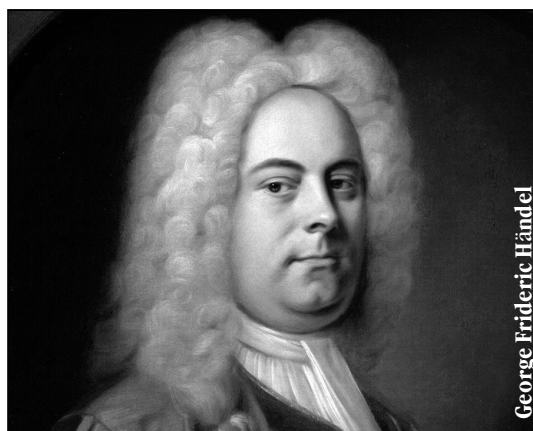
despre raportul dintre fond și formă în teatru, polifonia limbajului teatral. În fiecare piesă caută valențe noi, actuale, racordate la lumea contemporană. Darul de a pune întrebări și de a construi un dialog viu și revelator din secvențe ce cresc cu suplețe una din cealaltă face diferența între calitatea interviurilor realizate, căci regizorul se închide sau se deschide asemenea unui evantai de reacții spontane. Convorbirile ce suscită un interes aparte sunt cele inițiate de Florica Ichim, Magdalena Boianțiu, Tita Chiper, Marina Constantinescu, Eugenia Vodă, Mirona Hărăbtor, Marilena Țepuș, Despina Petecel Theodoru, cea care reușește, asemenea coordonatoarei lucrării, să propulseze discuția spre teritoriile muzicii, unde se întrevede o nedisimulată admirație a regizorului față de pianistul Dan Grigore. Dintre autorii preferați, Toca îi evocă adesea, pe Tudor Popescu, William Shakespeare, Sofocle, Ion Luca Caragiale, despre ale căror opere consideră că se impune o anumită maturizare a perspectivei regizorale, Daniil Harms, August Strindberg, Th. Denis Dinulescu, din opera căruia montează *O zi din viața lui Nicolae Ceaușescu*, și Dumitru Solomon, autorul piesei *Repetabila scenă a balconului*, menținând în acest fel, și după 1990, un interes nediluat pentru satira politică.

Teatrografia comentată completează lucrarea cu sute de pagini de receptare critică, organizate potrivit cronologiei tuturor spectacolelor montate de Alexandru Tocilescu, de la debutul studentesc din 1971, cu *Sânziana și Pepelea* de Vasile Alecsandri, până la reluarea, într-o nouă distribuție, a musicalului *Nevestele vesele din Windsor* pe scena Teatrului Metropolis din capitală. Riguroasa selecție a cronicilor rescrie și în această secțiune o incitantă panoramă estetică, deosebit de utilă celor preocupați de fenomenul teatral românesc, de dialogul continuu dintre spectacol și publicul său. Spirit liber și nonconformist, regizorul Alexandru Tocilescu a investit întreaga măsură a umanului în proiecte de referință pentru teatrul universal.

Muzica

Adrian Gagiu

Și cei mari
greșesc uneori

Pentru început, câteva truisme menite să contureze contextul. Oratoriul „Israel în Egipt” (1738) e una dintre capodoperele lui Händel și ale întregii literaturi vocal-simfonice, iar dirijorul și clavecinistul american William Christie e una dintre somitățile curentului de interpretare corectă stilistic a muzicii vechi. Premisele programării unei astfel de lucrări sub bagheta unui astfel de dirijor, cu un ansamblu de primă mână (*Choir and Orchestra of the Age of Enlightenment*) la faimosul festival londonez Proms (în 1 august 2017) erau, deci, cu totul favorabile. Și totuși...

Dacă privim mai cu atenție, primul semn de întrebare se ridică în legătură cu sala în care a avut loc concertul. *The Proms* (*BBC Proms*, sau, pe larg, *Henry Wood Promenade Concerts presented by the BBC*) e unul dintre cele mai cunoscute festivaluri anuale de muzică clasică și, începând cu 1895, are loc vara, timp de opt săptămâni. Concertele cu orchestră au loc în Royal Albert Hall, iar cele camerale în Cadogan Hall, la acestea adăugându-se concerte mai ”populare”, de *world music*, educaționale sau pentru copii. Latura de ”popularizare” a festivalului coexistă cu concerte de muzică contemporană (inclusiv cu lucrări comandate special de BBC în acest scop, o practică de care pe la noi nu prea s-a auzit încă), precum și cu concerte ”serioase”, cu capodopere mai mult sau mai puțin cunoscute, din toate epocile creatoare, și cu mari interpreți.

Sala de concert e cutia de rezonanță a orchestrei, iar caracteristicile ei acustice sunt de o extremă importanță, corelate și cu mărimea și componența ansamblului vocal-instrumental, pentru a se obține un rezultat cu adevărat muzical, nu numai sonor. Royal Albert Hall, unde a avut loc concertul lui W. Christie cu „Israel în Egipt”, e enormă, are o capacitate de 5272 de locuri, pe măsura gigantismului epocii victoriene, dar e extrem

de problematică pentru lucrări concepute în vremuri când mai exista un echilibru între corpusul interpretativ și sala care îl găzduia. Chiar și dacă se suplimentează efectivul ansamblului cu intenția de a „umple” sonor un astfel de spațiu imens, efectul rezultat e doar al unei mase gigantice și aproape amorfe, în care se șterg contururile și se nivelează contrastele și nuanțele. Iar un ansamblu mare care cântă într-un spațiu mare nu produce, în mod aparent paradoxal, aceeași impresie de forță ca un ansamblu mai mic care cântă într-o sală mai mică, pe măsura lui.

W. Christie a folosit o componentă ceva mai mare a ansamblului decât de obicei, 49 de coriști și 42 de instrumentiști, dar problemele serioase de acustică rămân, fiindcă dacă se captează sunetul cu microfoane puse mai aproape (pentru a salva ceva din claritatea liniilor melodice) se pierde ceva din sunetul ambient, care e ”dizolvat” în imensitatea sălii. S-au mai cântat astfel de lucrări la Proms în Royal Albert Hall și rezultatele au fost de fiecare dată la fel de problematice. Nimeni nu se așteaptă să sune în concert exact ca de pe disc (cea mai bună înregistrare cu ”Israel în Egipt” e probabil cea dirijată de Andrew Parrott), dar într-o sală imensă trebuie să se cânte doar muzică gândită special pentru un spațiu acustic imens. Bineînțeles, mai ales în cazul unei lucrări vocal-simfonice și cu atât mai mult în cazul unei epopei grandioase ca ”Israel în Egipt”, e de dorit să se atingă acea fragilă cale de mijloc care să permită pe de o parte claritate, nuanțe și impact, dar și o anumită spațialitate (cu măsură) pentru momentele monumentale, entuziaste sau de forță. E doar una dintre dificultățile interpretative ale acestui oratoriu atipic.

Compus într-un interval incredibil de numai o lună și după un an extrem de dificil al vieții și carierei lui Händel, ”Israel în Egipt” e unul dintre cele câteva oratorii atipice din creația lui, alături de ”Mesia” și Oratoriul ocazional: nu are propriu-zis acțiune dramatică, ci doar implicit, nu are personaje (nici măcar pe Moise), iar textul e extras *ad litteram* din Biblie. E o ilustrare mai degrabă epică a eliberării evreilor antici din robia egipteană și, mai mult, soliștii vocali (care făceau deliciul publicului vremii, obișnuit sau agasat de opera în stil italian) sunt aproape absenți, corurile fiind predominante, cu diverse texturi și procedee componistice, de la dezvoltarea virtuozității polifonice și exploziile sonore masive pentru cor dublu la rafinamentele ilustrative aproape madrigalești.

O altă ”ciudățenie” a lucrării e că problemele textuale sunt poate cele mai mari dintre oratoriile händeliene, la care oricum nu prea exista o ”ediție definitivă”, ci erau mai mult sau mai puțin adaptate de autor circumstanțelor interpretative ale fiecărui concert pe care-l conducea. În versiunea care se cântă de obicei în zilele noastre, ”Israel în Egipt” are

două părți (nu trei, ca orice oratoriu serios din barocul târziu) și începe în mod bizar nu cu o uvertură sau măcar un cor, ci cu un scurt recitativ pentru tenor care anunță că s-a ridicat un nou rege peste Egipt, care nu-l cunoscuse pe Iosif și care i-a asuprit pe evrei. Explicația rezidă în structura compozită a lucrării, fiindcă inițial Händel o prezentase cu cele trei părți obișnuite, folosind ca primă parte și cu textul ușor adaptat drept „Lamentațiile israeliților la moartea lui Iosif” (precedând deci cele două părți care se cântă în prezent) Cantata funebră (*Funeral Anthem „The Ways of Zion do Mourn”*), una dintre capodoperele sale prea puțin cunoscute azi, pe care o compusese cu un an înainte pentru funeraliile reginei Caroline. Acest procedeu al ”parodiei” (cu sensul vechi de adaptare, fără conotația ironică din prezent) după lucrările proprii sau ale altora a fost folosit intens în vremea barocului.

În plus, Händel a fost și un campion al artei transfigurării unor materiale prefabricate din lucrările unor compozitori relativ minori (în cazul lucrării în discuție, Alessandro Stradella, Dionigi Erba și Francesco Antonio Urio), care, vorba lui, ”erau prea bune pentru ei și ei nu știau ce să facă cu ele, dar eu știu”. Dincolo de obsesia modernă a originalității cu orice preț și în cele mai mici detalii, trebuie să-i dăm dreptate: compozițiile obscure din care el a preluat câțiva ”catalizatori” de la care a pornit construcția frescelor grandioase din „Israel în Egipt” sunt aproape derizorii și repetitive, așa că genialitatea prin care câteva gesturi muzicale ușor de trecut cu vederea au devenit puncte de plecare pentru compoziții electrizante ne-ar putea da multe de gândit. La nivel pragmatic, aceasta e și una dintre explicațiile rapidității miraculoase cu care Händel a putut să compună în numai o lună un oratoriu monumental pentru cor dublu și orchestră (plus câțiva soliști pe ici, pe colo). De remarcat și situația rară la Händel a inserării integrale a unei consistente lucrări ocazionale anterioare într-o compoziție și mai vastă și cu șanse de reluare în stagiunile de concert, ceea ce dovedește că el era conștient de valoarea cu totul excepțională a *Cantatei funebre* (de ex., comparabilă mai ales în corul final, *mutatis mutandis*, cu „Patimile după Matei” de Bach) și dorea s-o „salveze” pentru o anume posteritate concertistică.

Problema e însă că în versiunea în trei părți, după *Cantata funebră* ca primă parte și recitativul introductiv, primul cor din partea a doua (ilustrând plânsetele și rugile israeliților asupriți) e în același stil și la aceeași altitudine, așa că pare scăpat din *Cantata funebră* și nu produce același efect ca în versiunea în două părți. Concertul de la Proms a fost promovat drept ”versiunea inițială din 1739”, în trei părți, și a avut meritul de a utiliza ca soliști, în cele câteva piese în care sunt prevăzuți, membri ai

corului, ca în vremea barocului (aceștia merită măcar menționați și aici: Zoe Brookshaw, Rowan Pierce, Christopher Lowrey, Jeremy Budd, Dingle Yandell și Callum Thorpe). Cvasi-absența ariilor a fost una dintre cauzele eșecului acestui oratoriu la vremea sa, alături de subiectul religios cântat într-un teatru, de aluziile stilistice arhaizante („pentru cunoscători”) și de cvasi-absența acțiunii dramatice (captivanta parte a doua relatează cele zece plăgi și ieșirea evreilor din Egipt, iar partea a treia e cântarea de mulțumire a lui Moise, cu rememorarea unor miracole anterioare). O voce favorabilă izolată a fost pe atunci un ziar londonez care scria inspirat că ”un popor care ar înțelege această muzică n-ar avea să se teamă de nimic.” Pentru a-și mai mulțumi întrucâtva publicul, Händel a eliminat ulterior *Cantata funebră* și a inserat mai multe arii preluate din operele sale în limba italiană, concesiile prin care a încercat să-și salveze lucrarea și a renunțat evident la orice pretenție de unitate stilistică, emoțională și chiar lingvistică. Concertul lui W. Christie de la Proms, deși anunțat ca versiunea inițială a oratorului, a inclus în mod inexplicabil și inutil în partea a doua, după cele zece plăgi, un singur „supliment” solistic: o arie pastorală din oratoriul „Atalia” („*Through the land so lovely blooming*”).

Dar adevăratele probleme ale acestui concert abia acum urmează, iar ele nu țin de calitatea interpretării (corul și orchestra au fost aproape impecabile, chiar și în condițiile acustice dificile de la Royal Albert Hall), ci de viziunea dirijorală. Până și W. Christie a mai fost criticat de câteva ori, de ex. pentru reinstrumentarea unor lucrări baroce, ca și René Jacobs, alt campion al imprevizibilului în interpretarea corectă a muzicii vechi, care a realizat și el uneori concerte și înregistrări aproape perfecte, dar și extravagante nejustificate, altele. Însă de data asta W. Christie a eliminat pur și simplu unele piese din oratoriu, inclusiv unele dintre cele mai mari coruri care s-au compus vreodată, ceea ce nu se justifică nici istoric, nici practic: concertul nu a fost mult scurtat prin aceste amputări, dar a pierdut enorm pe plan estetic. Astfel, dacă eliminarea primului cor din partea a doua („*And the children of Israel sighed*”), deși superb, se poate argumenta întrucâtva prin faptul că acesta reia atmosfera ce predomină în cele circa 40 de minute ale părții I (*Cantata funebră*, care ar pune și probleme de echilibru lumii emoționale a versiunii în trei părți), alte amputări nu se justifică deloc. Aria pastorală din „Atalia” a înlocuit în mod bizar minunatul cor ”*But as for his people*” și scurta fugă corală „*Egypt was glad when they departed*” (adaptare arhaizantă și sobră după o fugă pentru orgă de Johann Kaspar Kerll, poate mai puțin interesantă muzical pentru urechile moderne, după cum se plângea D. F. Tovey, dar necesară cu funcție de contrast după superbul și dezvoltatul cor anterior și înainte de grandioasa scenă a trecerii Mării Roșii).

Tăieturile nu au lipsit nici din partea a treia, „Cântarea lui Moise”: nu s-au cântat pitoreasca arie pentru soprană „*Thou didst blow*” și, în mod cu totul straniu, unele secțiuni din marele cor „*Who is like unto Thee*” (scurtul pasaj cadencial „*Thou stretchest out thy right hand*” și fuga care-i urmează). Poate cea mai gravă omisiune e formidabilul cor „*The people shall hear*”, în care geniul componistic al lui Händel transmite fiorul sacru în moduri practic indescriptibile prin cuvinte, mai ales în acest cadru limitat. Au mai lipsit și aria duioasă și inocentă „*Thou shalt bring them in*” și primul cor scurt „*The Lord shall reign for ever and ever*” din grandiosul complex coral care încheie această capodoperă. Oare nu au făcut parte aceste piese sau pasaje din manuscrisul inițial al lucrării? Asta ar fi fost singura scuză pentru omiterea lor, dar e greu de crezut, fiindcă n-am găsit nici o sursă care să indice așa ceva. Astfel, e clar că aceste omisiuni nu au contribuit la scurtarea concertului, ci doar la amputarea estetică și emoțională a acestei capodopere.

Ar mai fi foarte multe de zis despre sursele din coralele luterane, despre diferitele procedee componistice mai vechi și mai noi, despre gradații și construcție, despre nenumăratele și variatele detalii ilustrative și expresive dintr-o asemenea lucrare genială și eclectică, precum și despre acest concert ambivalent. Dar rămân deocamdată vorbele profunde ale unui bătrân muzicolog (Alfred Heuss): „Poți să-l studiezi acasă pe Bach după partitură și să ai uneori o plăcere estetică mai mare decât în sala de concert. Dar cine nu a auzit o interpretare bună a lui Händel își poate face foarte greu o idee despre ceea ce este el în realitate.” Oricum, W. Christie rămâne un colos al artei interpretative prin realizările sale autentice din sălile de concert și din studiourile de înregistrări, mai ales cu lucrări din barocul francez, dar și cu „Hercule”, o altă capodoperă dramatică a lui Händel. O critică sau o rezervă la adresa unor aspecte ale unui concert nu înseamnă desființarea concertului respectiv sau chiar a protagonistului, cum mai cred unii de pe la noi, care se fac că n-au auzit de critica constructivă. Cât de fericiți sunt ei în cercul lor strâmt, spre deosebire de W. Christie, elogiați și adulați încontinuu pentru orice apariție publică în concert, impecabilă pe cale de consecință...

Gheorghe IOVA

„[...] Alexandru Csozberger.” Ciozvărtă sfântă
„[...] Paul Mittemberg, [...]” Medio Monte
„Tele schi [...]” Teleky
Parazitând, pe muncitori, cu salahori & provocatori, făcură de
„clasa muncitoare”.

„În șapte noiembrie a căzut grindina.” eliberat de istorie și de
Șora

„[...] dreptul la muncă și la vorbitor.” Iova 1980.
„[...] Crâncău.” Bulgakov
„[...] cadrul Cercului [...]” cadratura cercului
„Închidea ochii. Visa cuiburi de dovleci.” Nicanor Parr
„[...] bietul Schlesak, [...]” L. Wittgenstein, 7.
„[...] atent cu vorbele, [...]” când gândești
„Viena [...] vară [...] noiembrie.” Blaga
„[...] gara din Brno [...]” Iancu Iova, 1968

Subliniu cel Putsin:

„# săreai o treaptă # Greșos de moale # Crâncău # Crâncău #
După Crâncău # Crâncău # folosește-ți mădularul ca să-ți astupăm
gura # Crâncău # Crâncău # Moisa # Dunca # Schlesak # Schlesak #
cafea de Franca # Budapesta # Satu Mare # Deutsch Rembrandt # un
creion de tâmplar # trupești, popice, scrâncioburi # ai de spus # La
Debrecen, la Szolnok și la Budapesta. # Că treci la dat cu declarațiile. #
septembrie 12, an 19' # magazinul „Sacco & Vanzetti” # omologul său
de la Bistrița # „Sacco & Vanzetti” # Memoriul # adresat in corpore #
în anul 1901. # la Budapesta. # procurist # la Blaj # la Graz # maghiară,
germană și română # Ordin General # Pe teritoriul # loțuitoarea #
Crâncău # in corpore # Luați măsuri # maximă urgență # tabelele cen-
tralizate, așa cum vi s-au cerut și *ordon* # gândea cu voce tare #
„Trăiască viciul, dragă!” # vă-mă # Crâncău # *lucruri care meritau tre-*

cute cu vederea # Crâncău # corfe # Șimonca, Cotruș # subofițer
 Crâncău # burlane de aeraj în Revirul # Graz # Viena # impozit #
 datorii uriașe # Schlesak # Csozberger # Schlesak # Rânea. Țesăla.
 Păzea. Primea: casă, masă și bani de cheltuială. # bazarul din Satu Mare.
 # Kosice # *Schlesak* # Crâncău # Viena # Viena # Crâncău # în
 Slovacia, pe căi clandestine # recalcitrant Crâncău # Crâncău #
 Crâncău # Schlesak # Crâncău # Crâncău # Crâncău # Crâncău #
 Schlesak # Aurel Rușo # Sunt mândru că trăiesc în Medio Monte. #
 Medio Monte # Link # Mittemberg # Medio Monte # Mittemberg #
 Schlesak # Valdemar Schlesak # Adeluța Crâncău # *Scrisoarea* #
Scrisoarea # *Tele schi* # spre Budapesta și până dincolo de Viena. La
 Graz # tele-schi # Societatea Imperială a Pădurilor, cu sediul la Satu
 Mare. # Cancelaria de la Viena # născut la Katovice # proces verbal #
Scrisoarea # Schlesak # *Interogatoriul* # *Actul de constatare* #
 Schlesak # desfacerea căsătoriei # *virgo intacta*. # sfânta Fecioară #
Decizia judecătorului # Tribunal # domnul Link # zice Link # Link #
 acționăm, Link. # Satu Mare, din Debrecen. # Crâncău # Schlesak. #
 Crâncău # berăria Wurst din incinta Schönbrunnului. # Crâncău
 ajunsese subofițer miner # Crâncău # Crâncău # Crâncău #
 Cehoslovacia. # o piață din Kosice # Pollack. # alea de marmură ce
 lega altarul de marea ușă # Sfinxul de andezit # culoarea oțelului în
 azur # lângă Kosice. # De la Bhorod-Urgvar până în Piața Centrală din
 Kosice. # Mișcă din fundul ăla gros # hârtie și un toc. Scrie #
 Universitatea din Kosice. # catedrala catolică din Kosice. # caldarâmul
 târcat # Praga # Denikin # Consulatului German de la Praga și
 Ministerului de Justiție de la Budapesta # una mie opt # la Praga # de
 catifea # Denikin # creion și hârtie # scrisoarea pe care ai trimis-o
 acolo sus # Ministru de Interne de la Budapesta. # *Oragovici* #
Oragovici # *Bhorod Urgvar* # *Kiev* # *Cehia* # *ceha*, franceza, engleza,
 germana, maghiara și rusa # *acte false* # *Budapesta* # *sul de hârtie* #
sul de hârtie # *Sulul l-a pus* # am scârbă față de fudulie
 # buzele groase/Theodore Roethke :”Ce-i asta? Mancare,ptu buze
 groase.”/ # să fie gustate pe versantul ăsta abrupt # venetici # Venise
 unul dintre războaie. # pe malul Rinului. # prin Europa # Satu-Mare #
 Debrecen, Miskolc, Budapesta. # Spre Debrecen # ocolit pe la Vac. #
 Budapesta # Kosice # Kosice # Bratislava # lângă Kosice # „Oh, motor-
 ka! Oh, motorka” # râgâia uimit: „Oh, motorka! Oh, motorka” # motor-
 ka! Oh, motorka # motorka! Oh, motorka # Cu motocicletă. # jos din
 șa # „Oh, motorka! Oh, motorka” # Xondo Arana, lucrătoare pe ascuns
 cu strigoii. # Kosice și Nitra # Puroiul de la măsele se trăsese la inimă.

o depeșă # Denikin # *Budapesta # Europei Centrale.* # *Viena ori Budapesta # Satu Mare ori # Debrecen # Aizic # Crâncău # Agronom Puțeanu # Gabor # Găboraie # Găboraie # Găboraie # Cu Petcii # Praful # renumit la Viena și la Dresda.* # *Budapesta # Budapesta.* # la Pesta # Șatrele galițienilor și albanezilor. # Praga. # Bhorod Urgvar # Mie îmi plac cel mai mult moștenirile. # galițienii # Galiția voastră # la Praga # Galițienii și albanezii # un afiș # șapte noiembrie # ternit # scrisoarea de însoțire # nouă noiembrie/1996,casatoria Iova Doina/ # nouă noiembrie # galițieni # albanezii # bilete speciale # Brno/1968, Iancu Iova, fizician, prof Brno/ # caietul de gânduri # *al Departamentului de Informații de la Budapesta.* # Schlesak # Rakoși nu mai mânca hainoșe. # Regele Ferdinand # scădat # *sunt puntea și podul # Budapesta* # chibrituri de contrabandă de la cehi # raport lunar de activitate despre birourile de voiaj # un cuvântel # contrabandă cu valută # milioane # nu aveau cum să le justifice # voiaj la Oradea # cercurile financiare dubioase de la Budapesta # vigilența trebuia incurajată # saboteze # trădător # *spionii* # Trădarea # trădarea # crește în grădină # dreptul la muncă și la vorbitor. # Minerii # pe MUNTE # puțurile de aeraj # galeriile de coastă # vârful rotunjit al Muntelui # Medio Monte # faptele, întâmplările din oraș # Satu Mare # Timișoara # Evreii # Adunau banii. Nu-i mai plasau în marfă. # ședință # lectură # hainoșele # Boroiova # Londra # casa Petcilor # Budapesta # Viena # Crâncău # Budapesta # De n-ar fi aburii, ieșiți din Dunăre, s-ar vedea până la Viena # Crâncău # Berlin # Unter den Linden/3 fratsi Eminowicz se plimbau-bau, mare bulevard europ, pe Pe sub tei: nicio nevoie de „teiu lui”./ # Crâncău la birou # Muntele de Făină # Crâncău # Viena # *Raport de activitate al poliției # Strict secret! # porumb de agitație # Dresda # cadrul Cercului/cadratura cercule e rassolvata/ # îmbrățișa fagi # Brezinschi # Brezinschi # Brezinschi # Kosice # Brezinschi # Kosice* # Închidea ochii. Visa cuihuri de dovlecei./Nicanor Para/ # *Al dumatiale director general* # ședința ordinară # Nările nu suportau nici un fel de atingere # are nevoie de hotărârile # cercuri # nu mai are legăturile căilor ferate cu lumea, am fost și am rămas izolați # fortificații # să nu mai apară probleme cu străinii # insigne # să fie purtate de oricare străin # ne facem de rușine # punem ștampile pe fiecare străin # Cercul de lectură # au lutul în gură # vorbești ca să nu taci # bietul Schlesak # atent cu vorbele # amânăm deciziunea până la următoare ședință # „necitas frangit legem” # ședinței # să le oferim în chirie sala de ședințe # Cercului de lectură # Toussaint # despărțire a apelor # *La umbra acestor vorbe își*

va petrece viața # Viena # vară # noiembrie # Neu Wienerstadt # Vienei # o tipografie la Budapesta # călătorie la Vatican # Viena # Verona # Galițienii și albanezii # gunoaie. S-au aruncat pe halda de steril # pe care i-o dusesse # Expresul Budapesta-Viena # albanezii # galițieni # gara din Brno # oficiant de stat # frak și clak # hârtoage # ștergea mâzgălele de pe colțurile hârtiilor # pielea îmbătrânită a evreilor # Budapesta # Luase o foaie de hârtie albă. # creionul chimic scrisese # anunțul. Oficiant de stat # anunțul # cotidianul Budapesta # oraș de pe Dunăre # Oficiantul de stat # Debrecen, Dej, Satu-Mare, Győr # Burta Martei se umflă o dată cu burta chirișei. # cotidianul Budapesta Hirlap # Făina Kefeke # Toate aparțin minunatei inițiative # al treilea clopot al bisericii # Timișoara # Mergeau spre Viena. # Ujgorod # Mergea la Viena. # Venea de la Kosice. # Se lucra și duminica. # Budapesta # California # Praga # Váltava # Bolzano ori din Piemonte. # Copenhaga # Argentina # Győr, din Suedia ori din Norvegia # China # Budapesta # comeset urburarius # verkeri # voia venețiană # bani falși # ajuta în călătorie # „Toate trec pe această lume” # Budapesta # patru sute de kilometri # Proviziile se udaseră. # terenul păpuros # terenul păpuros # înscrisul imperial # Lemnul se aprinde, putrezește. Piatra n-are moarte. # ștempel acesta # frak și clak # să afle unde se termină pământul nimerise într-un loc cunoscut # bielele de # bilețel de corabie # muzica lăutarului # mascat # cocoraș # la frontieră # frak și clak # scria pe mâner # Stătuse la Telciu/august 2013/ trei săptămâni # n-are adversar la Dunăre # bilete # textul # Hârțiile # cocoraș # cocoraș # rece ca un mormânt siberian # cuvintele # în jurul ei # fraze # discutau # vorbește acuma și aici # șopti # fără Dinți # Vucea # Vucea # domnule Vucea # domnule Vucea # instalase becuri multe și mari. Se vedeau: praful, murdăriile și gunoaiele. # un sânbure de parc englezesc. Un gardian # Își potrivea pașii după ecouri. # liniștea contabilităților # se opri din numărare. # din văzduh # un vultur. Direct în mână ridicată a achizitorului # ochii cât usturoiul # numărătoarea de parcă nu s-ar fi întâmplat # scrisoare # Pricepea orice. # Citea numerele. # Nu știa citi, chiar dacă nu uitase scrierea. # orbiri în fața literelor # pentru întoarcerea din plănuitul înconjur al pământului. # pe mâna și la îndemâna # lucrare # șeful clinicii de rupturi de oase, din Dej # arhivelor # citirea titlurilor # manuscrisul # Scrisese citate # prescrie # poștă # verificau # programele # minuțios științifice # simptomatologie # tratamentele # metoda observației # Boala producea spaimă. Săpa la edificiul siguranței cetățenilor. # Verkerii # tuse întărită # scuipat ustac # scuipau sânge, li se zbătea inima # lipsa somnul. #

calea Zalăului # Zalău # verkerii # Dresda # verkeri # dentara # scotea
dinții # dentaru' # punea dinții # inauguraseră tradiția/Iova,1970,3
Gheorghe/ # în fiecare an # lucram în gura cetățenilor # am zilnic
scaun # mic copil n-am fost o zi măcar sănătos # Sunt optimist. Nu pot
să citesc ce am scris. # rog a ierta erorile # scriu # *Scrisoare* # am
extins această cură și la bolile secrete # cetățenii care apăseau de
multă vreme patul, astăzi nu-l mai apasă. # *consilier* # verker # își con-
fecționase un băț strâmb/ Ivan /, pentru control. # achizitor de păr
omenesc # și-a confecționat un băț strâmb pentru control # un băț în
fiecare bidon și am contatat că se unge # Bățul acela era drept # au
confecționat unul strâmb # bățul strâmb va controla toate colțurile
bidonului # spre Bistrița # la gara Dej # istorie balcanică # Praga #
marele ceh # *Uniunea fraților cehi* și influența acestora asupra istoriei
religioase a Poloniei. # Vâltava/Moldava/ # cotitura înspre munte # Un
băț strâmb, introdus într-un bidon, ar fi întâlnit pereți acolo unde,
după conformația externă, n-ar fi trebuit să existe. În interiorul
fiecărui bidon se găsea, un tub # Între pereții goi # perechi de ciorapi
de damă # vanilie în bețe # plumb # la Debrecen de la Brno # ascuns
în resturi de biciclete # sute de bețe # prăvălia în spatele Cișmigiului #
camera de somn # măsluielile # aruncă banii # instituția oficiului
vamal # O fostă casieră de la Burgtheater # Locuia în Pianul de Jos. #
Primăverile # Se răsculau pe cetățeni # München # a stat la Telciu #
trei săptămâni # Care Telciu # Budapesta # München # câteva zile la
Telciu # Budapesta # *Proces verbal* # *ordinea de zi a ședinței* # a con-
ferențiat, două ceasuri, la căpătâiul cetățeanului # Se reia ședința. #
litie # Hidegkuti/Hidecuti/ # *Conținutul actului* # Europei # Franța #
Europa # Hotelul din Telciu/tsoneros trnzbordur/ # singura stradă
pavată din Telciu #

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE:

Aproape zilnic primim la redacție daruri de carte. Unele ni le aduc autorii înșiși, altele vin cu poșta clasică. Destul de des sosesc în format pdf prin poșta electronică. Unele cu dedicații, altele la pachet, de la edituri de prestigiu, ca semnal. Primim cărți în dar la varii întâlniri scriitoricești. Toate sunt bine primite, pentru toate aducem mulțumiri și pe această cale. Tuturor autorilor le dorim succes și un destin cât mai strălucit cărților apărute, ca și celor ce le vor publica în viitor.

Cu drag, *FAMILIA*

• Un nou dar de cărți: • de la autori:

- Nicolae COANDE, *Plagiator. 1962*, poeme
- Irina PETRAȘ, *De veghe între cărți – Scriitori contemporani*
- Irina PETRAȘ, *Viața mea de noapte – Fragmente onirice*
- Adriana WEIMER, *Cuvântul din cuvânt*, poeme
- Pașcu BALCI, *Zborul clandestin al unui rus îndrăgostit de la Ștei la Moscova și retur*, poezii
- Mihai FIRICĂ, *România puzzle – Ilustre din rezervația de cleptozauri*, publicistică
- Mihai FIRICĂ, *Ultimele zile și viața de după*, poezii
- Emilia POENARU MOLDOVAN, *Cheia închisorilor mele*, poezii
- Viorel SAVIN, coord., *Viețile Poetului: Publius Ovidius Naso în dramaturgia românească*
- Mihai MERTICARU, *Zbor lăuntric/ Inward flight*, poezii, trad. în engleză de Gabriela Pachia
- Alexandru-Cristian MILOȘ, *Poemele vidului/Poems of the void*
- Virgil DIACONU, *Eros și leptocrație/ Eros and Leptocracy*, poezii, traducere în engleză de Eduard Simion
- Mihai VINTILĂ, *Dirijorul de cuvinte*, poezii
- Dan DRĂGOI, *Prezentul continuu*, poezii
- Augustin COZMUȚA, *Anul 70 al vieții mele. Jurnal*
- Sânziana MUREȘEANU, *Călătorii. Porțile din Obidos*, poezii
- Pavel DAN, *Ursita*, nuvele, opinii critice, pagini de jurnal, corespondență, o

cronologie în imagini, indici – ediție îngrijită de Aurel Podaru.

Prefață de Ion Vlad

- Victor Mihai AFILOM, *Graffiti. Masca din oglindă. Cub Rubik cu amintiri*
- Mihai Victor FILOM, *Terra incognita – geografie afectivă (Canada-Anglia-Tunisia)*
- Mihai Victor AFILOM, *Cercuri în lanul de cuvinte*, poezii

• **Revistele care ne vin la redacție:**

- *Acolada* (Satu Mare), *Actualitatea literară* (Lugoj), *Alternanțe* (Garmisch-Partenkirchen, Germania), *Antiteze* (Piatra Neamț), *Apostrof* (Cluj-Napoca), *Apșa* (Apșa de Jos, Ucraina), *Arca* (Arad), *Archeus* (Baia Mare), *Argeș* (Pitești), *Astra* (Brașov), *Ateneu* (Bacău), *Axioma* (Ploiești), *Atitudini* (Ploiești)
- *Baaadul literar* (Bârlad), *Banat* (Lugoj), *Bucovina literară* (Suceava),
- *Cafeneaua literară* (Pitești), *Caietele Echinox*, Cluj-Napoca, *Caiete Silvane* (Zalău), *Caravana prieteniei* (Baia Mare), *Carmina Balcanica* (Craiova), *Cenacul de la Păltiniș* (Sibiu), *Conta* (Piatra Neamț), *Contemporanul. Ideea Europeană* (București), *Contrafort* (Chișinău), *Convieșuirea* (Seghedin – Ungaria), *Convorbiri literare* (Iași), *Corpul T* (Brașov), *Cronica* (Iași), *Cronica veche* (Iași), *Cultura creștină* (Blaj), *Curierul Ginta Latină* (Iași)
- *Dacia literară* (Iași), *Discobolul* (Alba Iulia),
- *Echinox* (Cluj-Napoca), *Euphorion* (Sibiu), *Ex Ponto* (Constanța),
- *Familia* (Petrovasâla-Vladimirovaț, Serbia), *Familia noastră* (Baia Mare), *Floare de latinitate* (Novi-Sad, Serbia), *Foaia românească* (Giula, Ungaria),
- *Hyperion* (Botoșani),
- *Intelligence* (București)
- *La frontiera cuvântului* (Baia Mare), *Litere* (Târgoviște), *Lecturn* (Timișoara), *Luceafărul de dimineață* (București), *Lumina* (Pancevo, Serbia),
- *Marmația literară* (Sighetul Marmației) *Memoria etnologica* (Baia Mare), *Mesagerul literar și artistic* (Bistrița), *Mișcarea literară* (Bistrița), *Monitorul cultural* (Arad), *Mozaicul* (Craiova),
- *Nord Literar* (Baia Mare),
- *Oltart* (Slatina), *Orient latin* (Timișoara), *Orizont* (Timișoara),
- *Plumb* (Bacău), *Poesis* (Satu Mare), *Poezia* (Iași), *Porto-Franco* (Galați), *Pro Saeculum* (Focșani), *Proza 21* (București)
- *Ramuri* (Craiova), *Reflex* (Reșița), *Renașterea* (Cluj-Napoca), *Revista Literară* (Chișinău), *Revista Nouă* (Câmpina), *Revista română* (Iași), *România literară* (București)
- *Scriptor* (Iași), *Scrisul românesc* (Craiova), *Secolul 21* (București),

Registru de Familia

Singur (Târgoviște), *Spiritul critic* (Pașcani), *Steaua* (Cluj-Napoca), *Studii de literatură română recentă* (Cluj-Napoca), *Studii de Știință și Cultură* (Arad), *Sud-Est cultural* (Chișinău), *Suflet nou* (Comloșu Mare),
Suplimentul de cultură (Iași),
● *Tabor* (Cluj-Napoca), *Telegraful Român* (Sibiu), *Tibiscus* (Uzdin, Serbia),
Timpul (Iași), *Tomis* (Constanța), *Transilvania* (Sibiu), *Tribuna* (Cluj-Napoca), *Trivium* (București),
● *Urmuz* (Câmpina)
● *Vatra* (Târgu Mureș), *Vatra Chiooreană* (Copalnic-Mănăstur, Maramureș),
Vatra veche (Târgu Mureș), *Viața Românească* (București)

FESTIVALUL NAȚIONAL DE ARTĂ NAIVĂ

Ediția a IV-a
ORADEA, 2017

Adrian Donișanu
Hora babelor

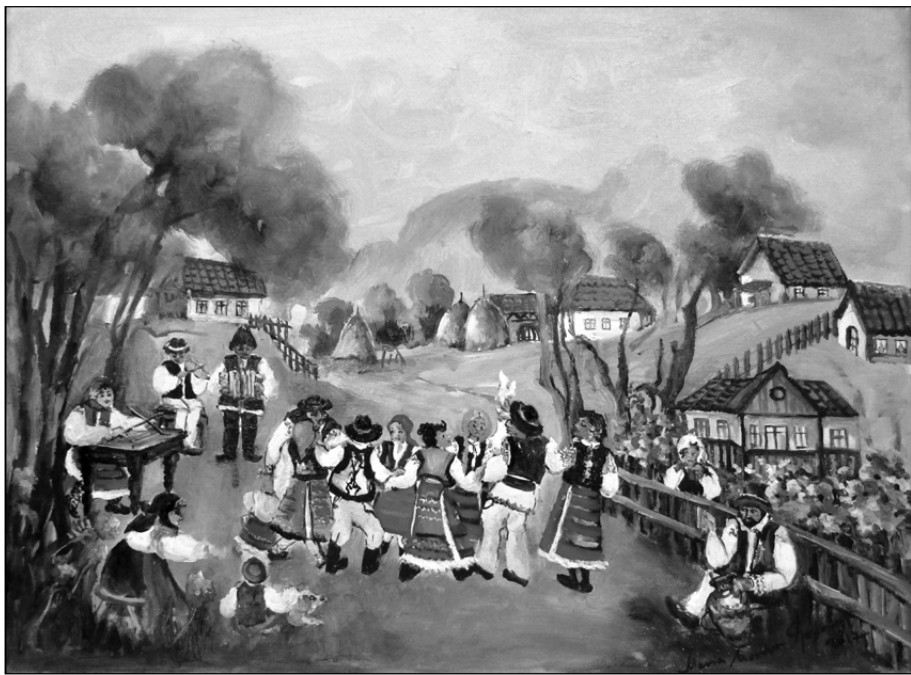
Camelia Ciobanu-Constantin
Eden

Costel Tănase
Tânărul cioban

Ioan Maric
Moșu' ține, baba dă

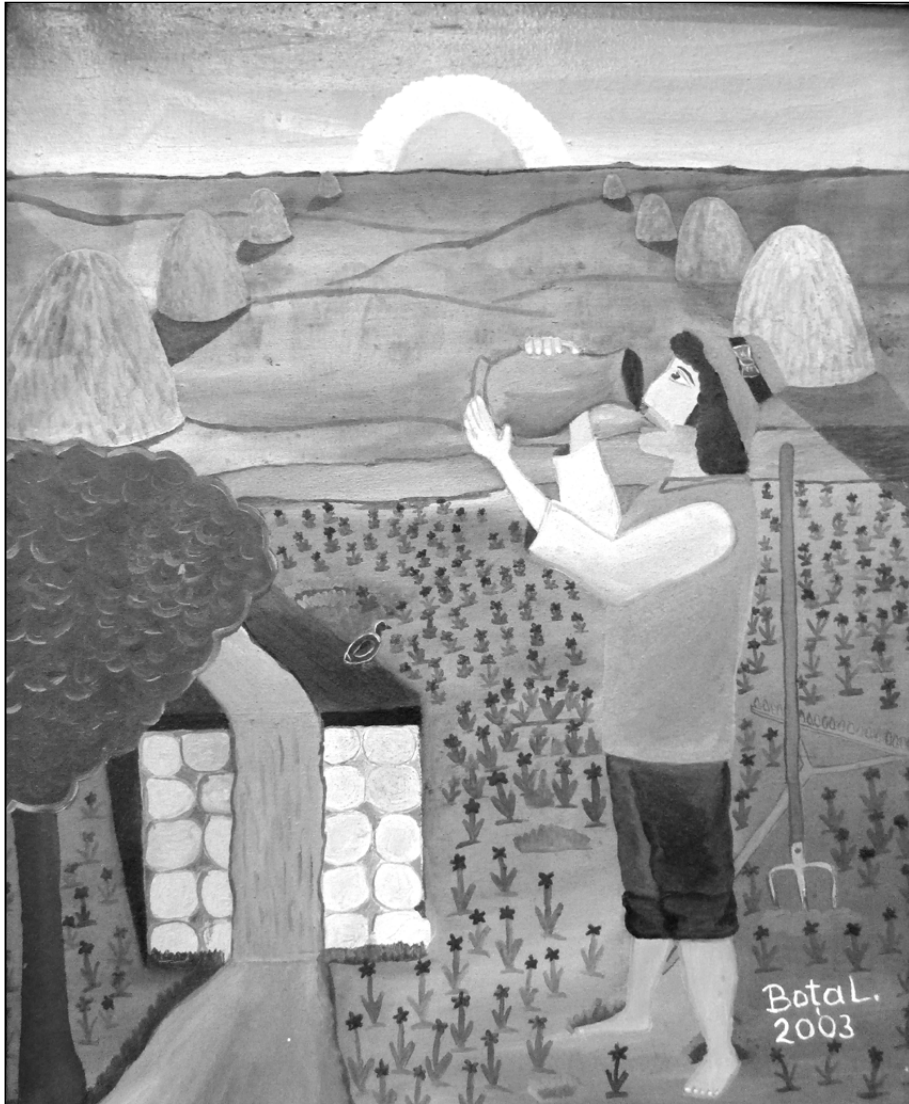
Maria Goşoiu
Petrecere câmpenească

Maria Lupu
Secerişul

Vasile Popovici
Strugurel 2017

Lucian Boța
Țăranul însetat